

Природа України • Визначники

Юрій Некрутенко • Вадим Чиколовець

Денні метелики України

Природа України
серія визначників

Денні метелики України

Видавництво
РАЄВСЬКОГО

Київ • 2005

Інститут зоології ім. І. Шмальгаузена Національної академії наук України
Зоологічний музей Національного науково-природничого музею
Національної академії наук України

ББК 28.691.89 (2Укр.)
УДК 595.789 (477)

Довідкове видання

Некрутенко Ю., Чиколовець В. Денні метелики України. — Київ : Видавництво Раєвського, 2005.
— 232 с., 156 іл., 198 карт, 62 кольор. табл.

Книга являє собою ілюстрований посібник для визначення денних метеликів фауни України, що включає 209 видів з описами та зображеннями. Призначений для школярів-натуралістів, студентів біологічного профілю як посібник для практичних занять, а також для широкого кола шанувальників природи.

Серія визначників «Природа України»
керівник проекту Володимир Раєвський

Wildlife of Ukraine Field Guide Series
Project Manager Volodymyr Rayevsky

Денні метелики України

The Butterflies of Ukraine

Автори:

The Authors:

Юрій Некрутенко
Інститут зоології ім. І. Шмальгаузена
Національної академії наук України

Yuri Nekrutenko
Schmalhausen Institute of Zoology,
National Academy of Sciences of Ukraine

Вадим Чиколовець
Зоологічний музей Національного науково-природничого
музею Національної академії наук України

Vadym Tshikolovets
Zoological Museum at National Museum of Natural
History, National Academy of Sciences of Ukraine

Науковий редактор Юрій Некрутенко

Scientific Editor Yuri Nekrutenko

Праця над цією книгою розподілялася між авторами в такий спосіб:

Юрій Некрутенко: розділи «Передмова», «Будова тіла метеликів», «Життєвий цикл метеликів», «Природні вороги метеликів», «Охорона метеликів», «Поширення метеликів», «Визначення метеликів» (с. 5–31), «Нарис історії досліджень денних метеликів України» (с. 191–201), словники назв метеликів.

Вадим Чиколовець: систематична частина (видові нариси метеликів та карти ареалів, с. 33–190), таблиця у розділі «Охорона метеликів» (с. 24–25), визначення та підбір метеликів для кольорових таблиць.

Розділ «Бібліографія» уклали Ю. Некрутенко і В. Чиколовець.

Дизайн, ілюстрації (кольорові таблиці, текстові ілюстрації, виконані на основі власних натурних та лабораторних зйомок) та обкладинка Володимира Раєвського.

© ВИДАВНИЦТВО РАЄВСЬКОГО, КИЇВ 2005
Україна, 01034 Київ-34, А/С 108
тел. +380 44 2351001, E-mail: rsp@i.com.ua

© RAYEVSKY SCIENTIFIC PUBLISHERS, KYIV 2005
P. O. Box 108, UA-01034 Kyiv, Ukraine
phone +380 44 2351001, E-mail: rsp@i.com.ua

Свідоцтво ДК №1989 від 25.10.2004 р. про внесення до Державного реєстру видавців України.

© Некрутенко Ю., 2005
© Чиколовець В., 2005
© Раєвський В., 2005

© Nekrutenko Y., 2005
© Tshikolovets V., 2005
© Rayevsky V., 2005

ISBN 966-7016-17-X

Підписано до друку 15.10.2005. Ум. друк. арк. 7,25. Обл.-вид. арк. 8,0. Друк: ТОВ «Триада», Київ, Україна

Передмова

стор. 5

Будова тіла метеликів

стор. 7

Життєвий цикл метеликів

стор. 13

Природні вороги метеликів

стор. 20

Охорона метеликів

стор. 23

Поширення метеликів

стор. 26

Визначення метеликів

стор. 29

Бібліографія

стор. 202

Головачки
HESPERIIDAE

стор. 33

Косатці
PAPILIONIDAE

стор. 49

Білани
PIERIDAE

стор. 57

Синявці
LYCAENIDAE
Ріодиніни
RIODININAE

стор. 77

Синявці
LYCAENINAE

стор. 77

Сонцевіки
NYMPHALIDAE
Носачки
LIBYTHEINAE

стор. 111

Сатири
SATYRIDAE

стор. 113

Показчик наукових назв метеликів

стор. 211

Мінливці
APATURINAE

стор. 145

Пасмовці
LIMNITUDINAE

стор. 148

Сонцевіки
NYMPHALINAE

стор. 153

Рябіці
MELITAEINAE

стор. 165

Підсрібники
ARGYNNINAE

стор. 175

Ймовірні для України види

стор. 187

Нарис історії досліджень денних метеликів України

стор. 191

Показчик українських назв метеликів та словники

стор. 215

Світлій пам'яті
видатного українського ентомолога
Лева Андрійовича Шелюжка
(1890–1969)
присвячується

Автори висловлюють щиру подяку за надання колекційних матеріалів для фотозйомки: завідувачу Зоологічного музею Національного науково-природничого музею Національної академії наук України Євгенові Писанцю та кураторові лепідоптерологічної колекції цього музею Вірі Барабановій, завідувачу Зоологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка Жанні Розорі та кураторові лепідоптерологічної колекції Ігореві Костюку, а також Олексію Бідзилі за технічну допомогу в роботі з колекціями цього музею.

Автори також вдячні Р. Герасимову (Київ) за цінні відомості щодо екології, фенології та поширення денних метеликів України, використані при укладанні видових нарисів.

Особливу подяку висловлюємо співробітникам Житомирського обласного краєзнавчого музею Наталі Кузьменковій, Зоологічного музею Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Леонідіві Третякову, працівникам Державного архіву в Любліні (Archiwum Państwowe w Lublinie), а також бібліотекареві Королівського ентомологічного товариства в Лондоні Беріт Педерсен (Berit Pedersen, The Royal Entomological Society of London) за надання архівних матеріалів з історії лепідоптерології.

Неоціненну допомогу в розшуванні історичних матеріалів надали пані Марта Скальська-Полянська (Marta Skalska-Polańska, Краків) та пан Ізяслав Кержнер (Зоологічний інститут Російської академії наук, Санкт-Петербург).

Без сприяння та допомоги названих осіб та установ підготовка цієї книги навряд чи була б можливою.

Денні метелики — це ті забарвлені в яскраві кольори створіння, що опадають нам у вічі, пурхаючи з квітки на квітку погожого весняного або літнього дня. Саме з них найчастіше пробуджується цікавість до вивчення живої природи, яка веде людину якщо не до фаху біолога, то принаймні до лав тих, хто прагне пізнати й зрозуміти дивовижний світ, що нас оточує, хто шанує та охороняє його. За яскравістю та розмаїттям барв метеликів можна порівняти хіба що з рибами тропічних коралових рифів або ж з тропічними птахами джунглів. Але ж рифи та джунглі десь дуже далеко від нас, і ті далекі світи доступні нам хіба що через телебачення. А світ метеликів — він поруч, просто за дверима нашої оселі.

Денні метелики поширені по всіх континентах земної кулі за винятком Антарктиди. Вони населяють місцевості, де протягом хоча б нетривалого часу вегетують квіткові рослини. Деякі види, що відзначаються великою рухливістю (мігранти), можна зустріти в польоті над поверхнею морів та океанів на значній відстані від берегів та високо в горах, у зоні вічних снігів. Загальне число описаних видів денних метеликів світової фауни сягає 20 тисяч.

Минуло понад 60 років від публікації першого та дотепер єдиного повного огляду денних метеликів України М. С. Образцова і Л. А. Шелюжка (1939). За ці роки накопичено значні колекційні матеріали, сталися істотні зміни в номенклатурі та систематиці метеликів, надруковані численні

Рис. 1. Один з найгарніших та найрідкісніших денних метеликів Європи — аполлон (*Parnassius apollo*)

ревізії та фауністичні праці, унаслідок польових спостережень здобуто чимало нової інформації. Але будь-якої узагальнюючої праці, яка підводила б підсумки проведених досліджень, давала б уявлення про склад та сучасний стан вивчення денних метеликів фауни України та допомагала б орієнтуватися у світі цих комах, поки що немає. Нагальна потреба в такому виданні постала вже давно й не викликає сумніву. За приклад до наслідування можна навести Велику Британію, Німеччину, Польщу або Японію, де лише за останні 20 років було надруковано десятки таких видань з кольоровими таблицями та ілюстраціями, які розійшлися вже у 5–6 перевиданнях. Така видавнича активність є наслідком не тільки чисто естетичних уподобань, адже денні метелики вважаються класичним прикладом природної краси та досконалості, але й практичних цілей — можливість визначення метеликів, зокрема шкідливих або тих, що зникають, популяризація природничих наук, інвентаризація тваринного світу. Така ж мета ставилася при підготовці цієї книжки. Зважаючи на досить обмежений обсяг, усі видові нариси написані дуже стисло, з поданням найбільш важливих відомостей про поширення виду, мінливість (статеву, сезонну, географічну), фенологію, кормові рослини гусені, екологію та підвидову належність українських популяцій. На кольорових таблицях зображено самця та самицю зверху та знизу, у деяких випадках зображено екземпляри першого та другого покоління, географічні форми та варіації забарвлення.

В основу цієї книги покладено наслідки вивчення найбільших колекцій метеликів, зібраних у різних регіонах України протягом понад ста років (Зоологічний музей Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Зоологічний музей Національного науково-природничого музею Національної академії наук України), зведено до купи розпорошені по численних публікаціях (за понад 200 років) відомості про денних метеликів нашої фауни, матеріали власних експедицій протягом останніх 25 років. Для тих, хто зацікавиться поглибленим вивченням цих комах, до книжки додається близький до вечірнього перелік літератури, присвяченої вивченню денних метеликів України та почасти суміжних країн.

Фауна денних метеликів України ще й по цей час вивчена нерівномірно. Досить повні дані маємо з Київщини, Криму, Харківщини, але й тут трапляються нові знахідки: так у 1998–1999 роках на межі Київської та Житомирської областей у великому числі було знайдено синявця торфовищного, у 1997 році в Криму спостерігався мігруючий екземпляр данайця Хрисиппа (*Danaus chrysippus*) — виду, найближчий осідок якого міститься в Туреччині. У 1986–1988 роках у Криму було знайдено 5 видів денних метеликів, які перед тим ніколи не наводилися для півострова. Цікавих результатів можна також сподіватися від досліджень у Карпатах, південно-західних та південно-східних областях України. Не виключена можливість знаходження нових для України видів, підтвердження старих свідчень або виявлення значно ширшого розповсюдження відомих видів.

Що ж являють собою ці дивні створіння? Як побудовано їхнє тіло, як вони живуть? Скільки видів живе в Україні та де вони зустрічаються? Як визначити, до якого виду належать побачені вами метелики? Наскільки добре ми знаємо метеликів України? Яке їхнє практичне значення для людини? Яку роль вони відіграють у природі? Відповіді на ці та на інші запитання ви знайдете у книжці, яку тримаєте в руках.

Будова тіла метеликів

Денні метелики належать до комах ряду лускокрильців. Вже із самої назви можна зрозуміти, що ці комахи ведуть денний спосіб життя, тобто що їх можна зустріти у світлі години доби. Цим вони відрізняються від інших представників цього ряду, активність метеликів яких переважно припадає на темні години доби. Лускокрильцями ж ці комахи називаються через те, що їхні крила та тіло майже цілком вкриті густими, розташованими ніби черепиця на даху, лусками, які часто називають «пилком» (рис. 2).

Рис. 2. Луски на задньому крилі поліксени (*Zerynthia polyxena*), збільшено у 10 разів (x10)

Метелик є здатною до польоту дорослою формою комахи (імаго), тобто тією стадією індивідуального розвитку, на якій здійснюється акт розмноження. Перш ніж стати метеликом, комаха має пройти три «недорослі» (преімагінальні) стадії розвитку: яйце, що його відкладає доросла самиця, гусеницю, що вилуплюється з яйця, та лялечку, на яку перетворюється гусениця, та з якої виходить дорослий метелик.

Тіло метелика, як і інших дорослих комах, поділяється на три відділи: голову, груди та черевце (рис. 3).

На голові метелика легко помітити очі, вусики та ротові органи (рис. 3). Очі, розташовані по боках голови (рис. 4), займають більшу її частину. За допомогою збільшувальних пристроїв (лупи, оптичного мікроскопа або скануючого електронного мікроскопа (СЕМ), який збільшує в тисячі разів) можна побачити, що очі мають складну будову (рис. 5, 6). Вони складаються

Рис. 3. Будова тіла метелика на прикладі махаона або косатця-ластівця (*Papilio machaon*)

з безлічі простих вічок або фасеток (подібні за будовою очей є в бабок та мух). Великі розміри очей та їхня складна будова свідчать про те, що зорові сприйняття відіграють дуже важливу роль у житті цих комах. Так, дослідження показали, що зір метеликів охоплює не тільки видиму для людського ока частину спектра, але також і її ультрафіолетову ділянку. Тому світ, який сприймають комахи, істотно відрізняється від того, яким його бачимо ми. Такому сильному зорові відповідає й багатство та розмаїття забарвлення та візерунків крил метеликів.

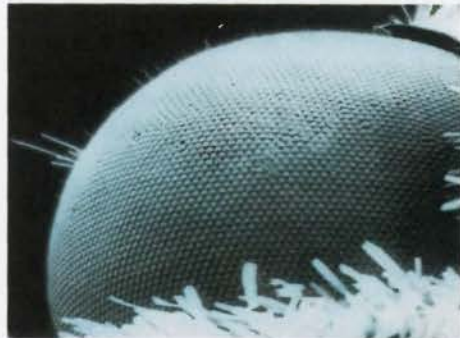

Рис. 5. Око метелика складається приблизно з 10–30 тисяч фасеток, СЕМ, $\times 100$

Вусики, або антени (рис. 4), на яких розміщуються органи нюху, мають у денних метеликів характерну булавчасту форму (рис. 7). Вони завжди мають більш або менш різке потовщення при кінці, що надає їм схожості з булавою. Звідси інша назва денних метеликів — «булаво-вусі метелики» (у голівчаків булава вусиків завершується дещо зігнутим витонченням, через що цю групу метеликів називають також «гачковусими»). За цією ознакою денні метелики відрізняються від інших груп лускокрилих, переважна більшість яких веде нічний спосіб життя. В нічних метеликів антени мають більш різноманітну будову: тут

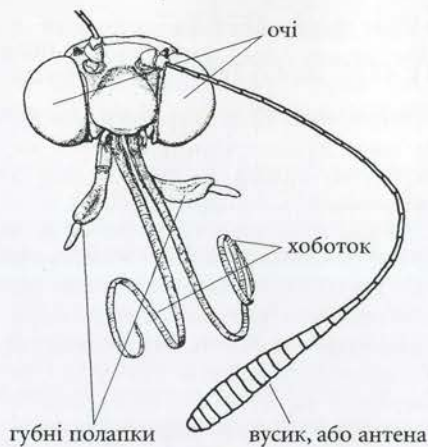

Рис. 4. Будова голови метелика та її придатків

Рис. 6. Око метелика: прості вічка, або фасетки, при значному збільшенні, СЕМ, $\times 450$

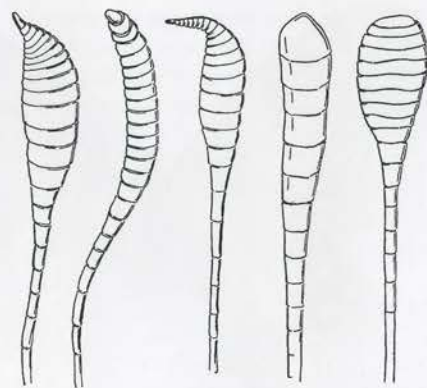

Рис. 7. Різні форми булави вусиків денних метеликів

можна зустріти ниткуваті, веретенисті, пильчасті, гребінчасті та інші форми вусиків, через що їх називають «різновусими».

У нижній частині голови, між парою губних полапків, розташовані ротові органи у вигляді скрученого в спіраль хоботка (рис. 3, 4). Хоботок складається із пари довгих жолобків, зчеплених своїми краями, що утворюють трубку, через яку метелик ссе воду, нектар квіток, рослинний сік або інші розчини, що містять поживні речовини. Під час акту живлення хоботок випростовується та прикладається або занурюється до рідини (рис. 8–10).

Другим відділом тіла метелика є груди, що складаються із трьох зрослих хітинових сегментів. До грудей прикріплені три пари ніг (по парі на кожному сегменті) та дві пари крил (на другому і третьому сегментах). У деяких видів денних метеликів передня пара ніг недорозвинена й не може служити до ходіння (стор. 152); метелик у такому разі стає фактично чотириногим, а не шестиногим, як усі комахи.

Найбільшими та найпомітнішими придатками тіла метелика є дві пари крил: передні та задні. Переднє крило за обрисами нагадує трикутник, заднє — овал. Крила є плівчастими утвореннями, яким за скелет слугують жилки, що підтримують крило в нап'ятому стані. Ділянки крила, розташовані між жилками, називаються комірками. На крилі можна вирізнити три краї: передній (костальний), зовнішній та задній (анальний). Трикутне переднє крило має корінь, вершину та задній (анальний) кут (рис. 17). На округлому або довгастому задньому крилі ці елементи менш виразні; в деяких видів (косатці, синявці) це крило має більш або менш довгий хвостик (кісочку). Крім того, на крилах розрізняють їхні верхню та нижню (спідню) поверхні або сторони.

Рис. 8. Голівчак жилкуватий (*Ochlodes venatus*) живиться нектаром на квітці конюшини

Рис. 9. Мінливець малий (*Apatura ilia*) п'є сік, що витікає з пошкодженого стовбура верби

Рис. 10. Білани (*Pieridae*) в посушливих біотопах п'ють воду, що сочиться з ґрунту

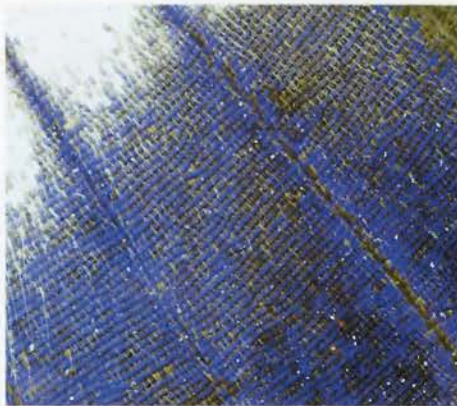

Рис. 11. Лускатий покрив крил мінливця малого (*Apatura ilia*), $\times 6$

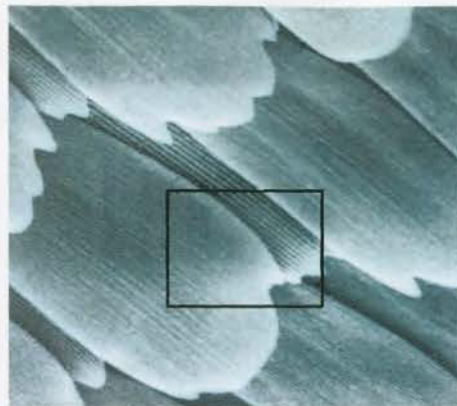

Рис. 12. Окремі луски крила мінливця малого (*Apatura ilia*): SEM, $\times 280$

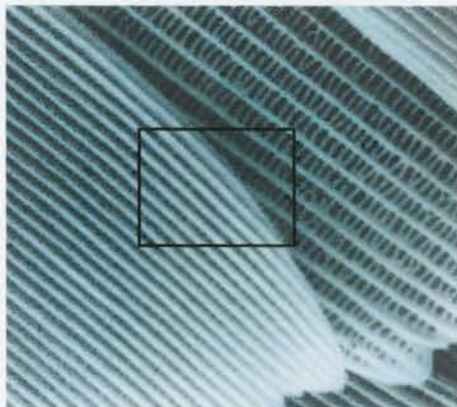

Рис. 13. Фрагмент лусок крила мінливця райдужного (*Apatura ilia*): SEM, $\times 1400$

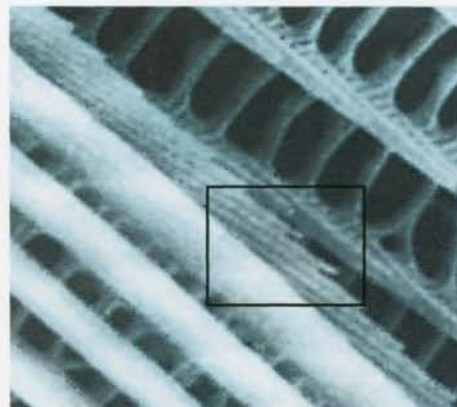

Рис. 14. При збільшенні за допомогою SEM у 7600 разів видно ґратчасту будову поверхні лусок

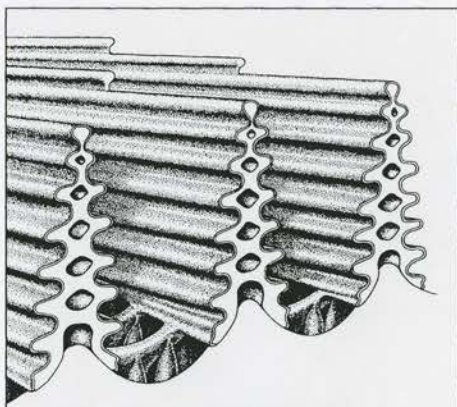

Рис. 15. Пластинчасті (ламелярні) структури лусок, що створюють оптичне забарвлення крил

Рис. 16. Мінливець малий (*Apatura ilia*) демонструє оптичне забарвлення крил

Рис. 17. Будова крил метелика та елементи візерунка крила на прикладі мінливця малого (*Apatura ilia*)

Уся поверхня крила вкрита густо розташованими у вигляді черепиці кольоровими лусками (рис. 2, 11–13). Візерунок, що його ми бачимо на крилах метеликів, являє собою мозаїку, утворену цими лусками. Криловий візерунок утворюється лусками, які, залежно від органічного барвника (пігменту), який вони містять, мають різне забарвлення і утворюють різні елементи крилового візерунка: крапки, штрихи, стрічки, перепаски, прості або очкуваті плями тощо (рис. 17–19). Крім пігментного забарвлення луски деяких метеликів (мінливці, підсрібники, синявці) мають так зване оптичне забарвлення, яке пояснюється специфічною будовою поверхні лусок. ґратчаста поверхня таких лусок (рис. 14, 15) взаємодіє зі світлом, що на неї падає, відбиваючи під певним кутом лише промені певної довжини хвилі (дифракція світла). Залежно від кута спостереження на крилах можна бачити яскравий блакитно-фіолетовий полюск (рис. 11, 16). Цікаво, що подібний ефект, але в ультрафіолетовій ділянці спектра, було знайдено в деяких біланів (цитринець), але побачити його, звичайно, можна лише за допомогою спеціальних пристроїв.

Рис. 18. Очкувата пляма на задньому крилі аполлона (*Parnassius apollo*), $\times 5$

Рис. 19. Очкувата пляма на передньому крилі сонцєвика павича (*Inachis io*), $\times 5$

Верхня сторона крил денних метеликів звичайно має яскравіше забарвлення від нижньої; самці загалом мають більш яскраве забарвлення, ніж самиці (статевий диморфізм). Під час польоту та розгортання крил ці метелики стають помітними з далекої відстані, що має велике значення для зустрічі особин протилежної статі, але водночас це робить їх більш помітними для хижих ворогів. Нижня сторона крил звичайно має більш темне, захисне забарвлення, схоже із кольором та фактурою субстрату, на який вони найбільш охоче сідають. Тільки-но сатир або сонцевик присяде на стовбур сосни чи клена або на камінь та складе крила над спиною, виставивши на показ спідній бік крил, як метелик «зникає», зливаючись із субстратом (рис. 20). Раптова демонстрація яскравої верхньої сторони крил (застережне забарвлення) може відстрашувати ворогів, даючи метеликові досить часу на втечу. В нічних метеликів поза спокою інша. Вони складають крила над червцем у вигляді дашка, демонструючи тьмяну, непомітну на тлі субстрату, верхню сторону передніх крил, закриваючи яскраві задні крила або червце.

Рис. 20. Щербатка с-біла (*Polygona c-album*), що склала крила, майже непомітна на сухому листі

Між покривними лусками, що утворюють криловий візерунок, у самців деяких метеликів трапляються спеціалізовані, так звані андроконіальні луски, сполучені із залозами, що виділяють специфічний, характерний для даного виду запах. Цей запах, інколи відчутний також для людини (понюхайте самців біланів чи махаона), забезпечує точне розпізнавання самицями самців свого виду (і навпаки). У різних видів андроконіальні луски можуть бути розпорощеними по всій верхній поверхні крил, або утворювати характерні скупчення — андроконіальні плями або поля (рис. 21).

Третім відділом тіла метелика є довгасте сегментоване черевце, в самців конусувате, в самиць потовщене, веретенисте, густо вкрите лусками, які іноді утворюють візерунок. У черевці розташовані органи травлення та внутрішні статеві органи. Із десяти характерних для більшості комах сегментів черевця самців складається з восьми, у самиць — із семи нормально розвинених сегментів. Кожний із нормально розвинених сегментів має пару дихалець або стигм — отворів, через які у тіло метелика потрапляє повітря при диханні. Дев'ятий та десятий (у самиці восьмий, дев'ятий та десятий) сегменти модифіковані й утворюють зовнішні статеві органи.

Рис. 21. Андроконіальна пляма (АП) на передньому крилі очника вовчка (*Hyponephele lupina*)

Життєвий цикл метеликів

Помітивши одне одного візуально, самець і самиця зближуються, розпізнають одне одного за запахом та дотиком і, відбувши ритуал залицяння (рис. 22, 23), перебігом якого з'ясовується готовність партнерів до парування, приступають до копуляції (рис. 24). У деяких видів (верховинці) на черевці самиць внаслідок копуляції утворюється характерний орган — сфрагіс (рис. 25), значення та функції якого досі залишаються нез'ясованими.

Тривалість життя денних метеликів становить від двох-трьох тижнів (більшість видів) до 10–11 місяців у видів, які зимують на стадії метелика.

Життя усіх комах починається з яйця. Розвиток організму всередині яйця називається ембріональним (зародковим) розвитком, а після виходу із нього — постембріональним (післязародковим). Зміни, яких зазнає організм комах перебігом післязародкового розвитку називається метаморфозом (перетворенням). Протягом післязародкового

Рис. 22. Самець цитринця (*Gonepteryx rhamni*) залицяється до самиці

Рис. 23. Перебігом залицяння синявці з'ясовують готовність партнерів до парування

Рис. 24. Самець (ліворуч) та самиця синявця кримського (*Polyommatus krummaea*), що паруються

Рис. 25. На черевці самиці мнемозини (*Parnassius mnemosyne*) після копуляції утворюється сфрагіс

Рис.26. Самиця сонцєвика кропив'яного (*Aglais urticae*) відкладає яйця на спідню сторону листка кропиви

розвитку метелик проходить стадії личинки (гусені), яка своєю чергою проходить кілька етапів розвитку, та лялечки, розвиток якої завершується виходом дорослої комахи — метелика. Такий тип розвитку називається повним метаморфозом. Тривалість повного життєвого циклу метелика може коливатися від кількох днів до одного або декількох років. Якщо протягом літа метелик розвивається в одному поколінні, то його потомство може зимувати на одній із стадій розвитку (різні види зимують на стадії яєця,

Рис.28. Поодинокі яйця сатирів або очняків (*Satyrinae*), розсіяні по стеблинах злаків, $\times 5$

Рис.27. Група яєць сонцєвика кропив'яного (*Aglais urticae*) на споді листка кропиви, $\times 10$

гусені або лялечки); деякі види зимують на стадії дорослої комахи. Якщо ж вид розвивається у двох, трьох або більше поколіннях протягом літа, то на зимовий спочинок йде стадія, залишена останнім (осіннім) поколінням. Інколи період зимового спочинку личинки або, частіше, яєця чи лялечки може розтягуватися на рік або більше.

Негайно після копуляції запліднена самиця починає відкладати яйця. При цьому вона низько літає над поверхнею ґрунту та серед рослин у пошуку кормової рослини. Знайшовши її, вона сідає на її стебло або листок і поодинокі або групами (кладками) відкладає яйця (рис. 26, 27), приклеюючи їх до поверхні кормової рослини (найчастіше до спідньої поверхні листка). Лише самиці деяких сатирів розсіюють свої яйця з польоту, кидаючи їх над дернинами злаків, якими живиться гусінь (рис. 28). Усього самиця відкладає від кількох десятків до кількох сотень яєць. Набір кормових рослин гусені є характерним для кожного виду. Є види, які живляться виключно одним видом рослини (монофаги), спорідненими рослинами однієї родини (олігофаги), або

Рис.29. Гусєнці сонцєвика кропив'яного на 1–2-му віці мешкають у гнізді з павутиння, $\times 3$

Рис.30. Гусєнці сонцєвика кропив'яного 3-го віку залишають гніздо, але тримаються разом

Рис.31. Доросла (5-й вік) гусєнця сонцєвика кропив'яного (*Aglais urticae*), $\times 2$

Рис.32. Передлялечка *Aglais urticae* (гусєнця, що закріпилася й перетворюється на лялечку)

Рис.33. Лялечка сонцєвика кропив'яного (*Aglais urticae*), $\times 2$

Рис.34. Метелик сонцєвик кропив'яний (*Aglais urticae*), який щойно вийшов з лялечки

Рис. 35. Яйце дегіта березового (*Thecla betulae*); видно мікропілярну розетку (МП), у центрі якої знаходиться мікропіле: СЕМ, $\times 50$

Рис. 36. Гусениця махаона (*Papilio machaon*) має яскраве застережне забарвлення, $\times 2$

Рис. 37. Гусениця махаона випинає залозисті вирости (осматерії) в момент загрози, $\times 3$

широким набором рослин різних родин (поліфаги).

Яйця метеликів одягнені міцною шаралупою (хоріоном), яка має досить складну поверхню (рис. 35). На їхньому верхньому полюсі розташоване одне або кілька мікроскопічних отворів (мікропіле), через які при заплідненні всередину яйця потрапляють сперматозоїди. За особливостями поверхні, формою яйця (видовжена, куляста або сплюснена) та його кольором можна визначити вид метелика, що його відклав. Стадія яйця до моменту вилуплення з нього гусениці триває в різних видів метеликів від кількох днів до кількох місяців. У деяких випадках цілком розвинені гусениці можуть чекати на вилуплення всередині яйця понад пів року. Оболонка яйця часто є першим кормом свіжовилупленої гусениці.

Тіло гусениці — личинкової стадії розвитку метелика — має червоподібну форму та складається з трьох грудних та десяти черевних сегментів. Кожний з грудних сегментів несе пару ніг; крім того, останні сегменти черевця несуть ще так звані несправжні ноги — несеgmentовані вирости, озброєні

Рис. 38. Лялечка махаона (на шовковій ниточці звисає екзувій, що залишився від гусениці), $\times 1,5$

гачками та присосками, які допомагають гусені міцніше триматися на кормовій рослині. Поверхня тіла гусениці може бути голою, чи вкритою густим та інколи довгим волоссяним покривом або твердими шипами. Гусениці активно живляться та швидко ростуть, накопичуючи речовину, з якої буде побудоване тіло метелика. Молоді гусениці спочатку видають лише м'якуш листка кормової рослини, залишаючи цупкі жилки (скелетування), гусениці старшого віку гризуть листову пластинку поспіль. Протягом розвитку гусениця кілька разів скидає шкіру. Цей процес, який називається линянням, відбувається через те, що внаслідок зростання маси та об'єму тіла, шкіряний покрив гусениці певного моменту стає замалим для неї. Досягнувши межі витривалості, шкірка лускає; водночас відпадає тверда капсула, що покриває голову, з-під якої з'являється голова більшого розміру. Гусениця ніби вислизає із старого «вбрання», дуже часто поїдаючи цей вилинок (екзувій). Число таких послідовних линянь у денних метеликів найчастіше сягає п'яти. Відтак розрізняємо гусінь першого, другого, третього, четвертого та п'ятого віку. Залежно від способу відкладання яєць (поодинокі або кладками) гусінь вестиме самотній або груповий спосіб життя. Зазвичай молоді гусениці з кладок спершу тримаються групами, часто в оплетених павутинням гніздах (рис. 29), а згодом розповзаються (рис. 30) і в подальшому тримаються поодинокі. За типом забарвлення та поведінки серед гусені денних метеликів можна виділити два основні типи. До першого типу належить гусінь, що має захисне забарвлення; вона звичайно має зелений колір із темними та світлими поздовжніми штрихами або лініями, завдяки чому вона стає непомітною в рослинній гушавині. Такі гусениці звичайно ведуть самотній та прихований спосіб життя, мають голе, або вкрите ніжним пушком тіло (сатири, білани). До другого типу належить гусінь, що має яскраве застережне забарвлення, яскраво вирізняюване на тлі рослин. Сюди належать гусениці, захищені волоссяним покривом (білан жилкуватий), твердими шипами (сонцєвики — рис. 31) або й голі (махаон — рис. 36). Усі ці гусениці відзначаються неприємним запахом, брудним смаком або отруйністю, і своїм виглядом та демонстративною поведінкою перестерігають можливого нападника (комахоїдних птахів, ящірок, ропух, гризунів) про свою неістівність та про неприємні наслідки поїдання. Вони звичайно живуть відкрито, великими групами. Ті з них, що живуть поодинокі, у небезпечних ситуаціях вдаються не до втечі, а навпаки, демонструють рухи загрози, випинаючи з-за голови яскраво забарвлене залозисте «видельце» — осматерії, які видають неприємний запах (рис. 37). Стадія гусені триває від декількох днів або тижнів до пів року (деякі види зимують на стадії гусені).

Після останнього (п'ятого) линяння гусениця перетворюється на лялечку. Під час цієї, найменш рухомої, стадії розвитку, коли комаха не живиться, відбувається повна перебудова органів гусениці на органи дорослої комахи — метелика. Перед заляльковуванням гусениця прикріплюється до обраного субстрату кінцем черевця (кремастером) за допомогою гаччків та прядка шовкових ниток (рис. 32, 33), а деякі види — ще й шовковим паском (рис. 38). У першому випадку лялечка висить униз головою, у другому — розташовується або горизонтально, або ж вертикально головою догори. Гусениці деяких сатирів заляльковуються просто на землі, а головчаків та верховинців — у рідньому коконі.

Рис.39. Лялечка сонцевичка змінного або рещітківця (*Araschnia levana*) на кропиві, ×2

Рис.40. Вихід метелика рещітківця з луснутої оболонки лялечки (лялечкового екзувію)

Рис.41. Метелик рещітківця після виходу з лялечки деякий час нерухомо сидить біля вилинку

Рис.42. Після визволення крила рещітківця деякий час безвладно звисають...

Рис.43. ...і, нарешті, після повного затвердіння та висихання крил, рещітківець стає здатним до польоту, ×4

Розглядаючи зблизька, на поверхні лялечки можна помітити обриси усіх частин тіла майбутнього метелика: по боках розташовані притиснені до тіла коротенькі зачатки крил, на яких можна розрізнити навіть жилкування, добре видно усі три пари ніг, очі, вусики та хоботок, а також черевце із дихальцями. Нерухомі, а відтак безпорадні лялечки мають, подібно до гусені, певні пристосування до захисту від ворогів. Вони або маскуються, добре зливаючись із тлом, на якому перебувають, або ж своїм виглядом нагадують предмети, які навряд чи можуть зацікавити комахоїдних тварин. Так, лялечка капустиного білана нагадує слань обрісника на тлі паркану або кори дерева, зеленкувата лялечка цитринця, прикріплена до тонкої гілочки кормової рослини, нагадує листкову бруньку, лялечка хвостюшка сливового прикріплюється до поверхні листка, імітуючи екскременти птаха, вигляд лялечки тополевого пасмовця справляє враження, ніби її вже покльовано птахом та знехтувано як неістивний непотріб. Лялечка хвостюшка підзелена, якщо її стривожити, видає звуки, що нагадують цокання годинника.

Стадія лялечки триває від кількох днів до пів року (деякі види зимують на цій стадії). Лялечки деяких видів (наприклад махаона) можуть залишатися в стані спочинку протягом декількох років.

Вихід метелика з лялечки (рис. 39) є одним з найчарівніших явищ природи. Пропхнувшись крізь щілину, що прорізалася в жорсткій оболонці лялечки (рис. 40) за допомогою ніг та зачатків крил, метелик або завмирає на самому вилинку, або ж відходить від нього на кілька сантиметрів та набирає такої пози, щоб коротенькі, м'які та вологі плівчасті крила вільно звисали додола (рис. 41). Почавши з цього моменту серце метелика стає посилено помпувати кров (яка в комах називається гемолімфою) до трубокподібних жилок, на яких розп'ята плівка крила. Під тиском крові жилки видовжуються і крила випростовуються. Після випростовування крила деякий час безвладно звисають (рис. 42) аж до повного затвердіння та висихання хітинових жилок та розп'ятої між ними плівки. За кілька годин метелик у всій красі повертається крилами догори (рис. 43) й стає здатним до польоту.

Рис. 44. Муха-вовчок — ктир велетенський (*Satanas gigas*) нерухомо чигає на жертву

Рис. 45. Бабка, спіймавши білана на льоту, з'їдає тіло метелика, залишаючи самі лише крила

Рис. 46. Жертвою богомолки став прочанок звичайний, який необачно сів поряд з хижакком

Природні вороги метеликів

Як вже було сказано, забарвлення та зовнішній вигляд метеликів та нестатевозрілих стадій їх розвитку тим або іншим способом пов'язані із захистом від ворогів. Досі мова йшла лише про комахоїдних хребетних тварин (птахи, ящірки, ропухи, гризуни). Та цими групами далеко не вичерпується склад організмів, які є природними ворогами метеликів. Крім комахоїдних хребетних, на метеликів полюють комахи та павуки. До таких хижаків належать мухи-вовчки або ктирі (рис. 44) та бабки (рис. 45), які полюють на метеликів під час льоту, богомолки (рис. 46) та павуки-волоцюжки, або квіткові павуки (рис. 47), які полюють із засідки на квітках, що приваблюють метеликів; спійманих метеликів часто можна спостерігати у павутинні павуків-тенетників. Полюють на них також жуки-туруни та оси. Крім того, метелики потерпають від мікозів (грибкових захворювань, як-от аспергільозу) та вірусів (ядерного поліедрозу тощо).

Рис. 47. Павуків-волоцюжок називають ще й квітковими, тому що чигають на метеликів по квітках

Чи не найголовнішим ворогом гусені та лялечок є паразитичні комахи — їздці, мухи-тахіни тощо. Деякі їздці відкладають свої яйця у яйця метеликів (їздці-яйцеїди), після чого личинки, що з них виходять, виїдають вміст яєць жертви. Інші їздці відкладають яйця в тіло гусениць, де й розвиваються їхні личинки. Вийвши увесь вміст гусениці, личинка їздця виходить із неї та заляльковується у круглому або довгастому коконі (рис. 48), з якого згодом виходить доросла комаха (рис. 49). Інші їздці виходять із лялечки-годовника на стадії дорослої комахи, за допомогою особливої рідини проплавляючи в її покриві отвір (рис. 50–52). Мухи-тахіни (рис. 53) відкладають яйця або безпосередньо на гусеницю, влучно «вистрілюючи» їх у жертву, або на листя кормової рослини; деякі види тахін відкладають на листя кормових рослин живих личинок, які чигають на гусениць та проникають у їхнє тіло. У випадку, коли тахіна відкладає яйця на листя, вони потрапляють у тіло жертви разом із кормом (зараження через кишковий тракт). Уражену тахіною лялечку метелика легко відрізнити від здорової за кольором (порівн. рис. 54 та 55). Слід сказати, що майже всі названі паразити мають і своїх паразитів, які своєю чергою знижують їхню чисельність (гіперпаразитизм).

З усього сказаного про ворогів метеликів може скластися враження, ніби вони живуть у геть ворожому оточенні, яке перетворює їхнє існування на пекло. Та це не так. Природа надає метеликам також і друзів. Дуже цікавими є стосунки гусені деяких синявців із мурашками, які захищають їх від усяких ворогів (мірмекофілія). Так, самиця синявця аріона відкладає яйця переважно на кущики чебрецю, що ростуть поблизу мурашника. Мурашки майже відразу звертають

Рис. 48. Кокон їздця *Phobocampe* sp., поряд із загиблою гусеницею сонцевика кропив'яного, $\times 3,5$

Рис. 49. Їздць *Phobocampe* sp. — паразит гусениць сонцевиків, який щойно вийшов з кокона, $\times 7$

Рис. 50. Їздць *Trichionotus flexorius*, що вийшов із загиблої лялечки паразитованої ним поліксени, $\times 2$

Рис. 51. Виходячи з лялечки махаона, їздець *Trogus lapidator* немовби проплавляє її покриви, $\times 7$

Рис. 52. Дорослий їздець *Trogus lapidator*, який щойно вийшов з лялечки махаона, $\times 2$

Рис. 53. Муха-тахіна або гусеник — паразит багатьох видів сонцевиків (*Nymphalidae*), $\times 5$

Рис. 54. Такий вигляд має здорова лялечка сонцевика кропив'яного *Aglais urticae*, $\times 2$

Рис. 55. А з цієї лялечки сонцевика кропив'яного метелик вже не виїде — вона вражена тахіною

увагу на молодих гусениць, яких увесь час обнюхують, торкаючись вусиками, та вилізують виділовану гусеницями рідину, яка, очевидно, приваблює мурашок. Коли настає пора, доросла гусинь услід за мурашками заповзає у внутрішні ходи мурашника і там заляльковується. Відтак вона стає абсолютно недосяжною для хижаків та паразитів, які, природно, стороняться агресивних мурашок. Такі взаємовигідні відносини (їх ще називають симбіозом) із мурашками характерні для багатьох видів синяців.

Охорона метеликів

На жаль, найлютішим ворогом метеликів є людина. Швидкий розвиток виробничої діяльності, хижацьке використання природних ресурсів, недбале ставлення до біорізноманіття природи — усе це майже вилучило людину із замкненого «кругобігу життя». Сільськогосподарське освоєння земель, їхня меліорація, широке та нерегламентоване застосування хімічних засобів боротьби із шкідливими комахами, зведення лісів, розвиток видобувної промисловості, індустріалізація, накопичення виробничих та побутових відходів різко змінили та порушили стан довкілля, призвели до створення штучних антропогенних ландшафтів. Метелики, поряд із іншими комахами, виявилися дуже чутливими до змін навколишнього середовища. За наявності або відсутності певних видів денних метеликів можна судити про стан навколишнього середовища. Ця індикативна роль і пояснює їхнє значення для людини (видів, що завдають істотної шкоди сільськогосподарським культурам, серед денних метеликів є дуже мало). Саме зміни в природному середовищі є головною причиною зниження чисельності або й повного зникнення багатьох безхребетних, зокрема метеликів, тому основні заходи з охорони видів, що перебувають під загрозою знищення, мають бути скеровані на охорону ландшафтів та місць оселення комах — біотопів. За останніми даними в Україні залишилося не більше 15 відсотків незайманих природних ландшафтів. Чимало видів флори (зокрема й кормові рослини метеликів) та фауни або зникли зовсім, або перебувають під загрозою цілковитого знищення.

Щоб привернути увагу до необхідності охорони денних метеликів, до Червоних книг різних країн заносяться ті види, що перебувають під загрозою зникнення. Так, до «Червоної книги України» (1994) занесено 25 видів із рекомендацією створення мікрозаповідників у місцях, де вони ще збереглися. «Червона книга денних метеликів Європи», ухвалена сесією Ради Європи у Страсбурзі 17 жовтня 1998 р., містить 69 видів, з яких 34 види поширені в Україні. До «Червоної книги безхребетних Міжнародного союзу охорони природи» (IUCN) занесено 5 видів денних метеликів, поширених на території України. Важливим інструментом збереження рідкісних видів тварин та рослин у Європі є «Конвенція про охорону дикої флори, фауни та природних середовищ існування в Європі» (Берн, 1979), до якої 1996 року приєдналася й Україна. До Додатку II Бернської конвенції занесено 125 видів безхребетних тварин, зокрема 41 вид метеликів, з яких 9 видів денних метеликів зустрічаються в Україні. На наступних сторінках надано узагальнюючу таблицю із повним переліком денних метеликів України, де позначено види, які нагально потребують охорони, види, які занесено до Червоних книг та Додатку II Бернської конвенції, а також стисла інформація про поширення кожного виду на території України.

Рис. 56. Пожежі — найнебезпечніший ворог метеликів, преімагінальні стадії яких пов'язані з рослинністю та верхнім шаром ґрунту

● Види, що потребують охорони в Україні (збереження природних біотопів, створення нових заповідників та заказників у місцях поширення, розробка та застосування методів штучного розведення та інтродукції в природне середовище, повна заборона або досконала дозвільна система для колекційного збирання).

● Види, що перебувають під охороною Бернської конвенції.

● Види, занесені до «Червоної книги безхребетних Міжнародного союзу охорони природи (МСОП)»

● Види, занесені до «Червоної книги метеликів Європи»

HESPERIIDAE		
1. <i>Erynnis tages</i>		●
2. <i>Carcharodus alceae</i>		●
3. <i>Carcharodus lavatherae</i>	●	?
4. <i>Carcharodus flocciferus</i>		●
5. <i>Carcharodus orientalis</i>		●
6. <i>Spialia orbifer</i>		●
7. <i>Muschampia proto</i>		●
8. <i>Muschampia tessellum</i>	●	○?
9. <i>Muschampia cribrellum</i>	●	○?
10. <i>Pyrgus carthami</i>		●
11. <i>Pyrgus sidae</i>		●
12. <i>Pyrgus andromedae</i>	●	?
13. <i>Pyrgus malvae</i>		●
14. <i>Pyrgus serratalae</i>		●
15. <i>Pyrgus cinarae</i>		●
16. <i>Pyrgus armoricanus</i>		●
17. <i>Pyrgus alveus</i>		●
18. <i>Heteropterus morpheus</i>		●
19. <i>Carterocephalus palaemon</i>		●
20. <i>Carterocephalus silvicolus</i>		●
21. <i>Thymelicus lineola</i>		●
22. <i>Thymelicus sylvestris</i>		●
23. <i>Thymelicus acteon</i>	●	?
24. <i>Hesperia comma</i>		●
25. <i>Ochlodes venatus</i>		●
PAPILIONIDAE		
26. <i>Zerynthia polyxena</i>	●	●
27. <i>Parnassius mnemosyne</i>	●	●
28. <i>Parnassius apollo</i>	●	●
29. <i>Iphiclides podalirius</i>	●	●
30. <i>Papilio machaon</i>	●	●
PIERIDAE		
31. <i>Leptidea sinapis</i>		●
32. <i>Leptidea morsei</i>	●	?
33. <i>Leptidea duponcheli</i>	●	?
34. <i>Anthocharis cardamines</i>		●
35. <i>Euchloe ausonia</i>	●	●
36. <i>Zegris eupheme</i>	●	●
37. <i>Aporia crataegi</i>	●	●
38. <i>Pieris brassicae</i>		●
39. <i>Pieris rapae</i>		●
40. <i>Pieris napi</i>		●
41. <i>Pontia daplidice</i>		●
42. <i>Pontia chloridice</i>		?
43. <i>Colias crocea</i>		●
44. <i>Colias myrmidone</i>	●	●
45. <i>Colias chrisotheme</i>	●	●

● Види, занесені до «Червоної книги України».

● Звичайні види, зустрічаються всюди, зокрема на сільгоспугіддях та в населених пунктах.

● Звичайні види, але зустрічаються спорадично.

● Види, що зустрічаються дуже локально та в невеликій кількості, зникли в багатьох місцях у зв'язку із господарською діяльністю людини.

○ Види, що наводились з території України, але останнім часом не зустрічаються, або відомі поодинокі знахідки.

? Види, поширення яких потребує уточнення.

46. <i>Colias erate</i>		●
48. <i>Colias alfaccariensis</i>		?
47. <i>Colias hyale</i>		●
49. <i>Colias palaeno</i>	●	●
50. <i>Colias phicomone</i>	●	?
51. <i>Gonepteryx rhamnii</i>		●
LYCAENIDAE		
52. <i>Hamearis lucina</i>	●	●
53. <i>Lycaena phlaeas</i>		●
54. <i>Lycaena helle</i>	●	●
55. <i>Lycaena dispar</i>	●	●
56. <i>Lycaena virgaureae</i>		●
57. <i>Lycaena tityrus</i>		●
58. <i>Lycaena alciphron</i>		●
59. <i>Lycaena hippothoe</i>		●
60. <i>Lycaena thersamon</i>		●
61. <i>Thecla betulae</i>		●
62. <i>Favonius quercus</i>		●
63. <i>Tomares callimachus</i>	●	●
64. <i>Tomares nogelii</i>	●	●
65. <i>Callophrys rubi</i>	●	●
66. <i>Satyrrium w-album</i>		●
67. <i>Satyrrium pruni</i>		●
68. <i>Satyrrium spini</i>		●
69. <i>Satyrrium ilicis</i>		●
70. <i>Satyrrium acaciae</i>		●
71. <i>Neolycaena rhymnus</i>	●	●
72. <i>Lampides boeticus</i>		?
73. <i>Leptotes pirthous</i>		●
74. <i>Cupido minimus</i>		●
75. <i>Cupido osiris</i>		●
76. <i>Everes argiades</i>		●
77. <i>Everes decoloratus</i>		●
78. <i>Everes alcetas</i>	●	○?
79. <i>Celastrina argiolus</i>		●
80. <i>Pseudophilotes vicrama</i>		●
81. <i>Pseudophilotes bavius</i>	●	●
82. <i>Scolitantides orion</i>	●	●
83. <i>Glaucopsyche alexis</i>		●
84. <i>Maculinea arion</i>	●	●
85. <i>Maculinea teleius</i>	●	●
86. <i>Maculinea nausithous</i>	●	●
87. <i>Maculinea alcon</i>	●	●
88. <i>Plebeius pylaon</i>	●	●
89. <i>Plebeius argus</i>		●
90. <i>Plebeius idas</i>		●
91. <i>Plebeius argyrognomon</i>		●

92. <i>Plebeius optilete</i>	●	○
93. <i>Polyommatus pyrenaicus</i>	●	●
94. <i>Polyommatus eumedon</i>		●
95. <i>Polyommatus agestis</i>		●
96. <i>Polyommatus artaxerxes</i>		●
97. <i>Polyommatus anteros</i>	●	○?
98. <i>Polyommatus thersites</i>		●
99. <i>Polyommatus coelestinus</i>	●	●
100. <i>Polyommatus dorylas</i>	●	○
101. <i>Polyommatus amandus</i>		●
102. <i>Polyommatus thersites</i>		●
103. <i>Polyommatus icarus</i>		●
104. <i>Polyommatus eroides</i>	●	●
105. <i>Polyommatus daphnis</i>	●	●
106. <i>Polyommatus bellargus</i>		●
107. <i>Polyommatus coridon</i>		●
108. <i>Polyommatus corydonius</i>	●	?
109. <i>Polyommatus ripartii</i>		●
110. <i>Polyommatus krymaeus</i>	●	●
111. <i>Polyommatus damon</i>		●
112. <i>Polyommatus damone</i>	●	●
NYMPHALIDAE		
LIBYTHEINAE		
113. <i>Libythea celtis</i>		●
SATYRINAE		
114. <i>Esperarge climene</i>	●	●
115. <i>Pararge aegeria</i>		●
116. <i>Lasiommata megera</i>		●
117. <i>Lasiommata maera</i>		●
118. <i>Lopinga achine</i>	●	●
119. <i>Coenonympha tullia</i>	●	●
120. <i>Coenonympha oedippus</i>	●	●
121. <i>Coenonympha arcania</i>		●
122. <i>Coenonympha glycerion</i>		●
123. <i>Coenonympha hero</i>	●	●
124. <i>Coenonympha leander</i>	●	○?
125. <i>Coenonympha pamphilus</i>		●
126. <i>Triphysa phryne</i>	●	●
127. <i>Pyronia tithonus</i>	●	●
128. <i>Maniola jurtina</i>		●
129. <i>Hyponephele lycaon</i>		●
130. <i>Hyponephele lupina</i>		●
131. <i>Aphantopus hyperantus</i>		●
132. <i>Proterebia afra</i>	●	●
133. <i>Erebia ligea</i>		●
134. <i>Erebia manto</i>	●	●
135. <i>Erebia aethiops</i>		●
136. <i>Erebia medusa</i>		●
137. <i>Erebia euryale</i>	●	○
138. <i>Erebia pronoe</i>	●	○
139. <i>Melanargia russiae</i>		●
140. <i>Melanargia galathea</i>		●
141. <i>Satyrus virbius</i>		●
142. <i>Minois dryas</i>		●
143. <i>Hipparchia fagi</i>		●
144. <i>Hipparchia alcyone</i>		●
145. <i>Hipparchia semele</i>		●

146. <i>Hipparchia pellucida</i>		●
147. <i>Hipparchia statilinus</i>		●
148. <i>Oeneis tarpeia</i>		○?
149. <i>Oeneis jutta</i>	●	●
150. <i>Arethusana arethusa</i>		●
151. <i>Brintesia circe</i>		●
152. <i>Chazara briseis</i>	●	●
153. <i>Chazara persephone</i>	●	●
154. <i>Pseudochazara euxina</i>	●	●
APATURINAE		
155. <i>Apatura ilia</i>		●
156. <i>Apatura metis</i>	●	●
157. <i>Apatura iris</i>	●	●
LIMENITIDINAE		
158. <i>Limenitis populi</i>		●
159. <i>Limenitis camilla</i>		●
160. <i>Neptis sappho</i>		●
161. <i>Neptis rivularis</i>		●
NYMPHALINAE		
162. <i>Vanessa atalanta</i>		●
163. <i>Vanessa cardui</i>		●
164. <i>Inachis io</i>		●
165. <i>Aglais urticae</i>		●
166. <i>Polygonia c-album</i>		●
167. <i>Araschnia levana</i>		●
168. <i>Nymphalis antiopa</i>		●
169. <i>Nymphalis polychloros</i>		●
170. <i>Nymphalis xanthomelas</i>	●	●
171. <i>Nymphalis vaualbum</i>	●	●
MELITAEINAE		
172. <i>Euphydryas maturna</i>	●	●
173. <i>Euphydryas aurinia</i>	●	●
174. <i>Melitaea cinxia</i>		●
175. <i>Melitaea phoebe</i>		●
176. <i>Melitaea arduinna</i>	●	●
177. <i>Melitaea trivia</i>		●
178. <i>Melitaea didyma</i>		●
179. <i>Melitaea diamina</i>		●
180. <i>Melitaea aurelia</i>		●
181. <i>Melitaea britomartis</i>		●
182. <i>Melitaea athalia</i>		●
ARGYNNINAE		
183. <i>Issoria lathonia</i>		●
184. <i>Argynnis paphia</i>		●
185. <i>Argynnis pandora</i>		●
186. <i>Argynnis aglaja</i>		●
187. <i>Argynnis adippe</i>		●
188. <i>Argynnis niobe</i>		●
189. <i>Argynnis laodice</i>		●
190. <i>Brenthis ino</i>		●
191. <i>Brenthis daphne</i>		●
192. <i>Brenthis hecate</i>	●	●
193. <i>Clossiana eunomia</i>	●	○
194. <i>Clossiana euphrosyne</i>		●
195. <i>Clossiana titania</i>	●	○?
196. <i>Clossiana selene</i>		●
197. <i>Clossiana dia</i>		●
198. <i>Boloria aquilonaris</i>	●	○?

Рідкісні види метеликів є одним з об'єктів торгівлі, часто незаконної (для потреб колекціонерів, іноді навіть наукових установ). Для регулювання цієї діяльності було ухвалено «Конвенцію про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори» (CITES), підписану 3 березня 1973 р. у Вашингтоні. На жаль, єдиним представником денних метеликів фауни Європи, а також України, що підпадає під цю Конвенцію, є аполлон (*Parnassius apollo*), добування та торгівля екземплярами якого суворо регулюється міжнародним законодавством.

Поширення метеликів

За складом та багатством фауни (зокрема метеликів) суходіл Землі поділено на сім зоогеографічних царств або регіонів: Палеарктичний, Неарктичний, Афротропічний, Орієнтальний, Австралійсько-Океанічний, Неотропічний та Антарктичний (метелики відсутні) (рис. 57). Україна лежить у межах Палеарктичного регіону, який охоплює майже увесь материк Євразії за винятком півдня Аравійського півострова, Індостану та Індокитаю; до цього ж регіону належить і Північна Африка на південь приблизно до тропіка Рака (Південний тропік). Своєю чергою Палеарктика розділяється на кілька областей: Європейську, Середземноморську, Центральнопозійську, Східноазійську тощо. Європейська область поділяється на декілька провінцій: Бореонеморальну, Понтійську, Паннонську, Середньоєвропейську лісову тощо. Україна належить до Європейської області Палеарктичного регіону. Слід зазначити, що перші фундаментальні праці з зоогеографічного районування суходолу в XIX столітті обґрунтовувалися переважно фактами поширення саме денних метеликів. Усього з Палеарктики відомо близько 2000 видів денних метеликів, з України — 198.

Види, поширені по всьому світі, називаються космополітами, а види, що мешкають тільки на обмеженій, часто невеликій, території — ендеміками.

Рис. 57. Зоогеографічне районування суходолу Землі (Антарктичний регіон не показано)

Рис. 58. Фізико-географічне районування території України

Для зручності у цій книзі поширення денних метеликів в Україні прив'язується до фізико-географічних регіонів та ландшафтів. Територію України поділяють на п'ять фізико-географічних регіонів (зон): Українські Карпати, Зона мішаних лісів (Полісся), Лісостепова зона (Лісостеп), Степова зона (Степ), Кримські гори (рис. 58).

Українські Карпати (рис. 59) розташовані в Закарпатській області та значній частині Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей, простягаючись з північного заходу на південний схід на 280 км, та з північного сходу на північний захід на 110 км. Площа власне гірської системи становить 24 тис. км², а разом із Передкарпаттям та Закарпатською низиною — 37 тис. км². Середня висота хребтів Карпат становить 1500 м, найвищою вершиною є гора Говерла (2061 м).

Полісся (рис. 60) займає більшу частину Волинської, Рівенської, Житомирської та Чернігівської, а також частину районів Львівської, Хмельницької, Київської та Сумської областей. Тереном України зона мішаних лісів пролягла з південного заходу на північний схід на 900 км; найбільша ширина зони з півночі на південь становить майже 300 км.

Лісостеп (рис. 61) займає Тернопільську, Хмельницьку, Винницьку, Полтавську, Черкаську та Харківську області, південну половину Львівської, Волинської, Рівенської, Житомирської, Київської та Чернігівської, більшу частину Сумської, та північну частину Одеської і Кіровоградської областей, частково Івано-Франківську та Чернівецьку області, простягаючись із заходу на схід майже на 1000 км та займаючи площу 202 тис. км².

Степ (рис. 62) лежить у межах Одеської, Миколаївської, Херсонської, Дніпропетровської, Запорізької, Донецької, Луганської, південних районів

Кіровоградської та Харківської областей та рівнинної частини Кримського півострова. Із заходу на схід степи пролягають майже на 1000 км, маючи ширину від 100 до 300 км. Площа степів становить в Україні 240 тис. км².

Кримські гори (рис. 63) розташовані на півдні Кримського півострова. Вони простяглися на 150 км уздовж Чорного моря із заходу на схід у вигляді трьох паралельних пасм — Головного, Внутрішнього та Зовнішнього. Найвищою вершиною Головного пасма є гора Роман-Кош (1545 м).

Рис. 60. Полісся (зона мішаних лісів). Через ландшафтне та рослинне розмаїття ця зона є багатою на метеликів

Рис. 62. Степ (степова зона). Різотравні степи та напівпустелі формують особливу фауну метеликів

Рис. 59. Українські Карпати. Регіон вивчено недостатньо, тут можливі знахідки нових для України видів метеликів

Рис. 61. Лісостеп (лісостепова зона). Найбільше розмаїття рослинності зумовлює найбагатіший склад фауни метеликів

Рис. 63. Кримські гори. Замкнений між степом та морем гірський масив є осідком ендемічних видів та підвидів метеликів

Визначення метеликів

Головною метою цього ілюстрованого посібника є надання можливості як учневі школи та натуралістові-початківцю, так і студентові та досвідченому фахівцеві-біологу точно визначати денних метеликів України шляхом порівняння із ілюстраціями, наведеними у кольорових таблицях. Цей визначник дозволить дізнатися, як називається метелик, якого ви спостерігаєте в природі або тримаєте в руках, до якої родини, підродини, роду, виду та підвиду він належить, звідки цей вид було описано, як широко він розповсюджений у світі та в Україні та які місця він населяє, про час льоту метеликів та число поколінь протягом року, їхню мінливість, про рослини, якими живиться його гусінь.

Як видно із заголовка кожного видового нарису, кожний вид метелика (як і всякої тварини) має дві назви: наукову та народну. Усталені народні назви мають далеко не всі види метеликів. Один вид метелика часто має різні назви у різних мовах та навіть у різних регіонах країни. Так, один з найпомітніших метеликів, широко відомий в нас під назвами «махаон» або «косатець-ластівець», російською називається «ласточкин хвост» або «махаон», англійською — «Swallowtail», французькою — «Le Grand Port-queue», італійською — «Il Macaone», німецькою — «Schwalbenschwanz», шведською — «Makaonfjäril», польською — «Motyl paź królowej» і так далі; у різних регіонах України цей метелик має назви «відьма», «витязь Махаон», «витязь ластівець», «витязь косатчик», «косатець ластівець» тощо. У цьому визначнику за основу взято українські назви, рекомендовані до вжитку зоологічною секцією природничого відділу Інституту української наукової мови (ІУНМ) Української академії наук 1928 року та опубліковані у «Словнику зоологічної номенклатури» (Щоголів, 1928). Але ж чимало видів метеликів взагалі не мають народних назв і відтак до «Словника» не увійшли. Для таких видів українські назви пропонуються тут уперше як новотвори з додержанням засад, що ними керувався ІУНМ.

Наукова назва завжди пишеться латинською мовою і вживається у тексті, писаному будь-якою мовою; вона є єдиною і неповторною міжнародною назвою виду, уживаною в усьому світі. Тому, прикладом, німець завжди зрозуміє поляка, українець — шведа, поляк — японця, якщо кожний з них вживатиме при спілкуванні не свою народну, а наукову назву тварини (це стосується також назв хімічних елементів та сполук, назв рослин, органів тіла тощо). Повна наукова назва нашого махаона — *Papilio machaon* Linnaeus, 1758. Вона складається з двох назв — родової, яка завжди пишеться з великої літери, та видової, яка є власне назвою виду, і яка завжди пишеться з малої літери. Загалом назва називається біноменом, а система таких двоїстих назв дістала назву біномінальної номенклатури. До біномена додаються ім'я автора, який вперше описав вид та дав йому назву, а також рік, якого цей опис та назву було вперше опубліковано. Вид

tachaon у роді *Papilio* був описаний видатним шведським ученим Карлом Ліннеєм 1758 року у 10-му виданні своєї славетної книги «Система природи» (у нарисах короткі бібліографічні відомості про першоопис кожного виду подаються відразу після назви). Інколи до біномена додається ще одна назва — назва підвиду. Це означає, що метелики цього виду, що водяться в Україні, відрізняються від тих, за якими було описано вид (скажімо, із Швеції). Підвидові надається назва, що складається із трьох слів (тринімен). Так, махаон з України часто називається *Papilio tachaon gorganus* Fruhstorfer, 1922 (описаний із Середньої Європи), тоді як метелики, описані із Швеції Ліннеєм, мають називатися *Papilio tachaon tachaon* Linnaeus, 1758; підвид, який має назву, однакову із видовою, називається номінативним підвидом. Номінативний підвид завжди зустрічається у місцевості, з якої було описано вид (типова місцевість або типове знаходження), але може мати й набагато більше поширення, якщо метелики не відзначаються особливою географічною мінливістю. Тому в Україні можуть зустрічатися (і часто зустрічаються) номінативні підвиди видів, описаних із далеких країв. Саме тому для кожного виду в цій книжці вказується місце, з якого він був описаний.

Якщо описаний та названий вид або підвид згодом переводяться до іншого роду, прізвище автора і дата при назві беруться у круглі дужки. Так, подалірій, або косатець-вітрилець був описаний Ліннеєм у 1758 році під початковою назвою *Papilio podalirius* Linnaeus, 1758; згодом цей вид було переведено до роду *Iphiclides*, і його назву стали писати так: *Iphiclides podalirius* (Linnaeus, 1758). У минулому інколи траплялося так, що автор або дата опублікування в самій публікації, де встановлювався новий таксон, не вказувалися, і їх доводилося визначати за сторонніми доказовими джерелами (архівні матеріали, інші публікації тощо). Встановлені таким чином прізвище автора та/або дата беруться в квадратні дужки: *Papilio polyxena* [Denis & Schiffermüller], 1775; *Iphiclides* Hübner, [1819] тощо (див. Міжнародний кодекс зоологічної номенклатури, 2003).

Як бачимо, наукова назва несе відомості не лише про те, як називається дана комаха, але й про те, до якого роду вона належить, тобто несе відомості про положення тварини в системі класифікації, побудованій за ієрархічним принципом. Рід, своєю чергою, належить до триби, підродини та родини. Наш махаон, прикладом, належить до підродини косатців — *Papilioninae* родини косатців — *Papilionidae*. Поділ підродин на триби у цій книзі для зручності наводиться лише для родини синявців. Родина, представником якої є махаон, належить до надродини косатцюватих (*Papilionoidea*), надродина — до підряду булавовусих лускокрильців (*Rhopalocera*), підряд — до ряду лускокрильців (*Lepidoptera*), ряд — до класу комах (*Insecta*), клас — до типу члениноніжців (*Arthropoda*), тип — до царства тварин (*Animalia*).

До підряду булавовусих лускокрильців або денних метеликів належать представники двох надродин: головчакуваті (*Hesperioidea*) та косатцюваті (*Papilionoidea*). Головчакуваті представлені однією родиною (з трьома підродинами), косатцюваті — чотирма родинами (з 13 підродинами). Видові нариси розташовані в книзі у прийнятому нині систематичному порядку.

Кожний видовий нарис містить такі рубрики:

- Заголовок (порядковий номер, наукова назва виду з прізвищем автора та датою опублікування (латиною); українська назва метелика).
- Першоопис виду: початкова назва, автор, бібліографічне посилання.
- Типова місцевість (місцевість, з якої описано вид).
- Поширення виду: загальне, в Україні (мапа), та по ландшафтах.
- Метелик: зовнішні прикмети метелика (стилі дані).
- Період льоту, число поколінь.
- Кормові рослини гусені (назви українські та наукові*).
- Систематичне положення метеликів української популяції (популяції).

На мапах поширення метеликів в Україні вживаються такі позначення:

Крім мап поширення до деяких нарисів додаються кольорові фотографії живого метелика в природному оточенні.

Види, що потребують охорони в Україні, у видових нарисах помічені позначкою ● перед українською назвою виду (див. таблицю на с. 24–25).

На кольорових таблицях метелики зображені в натуральну величину. Під кожним окремих зображенням стоїть число, що відповідає номеру видового нарису (наприклад, 25), після якого вказана стать метелика (самець ♂, самиця ♀) із позначкою, який бік крил ми бачимо (верхній чи нижній): самець зверху (25♂), самець знизу (25♂); самиця зверху (25♀), самиця знизу (25♀). Також, для екземплярів із варіаціями забарвлення до номеру додається мала латинська літера без крапки (25a♂, 25b♂ тощо); для аберацій (відмін) або форм — ab. або f. з крапкою відповідно (25♂ab.); для підвидів — латинська назва підвиду (25♂ ssp. *petricola*); для метеликів різних поколінь — скорочення 1 пок., 2 пок. тощо (25♂ 1 пок.).

У розділі «Ймовірні для України види» (с. 187), що містить можливі для України, але не підтверджені фактичним матеріалом види денних метеликів, видові нариси та зображення на таблиці (с. 188–189) пронумеровані цифрами в квадратних дужках ([198]–[209]).

Видовий склад фауни денних метеликів України у цій книзі відповідає станові його вивчення на 31 грудня 2004 р.

* Українські назви рослин наведено за виданням: [Дирдовський В., Зеров Д., Курилова О., Масюк П., Оксіук П., Осадча Н., Яната О.], 1928. Словник ботанічної номенклатури (проект). — [Київ; Харків]: Держ. вид-во України. — 31+313+1 с. (Інститут української наукової мови УАН. Матеріали до української термінології та номенклатури. Т. VII).

Головчак жилкуватий (*Ochloides venatus*) під час живлення нектаром майже зависає над квіткою

Клас КОМАХИ — INSECTA

Ряд ЛУСКОКРИЛЬЦІ — LEPIDOPTERA

Підряд БУЛАВОВУСІ ЛУСКОКРИЛЬЦІ — RHOPALOCERA

Надродина ГОЛОВЧАКУВАТІ — HESPERIOIDEA LATREILLE, 1809

Родина ГОЛОВЧАКИ або ГЕСПЕРИДИ — HESPERIIDAE LATREILLE, 1809

Підродина ГОЛОВЧАКИ-ПИРГІНИ — PYRGINAE BURMEISTER, 1878

Рід *Erynnis* Schrank, 1801

1. *Erynnis tages* (Linnaeus, 1758)

Головчак Таґес

Papilio tages Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 485.

Типова місцевість: Європа.

Поширення: Європа та палеарктична Азія, крім крайніх північних та південних районів. В Україні повсюдно. Зустрічається по відкритих схилах, у степах, по лісових галявинах, у садах та парках.

Метелик: розмах крил 26–28 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від травня (на півдні та в теплі роки від середини–кінця квітня) по червень–липень; 2-е покоління від кінця червня по кінець серпня–вересень; на півночі та в гірському Криму одне покоління.

Кормові рослини гусені: лядвенці (*Lotus corniculatus*, *L. uliginosus*), гіпокрепіс чубатий (*Hippocrepis comosa*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*), люцерна-хмелик (*Medicago lupulina*), миколайчики польові (*Eryngium campestre*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

Рід *Carcharodus* Hübner, [1819]

2. *Carcharodus alceae* (Esper, [1780])

Головчак великий рожаний

Papilio alceae Esper, [1780]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2): 4, Tab. 51, Fig. 3.

Типова місцевість: Ерланген, Німеччина.

Поширення: від Середньої та Південної Європи до Центральної Азії. В Україні повсюдно. Зустрічається в різноманітних окультурених та природних ландшафтах.

Метелик: розмах крил 20–34 мм; статевий диморфізм: передні крила самців зверху з полем андроконіальних лусок у вигляді штрихів, самиці забарвлені світліше. У посушливі роки метелики 2-го та 3-го покоління дрібніші та світліше забарвлені.

Період льоту: на півночі та в Карпатах від травня (іноді кінця квітня) по серпень та в червні–вересні у двох поколіннях; на півдні — від середини (початку) квітня по жовтень у 2–3 поколіннях.

Кормові рослини гусені: калачики (*Malva sylvestris*, *M. neglecta*, *M. moschata*, *M. pusilla*, *M. alcea*), рожа городня (*Alcea rosea*), проскурняк (*Althaea officinalis*), рожа собача (*Lavatera thuringiaca*) та інші.

Чимала кількість описаних форм та підвидів (з Європи понад 15) зумовлена значною індивідуальною та сезонною мінливістю. В Україні номінативний підвид.

Carcharodus alceae, ♀

3. *Carcharodus lavatherae* (Esper, [1783])

● Головчак чистецевий

Papilio lavatherae Esper, [1783]. *Schmetz. Abb. Nat.* 1(2): 148, Tab. 82, Fig. 4.

Типова місцевість: Франція та Швейцарія.
Поширення: Північна Африка (Атлаські гори), Південна Європа, Мала Азія, Кавказ та Закавказзя. Поширений в Одеській, Харківській, Луганській, Донецькій областях та в Криму, можливе знаходження у південній частині Закарпаття. Зустрічається по сухих степах з кам'янистими та вапняковими ділянками.
Метелик: розмах крил 28–35 мм; статевий диморфізм невиразний.
Період льоту: червень (кінець травня)–серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: чистеці (*Stachys recta*, *S. germanica*), рожа собача (*Lavatera thuringiaca*).

В Україні номінативний підвид.

4. *Carcharodus flocciferus* (Zeller, 1847)

Головчак поцяткований

Hesperia floccifera Zeller, 1847. *Isis, Jena* 1847 (1): 286.

Типова місцевість: Сиракузи, Сицилія, Італія.
Поширення: Середня та Південна Європа, Закавказзя, східна Туреччина, західний Іран, Казахстан. В Україні відомий із Закарпаття, Полісся, Лісостепу та Криму. Поширення потребує подальшого вивчення. Вказівки на знаходження *C. flocciferus* на півдні України стосуються *C. orientalis*. Зустрічається по сухих луках, лісових галявинах, відкритих сонячних схилах, іноді в окультурених ландшафтах.
Метелик: розмах крил 28–32 мм; статевий диморфізм: самиці відрізняються більш масивним черевцем.

Період льоту: травень–червень, липень–серпень. Два покоління.

Кормові рослини гусені: чистеці (*Stachys recta*, *S. alpina*, *S. germanica*, *S. palustris*, *S. sylvatica*), собача кропива (*Leonurus cardiaca*), калачики звичайні (*Malva neglecta*), шандри (*Marrubium peregrinum*, *M. vulgare*) та інші.

В Україні номінативний підвид. У старих працях наводився під назвою *altheae* Hübner.

5. *Carcharodus orientalis* Reverdin, 1913

Головчак східний

Carcharodus orientalis Reverdin, 1913. *Bull. Soc. lépid. Genève* 2: 232, fig. 4, pl. 21, fig. 14, pl. 22, fig. 1, 8.

Типова місцевість: Пелопоннес, Греція.
Поширення: від Балканського півострова через південь Румунії, України до Передкавказзя та Кавказу; Мала Азія та Близький Схід, локальне знаходження в Угорщині. В Україні повсюдно у південних областях та в Криму. Характерними місцями перебування є степи, іноді зі скелястими та вапняковими ділянками, також окультурені ландшафти.
Метелик: розмах крил 25–32 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від кінця травня до кінця серпня–початку вересня, два покоління;

метелики 2-го покоління відрізняються світлим забарвленням, дрібнішими розмірами.

Кормові рослини гусені: залізняка (*Phlomis*), шандри (*Marrubium*) та інші губоцвіті.

Українські популяції відносяться до номінативного підвиду. Відрізняється від близького *C. flocciferus* більш брудним забарвленням крил та розширеними світлими плямами, особливо в особин 2-го покоління.

Carcharodus orientalis, ♂

Рід *Spialia* Swinhoe in Moore, 1912

6. *Spialia orbifer* (Hübner, [1823])

Головчак кружало

Hesperia orbifer Hübner, [1823]. *Samml. eur. Schmetz.* I: Papiliones Taf. 161, Fig. 803–806.

Типова місцевість: [Угорщина].

Поширення: від південної частини Середньої Європи, Сицилії та Балканського півострова через помірний та субтропічний пояси Європи та Азії до Приморського краю та Кореї. В Україні достовірно відомий з Криму. Інші вказівки — Волинь (Czekanowski, 1832), Київська, Волинська та Подільська губернії (Єршов, Фільд, 1867), степи між Бугом та Дніпром (Образцов, 1930), Винницька область (Білозор, 1931) — потребують перевірки. Знаходження цього виду в усіх південних областях цілком ймовірне. Зустрічається по трав'янистих схилах, цілинних степових ділянках та сухих луках.

Метелик: розмах крил 21–28 мм; статевий диморфізм невиразний. Має значну індивідуальну мінливість. Інколи трапляються особини майже без світлих плям на верхній стороні крил.

Період льоту: від кінця квітня по червень та від липня по кінець серпня–початок вересня, у двох поколіннях; у гірській частині (на яйлах) можливо лише в одному поколінні. Особини 2-го покоління часто дрібніші, з більш контрастним забарвленням нижньої сторони крил.

Кормові рослини гусені: перстачі (*Potentilla*), родовики (*Sanguisorba*), ожини (*Rubus*). В Україні номінативний підвид.

Рід *Muschampia* Tutt, [1906]

7. *Muschampia proto* (Ochsenheimer, 1808)

Головчак Прото

Papilio proto Ochsenheimer, 1808. *Schmetz. Eur.* 1(2): 210.

Типова місцевість: Португалія.

Поширення: від Піренейського півострова та Атлаських гір до південної частини Уральського хребта, південна частина Малої Азії. В Україні відомий з Криму, Харківської та Луганської областей, можливо поширений і в Донецькій області. Літає по сухих сонячних місцях, часто із скелястими ділянками, на лісових галявинах, яйлах.

Метелик: розмах крил 24–34 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від червня по кінець вересня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: залізняка (*Phlomis fruticosa*, *P. herbaventi*, *P. pungens*).

Систематичне положення українських популяцій не з'ясовано через значну індивідуальну мінливість та брак порівняльного матеріалу. З нашої території та суміжних частин Російської Федерації наводились три підвиди: номінативний, *lycaonius* Wagner, 1929 та *aragonensis* de Sagarra, 1924.

8. *Muschampia tessellum* (Hübner, [1803])

● Головчак мозаїчний

Papilio tessellum Hübner, [1803]. *Samml. eur. Schmett.* I: Papiliones Taf. 93, Fig. 469, 470; Text [1806]: 70.

Типова місцевість: південь Російської Федерації (європейська частина).

Поширення: від Балканського півострова, через помірний пояс Східної Європи та Азії до Забайкалля, Монголії та Китаю. В Україні відомий з лісостепової, степової зон та з Криму. Зустрічається по сухих луках біля річок, степах з кам'янистими та вапняковими ділянками.

Метелик: розмах крил 29–38 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: травень–червень, серпень, два покоління.

Кормові рослини гусені: залізняка (*Phlomis tuberosa*, *P. pungens*).

В Україні номінативний підвид.

9. *Muschampia cribrellum* (Eversmann, 1841)

● Головчак ґратчастий

Hesperia cribrellum Eversmann, 1841. *Bull. Soc. Nat. Mosc.* 14: 25.

Типова місцевість: Поволжя та Південний Урал, Російська Федерація.

Поширення: від Балканського півострова, Румунії та Угорщини через помірний пояс Східної Європи та Азії до Забайкалля, Монголії та Китаю. В Україні, за літературними даними, дуже локально зустрічається у Полтавській, Миколаївській, Кіровоградській, Луганській областях та в Криму. Місцями перебування є степові та лучні укоси, балки, річкові долини.

Метелик: розмах крил 26–33 мм; статевий диморфізм: самці темніші, самиці мають ширші білі плями та товстіше черевце.

Період льоту: від середини травня по липень–серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: перстачі (*Potentilla*).

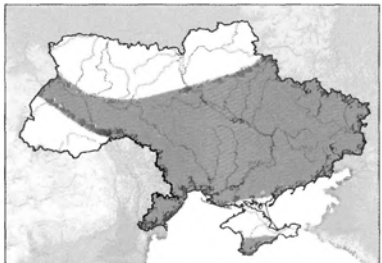
В Україні номінативний підвид.

Рід *Pyrgus* Hübner, [1819]

10. *Pyrgus carthami* (Hübner, [1813])

Головчак крокосовий

Papilio carthami Hübner, [1813]. *Samml. eur. Schmett.* I: Papiliones Taf. 143, Fig. 720, 723.

Типова місцевість: [Південна Росія].

Поширення: помірний пояс Європи та Західної Азії. В Україні майже повсюдно в центрі, на сході та півдні, але доволі спорадично; брак даних про наявність в Карпатах, на Закарпатті та в північно-західних областях (Львівській, Волинській, Рівенській, Житомирській та Сумській). Метеликів можна зустріти по відкритих сонячних місцях з різноманітною трав'янистою рослинністю, серед чагарників, часто на скелястих та вапнякових ділянках.

Метелик: розмах крил 30–35 мм; статевий диморфізм: самиці більші від самців, білі плями на верхній стороні задніх крил дрібніші, ніж у самців. Вид має значну індивідуальну мінливість як у розмірах, так і в забарвленні нижньої сторони крил. Трапляються особини із сірим, брунатним тлом крил, форма плям також різноманітна, від округлої до кутастої.

Період льоту: від середини травня по кінець вересня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: проскурняки (*Althaea officinalis*, *A. hirsuta*), калачики лісові (*Malva sylvestris*), перстачі (*Potentilla argentea*, *P. opaca*, *P. cinerea*, *P. hirta*), волошки (*Centaurea*).

В Україні номінативний підвид, який наводився також під назвою *moeschleri* Herrich-Schäffer.

11. *Pyrgus sidae* (Esper, [1784])

Головчак Сида

Papilio sidae Esper, [1784]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2), Fortsetzung 1. Abschn.: 178, Tab. 90, Fig. 3.

Типова місцевість: Поволжя, Російська Федерація.

Поширення: Південна Європа, помірний пояс Західної та Центральної Азії. Достовірно відомий з Кримського півострова, Донецької області. Можливе знаходження в усіх південних областях (відомий з Молдови та Ростовської області Російської Федерації). Зустрічається в місцях з цілинною степовою рослинністю по гірських схилах, галявинах у розріджених лісах, на яйлах.

Метелик: розмах крил 30–36 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від другої половини травня по кінець липня, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: канатник (*Abutilon theophrasti*), перстачі (*Potentilla*).

В Україні номінативний підвид.

12. *Pyrgus andromedae* (Wallengren, 1853)

● Головчак Андромеда

Hesperia andromedae Wallengren, 1853. *Of. K. Vet. Akad. Förh.* 10: 25.

Типова місцевість: Даларне, Норвегія.

Поширення: гірські та арктичні частини Європи.

В Україні відомий з Карпат біля Яремчі. При подальших дослідженнях можливо буде знайдений і в інших високогірних районах Івано-Франківської, Львівської, Закарпатської та Чернівецької областей. Зустрічається на високогірних луках із скельними ділянками, біля гірських струмків та на скельних схилах.

Метелик: розмах крил 26–31 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: червень — серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: калачики (*Malva*), перстачі (*Potentilla*), суниця (*Fragaria*), приворотні (*Alchemilla*).

В Україні номінативний підвид.

13. *Pyrgus malvae* (Linnaeus, 1758)

Головчак малий рожаний

Papilio malvae Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 485.

Типова місцевість: Аландські острови, Фінляндія.
Поширення: уся Палеарктика, крім крайніх північних та південних теренів. В Україні повсюдно. Зустрічається в різноманітних біотопах з трав'янистою рослинністю. На Поліссі можна зустріти як на сухих лісових галявинах, так і на вологих луках, на півдні — переважно в місцях із лучною рослинністю.
Метелик: розмах крил 20–26 мм; статевий диморфізм невиразний; самиці мають більш розвинені білі плями на верхній стороні крил та грубіше черевце.

Період льоту: квітень–червень, липень–серпень, у двох поколіннях. У Карпатах та на Поліссі 2-е покоління або нечисленне, або зовсім відсутнє.
Кормові рослини гусені: перстачі (*Potentilla recta*, *P. pedata*, *P. palustris*, *P. erecte*, *P. argentea*, *P. reptans*), суниця лісова (*Fragaria vesca*), парило звичайне (*Agrimonia eupatoria*), малина (*Rubus idaeus*), ожина звичайна (*Rubus caesius*), калачики лісові (*Malva sylvestris*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*) та інші.
В Україні номінативний підвид.

Pyrgus malvae, ♀

14. *Pyrgus serratulae* (Rambur, [1839])

Головчак серпійний

Heperia serratulae Rambur, [1839]. *Faun. Ent. Andal.* 2, pl. 8, fig. 9, m; [1840] (livr. 4): 318.

Типова місцевість: Андалусія, Іспанія.
Поширення: помірний пояс Європи, Західної та Північної Азії. В Україні повсюдно. Зустрічається у лісах, на сухих луках, у степах.
Метелик: розмах крил 24–36 мм; статевий диморфізм невиразний.
Період льоту: травень – серпень (вересень), одне покоління; у деяких працях метелики, які зустрічаються в липні або серпні, наводяться як 2-е покоління.
Кормові рослини гусені: приворотні (*Alchemilla*), суниця (*Fragaria*), перстачі (*Potentilla*), серпії (*Serratula*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

15. *Pyrgus cinarae* (Rambur, [1839])

Головчак карчоховий

Heperia cinarae Rambur, [1839]. *Faun. Ent. Andal.* 2, pl. 8, fig. 4, 5, j.

Типова місцевість: Сарепта (нині Красноармійськ Волгоградської області, Російська Федерація).
Поширення: ізольовані популяції на Піренейському та Балканському півостровах, у Малій Азії та Південно-Східній Європі. В Україні поширений у Дніпропетровській, Донецькій та Луганській областях (дуже локально та малочисельно), тільки в зоні

Pyrgus cinarae, ♀

цілих степів із скелястими ділянками. Більш звичайний в Криму, де зустрічається на відкритих трав'янистих укосах та по лісових галявинах.

Метелик: розмах крил 28–34 мм; статевий диморфізм: у самиць візерунок із білих плям на верхній стороні крил тьмяніший ніж у самців, черевце масивніше.

Період льоту: від кінця червня по початок серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: перстач (*Potentilla recta*).

В Україні номінативний підвид.

16. *Pyrgus armoricanus* (Oberthür, 1910)

Головчак французький

Syrichthys armoricanus Oberthür, 1910. *Étud. Léop. comp.* 4: 411, pl. 57, fig. 509–517.

Типова місцевість: Ренн, Франція.

Поширення: від Піренейського півострова та Атлаських гір до південної частини Уральського хребта, Передня Азія до Ірану та Туркменистану. В Україні поширений у лісостеповій та степовій зонах, на Передкарпатті та Закарпатті, в Криму. Місця льоту — сухі кам'янисті та вапнякові схили, балки із степовою рослинністю. Як правило, трапляються поодинокі особини.

Метелик: розмах крил 24–29 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від травня–червня по липень (серпень)–вересень, два покоління.

Кормові рослини гусені: перстачі (*Potentilla reptans*, *P. cinerea*), суниця лісова (*Fragaria vesca*), сонянка (*Helianthemum nummularium*).

Українські популяції відносяться до номінативного підвиду. За рядом ознак вони наближаються до східної форми *persicus* Reverdin, 1913 (описаної з місцевості Кульзар, Іран).

17. *Pyrgus alveus* (Hübner, [1803])

Головчак строкатий

Papilio alveus Hübner, [1803]. *Samml. eur. Schmett.* I: Papiliones Taf. 92, Fig. 461–463; Text [1806]: 70.

Типова місцевість: Швабські Альпи, Південна Німеччина.

Поширення: Північна Африка (Атлаські гори), помірний та субтропічний пояси Європи та Азії. В Україні повсюдно; зустрічається на відкритих укосах, лісових галявинах, у степах, в окультурених ландшафтах.

Метелик: розмах крил 22–32 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від кінця травня (на півдні та в теплі роки з середини травня) по липень (вересень). Питання про число поколінь в Україні залишається відкритим; відомо, що на півночі та в гірських районах розвивається одне покоління.

Кормові рослини гусені: перстачі (*Potentilla*), сонянка (*Helianthemum nummularium*), парило звичайне (*Agrimonia eupatoria*), китятки звичайні (*Polygala vulgaris*), айри (*Aira*), ожини (*Rubus*) та інші.

В Україні номінативний підвид. Від близького виду *P. armoricanus* Oberthür відрізняється будовою статевих органів.

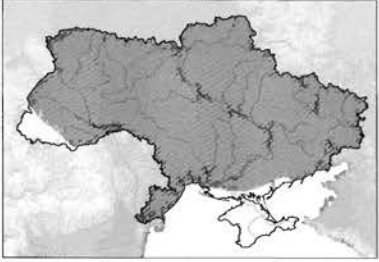

Рід *Heteropterus* Duméril, 1806

18. *Heteropterus morpheus* (Pallas, 1771)

Головчак Морфей, головчак різнокрилець

Papilio morpheus Pallas, 1771. *Reise verschied. Prov. russ. Reiches* 1: 471.

Типова місцевість: Самара, Російська Федерація.
Поширення: помірний пояс Європи та Азії. В Україні повсюдно, крім Криму, посушливих південних теренів та Закарпатської низовини; зустрічається по вологих трав'янистих біотопах.
Метелик: розмах крил самців 30–35 мм, самиць 30–38 мм; статевий диморфізм: самиці з більш численними та округлішими жовтими плямами на верхній стороні крил.
Період льоту: червень (на півдні з кінця травня)–липень (серпень), одне покоління.

Кормові рослини гусені: куничник сіруватий (*Calamagrostis canescens*), куцоніжка лісова (*Brachypodium sylvaticum*), мазявка синя (*Molinia caerulea*), очерет звичайний (*Phragmites communis*) та інші.

В Україні номінативний підвид. У деяких старих публікаціях для нашої фауни наводився під назвами *steropes* [Denis & Schiffermüller], *speculum* Rottemburg або *aracanthus* Fabricius.

Рід *Carterocephalus* Lederer, 1852

19. *Carterocephalus palaemon* (Pallas, 1771)

Головчак Палемон

Papilio palaemon Pallas, 1771. *Reise verschied. Prov. russ. Reiches* 1: 471.

Типова місцевість: Поволжя, Російська Федерація.
Поширення: помірний пояс Європи, Азії та Північної Америки. В Україні повсюдно, крім Криму та посушливих південних теренів. Зустрічається переважно по вологих, порослих травою укосах, лісових галявинах, берегах лісових річок та озер.
Метелик: розмах крил 23–30 мм; статевий диморфізм майже невиразний: самиці пересічно більші, мають округліші крила та більші жовті плями на верхній стороні передніх крил.
Період льоту: на Поліссі та в Карпатах від початку травня по початок липня; на півдні — від кінця (середини) квітня по середину червня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: мазявка синя (*Molinia caerulea*), куничники (*Calamagrostis epigejos*, *C. villosa*), куцоніжки (*Brachypodium sylvaticum*, *B. pinnatum*), стоколос шерсткий (*Bromus ramosus*), грястиця звичайна (*Dactylis glomerata*), китник лучний (*Alopecurus pratensis*), тимофіївка (*Phleum pratense*), подорожник ланцетуватий (*Plantago lanceolata*).

В Україні номінативний підвид.

20. *Carterocephalus silvicola* (Meigen, 1830)

Головчак лісовик

Hesperia silvicola Meigen, 1830. *Syst. Besch. eur. Schmett.* 2: 65, Taf. 55, Fig. 7a, 7b.

Типова місцевість: Брауншвайг, Німеччина.

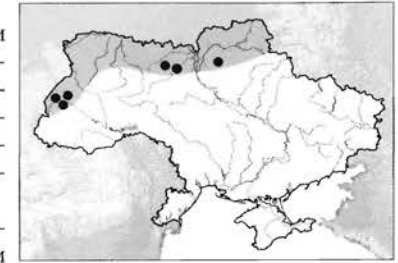
Поширення: помірний та почасти арктичний пояси Центральної, Східної Європи та Азії. В Україні відомий із Львівської, Київської, Житомирської та Чернігівської областей. Не викликає сумніву більш широке розповсюдження. Зустрічається по лісових галявинах, просіках поблизу боліт, на луках. Під час масового льоту зустрічається й в сухіших місцях.

Метелик: розмах крил 22–30 мм; статевий диморфізм: у самців верхня сторона крил з переважанням жовтого кольору, самиці мають темно-бурий колір, чим нагадують близький вид *C. palaemon*.

Період льоту: від другої половини травня по середину (поодинокі особини по кінець) червня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: стоколос шерсткий (*Bromus ramosus*), куцоніжка лісова (*Brachypodium sylvaticum*), гребенячка звичайна (*Cynosurus cristatus*), просянка розкидиста (*Milium effusum*), снігурка (*Anemone nemorosa*).

В Україні номінативний підвид.

Підродина ГОЛОВЧАКИ або ГЕСПЕРИНИ —
HESPERIINAE LATREILLE, 1809

Рід *Thymelicus* Hübner, [1819]

21. *Thymelicus lineola* (Ochsenheimer, 1808)

Головчак тире

Hesperia lineola Ochsenheimer, 1808. *Schmett. Eur.* 1(2): 230.

Типова місцевість: Німеччина.

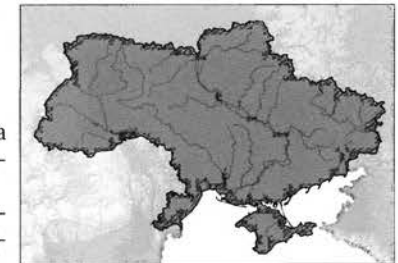
Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних та південних теренів. В Україні повсюдно, населяє різноманітні біотопи з трав'янистою рослинністю.

Метелик: розмах крил 21–28 мм; статевий диморфізм: самці з темним андроконіальним полем у вигляді тире на верхній стороні передніх крил.

Період льоту: на півночі та в гірських районах від першої половини червня по початок серпня, в південних областях та Криму — з травня по вересень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: тимофіївка (*Phleum pratense*), солодник м'який (*Holcus mollis*), куничник наземний (*Calamagrostis epigejos*), грястиця звичайна (*Dactylis glomerata*), куцоніжки (*Brachypodium pinnatum*, *B. sylvaticum*), райграс французький (*Arrhenatherum elatius*), китник лучний (*Alopecurus pratensis*), осока приболотна (*Carex acutiformis*), пажитниця звичайна (*Lolium perenne*), стоколос лучний (*Bromus erectus*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

22. *Thymelicus sylvestris* (Poda, 1761)

Головчак лісовий

Papilio sylvestris Poda, 1761. *Ins. Mus. Graec.*, p. 79.

Типова місцевість: Грац, Австрія.

Поширення: Північна Африка (в межах Палеарктики), Південна та Середня Європа, південна частина Західної Азії від Близького Сходу, Малої Азії, Закавказзя до Західного Казахстану, Туркменістану та Ірану. В Україні повсюдно, можливо відсутній у найбільш посушливих теренах степової зони. Характерними місцями перебування цього виду є сонячні ділянки з трав'янистою рослинністю, іноді в садах, лісозахисних смугах, на пасовиськах.

Метелик: розмах крил 26–32 мм; статевий диморфізм: самці з андроконіальним полем у вигляді чіткої лінії на верхній стороні передніх крил.

Період льоту: від травня по серпень, одне покоління.
Кормові рослини гусені: тимофіївки (*Phleum pratense*, *P. alpinum*), солодники (*Holcus lanatus*, *H. mollis*), куцоніжка лісова (*Brachypodium sylvaticum*), щучник дернистий (*Deschampsia cespitosa*), пахуча трава звичайна (*Anthoxanthum odoratum*), стоколос лучний (*Bromus erectus*), гребенячка звичайна (*Cynosurus cristatus*), перлівка віїчаста (*Melica ciliata*), костриці (*Festuca*).

Thymelicus sylvestris, ♀

В Україні номінативний підвид; у старих працях часто наводився під назвами *thaumas* Hufnagel або *linea* [Denis & Schiffermüller].

23. *Thymelicus acteon* (Rottemburg, 1775)

Головчак Актеон

Papilio acteon Rottemburg, 1775. *Naturforscher*, Halle 6: 30–31.

Типова місцевість: Ландсберг-на-Варті, Німеччина.

Поширення: від Канарських островів (ssp. *christi* Rebel, 1894), Північної Африки, Південно-Західної Європи (в тому південь Англії) до Близького Сходу та Ірану. В Україні відомий з Чернівецької (Нормузаки, 1897) та Чернігівської (сучасні матеріали) областей. Не викликає сумніву більш широке розповсюдження в Україні, особливо у північних та західних областях, оскільки відомий із Словаччини, Польщі та Білорусі. Характерними місцями перебування є сухі сонячні схили та галявини в лісах.

Метелик: розмах крил 22–29 мм; статевий диморфізм: самці з андроконіальним полем у вигляді штриха зверху передніх крил, самиці забарвлені світліше.

Період льоту: на півдні ареалу від квітня по вересень, у середній Європі у червні–серпні, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені в Європі: куцоніжки (*Brachypodium pinnatum*, *B. sylvaticum*), житняки (*Agropyron*), куничник наземний (*Calamagrostis epigejos*), райграс французький (*Arrhenatherum elatius*), стоколоси (*Bromus*).

В Україні номінативний підвид.

Рід *Hesperia* Fabricius, 1793

24. *Hesperia comma* (Linnaeus, 1758)

Головчак кома

Papilio comma Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 484.

Типова місцевість: Європа (Швеція).

Поширення: Голарктика, крім крайніх північних теренів. В Україні повсюдно. Зустрічається в різноманітних біотопах: альпійські луки, щербічасті та скелясті ділянки в гірських районах, степи, галявини та просіки в лісах, іноді окультурені ландшафти.

Метелик: розмах крил 24–34 мм; статевий диморфізм: самці з характерної форми андроконіальними полями у вигляді коми на верхній стороні передніх крил.

Період льоту: липень — серпень (вересень), у деяких районах виліт починається в червні, одне покоління.

Кормові рослини гусені: костриця овеча (*Festuca ovina*), пажитниця звичайна (*Lolium perenne*), житняки (*Agropyron*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*) та інші.

В Україні номінативний підвид; у гірських та північних теренах (в Україні, можливо, в Карпатах) поширена дрібніша форма з темно-зеленим забарвленням задніх крил — *catena* Staudinger).

Рід *Ochlodes* Scudder, 1872

25. *Ochlodes venatus* (Bremer & Grey, 1853)

Головчак жилкуватий

Hesperia venata Bremer & Grey, 1853. *In: Motschulsky Ét. ent.* 1: 61.

Типова місцевість: Пекін, Китай.

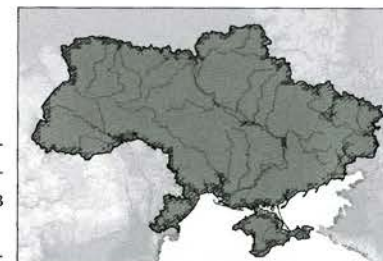
Поширення: помірний та субтропічний пояси Європи та Азії. В Україні повсюдно. Зустрічається по відкритих схилах, у степах, на лісових галявинах та в окультурених ландшафтах.

Метелик: розмах крил 27–38 мм; статевий диморфізм: самці з андроконіальними полями на передніх крилах.

Період льоту: у північних областях та гірських районах від травня по початок серпня, одне покоління; у південних областях та в Криму — від травня по вересень у двох поколіннях.

Кормові рослини гусені: грятistica звичайна (*Dactylis glomerata*), мазявка синя (*Molinia caerulea*), куцоніжки (*Brachypodium pinnatum*, *B. sylvaticum*), тонконіг лучний (*Poa pratensis*), костриці (*Festuca*), куничник наземний (*Calamagrostis epigejos*), ожика волосиста (*Luzula pilosa*), солодник волохатий (*Holcus lanatus*), житняки (*Agropyron*), мітлиці (*Agrostis*), тимофіївка (*Phleum pratense*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*) та інші.

В Україні підвид *faunus* Turati, 1905 (описаний з місцевості Гаварні, Піренеї). Іноді наводиться під назвою *Ochlodes sylvanus* (Esper, [1779]).

Ochlodes venatus, ♂

Поліксена (*Zerynthia polyxena*, ♂) на листку кормової рослини гусені — хвилівника звичайного

Надродина КОСАТЦЮВАТИ — PAPILIONOIDEA LATREILLE, [1802]

Родина КОСАТЦІ або БОЯРИЧІ — PAPILIONIDAE LATREILLE, [1802]

Підродина ВЕРХОВИНЦІ — PARNASSIINAE DUPONCHELL, [1835]

Рід *Zerynthia* Ochsenheimer, 1816

26. *Zerynthia polyxena* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

● Поліксена

Papilio polyxena [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 162, фронтиспіс.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: від Франції, Апеннінського та Балканського півостровів до Передкавказзя та південної частини Уральського хребта. В Україні повсюдно, за винятком північно-західних областей, високогір'я Карпат та посушливих степових районів. Локальний, але місцями звичайний вид. Зустрічається на сонячних галявинах, узліссях, відкритих схилах біля струмків, річок та в інших місцях, де росте кормова рослина гусені.

Метелик: розмах крил 45–55 мм; статевий диморфізм невиразний. Індивідуальна мінливість: інколи трапляються особини з насиченим жовтим (вохряним) забарвленням верхньої сторони крил (*f. ochracea*) або з великими червоними плямами на задніх крилах (*f. cassandra*).

Період льоту: від кінця (іноді середини) квітня по кінець травня (початок червня), одне покоління.

Кормова рослина гусені: хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*).

В Україні номінативний підвид; до нього відноситься і *petrii* Брук, 1932, описаний з околиць Вознесенська на Південному Бузі (Миколаївська область). У деяких старих працях наводився під назвами *hypermnestra* Scopoli або *hypsipyle* Fabricius.

Zerynthia polyxena, ♀

Рід *Parnassius* Latreille, 1804

27. *Parnassius mnemosyne* (Linnaeus, 1758)

● Мнемозина, верховинець білануватий

Papilio mnemosyne Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 465.

Типова місцевість: Фінляндія.

Поширення: спорадично від Піренеїв та Скандинавії до гір Центральної Азії. В Україні повсюдно, крім Криму, Закарпатської низини та південних посушливих теренів. Зустрічається по узліссях та галявинах листяних та мішаних лісів, по трав'янистих схилах.

Метелик: розмах крил самців 50–62, самиць 52–63 мм; статевий диморфізм: самці з волохатим черевцем та дрібнішими темними плямами на крилах; самиці після парування мають на черевці хітиновий мішечок — сфрагіс (стор. 13, рис. 25).

Період льоту: у північних та центральних областях від середини травня по початок-середину червня. У південних областях перші особини з'являються вже в

Parnassius mnemosyne, ♀

квітні, на високогір'ї Карпат зустрічається у червні-липні (до початку серпня), в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: рясги (*Corydalis*).

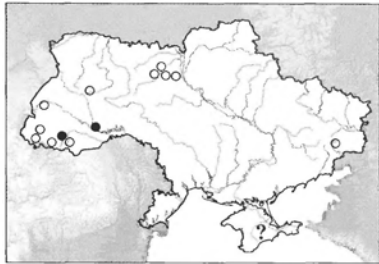
Має значну індивідуальну та екологічну мінливість, що виявляється як у розмірах метеликів, так і в забарвленні крил. У більш вологих та прохолодних місцях метелики мають темніше забарвлення із більш численними та ширшими напівпрозорими та чорними плямами на крилах. Інколи, за несприятливих погодних умов, при обмеженому живленні гусені, розвиваються метелики дрібніших розмірів. Чимало з таких аберативних форм було описано як підвиди. В Україні номінативний підвид; усі описані з цього

обширу «географічні раси», як-от *grossi* Врук, 1925 (описаний з Ходова, Львівська область), *schillei* Врук, 1925 (описаний з околиць Стрия, Львівська область), *ucrainica* Врук & Eisner, 1932 (описаний з села Іллінци, Вінницька область), мають інфрапідвидовий статус.

28. *Parnassius apollo* (Linnaeus, 1758)

● Аполлон, верховинець краснот

Papilio apollo Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 465.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: гірські терени Європи (на сході та півночі також скелясті ділянки на рівнинах), в Азії від Малоазійського півострова, Кавказу та Уральських гір до Монголії та Забайкалля. В Україні, за літературними даними, був поширений у Київській, Житомирській, Тернопільській, Львівській, Волинській, Донецькій та Закарпатській областях; наводився також для Херсонської губернії (тепер територія Миколаївської та Херсонської областей) та Криму. Нині достовірно відомий тільки з Дністровського каньйону в Тернопільській області. Найбільш характерними місцями перебування є скелясті ділянки та схили зі степовою чи лучною рослинністю, на Поліссі зустрічався по сонячних галявинах та на узліссях соснових та мішаних лісів. Слід зазначити, що в недалекому минулому вид, можливо, був значно більш поширеним, і не мав теперішнього розірваного (диз'юнктивного) ареалу.

Метелик: розмах крил самців 62–86 мм, самиць 70–95 мм; статевий диморфізм: самці мають світліше

Parnassius apollo, ♂

забарвлення, черевце вкрите волосками; самиці після спарювання мають на черевці характерний хітиновий мішечок — сфрагіс.

Період льоту: від кінця липня по середину серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: очитки (*Sedum telephium*, *S. album*, *S. rosea*, *S. fabaria*, *S. stevenianum*, *S. anuum*, *S. villosum*), молодило покрівляне (*Sempervivum tectorum*), родіола рожева (*Rhodiola rosea*).

В Україні номінативний підвид; до нього відносяться ssp. *kiewensis* Möhn, 2003, описаний «з Києва» за зборами XIX ст., та ssp. *breitfussi* Врук, 1914, описаний з Криму (Джанкой), що потребує перевірки.

Підродина КОСАТЦІ — PAPILIONINAE LATREILLE, [1802]

Рід *Iphiclides* Hübner, [1819]

29. *Iphiclides podalirius* (Linnaeus, 1758)

Подалірій, косатець-вітрилець

Papilio podalirius Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 463.

Типова місцевість: Ліворно, Тоскана, Італія.

Поширення: Південна та Центральна Європа, південні та центральні частини Західної Азії від Малої Азії до Тянь-Шаню. В Україні повсюдно, але в північних областях доволі локальний, нечисленний вид, зустрічається не щороку. Відсутній на високогір'ях Карпат. Іноді масовий вид. Зустрічається на узліссях та лісових галявинах, по гірських схилах, у садах та парках. Метелик: розмах крил самців 60–90 мм, самиць 64–90 мм; статевий диморфізм: самиці пересічно більші, мають округліше крила та світліше забарвлення.

Період льоту: на півночі від кінця квітня по кінець травня та від середини липня по кінець серпня, у двох поколіннях; на півдні — від середини (початку) квітня по жовтень, у двох-трьох поколіннях, літ яких перекривається; 2-е та 3-є покоління відзначаються більшими розмірами та світлішим забарвленням.

Кормові рослини гусені: дикорослі та культурні види: сливи (*Prunus*), вишні (*Cerasus*), черемхи (*Padus*), груші (*Pyrus*), яблуни (*Malus*), глуди (*Crataegus*), горобини (*Sorbus*). В Україні номінативний підвид.

Рід *Papilio* Linnaeus, 1758

30. *Papilio machaon* Linnaeus, 1758

Махаон, косатець-ластівець

Papilio machaon Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10), 1: 462.

Типова місцевість: Європа (Швеція).

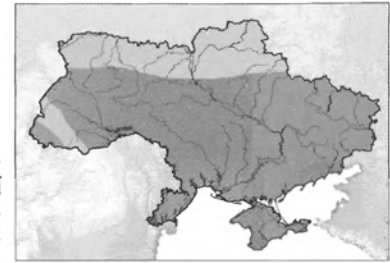
Поширення: Голарктика. В Україні повсюдно. Місцями перебування є сонячні місця: лісові галявини, узлісся та просіки, пагорби, схили, гірські пасма, річкові тераси, степи, окультурені ландшафти. Мігрант. Подекуди звичайний вид, але тенденція до скорочення чисельності в Україні не викликає сумніву.

Метелик: розмах крил 60–80 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: на півночі від кінця квітня по кінець травня та від кінця червня по кінець серпня, у двох поколіннях; на півдні — від початку квітня (іноді кінця березня) по жовтень, у двох-трьох поколіннях, літ яких перекривається; на високогір'ї Карпат одне покоління у червні-серпні. Метелики 2-го та 3-го покоління мають більші розміри та світліше забарвлення.

Кормові рослини гусені: рута городня (*Ruta graveolens*), ясенці (*Dictamnus fraxinella*, *D. albus*), смовді (*Peucedanum palustre*, *P. cervaria*, *P. oreoselinum*), ласкавці (*Bupleurum fruticosum*, *B. falcatum*), різак звичайний (*Falcaria vulgaris*) та багато інших.

В Україні номінативний підвид; до нього відноситься і ssp. *gorganus* Fruhstorfer, 1922 (описаний із Середньої Європи), який неодноразово наводився для фауни України.

Iphiclides podalirius, ♂

Papilio machaon, ♂

28♂

26♂

28♂

26♂

27♂

27♂

28♀

26♀

28♀

26♀

27♀

27♀

29♂

29♂

30♂

30♂

31♂1пок.

31♂1пок.

31♂1пок.

31♂1пок.

29♀

29♀

31♀2пок.

31♀2пок.

31♀2пок.

31♀2пок.

30♀

30♀

Зоряниця авропа (*Anthocharis cardamines*, ♂)

Родина БІЛАНИ — PIERIDAE DUPONCHEL, [1835]

Підродина БІЛЮШКИ — DISMORPHIINAE SCHATZ, [1886]

Рід *Leptidea* Billberg, 1820

31. *Leptidea sinapis* (Linnaeus, 1758)

Білюшок гірчичник

Papilio sinapis Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 468.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Західна Палеарктика, крім крайніх південних та північних теренів. В Україні повсюдно, по лісових галявинах, узліссях, луках, по місцях, порослих високою травою.

Метелик: розмах крил 32–45 мм; статевий диморфізм: самиці мають круглішу форму крил, у самців 1-го покоління темна (або чорна) пляма на верхній стороні крил чітка й контрастна, самиці 2-го та 3-го поколінь майже позбавлені темного забарвлення, особливо на півдні.

Період льоту: квітень–початок червня, кінець червня–вересень, у двох, іноді на півдні у трьох поколіннях. Особини 1-го покоління мають чіткий темно-сірий візерунок на нижній стороні крил.

Кормові рослини гусені: горошки (*Lathyrus pratensis*, *L. tuberosus*, *L. megalanthus*, *L. vernus*, *L. niger*, *L. aphaca*), лядвенці (*Lotus uliginosus*, *L. corniculatus*), котики (*Trifolium arvense*), горошок горобинний (*Vicia cracca*) та інші.

В Україні номінативний підвид; до нього належать також *lathyri* Hübner та *diniensis* Boisduval.

Leptidea sinapis, ♂

32. *Leptidea morsei* (Fenton, 1881)

● Білюшок Морзе, білюшок гірчичник східний

Leptosia morsei Fenton, 1881. *Proc. zool. Soc. Lond.* 1881: 855.

Типова місцевість: Японія.

Поширення: Середня Європа, Балканський півострів, крайня східна частина Південної Європи та помірний пояс Азії. В Європі дуже локальний вид. Зустрічається по вологих галявинах, просіках та луках у широколистяних лісах. Поширення в Україні потребує уточнення, оскільки цей вид легко сплутати з близьким *L. sinapis*. З літературних джерел відомий із Закарпатської, Хмельницької, Чернівецької, Тернопільської, Вінницької та Київської областей.

Метелик: розмах крил 42–46 мм; статевий диморфізм: самці з більш контрастним темним візерунком.

Період льоту: від кінця квітня по кінець травня та від кінця червня по кінець серпня, у двох поколіннях.

Кормові рослини гусені: в Європі та Азії — горошки (*Lathyrus vernus*, *L. niger*, *L. pratensis*) та вики (*Vicia*).

Систематичне положення українських популяцій потребує уточнення через брак достатнього порівняльного матеріалу. Раніше наводився як ssp. *majorides* Verity, 1911. Відрізняється від *L. sinapis* більш загостреними передніми крилами.

33. *Leptidea duponcheli* (Staudinger, 1871)

Білюшок Дюпоншеля

Leucophasia duponcheli Staudinger, 1871. *Cat. Lep. europ. Faunengebiete* 2: 5.

Типова місцевість: Франція.

Поширення: Франція, Балканський півострів, Близький Схід, Мала Азія, Кавказ, Закавказзя, Іран. В Україні відомий тільки з Криму (гірська частина та південний берег). Місцями звичайний вид, зустрічається в різноманітних але, на відміну від *L. sinapis*, у більш посушливих біотопах з трав'янистою рослинністю.

Метелик: розмах крил 34–42 мм; статевий диморфізм: самці забарвлені темніше, в самиць передні крила більш округлі.

Період льоту: квітень–початок травня, липень–серпень (вересень), у двох поколіннях.
Кормові рослини гусені: горошки (*Lathyrus aphaca*, *L. pratense*), лядвенець трясовинний (*Lotus uliginosus*).

Кримські популяції відносяться до ssp. *lorkovici* Pfeiffer, 1932 (описаний з околиць міста Мараш, Туреччина).

Підродини БІЛАНИ — PIERINAE DUPONCHEL, [1835]

Рід *Anthocharis* Boisduval, Rambur, Duméril & Graslin, [1833]

34. *Anthocharis cardamines* (Linnaeus, 1758)

Зоряниця Аврора, красоцвіт зоряний

Papilio cardamines Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 468.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Європа, Палеарктична Азія. На Україні повсюдно. Не рідкий, але й не масовий вид, зустрічається на лісових галявинах, узліссях, відкритих схилах, степових ділянках, по берегах річок та озер, у садах та на городах.

Метелик: розмах крил 33–49 мм; статевий диморфізм: самці з яскравими помаранчевими плямами на верхній стороні крил.

Період льоту: від квітня по середину червня, у горах до серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: жеруха лучна (*Cardamine pratensis*), кінський часник (*Alliaria petiolata*), гусимці (*Arabis turrita*, *A. alpina*), люнарія однорічна (*Lunaria annua*), синильник красильний (*Isatis tinctoria*), гірчиця (*Brassica campestris*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

Anthocharis cardamines, ♂

Рід *Euchloe* Hübner, [1819]

35. *Euchloe ausonia* (Hübner, [1804])

● Зоряниця Авсонія, зоряниця-римлянка

Papilio ausonia Hübner, [1804]. *Samml. eur. Schmett.* I: Papiliones Tab. 113, Fig. 582, 583; Text [1806]: 64–65.

Типова місцевість: Італія.

Поширення: від Апеннінського та Балканського півостровів до гір Центральної Азії. В Україні відомий з Одеської, Донецької областей та з Криму. Можливо, розповсюджений значно ширше в усіх південних областях. Зустрічається у степовій зоні, по степових ділянках у горах, на галявинах у гірських лісах, іноді на скельних ділянках.

Метелик: розмах крил 37–48 мм; статевий диморфізм: самиці мають більш розширені чорні плями на верхній стороні крил.

Період льоту: від квітня по червень, у двох поколіннях.

Кормові рослини гусені: свиріпа (*Sinapis*), редьки (*Raphanus*), іберис (*Iberis*), сухоребрики (*Sisymbrium*), суріпиці (*Barbarea*), синильники (*Isatis*) та інші.

В Україні поширений ssp. *volgensis* Krulikowsky, 1897, описаний з околиць Саратова (Російська Федерація).

Euchloe ausonia, ♀

Рід *Zegris* Boisduval, [1836]

36. *Zegris eupheme* (Esper, [1804])

● Зоряниця Евфема

Papilio eupheme Esper, [1804]. *Schmett. Abb. Nat. Suppl.* 1(2): 105, Tab. 113, Fig. 2, 3.

Типова місцевість: Околиці Севастополя (Херсонес, Крим).

Поширення: Атлаські гори, Піренейський півострів, Південно-Східна Європа, Південно-Західна Азія (від Близького Сходу та Малоазійського півострова до Східного Казахстану). За літературними даними та колекційними матеріалами в Україні відомий з лісостепової, степової зон (Одеська, Вінницька, Черкаська, Дніпропетровська, Миколаївська, Херсонська, Харківська, Запорізька, Донецька, Луганська області) та з Криму. Зараз достовірно відомий тільки зі степової зони, де збереглися цілинні степи (наприклад, заповідник «Асканія-Нова»), та з Кримського півострова. Характерними місцями перебування є цілинні степи та сухі луки, мігруючі особини можна зустріти в різноманітних ландшафтах.

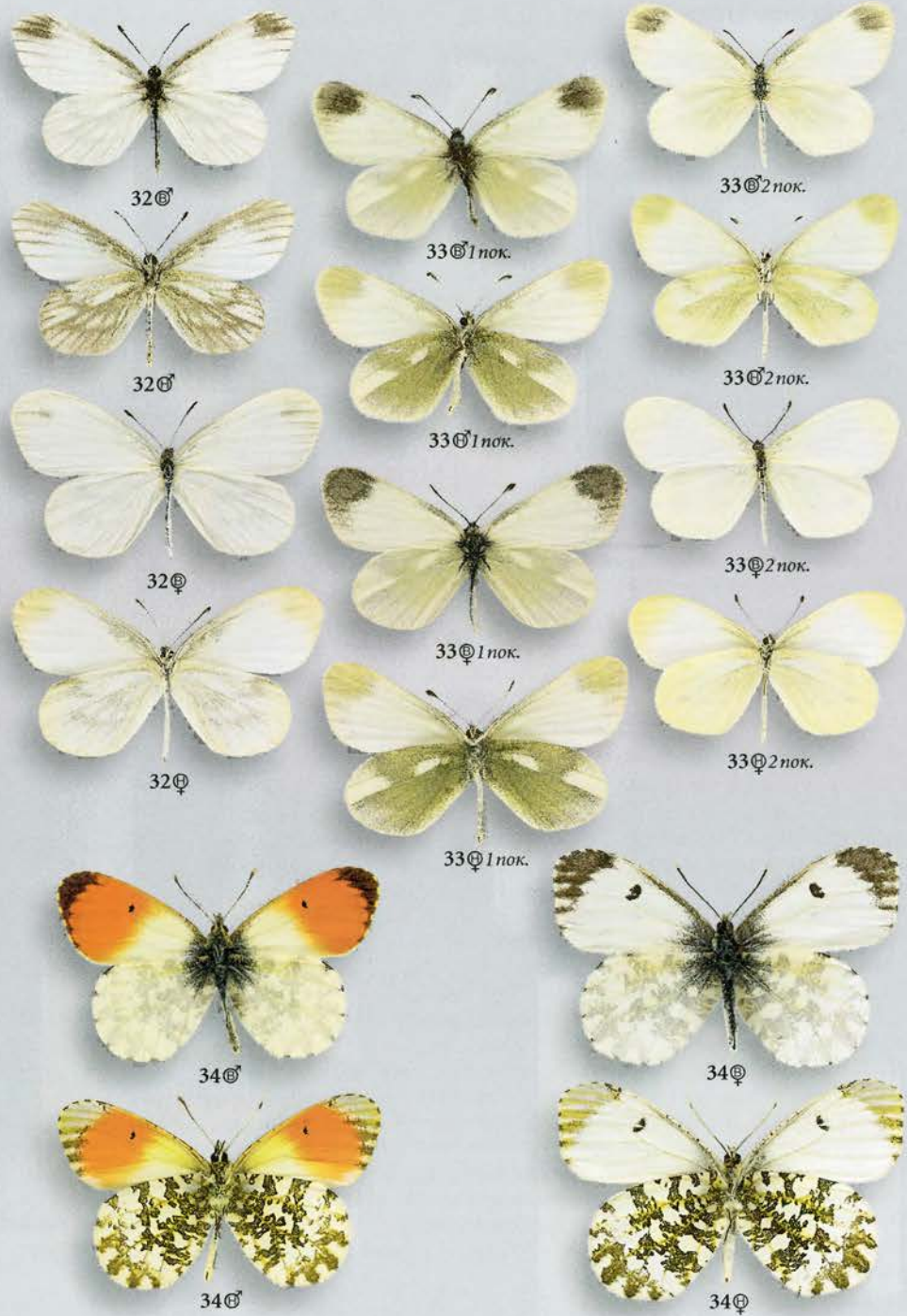
Метелик: розмах крил 40–50 мм; статевий диморфізм: у самиць жовтогаряча пляма на верхній стороні передніх крил дрібна або відсутня.

Період льоту: квітень–травень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: гірчиці (*Sinapis*), сухоребрики (*Sisymbrium*), редьки (*Raphanus*), синильники (*Isatis*).

В Україні номінативний підвид.

Рід *Aporia* Hübner, [1819]

37. *Aporia crataegi* (Linnaeus, 1758)

Білан жилкуватий, глодівець

Papilio crataegi Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 467.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Палеарктика. В Україні повсюдно. Зустрічається в різноманітних місцях, де ростуть кормові рослини гусені, зокрема в садах та населених пунктах.

Метелик: розмах крил самців 51–65 мм, самиць 57–67 мм; статевий диморфізм: більшість самиць з напівпрозорими передніми крилами, особливо після декількох днів льоту.

Період льоту: на півночі від середини травня по

кінець червня, на півдні від кінця квітня до середини червня, в одному поколінні.
Кормові рослини гусені: вишні (*Cerasus*), глоди (*Crataegus*), яблуні (*Malus*), черемхи (*Padus*), сливи (*Prunus*), груші (*Pyrus*), горобини (*Sorbus*) та інші.

Подекуди звичайний вид, може навіть пошкоджувати садові насадження, але тенденція до скорочення чисельності на півночі України не викликає сумніву. В Україні номінативний підвид, до якого належить *ssp. karavajevi* Krulikowsky, 1926, описаний з околиць Києва.

Рід *Pieris* Schrank, 1801

38. *Pieris brassicae* (Linnaeus, 1758)

Білан капустяний

Papilio brassicae Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 467.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних та східних теренів. В Україні повсюдно. Звичайний вид, зустрічається в різноманітних біотопах.

Метелик: розмах крил 49–63 мм; статевий диморфізм: самиці з двома круглими чорними плямами на верхній стороні передніх крил.

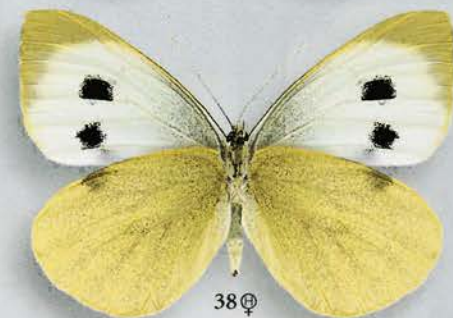
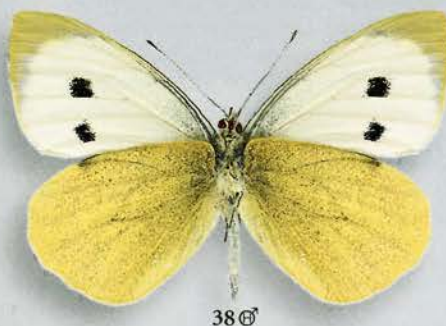
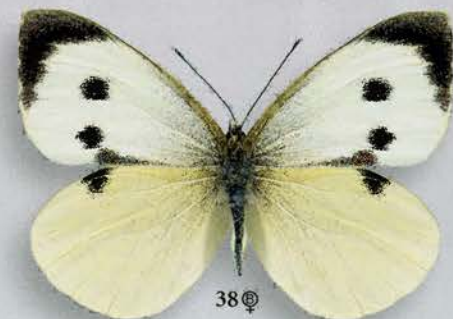
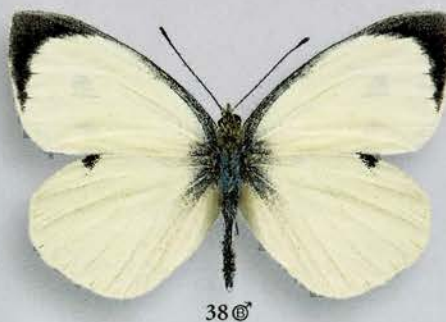
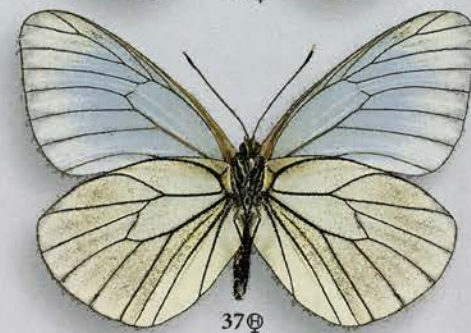
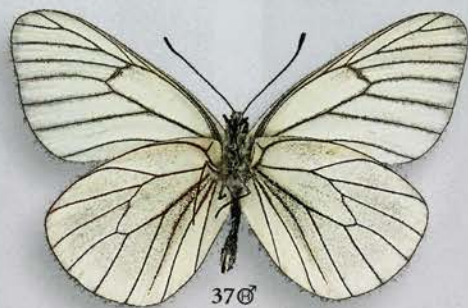
Період льоту: від квітня (на півдні в теплі роки від кінця березня) по кінець вересня (жовтня), у двох-трьох поколіннях. Метелики 1-го покоління мають більш інтенсивне сіре наплення на нижній стороні задніх крил.

Кормові рослини гусені: дикорослі та культурні рослини: капусти (*Brassica*), капарці (*Capparis*), синильники (*Isatis*), гірчиці (*Sinapis*), редьки (*Raphanus*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

Pieris brassicae, ♂

39. *Pieris rapae* (Linnaeus, 1758)

Білан ріп'яний

Papilio rapae Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 468.

Pieris rapae, ♀

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Голарктика, крім крайніх північних теренів. В Україні повсюдно.

Метелик: розмах крил 39–50 мм; статевий диморфізм: у самців на верхній стороні передніх крил одна чорна пляма (часто відсутня), у самиць — дві.

Період льоту: від квітня по кінець вересня (у теплі роки до кінця жовтня), у двох–трьох поколіннях; на високогір'ї Карпат одне покоління — з кінця травня до середини серпня. Метелики 1-го покоління характеризуються сірим напильням на нижній стороні задніх крил.

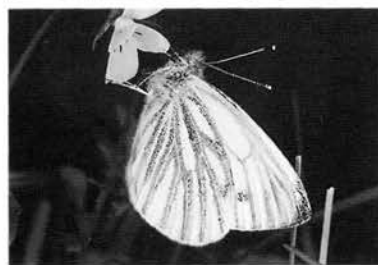
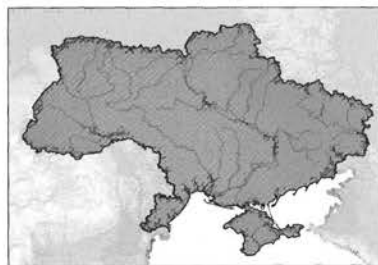
Кормові рослини гусені: дикорослі та культурні види родин капустуватих (*Brassicaceae*), капаруватих (*Capparaceae*), красолеватих (*Tropaeolaceae*), резедуватих (*Resedaceae*) та інших.

В Україні номінативний підвид.

40. *Pieris napi* (Linnaeus, 1758)

Білан брукв'яний

Papilio napi Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 468.

Pieris napi, ♂, 1-е покоління

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Палеарктика. В Україні повсюдно.

Метелик: розмах крил 34–50 мм; статевий диморфізм: самиці з двома округлими плямами на верхній стороні передніх крил.

Період льоту: від квітня (на півдні в теплі роки з кінця березня) по кінець вересня (жовтня), у двох–трьох поколіннях. Метелики 1-го покоління мають інтенсивне сіре напильня вдовж жилок на нижній стороні задніх крил у вигляді смуг.

Кормові рослини гусені: капусти (*Brassica campestris*, *B. oleracea*), жерухи (*Cardamine pratensis*, *C. amara*, *C. palustris*), лонарія оживаюча (*Lunaria rediviva*), гусимці (*Arabis turrata*, *A. sagittata*), сухоребрик лікарський (*Sisymbrium officinale*), кінський часник (*Alliaria petiolata*), гірчиця польова (*Sinapis arvensis*) та інші.

В Україні номінативний підвид. Південні популяції, особливо 2-е покоління, відрізняються від північних та гірських ослабленням темного напильня на нижній стороні крил та низкою інших незначних відмін; за цими ознаками описано *pseudorapae* Verity, 1908. Гірські популяції, з контрастнішим візерунком та інтенсивним темним забарвленням, відомі як *bryoniae* Hübner, [1806]. Деякими авторами ці таксони розглядаються як самостійні види.

Рід *Pontia* Fabricius, 1807

41. *Pontia daplidice* (Linnaeus, 1758)

Білох ріпаковий

Papilio daplidice Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 468.

Типова місцевість: Південна Європа, Африка.

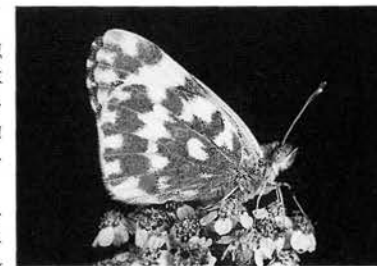
Поширення: Палеарктика, крім північних та гірських теренів. В Україні повсюдно. Зустрічається на відкритих просторах, часто в окультурених ландшафтах та населених пунктах. Мігрант.

Метелик: розмах крил 31–45 мм; статевий диморфізм: самці без темних плям на верхній стороні задніх крил.

Період льоту: на півночі та в гірських районах від кінця квітня–початку травня по кінець серпня, у двох поколіннях, на півдні — від кінця березня по жовтень, у трьох поколіннях. Метелики 1-го покоління мають пересічно дрібніші розміри та темніше сіро-зелене забарвлення нижньої сторони крил.

Кормові рослини гусені: дикорослі та культурні рослини: гусимці (*Arabis*), іберис (*Iberis*), редьки (*Raphanus*), резеда (*Reseda*), гірчиці (*Sinapis*), сухоребрики (*Sisymbrium*) та інші.

Можливість знаходження в Україні також виду-близнюка *P. edusa* (Fabricius, 1777) (описаний з околиць міста Кіль, Німеччина), який відрізняється будовою статевих органів — питання, що потребує дослідження (див. Geiger, Scholl, 1982 — *Mitt. schweiz. ent. Ges.* 55: 107–114 та Wagener, 1988 — *Nota lepid.* 11(1): 21–38).

Pontia daplidice, ♂

42. *Pontia chloridice* (Hübner, [1813])

Білох степовий

Papilio chloridice Hübner, [1813]. *Samml. eur. Schmett.* 1: Papiliones Tab. 141, Fig. 712–715.

Типова місцевість: [?–південь Російської Федерації (європейська частина)].

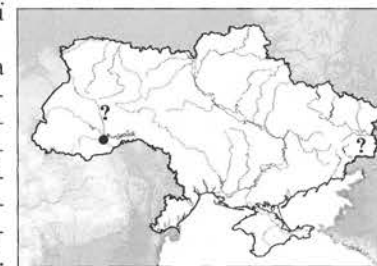
Поширення: від Малої Азії, Балканського півострова та Західної Балтії до високогірних районів Центральної Азії та Кореї. В Україні за літературними джерелами відомий з Тернопільської та Чернівецької областей; можливе знаходження в південно-східних областях (наводився для сусідньої Ростовської області Російської Федерації). Зустрічається в різноманітних біотопах, переважно на глинисто-кам'янистих ділянках.

Метелик: розмах крил 30–40 мм; статевий диморфізм: самці без темних плям на верхній стороні задніх крил.

Період льоту: квітень–травень, червень–серпень, у двох поколіннях. Метелики 1-го покоління з темнішим сіро-зеленим забарвленням нижньої сторони крил.

Кормові рослини гусені: сухоребрик (*Sisymbrium junceum*) та клеома (*Cleome ornithopodioides*).

В Україні номінативний підвид.

39 ♂ 1 пок.

39 ♂ 2 пок.

40 ♂ 1 пок.

39 ♀ 1 пок.

39 ♀ 2 пок.

40 ♂ 1 пок.

39 ♀ 1 пок.

39 ♀ 2 пок.

40 ♀ 1 пок.

39 ♀ 1 пок.

39 ♀ 2 пок.

40 ♀ 1 пок.

40 ♂ ssp. bryoniae

40 ♂ ssp. bryoniae

40 ♂ 2 пок.

40 ♀ 2 пок.

40 ♀ 2 пок.

40 ♀ 2 пок.

41 ♂ 1 пок.

41 ♂ 2 пок.

42 ♂

41 ♂ 1 пок.

41 ♂ 2 пок.

42 ♂

41 ♂ 1 пок.

41 ♂ 2 пок.

42 ♀

41 ♀ 1 пок.

42 ♀

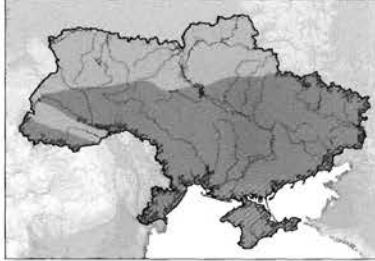
Підродина ЖОВТЮХИ — COLIADINAE SWAINSON, 1827

Рід *Colias* Fabricius, 1807

43. *Colias crocea* (Geoffroy in Fourcroy, 1785)

Жовтюх помаранчик

Papilio croceus Geoffroy in Fourcroy, 1785. *Entom. Paris*. 2: 250.

Типова місцевість: Париж, Франція.

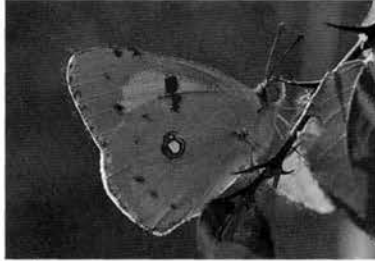
Поширення: Європа (крім північних теренів), Північна Африка та Південно-Західна Азія. В Україні повсюдно, але в північних областях рідший і трапляється не щороку. Тримається відкритих сонячних місць. Мігрант.

Метелик: розмах крил 40–50 мм; статевий диморфізм: самиці з «віконцями» на чорній облямівці зверху крил. Як і в більшості видів роду *Colias* трапляються самиці з білим забарвленням верхньої сторони крил.

Період льоту: травень–вересень (жовтень), у двох-трьох поколіннях. У Криму літ іноді триває до кінця листопада, можливо в чотирьох поколіннях. Найчисленнішими є 2-е та 3-є покоління.

Кормові рослини гусені: астрагали (*Astragalus*), зіновать (*Chamaecytisus*), міхурники (*Colutea*), горошки (*Coronilla*), гіпокрепіси (*Hippocrepis*), лядвенці (*Lotus*), люцерни (*Medicago*), буркуни (*Melilotus*), еспарцети (*Onobrychis*), конюшини (*Trifolium*), вики (*Vicia*).

В Україні номінативний підвид. У деяких старих працях наводився під назвою *edusa* Fabricius.

Colias crocea, ♂

44. *Colias myrmidone* (Esper, [1781])

Жовтюх шапранець

Papilio myrmidone Esper, [1781]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2), Fortsetzung 1. Theils: 88, Tab. 65, Fig. 1, 2.

Типова місцевість: «Тирнау, Угорщина» (нині Трнава, Словаччина).

Поширення: Центральна та Східна Європа, крім крайніх південних та північних теренів. В Україні відомий з західних, північних та центральних областей, немає даних про знаходження в Миколаївській, Кіровоградській, Херсонській, Запорізькій, Дніпропетровській, Луганській областях та в Криму. Локальний, але в місцях поширення досить звичайний вид, зустрічається в різноманітних місцях, де росте рокитняк: сухі галявини в лісах, схили гір та пагорбів, степові ділянки, особливо з вапняковими та щебінчастими місцями.

Метелик: розмах крил 40–50 мм; статевий диморфізм: самиці з «віконцями» на чорній облямівці зверху крил. Іноді трапляються самиці з білим забарвленням верхньої сторони крил.

Період льоту: середина травня–середина червня, кінець червня–вересень, у двох-трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: зіноваті (*Chamaecytisus ruthenicus*, *C. ratisbonensis*, *C. supinus*, *C. austriacus*).

В Україні номінативний підвид.

45. *Colias chrysotheme* (Esper, [1781])

Жовтюх Хрисотеміда

Papilio chrysotheme Esper, [1781]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2), Fortsetzung 1. Theils: 89, Tab. 65, Fig. 3, 4.

Типова місцевість: «Кремніц, Угорщина» (нині Кремніце, Словаччина).

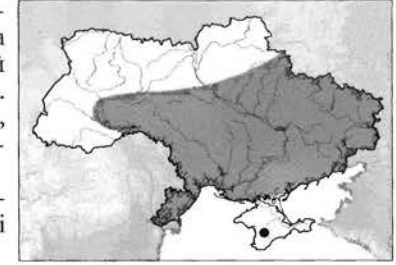
Поширення: Центральна та Південно-Східна Європа, степи палеарктичної Азії від Уральського хребта до Забайкалля та Монголії. В Україні в лісостеповій та степовій зонах, в Криму, можливо на Закарпатті. Локальний, але в місцях поширення звичайний вид, зустрічається по схилах степових балок, річкових терасах, переважно з вапняковими ділянками.

Метелик: розмах крил 38–45 мм; статевий диморфізм: самиці з «віконцями» на чорній облямівці зверху крил.

Період льоту: від квітня по жовтень, у трьох-чотирьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: вика шерстка (*Vicia hirsuta*), астрагали (*Astragalus austriacus*, *A. glycyphyllos*).

В Україні номінативний підвид, до якого відносяться форми *shugurovi* Krulikowsky, 1906 (встановлена як аберация за екземплярами з Поділля) та *ksienzhopolskii* Obraztsov, 1936 (описана з Півдня України).

46. *Colias erate* (Esper, [1805])

Жовтюх Ерато

Papilio erate Esper, [1805]. *Schmett. Abb. Nat.* Suppl. 2: 13, Tab. 119, Fig. 3.

Типова місцевість: Сарепта (нині Красноармійськ) Волгоградської області, Російська Федерація.

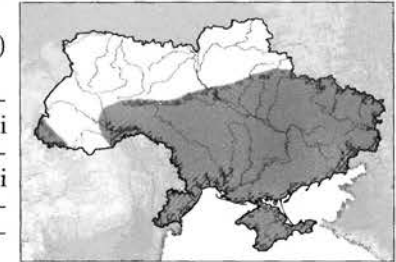
Поширення: південь Центральної та Східної Європи, помірний та субтропічний пояси Азії. В Україні повсюдно у лісостеповій та степовій зонах, на Прикарпатті, Закарпатті та в Криму. Поодинокі мігруючі особини трапляються і в південних частинах Полісся. Степовий вид, також трапляється по луках, люцернових та конюшинових полях.

Метелик: розмах крил 40–52 мм; статевий диморфізм: самиці з «віконцями» на чорній облямівці крил. Зустрічаються самиці з білим забарвленням верхньої сторони крил.

Період льоту: на півдні та в Криму квітень–жовтень, у трьох-чотирьох поколіннях; у лісостеповій зоні — від середини травня по кінець вересня, у двох-трьох поколіннях; на півдні Полісся відмічається в серпні–вересні.

Кормові рослини гусені: люцерни (*Medicago*), буркуни (*Melilotus*), конюшини (*Trifolium*), еспарцети (*Onobrychis*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

47. *Colias alfacariensis* Ribbe, 1905

Жовтюх альфакарець

Colias hyale alfacariensis Ribbe, 1905. *Soc. ent.* 20(18): 137.

Типова місцевість: гори Сьерра де Альфакар, Іспанія.

Поширення: Центральна та Південна Європа, по відкритих сухих трав'янистих місцях. В Україні поширення та й взагалі наявність потребує перевірки.

Метелик: розмах крил 42–45 мм.

Період льоту: травень (квітень)–жовтень в двох–трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: гіпокрепіс чубатий (*Hippocrepis comosa*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*), лядвенець (*Lotus corniculatus*).

За зовнішніми ознаками та екологією дуже близький до *C. hyale* і водночас близький до азійської форми, що наводиться як самостійний вид *C. poliographus* або підвид *C. erate*. Від споріднених видів відрізняється яскраво-жовтим забарвленням верхньої сторони крил, округлою їх формою, майже завжди відсутньою темною облямівкою верхньої сторони задніх крил, яскраво-помаранчевою плямою в дискальній зоні верхньої сторони задніх крил. Складність визначення пов'язана із великою мінливістю всіх *Colias*. Вказані ознаки підходять під характеристику «ідеального» *alfacariensis*.

48. *Colias hyale* (Linnaeus, 1758)

Жовтюх осьмак

Papilio hyale Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 469.

Типова місцевість: Європа, Африка.

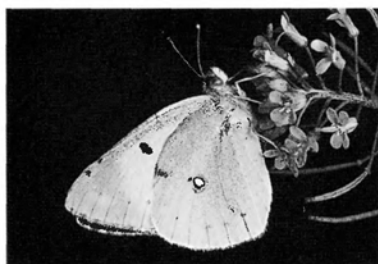
Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних та південних теренів. В Україні повсюдно, на півночі іноді досить рідко. Зустрічається по луках, відкритих сонячних схилах, лісових галявинах, степах, в окултурених ландшафтах.

Метелик: розмах крил 35–50 мм; статевий диморфізм: самиці забарвлені на відміну від самців значно світліше.

Період льоту: від кінця квітня–травня по вересень–жовтень, у двох–трьох поколіннях; в Криму іноді до кінця листопада, можливо в чотирьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: буркуни (*Melilotus albus*, *M. officinalis*), люцерни (*Medicago falcata*, *M. sativa*, *M. lupulina*), конюшина лучна (*Trifolium pratense*), лядвенець (*Lotus corniculatus*), гіпокрепіс чубатий (*Hippocrepis comosa*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*), горошок горобиний (*Vicia cracca*).

В Україні номінативний підвид.

Colias hyale, ♂

49. *Colias palaeno* (Linnaeus, 1761)

● **Жовтюх торфовищний**

Papilio palaeno Linnaeus, 1761. *Fauna Svec.* (Ed. 2), p. 272.

Типова місцевість: Упсала, Швеція.

Поширення: від Альп та Скандинавії через помірний та арктичний пояси Європи і Азії до Камчатки та Японії. В Україні з літературних джерел відомий із Львівської, Волинської, Житомирської, Київської, Харківської та Дніпропетровської областей. У зв'язку із значним зменшенням площі торфовищ вид зовсім зник у багатьох місцях. Зараз зустрічається дуже локально в північній частині Полісся, тільки на торфових болотах.

Метелик: розмах крил 42–54 мм; статевий диморфізм: самиці забарвлені значно світліше від самців.

Період льоту: червень–початок серпня, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: лохина (*Vaccinium uliginosum*), чорниця (*Vaccinium myrtillus*).

В Україні номінативний підвид; іноді східноєвропейські популяції, включно з українськими, відносять до ssp. *europote* Esper, [1779] (описаний із Саксонії, Німеччина).

50. *Colias phicomone* (Esper, [1780])

Жовтюх Фікомона

Papilio phicomone Esper, [1780]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2), Fortsetzung 1. Theils: 32, Tab. 56, Fig. 1, 2.

Типова місцевість: Штирія, Австрія.

Поширення: Піренеї, Альпи та Північні Карпати, зустрічається по луках та трав'янистих схилах на висоті від 900 до 2500 м. В Україні відомий за єдиною (1962 р.), досі не підтвердженою, знахідкою самиці в Чернівецькій області (Коршунов, Дубатолов, 1986).

Метелик: розмах крил 40–50 мм; статевий диморфізм: самиці світлішого сіро-жовтого забарвлення зверху, самці зелено-жовті.

Період льоту: від середини червня по середину серпня, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: в Альпах та Піренеях — гіпокрепіс чубатий (*Hippocrepis comosa*), конюшина біла (*Trifolium repens*), лядвенець (*Lotus corniculatus*), вики (*Vicia sativa*, *V. angustifolia*, *V. narbonensis*), люцерна сіяна (*Medicago sativa*).

Рід *Gonepteryx* [Leach], [1815]

51. *Gonepteryx rhamni* (Linnaeus, 1758)

Цитринець, палист крушиновий

Papilio rhamni Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 470.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Палеарктики. В Україні повсюдно. Зустрічається переважно в місцях з чагарниковою рослинністю.

Метелик: розмах крил 52–60 мм; статевий диморфізм: самиці світлі, зеленкувато-жовті.

Період льоту: початок липня, у теплі роки та на півдні — від середини червня по травень–червень наступного року (зимує метелик), в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: крушина ламка (*Frangula alnus*), жостери (*Rhamnus cathartica*, *R. alaternus*), терен колючий (*Prunus spinosa*).

В Україні номінативний підвид. Реальний статус таксона *transiens* Verity, 1913 (описаний з Італії), що до нього інколи відносять українські популяції, потребує уточнення.

Gonepteryx rhamni, ♀

47♂

47♂

47♀

47♀

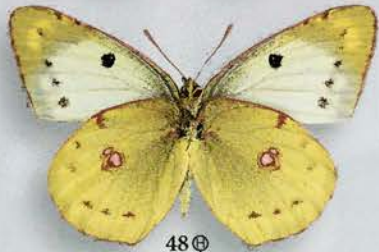
48♂

48♂

48♀

48♀

51♂

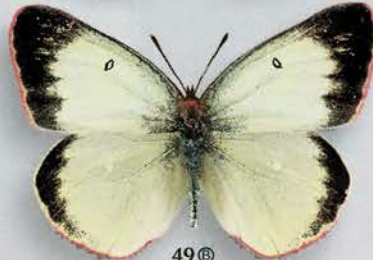
51♂

49♂

49♂

49♀

49♀

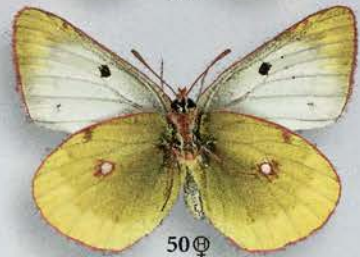
50♂

50♂

50♀

50♀

51♂

51♂

Синявець крихітний (*Cupido minimus*, ♀)

Родина СИНЯВЦІ — LYCAENIDAE [LEACH], [1815]

Підродина РЮДИНИНИ — RIODININAE GROTE, 1895

Рід *Hamearis* Hübner, [1819]

52. *Hamearis lucina* (Linnaeus, 1758)

Перлюшок Люцина, перлюшок лісовий

Papilio lucina Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 480.

Типова місцевість: Європа (Англія).

Поширення: помірний пояс Європи. В Україні повсюдно, крім високогір'я Карпат, безлісних теренів степової зони та Криму. Зустрічається по узліссях, галявинах, луках на півночі, в рідколіссі та серед чагарникової рослинності на півдні.

Метелик: розмах крил 28–34 мм; статевий диморфізм: самиці мають більш округлу форму крил та світліше забарвлення.

Період льоту: травень (кінець квітня)–червень, липень–серпень, у двох поколіннях. Кормові рослини гусені: первоцвіти (*Primula veris*, *P. vulgaris*, *P. elatior*), щавлі (*Rumex*).

В Україні номінативний підвид.

Підродина СИНЯВЦІ — LYCAENINAE [LEACH], [1815]

Триба СИНЯВЦІ-ДУКАЧИКИ — LYCAENINI [LEACH], [1815]

Рід *Lycaena* Fabricius, 1807

53. *Lycaena phlaeas* (Linnaeus, 1761)

Дукачик грянєць

Papilio phlaeas Linnaeus, 1761. *Fauna Svec.* (Ed. 2): 285.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Голарктика. В Україні повсюдно, від лісових галявин, степів, альпійських лук до садів, городів та населених пунктів.

Метелик: розмах крил 20–32 мм; статевий диморфізм невиразний. На півдні та в теплі роки на півночі особи 2-го (3-го) покоління забарвлені значно темніше (f. *eleus* Fabricius).

Період льоту: травень–вересень (жовтень), на півночі у двох, на півдні у трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: гірчаки (*Polygonum*), золотушники (*Solidago*), щавлі (*Rumex acetosa*, *R. acetosella*, *R. crispus*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

Lycaena phlaeas, ♀

54. *Lycaena helle* ([Denis & Schiffmüller], 1775)

● Дукачик блакитнуватий, Гелла

Papilio helle [Denis & Schiffmüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 181.

Типова місцевість: Відень, Австрія.
Поширення: Палеарктика. В Україні з літературних джерел відомий із Закарпатської, Львівської, Волинської, Рівенської, Чернівецької, Івано-Франківської, Житомирської, Київської, Вінницької областей. У багатьох місцях зник у зв'язку з значним скороченням площ торфових боліт. Зустрічається тільки на лісових луках поблизу торфових боліт.

Метелик: розмах крил 21–27 мм; статевий диморфізм: у самців крила зверху з фіолетовим полиском, самиці з окремими фіолетово-синіми крапками.

Період льоту: 1-е покоління в травні–червні, 2-е — в липні–серпні; 2-е покоління нечисленне, вірогідно, більшість лялечок залишається зимувати і відроджується навесні наступного року.

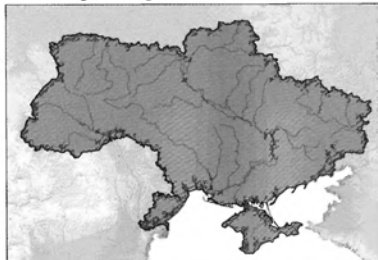
Кормові рослини гусені: щавлі (*Rumex acetosa*, *R. acetosella*, *R. aquaticus*), гірчаки (*Polygonum amphibium*, *P. bistorta*, *P. viviparum*).

В Україні номінативний підвид. У старих працях наводився під назвою *amphidamas* Esper.

55. *Lycaena dispar* ([Haworth], 1802)

Дукачик непарний

Papilio dispar [Haworth], 1802. *Prodr. Lep. Brit.*, p. 3, nota.

Типова місцевість: Кембриджшир, Англія.
Поширення: помірний та субтропічний пояси Палеарктики. В Україні повсюдно, на луках, зволжених степових ділянках, поблизу зрошувальних систем.

Метелик: розмах крил 33–41 мм; статевий диморфізм: самиці з чорними плямами та інтенсивним темним напильням зверху крил.

Lycaena dispar, ♂

Період льоту: від травня по початок липня та від середини липня по початок вересня, у двох поколіннях.

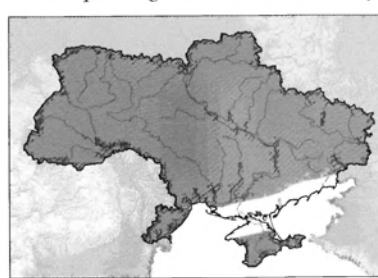
Кормові рослини гусені: щавлі (*Rumex hydrolapathum*, *R. crispus*, *R. aquaticus*, *R. sanguineus*, *R. obtusifolius*), ракові шийки (*Polygonum bistorta*).

В Україні, як і в усій континентальній Європі, поширений ssp. *rutilus* Werneburg, 1864.

56. *Lycaena virgaureae* (Linnaeus, 1758)

Дукачик обочень

Papilio virgaureae Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 484.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно, крім крайніх південних степових теренів; зустрічається у добре зволжених біотопах з трав'янистою рослинністю, на луках та болотах.

Метелик: розмах крил самців 25–34; статевий диморфізм: самиці з чорними плямами зверху крил.

Період льоту: від середини червня (кінець травня) по кінець серпня–початок вересня, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: щавлі (*Rumex acetosa*, *R. acetosella*, *R. crispus*).

В Україні номінативний підвид.

57. *Lycaena tityrus* (Poda, 1761)

Дукачик бурий

Papilio tityrus Poda, 1761. *Ins. Mus. Graec.*, p. 77.

Типова місцевість: Грац, Австрія.

Поширення: Південна та Середня Європа, помірний та субтропічний пояси Західної Азії. В Україні повсюдно. Звичайний вид, зустрічається по сухих трав'янистих місцях.

Lycaena tityrus, ♀

Метелик: розмах крил 25–32 мм; статевий диморфізм: самці зверху темно-бурі, самиці з тьмяними жовтогарячими плямами.

Період льоту: від травня по вересень–жовтень, у двох, на півдні, можливо, у трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: щавлі (*Rumex acetosa*, *R. scutatus*, *R. acetosella*), зіноват віничкова (*Sarothamnus scoparius*), астрагали (*Astragalus*).

В Україні номінативний підвид. У старих публікаціях наводився під назвою *dorilis* Hufnagel.

58. *Lycaena alciphron* (Rottenburg, 1775)

Дукачик фіялковий

Papilio alciphron Rottenburg, 1775. *Naturforscher*, Halle 6: 11.

Типова місцевість: Берлін, Німеччина.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Західної та Центральної Палеарктики до Забайкалля та Монголії включно. В Україні повсюдно, в розмаїтих місцях, вкритих травою, на господарських угіддях.

Lycaena alciphron, ♀

Метелик: розмах крил 30–40 мм; статевий диморфізм: самці зверху з фіялковим полиском, самиці темно-бурі.

Період льоту: від середини травня по середину серпня, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: щавлі (*Rumex acetosa*, *R. scutatus*, *R. acetosella*).

В Україні номінативний підвид.

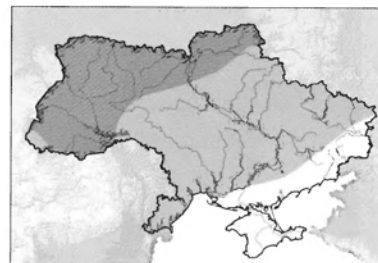
59. *Lycaena hippothoe* (Linnaeus, 1761)

Дукачик ватрак, Гіппотоя

Papilio hippothoe Linnaeus, 1761. *Fauna Svec.* (Ed. 2), p. 274.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний та арктичний пояси Палеарктики, крім крайніх північних теренів. В Україні за літературними джерелами відомий майже звідусіль, крім Криму та південно-східних областей. Зустрічається на торфовищах, луках, по лісових вологих галлявинах. Зник у багатьох місцях у зв'язку з осушенням боліт, особливо в степовій та лісостеповій зонах.

Метелик: розмах крил 27–37 мм; статевий диморфізм: самиці зверху з рядами чорних плям та інтенсивним темним напиленням, самці з фіялковим відлиском.
Період льоту: від кінця травня по липень–серпень, в одному поколінні.
Кормові рослини гусені: щавель кислий (*Rumex acetosa*), ракові шийки (*Polygonum bistorta*).

В Україні номінативний підвид.

60. *Lycaena thersamon* (Esper, [1784])

Дукачик Терсамон

Papilio thersamon Esper, [1784]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2), Fortsetzung 1. Abschn.: 176–177, Tab. 89, Fig. 6.

Типова місцевість: Сарепта (нині Красноармійськ), Волгоградська область, Російська Федерація.

Поширення: від Апеннінського та Балканського півостровів через Середню Європу, Близький Схід до Казахстану, Середньої Азії та Афганістану. В Україні поширений повсюдно крім високогір'я Карпат та північно-західних областей. Зустрічається на сухих трав'янистих ділянках, на окультурених землях та в населених пунктах.

Метелик: розмах крил 27–35 мм; статевий диморфізм: самці з фіолетовим полиском зверху, самиці з низками темних цяток на верхній стороні крил. Особини 2-го та 3-го поколінь часто з хвостиками на задніх крилах.

Період льоту: на півночі 1-е покоління в травні–червні, 2-е — в липні–серпні; на півдні зустрічається безперервно від середини квітня по кінець вересня у двох-трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: дереза (*Caragana frutex*), спориш звичайний (*Polygonum aviculare*).

В Україні номінативний підвид.

Триба ЛЕГІТИ — THECLINI SWAINSON, 1832

Рід *Thecla* Fabricius, 1807

61. *Thecla betulae* (Linnaeus, 1758)

Легіт березовий

Papilio betulae Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 482.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно, крім високогір'я Карпат та посушливих південних теренів. Відомості про наявність в Криму потребують перевірки. Зустрічається в листяних та мішаних лісах, рідколіссі, серед чагарникової рослинності, в садах та парках.

Метелик: розмах крил 30–40 мм; статевий диморфізм: самиці з жовтогарячою плямою зверху передніх крил.
Період льоту: від кінця червня по кінець вересня–

початок жовтня, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: берези (*Betula*), глоди (*Crataegus*), тополі (*Populus*), сливи (*Prunus spinosa*, *P. padus*, *P. domestica*, *P. stepposa*), малина (*Rubus idaeus*), черемха звичайна (*Padus avium*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

Рід *Favonius* Sibatani & Ito, 1942

62. *Favonius quercus* (Linnaeus, 1758)

Легіт дубовий

Papilio quercus Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 482.

Типова місцевість: Англія.

Поширення: Північна Африка (Атлаські гори), Європа, крім північних теренів, Південно-Західна Азія. В Україні повсюдно, де є листяні (переважно дубові) ліси та посадки, дубове рідколісся. Досить локальний вид, частіше зустрічається в південних областях та в Криму.

Метелик: розмах крил 26–38 мм; статевий диморфізм: самці з темно-фіялковим полиском зверху крил.
Період льоту: червень–серпень, в одному поколінні.
Кормові рослини гусені: ліщини (*Corylus*), ясені (*Fraxinus*), верби (*Salix*), дуби (*Quercus robur*, *Q. cerris*), черемха звичайна (*Padus avium*).

В Україні номінативний підвид.

Favonius quercus, ♀

Триба ХВОСТЮШКИ — EUMAEINI DOUBLEDAY, 1847

Рід *Tomares* Hübner, 1840

63. *Tomares callimachus* (Eversmann, 1848)

● Іржавець Каллімах

Lycaena callimachus Eversmann, 1848. *Bull. Soc. Nat. Mosc.* 21(2): 208.

Типова місцевість: Ханлар, Азербайджан.

Поширення: Південно-Східна Європа, Південно-Західна Азія. В Україні відомий тільки з Криму, вказівка Шугурова (1907) про знаходження в Одеській області потребує перевірки. В місцях льоту звичайний вид, зустрічається по кам'янистих та степових балках, сухих руслах струмків, у рідколіссі.

Метелик: розмах крил 21–29 мм; статевий диморфізм невиразний, самиці з округлими передніми крилами, на верхній стороні яких відсутні андроконіальні плями.
Період льоту: від середини березня по середину травня, залежно від висоти місцевості, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: астрагали (*Astragalus*).

Кримські популяції відносяться до номінативного підвиду. Вид має незначну індивідуальну та географічну мінливість, метелики з різних частин ареалу, наприклад, з Узбекистану, Туреччини та з Криму практично не відрізняються, в тому й *tauricus* S. Korb, 1998 (описаний з Карадагу, Крим).

64. *Tomares nogelii* (Herrich-Schäffer, [1851])

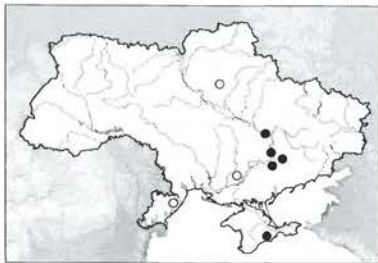
● Іржавець Ногеля

Thecla nogelii Herrich-Schäffer, [1851]. *Syst. Bearb. Schmett. Europ.* 1: Taf. 110, Fig. 529–532; Text: *Syst. Bearb. Schmett. Europ.* 6: 33 [1852].

Типова місцевість: Амасья, Туреччина.

Поширення: південна частина Центральної Європи, Південно-Західна Азія. В Україні відомий з Херсонської, Дніпропетровської, Полтавської, Запорізької областей

та з Криму. Зустрічається по степових балках, сухих руслах струмків. У місцях льоту звичайний вид, але останнім часом чисельність різко знизилася. **Метелик:** розмах крил 21–35 мм; статевий диморфізм невиразний, самиці з округлими передніми крилами. **Період льоту:** від середини травня по кінець червня, в одному поколінні. **Кормова рослина гусені:** астрагал понтійський (*Astragalus ponticus*).

Популяції степової та лісостепової зон традиційно відносили до підвиду *dobrogensis* Caradja, 1895 (описаний з Добруджі, Румунія), однак порівняння численних екземплярів з різних частин ареалу виявило повну ідентичність малоазійських та європейських популяцій.

Рід *Callophrys* Billberg, 1820

65. *Callophrys rubi* (Linnaeus, 1758)

Хвостюшок підзелень

Papilio rubi Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 483.

Типова місцевість: Швеція. **Поширення:** Голарктика. В Україні повсюдно, переважно в місцях, вкритих чагарниковою рослинністю. **Метелик:** розмах крил 20–34 мм; статевий диморфізм: самці з дрібними але виразними андроконіальними полями на передніх крилах. **Період льоту:** на півночі кінець квітня–середина червня, на півдні — початок квітня–початок червня; іноді з'являється 2-е покоління в липні–серпні.

Кормові рослини гусені: зіновать вінчикова (*Sarothamnus scoparius*), дроки (*Genista tinctoria*, *G. pilosa*, *G. germanica*), рокитники (*Chamaecytisus*), еспарцет сійний (*Onobrychis vicifolia*), сосянка (*Helianthemum nummularium*), жостір проносний (*Rhamnus catharticus*), крушина ламка (*Frangula alnus*), лядвенець (*Lotus corniculatus*), ожини (*Rubus caesius*, *R. idaeus*), чорниця (*Vaccinium myrtillus*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

Callophrys rubi, ♂

Рід *Satyrrium* Scudder, 1876

66. *Satyrrium w-album* (Knoch, 1782)

Хвостюшок w-біле, хвостюшок в'язовий
Papilio w-album Knoch, 1782. *Beitr. Insektengesch.* 2: 85–88, Taf. 6, Fig. 1.

Типова місцевість: Лейпціг, Німеччина.

Поширення: помірний пояс Європи та Східної Азії, Мала Азія та Закавказзя. В Україні повсюдно, крім посушливих південних теренів. Зустрічається в листяних та мішаних лісах, серед чагарникової рослинності, іноді в садах та парках.

Satyrrium w-album, ♀

Метелик: розмах крил 24–35 мм; статевий диморфізм: самці з андроконіальними полями на передніх крилах.

Період льоту: червень–липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: ясени (*Fraxinus*), карагач (*Ulmus glabra*), дуби (*Quercus*), жостір проносний (*Rhamnus catharticus*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

67. *Satyrrium pruni* (Linnaeus, 1758)

Хвостюшок сливовий

Papilio pruni Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 482.

Типова місцевість: Німеччина.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно, крім високогір'я Карпат та посушливих степових теренів. Зустрічається в листяних та мішаних лісах, серед чагарникової рослинності, в садах, паркових насадженнях.

Метелик: розмах крил 25–36 мм; статевий диморфізм невиразний: самці з дрібними андроконіальними полями, самиці, як правило, з жовто-бурими плямами зверху передніх крил.

Період льоту: на Поліссі від початку червня по кінець липня, в інших зонах — від травня по червень (липень), одне покоління.

Кормові рослини гусені: сливи (*Prunus spinosa*, *P. padus*, *P. domestica*), шипшина собача (*Rosa canina*), черемха звичайна (*Padus avium*), крушина ламка (*Frangula alnus*), барбарис звичайний (*Berberis vulgaris*).

В Україні номінативний підвид.

Satyrrium pruni, ♀

68. *Satyrrium spini* (Fabricius, 1787)

Хвостюшок терновий

Papilio spini Fabricius, 1787. *Mant. Insect.* 2: 68.

Типова місцевість: Німеччина.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Європи та Південно-Західна Азія. В Україні повсюдно, крім високогір'я Карпат та посушливих степових теренів. Зустрічається на лісових галявинах серед чагарникової рослинності, в садах та парках.

Метелик: розмах крил 26–36 мм; статевий диморфізм: самці з андроконіальними полями на передніх крилах; індивідуальна мінливість: самиці іноді з жовто-бурим напленням або з досить великими плямами зверху передніх крил.

Період льоту: від червня–липня по середину серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: жостери (*Rhamnus cathartica*, *R. alternata*), крушина ламка (*Frangula alnus*), терен колючий (*Prunus spinosa*), слива домашня (*Prunus domestica*).

В Україні номінативний підвид.

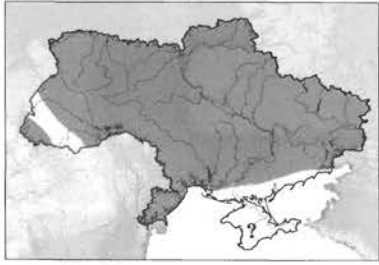

Satyrrium spini, ♀

69. *Satyrium ilicis* (Esper, [1779])

Хвостюшок падубник

Papilio ilicis Esper, [1779]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(1): 353; [1778]: Tab. 39, Fig. 1b.

Типова місцевість: Німеччина.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Європи, Близький Схід, Мала Азія, Закавказзя. В Україні повсюдно, крім високогір'я Карпат та посушливих степових теренів, вказівки про знаходження в Гірському Криму потребують підтвердження. Зустрічається в листяних та мішаних лісах, серед чагарникової рослинності, в садах, серед паркових насаджень.

Метелик: розмах крил 26–36 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: червень–серпень, одне покоління.

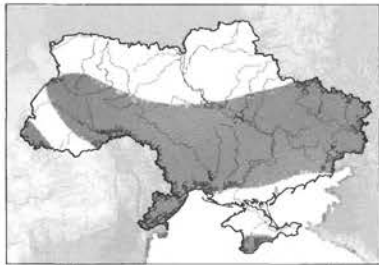
Кормові рослини гусені: сливи (*Prunus*), черемхи (*Padus*), дуби (*Quercus robur*, *Q. ilex*), жостір проносний (*Rhamnus catharticus*).

В Україні номінативний підвид.

70. *Satyrium acaciae* (Fabricius, 1787)

Хвостюшок акацієвий

Papilio acaciae Fabricius, 1787. *Mant. Insect.* 2: 69.

Типова місцевість: південь європейської частини Російської Федерації.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Європи, Західний Казахстан, Мала Азія. В Україні повсюдно, крім високогір'я Карпат, Полісся та крайніх південних степових теренів. Зустрічається серед чагарникової рослинності, в садах та парках.

Метелик: розмах крил 25–32 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від травня по липень, одне покоління.

Кормова рослина гусені: терен колючий (*Prunus spinosa*).

В Україні номінативний підвид.

Рід *Neolycaena* de Nicéville, 1890

71. *Neolycaena rhytmus* (Eversmann, 1832)

● Хвостюшок Еверсмана

Lycaena rhytmus Eversmann, 1832. *Mém. Soc. Nat. Mosc.* 8: 350, tab. 19, fig. 1–2.

Типова місцевість: Сергієвськ, Казахстан.

Поширення: Південно-Східна Європа, помірний пояс Західної та Центральної Азії. В Україні відомий з Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Вінницької, Полтавської та Луганської областей. Зустрічається на вапнякових ділянках балок та річкових терас, часом у кам'янистих степах, де ростуть кормові рослини гусені.

Метелик: розмах крил 23–27 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від середини травня по кінець червня, одне покоління.

Кормова рослина гусені: дереза (*Saragana frutex*).

В Україні номінативний підвид.

Триба СПРАВЖНІ СИНЯВЦІ — POLYOMMATINI SWAINSON, 1827

Рід *Lampides* Hübner, [1819]

72. *Lampides boeticus* (Linné, 1767)

Синявець гороховий

Papilio boeticus Linné, 1767. *Syst. Nat.* (Ed. 12) 1(2): 789.

Типова місцевість: Алжир.

Поширення: південна частина Палеарктики, Африка, Південна Азія, Австралія. В Україні за літературними даними відомий з Одеської області та за декількома достовірними знахідками — з Криму. Зустрічається на відкритих сонячних галявинах, біля струмків та річок, по схилах степових балок, на поливних ділянках, у населених пунктах. Мігрант.

Метелик: розмах крил 25–34 мм; статевий диморфізм: самці зверху однобарвні синьо-фіолетові, самиці з темно-бурими та світлими полями та крапками.

Період льоту: у Південній Європі з ранньої весни до осені. Встигає дати кілька поколінь.

Кормові рослини гусені: в Європі — рокитники (*Chamaecytisus*), міхурник звичайний (*Colutea arborescens*), люцерна сіяна (*Medicago sativa*), зіновать віничкова (*Sarothamnus scoparius*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

Рід *Leptotes* Scudder, 1876

73. *Leptotes pirithous* (Linné, 1767)

Синявець Піритой

Papilio pirithous Linné, 1767. *Syst. Nat.* (Ed. 12) 1(2): 790.

Типова місцевість: Алжир.

Поширення: південна частина Західної та Центральної Європи, Мала Азія, Близький Схід, Аравійський півострів, Африка. В Україні за літературними даними відомий з Одеси та Південного узбережжя Криму. Зустрічається на відкритих сонячних галявинах, кам'яних схилах з чагарниковою рослинністю, іноді в садах та парках.

Метелик: розмах крил 23–30 мм; статевий диморфізм: самці зверху однобарвні синьо-фіолетові, самиці з темно-бурими та світлими полями та крапками.

Період льоту: нечисленні знахідки припадають на другу половину літа та початок осені. Мігрант, останнім часом в Україні не зустрічається.

Кормові рослини гусені: стручкові (*Fabaceae*), розоцвіті (*Rosaceae*) та інші.

В Україні номінативний підвид. У старих працях наводився під назвою *telicanus* Lang.

Рід *Cupido* Schrank, 1801

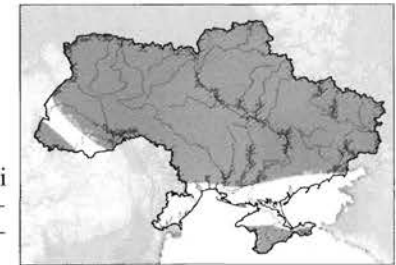
74. *Cupido minimus* (Fuessly, 1775)

Синявець крихітний

Papilio minimus Fuessly, 1775. *Verz. bekannt. Schweiz. Ins.*, p. 31.

Типова місцевість: Швейцарія.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно, крім посушливих степових теренів та високогір'я Карпат. Зустрічається в місцях з лучно-степовою рослинністю.

Метелик: розмах крил 20–26 мм; статевий диморфізм: самці мають слабкий фіолетово-синій полиск зверху крил.

Період льоту: від травня по серпень, у двох поколіннях.

Кормові рослини гусені: люцерни (*Medicago*); буркун лікарський (*Melilotus officinalis*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*), астрагал південний (*Astragalus australis*), міхурник звичайний (*Colutea arborescens*).

В Україні номінативний підвид.

75. *Cupido osiris* (Meigen, 1829)

Синявець Озиріс

Polyommatus osiris Meigen, 1829. *Syst. Besch. eur. Schmett.* 2(1): 7, Taf. 46, Fig. 3a–b.

Типова місцевість: невідоме [?–Європа].

Поширення: Південна та Центральна Європа, помірний та субтропічний пояси Західної та Центральної Азії. В Україні відомий з Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької, Черкаської, Миколаївської, Одеської областей та з Криму. Зустрічається по степових схилах, переважно з кам'янистими ділянками.

Метелик: розмах крил 23–30 мм; статевий диморфізм: самці синьо-фіолетові зверху, самиці темно-бурі.

Період льоту: від середини травня по серпень, одне, можливо два, покоління.

Кормові рослини гусені: еспарцет сійний (*Onobrychis viciifolia*), горошок великоквітковий (*Lathyrus megalanthus*), міхурник деревовидний (*Colutea arborescens*).

В Україні номінативний підвид. У старих працях наводився під назвою *sebrus* Boisduval.

Рід *Everes* Hübner, [1819]

76. *Everes argiades* (Pallas, 1771)

Синявець Аргіад

Papilio argiades Pallas, 1771. *Reise verschied. Prov. russ. Reiches* 1: 472.

Типова місцевість: Поволжя, Російська Федерація.

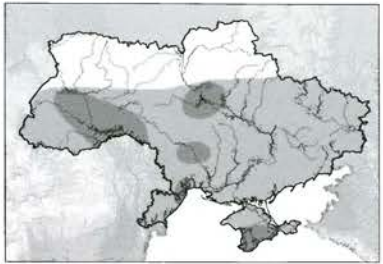
Поширення: помірний та субтропічний пояси Палеарктики. В Україні повсюдно. Зустрічається в лісах, степах, на луках, іноді в садах та населених пунктах.

Метелик: розмах крил 22–34 мм; статевий диморфізм: самці зверху однобарвні, синьо-фіолетові, самиці темно-бурі.

Період льоту: від кінця квітня по початок червня та від кінця червня по серпень, у двох поколіннях. Особини 1-го покоління, як правило, дрібніші.

Кормові рослини гусені: лядвенці (*Lotus corniculatus*, *L. uliginosus*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*), люцерни (*Medicago sativa*, *M. cancellata*), конюшини (*Trifolium pratense*, *T. arvense*), астрагал солодколистий (*Astragalus glycyphyllos*).

В Україні номінативний підвид.

Cupido osiris, ♂

Everes argiades, ♂

77. *Everes decoloratus* (Staudinger, 1886)

Синявець вицвілий

Lycaena argiades decolorata Staudinger, 1886. *Stett. ent. Ztg.* 47(4–6): 203–204.

Типова місцевість: Відень (Австрія), Угорщина, Болгарія.

Поширення: від Австрії та Балканського півострова до Харківської, Донецької областей та Криму. В Україні також відомий із Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької, Хмельницької, Вінницької, Київської та Чернігівської областей. Вірогідно, має значно більше поширення в Україні. Зустрічається на галявинах у листяних та мішаних лісах, серед чагарникової рослинності, іноді на степових, вапнякових ділянках, луках.

Метелик: розмах крил 22–29 мм; статевий диморфізм: самці зверху однобарвні, синьо-фіолетові, самиці темно-бурі.

Період льоту: травень–червень та липень–серпень, у двох поколіннях.

Кормові рослини гусені: люцерни (*Medicago sativa*, *M. lupulina*).

В Україні номінативний підвид; тривалий час визнавався лише формою попереднього виду і, можливо, нехтувався деякими авторами.

78. *Everes alcetas* (Hoffmannsegg, 1804)

Синявець Альцет

Papilio alcetas Hoffmannsegg, 1804. *Mag. Insektenk.* (Illiger) 3: 205.

Типова місцевість: Австрія.

Поширення: Центральна та Південна Європа, Мала Азія, помірний пояс Західної та Центральної Азії. Поширення в Україні потребує уточнення. За літературними джерелами відомий із Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської, Харківської областей та з Криму. Зустрічається на галявинах у листяних лісах, серед чагарникової рослинності, дуже локальний.

Метелик: розмах крил 24–32 мм; статевий диморфізм: самці зверху однобарвні синьо-фіолетові, самиці темно-бурі.

Період льоту: кінець квітня–червень та липень–серпень, два покоління.

Кормові рослини гусені: конюшини (*Trifolium*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*), козлятник лікарський (*Galega officinalis*), вика сійна (*Vicia sativa*), лядвенець (*Lotus corniculatus*).

Таксономічне положення українських популяцій залишається нез'ясованим.

Рід *Celastrina* Tutt, 1906

79. *Celastrina argiolus* (Linnaeus, 1758)

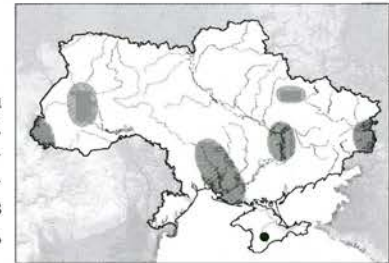
Синявець крушиновий

Papilio argiolus Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 483.

Типова місцевість: Англія.

Поширення: Голарктика, крім крайніх північних та високогірних теренів та пустель. В Україні повсюдно. **Метелик:** розмах крил 21–34 мм; статевий диморфізм: самці зверху однобарвні, блакитні.

Період льоту: квітень–травень, липень–серпень (іноді до вересня), два покоління; особини 1-го покоління мають світліше забарвлення. Зустрічається повсюдно, де є кормові рослини гусені.

Кормові рослини гусені: ожини (*Rubus discolor*, *R. idaeus*, *R. fruticosus*), дрік красильний (*Genista tinctoria*), астрагал солодколистий (*Astragalus glycyphyllos*), люцерна сіяна (*Medicago sativa*), буркун (*Melilotus alba*, *M. officinalis*), козлятник лікарський (*Galega officinalis*), міхурник звичайний (*Colutea arborescens*), жостір проносний (*Rhamnus catharticus*), крушина ламка (*Frangula alnus*), лядвенець (*Lotus uliginosus*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

Celastrina argiolus, ♀

Рід *Pseudophilotes* Beuret, 1958

80. *Pseudophilotes vicrama* (Moore, 1865)

Синявець Вікрама

Polyommatus vicrama Moore, 1865. *Proc. Zool. Soc. Lond.* 1865: 505, pl. 31, fig. 6.

Типова місцевість: «Чіні та Шипки, Північно-Західна Індія».

Поширення: Центральна і Східна Європа (крім північних теренів), Західна та Центральна Азія. В Україні повсюдно, крім високогір'я Карпат та крайніх північних областей, де все ж таки його поширення ймовірно. Зустрічається на сухих сонячних схилах, лісових галявинах, скельних та вапнякових ділянках.

Метелик: розмах крил 19–26 мм; статевий диморфізм: самці зверху блакитно-фіолетові, самиці тьмяні, із синім напиленням.

Період льоту: на півночі від середини травня по початок червня, на півдні від квітня по серпень, в одному–двох поколіннях.

Кормові рослини гусені: чебреці (*Thymus glabrescens*, *T. serpyllum*), буркун лікарський (*Melilotus officinalis*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*).

В Україні ssp. *schiffermuelleri* Hemming, 1929 (описаний з Австрії, Альпенбург). В старій літературі подавався як *baton* Bergsträsser; цей схожий вид водиться лише у Західній Європі.

81. *Pseudophilotes bavius* (Eversmann, 1832)

● Синявець Бавій

Lycaena bavius Eversmann, 1832. *Mém. Soc. Nat. Mosc.* 8: 349, tab. 19, fig. 3–4.

Типова місцевість: Башкортостан, Російська Федерація.

Поширення: спорадично від Північної Африки, Угорщини, Балканського півострова до Південного Уралу, Близького Сходу та хребта Ельбурс в Ірані. В Україні відомий з Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької, Донецької, Луганської областей та з Криму. Зустрічається на цілих степах, часто по кам'янистих та вапнякових ділянках.

Метелик: розмах крил 24–30 мм; статевий диморфізм: самиці зверху забарвлені помітно темніше від самців.

Період льоту: від середини травня по кінець червня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: шавлії (*Salvia nutans*, *S. officinalis*, *S. verbenaca*).

В Україні номінативний підвид; деякі автори відносять українські популяції до підвиду *hungaricus* Diószeghy, 1913.

Рід *Scolitantides* Hübner, [1819]

82. *Scolitantides orion* (Pallas, 1771)

Синявець Оріон

Papilio orion Pallas, 1771. *Reise verschied. Prov. Russ. Reiches* 1: 471–472.

Типова місцевість: Сизрань, Самарська область, Російська Федерація.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно, крім південно-східних областей та високогір'я Карпат. Старі вказівки для Криму потребують підтвердження. Зустрічається на сухих сонячних галявинах, по узліссях та кам'янистих схилах.

Метелик: розмах крил 20–30 мм; статевий диморфізм невизначений.

Період льоту: на півночі від початку травня по середину червня та від кінця червня по середину серпня; на півдні — від кінця квітня по серпень, у двох поколіннях; особини 2-го покоління пересічно дрібніші.

Кормові рослини гусені: очитки (*Sedum album*, *S. rupestris*).

В Україні номінативний підвид.

Scolitantides orion, ♂

Рід *Glaucopsyche* Scudder, 1872

83. *Glaucopsyche alexis* (Poda, 1761)

Синявець голуб'як, Алексис

Papilio alexis Poda, 1761. *Ins. Mus. Graec.*, p. 77.

Типова місцевість: Грац, Австрія.

Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних та південних теренів. В Україні повсюдно за винятком високогір'я Карпат. Зустрічається на лісових галявинах, трав'янистих схилах та сухих луках.

Метелик: розмах крил 23–35 мм; статевий диморфізм: самці зверху блакитно-сині, самиці темно-бурі, іноді із синіми полями.

Період льоту: на півночі від кінця травня по початок липня, на півдні від середини квітня по липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: люцерна (*Medicago*), горошки (*Vicia*), еспарцети (*Onobrychis*), астрагали (*Astragalus glycyphyllos*, *A. onobrychis*), козлятник лікарський (*Galega officinalis*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*), буркун (*Melilotus alba*, *M. officinalis*), міхурник звичайний (*Colutea arborescens*), дрік красильний (*Genista tinctoria*) та інші.

В Україні номінативний підвид, до нього належить і форма *subalexis* Obratzov, 1936, описана з Варварівки Миколаївської області. У старих працях наводився під назвою *cyllarus* Rottemburg.

Glaucopsyche alexis, ♀

Рід *Maculinea* van Eecke, 1915

84. *Maculinea arion* (Linnaeus, 1758)

Синявець Аріон

Papilio arion Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 483.

Типова місцевість: Нюрнберг, Німеччина.
Поширення: Західна Палеарктика, крім північних та крайніх південних теренів. В Україні повсюдно. Зустрічається в сухих, порослих травою, місцях у лісах та на відкритих ландшафтах.

Метелик: розмах крил 29–39 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: на півночі від другої половини червня по серпень, на півдні — від середини травня по серпень, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: чебрець повзучий (*Thymus serpyllum*).

Має значну індивідуальну та географічну мінливість: так, популяції з Київської області відзначаються помітно темнішим забарвленням у порівнянні із середньоевропейськими та південноукраїнськими популяціями. З території України описано два підвиди: *lutshniki* Krulikovsky, 1926 (описаний з Київської області: с. Чари біля м. Тетерів) та *sergeji* Obratsov, 1936 (описаний з Миколаївської області: Варварівка).

85. *Maculinea teleius* (Bergsträsser, 1779)

● Синявець Телей

Papilio teleius Bergsträsser, 1779. *Nom. Ins.* 2: 71, Taf. 43, Fig. 6.

Типова місцевість: Ганау, Німеччина.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні відомий із Закарпатської, Львівської, Рівенської, Волинської, Івано-Франківської, Чернівецької, Черкаської, Вінницької, Житомирської, Хмельницької, Київської, Чернігівської, Дніпропетровської та Донецької областей.

Метелик: розмах крил 32–36 мм; статевий диморфізм: самиці зверху забарвлені темніше від самців. Зустрічається на торфовищах та вологих лісових луках.

У багатьох місцях або зник, або перебуває під загрозою зникнення.

Період льоту: від кінця червня по середину серпня, одне покоління.

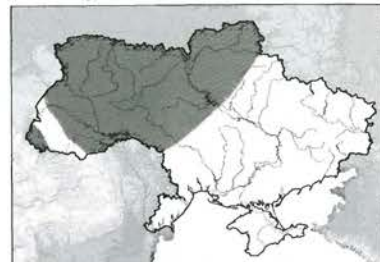
Кормові рослини гусені: родовик лікарський (*Sanguisorba officinalis*).

В Україні номінативний підвид. У старих працях наводився під назвою *euphemus* Hübner.

86. *Maculinea nausithous* (Bergsträsser, 1779)

● Синявець чорнуватий, Навситой

Papilio nausithous Bergsträsser, 1779. *Nom. Ins.* 2: 70, Taf. 43, Fig. 1–3.

Типова місцевість: Ганау, Німеччина.

Поширення: помірний пояс Західної та Центральної Палеарктики. В Україні відомий із Закарпатської, Львівської, Рівенської, Волинської, Івано-Франківської, Чернівецької, Черкаської, Вінницької, Житомирської, Хмельницької, Київської та Чернігівської областей. Зустрічається на торфовищах та вологих лісових луках. Як і попередній вид, у багатьох місцях або зник, або перебуває під загрозою зникнення.

Метелик: розмах крил 32–36 мм; статевий диморфізм: самиці зверху забарвлені темніше від самців.

Період льоту: від червня по середину серпня, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: родовик лікарський (*Sanguisorba officinalis*), лядвенець (*Lotus corniculatus*).

У старих працях наводився під назвою *arcas* Rottemburg. Особини з Київської області загалом мають дещо темніше забарвлення, ніж середньоевропейські, і описані під назвою *kijevensis* Sheljuzhko, 1928.

87. *Maculinea alcon* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

● Синявець Алькон

Papilio alcon [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 182.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

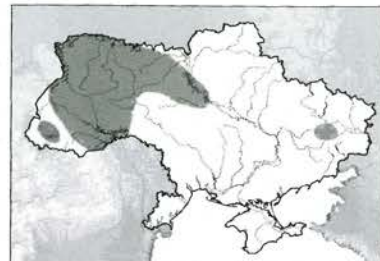
Поширення: помірний пояс Палеарктики, крім крайніх західних та східних теренів. В Україні відомий із Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Черкаської, Житомирської, Хмельницької, Київської та Донецької областей. Зустрічається на вологих луках та торфовищах.

Метелик: розмах крил 33–38 мм; статевий диморфізм: самиці зверху темно-сині, самиці — темно-бурі.

Період льоту: від червня по середину серпня, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: тирличі (*Gentiana pneumonanthe*, *G. asclepiadea*, *G. cruciata*), лядвенець (*Lotus corniculatus*), чебрець повзучий (*Thymus serpyllum*).

Систематичне положення українських популяцій залишається нез'ясованим через брак відповідного порівняльного матеріалу. Вид відзначається широкою географічною, індивідуальною та екологічною мінливістю. З Європи описано близько 30 підвидів та форм, деякі з них іноді розглядаються як самостійні види.

Рід *Plebeius* Kluk, 1780

88. *Plebeius pylaon* (Fischer de Waldheim, 1832)

● Синявець Пилаон

Lycaena pylaon Fischer de Waldheim, 1832. *Nouv. Mém. Soc. Nat. Mosc.* 2: 357–358, tab. 19, fig. 5–6.

Типова місцевість: Сарепта (нині Красноармійск), Волгоградська область, Російська Федерація.

Поширення: спорадично від Піренейського півострова до Алтаю. В Україні відомий з Дніпропетровської, Запорізької областей та з Криму. Є дані про знаходження в Хмельницькій області в Дністровському каньйоні. Зустрічається на цілинних ділянках степів, кам'янистих схилах із степовою та ксерофітною рослинністю.

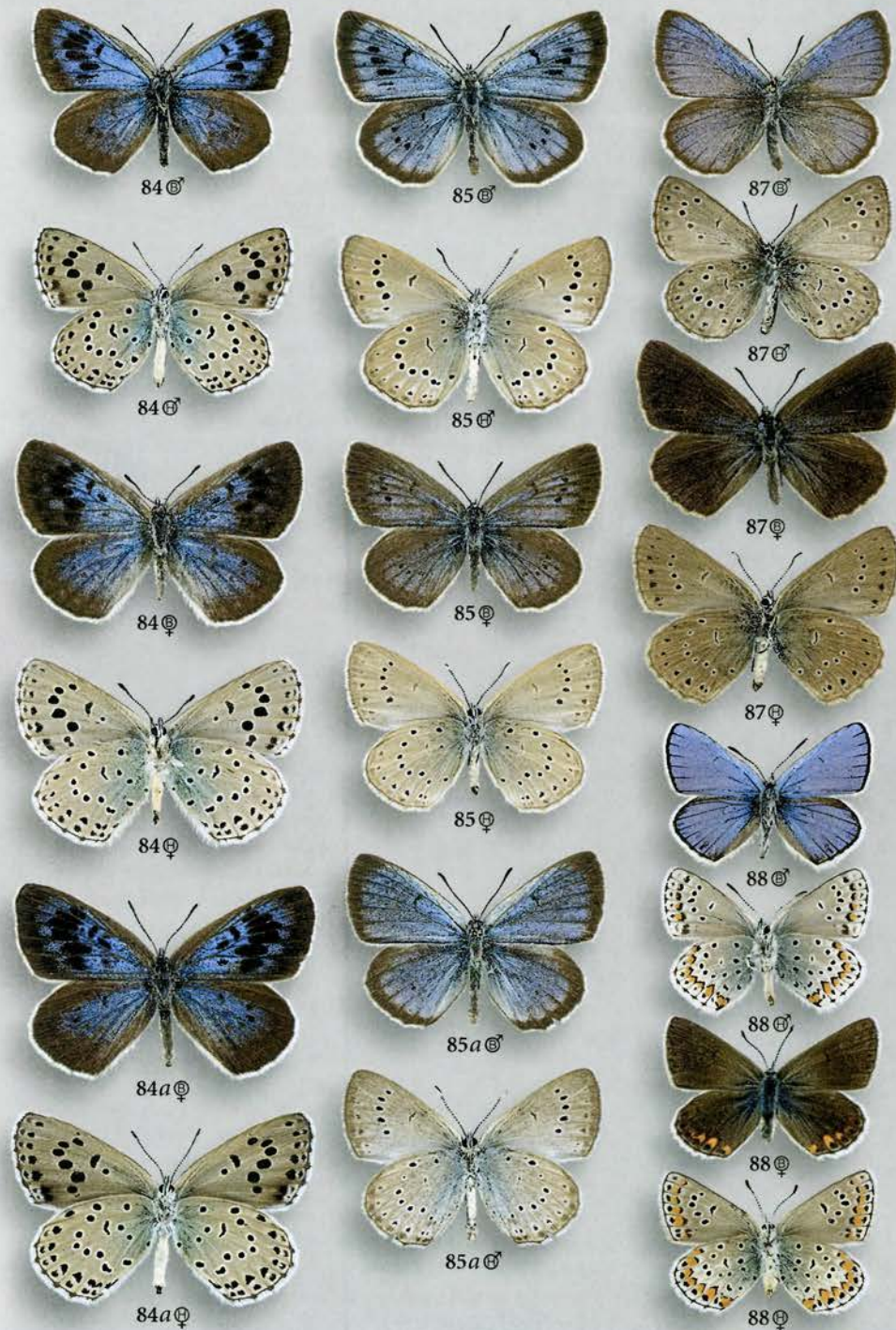
Метелик: розмах крил 27–37 мм; статевий диморфізм: самиці зверху блакитні, самиці темно-бурі.

Період льоту: травень (іноді кінець квітня)–середина червня, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: астрагали (*Astragalus exscapus*, *A. dasyanthus*, *A. utriger*, *A. rupifragus*), люцерна серпата (*Medicago falcata*).

Українські популяції належать до підвиду *sephirus* Frivaldszky, 1835.

89. *Plebeius argus* (Linnaeus, 1758)

Синявець Аргус

Papilio argus Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 483.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Палеарктики. В Україні повсюдно. Зустрічається в місцях з трав'янистою рослинністю.

Метелик: розмах крил 20–30 мм; статевий диморфізм: самці зверху сині, самиці темно-бурі.

Період льоту: у північних областях та в горах — червень–липень, одне покоління; у центральних — від середини (кінця) травня по червень, та від кінця червня по серпень, у двох поколіннях; на півдні — від початку травня (кінця квітня) по кінець серпня, у двох–трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: конюшини (*Trifolium*), лядвенці (*Lotus*), дроки (*Genista*), міхурники (*Colutea*), астрагали (*Astragalus*), люцерна (*Medicago*), гіпокрепіси (*Hippocrepis*), горошки (*Coronilla*), козлятник лікарський (*Galega officinalis*), сонянки (*Helianthemum*), вовчуги (*Ononis repens*, *O. spinosa*, *O. arvensis*) та інші.

В Україні номінативний підвид; у старих працях наводився під назвою *aegon* [Denis & Schiffermüller].

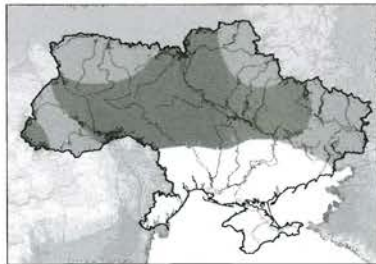

Plebeius argus, ♂

90. *Plebeius idas* (Linnaeus, 1761)

Синявець Ідас

Papilio idas Linnaeus, 1761. *Fauna Svec.* (Ed. 2), p. 284.

Типова місцевість: Південь Швеції.

Поширення: Європа, помірний та субтропічний пояси Західної та Центральної Азії. В Україні відомий із Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької, Хмельницької, Вінницької, Черкаської, Кіровоградської, Київської, Чернігівської, Харківської та Донецької областей. Є підстави сподіватися, що вид буде знайдено в усіх північних та східних областях. Зустрічається по узліссях, лісових галявинах, трав'янистих схилах, луках та торфовищах, по ділянках, вкритих степовою рослинністю.

Метелик: розмах крил 22–30 мм; статевий диморфізм: самці зверху сині, самиці темно-бурі.

Період льоту: від кінця травня по червень та в липні–серпні, у двох поколіннях.

Кормові рослини гусені: лядвенець (*Lotus corniculatus*), зіновать віничкова (*Sarothamnus scoparius*), дроки (*Genista pilosa*, *G. depressa*), буркун білий (*Melilotus alba*), еспарцет сійний (*Onobrychis viciifolia*), люцерна сійна (*Medicago sativa*), конюшина лежача (*Trifolium campestre*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

91. *Plebeius argyrognomon* (Bergsträsser, 1779)

Синявець Аргірогномон

Papilio argyrognomon Bergsträsser, 1779. *Nom. Ins.* 2: 76, Taf. 46, Fig. 1–2.

Типова місцевість: Ганау, Німеччина.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Палеарктики. В Україні повсюдно, невідомий з Карпат. Зустрічається в різноманітних ландшафтах з трав'янистою рослинністю, віддає перевагу сухим місцям.

Метелик: розмах крил 25–30 мм; статевий диморфізм: самці зверху сині, самиці темно-бурі.

Період льоту: від кінця травня по початок вересня, у двох поколіннях.

Кормові рослини гусені: астрагал солодколистий (*Astragalus glycyphyllos*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*), буркун лікарський (*Melilotus officinalis*), еспарцети (*Onobrychis*), конюшини (*Trifolium*).

Відзначається широкою індивідуальною та географічною мінливістю. Систематичне положення українських популяцій потребує уточнення. Так, лише з околиць Києва відомо дві відмінні популяції: одна наближається до номінативного підвиду, друга описана під назвою *danapiensis* Stempffer & Schmitt, 1932 (описаний з Кирилівських ярів у Києві).

92. *Plebeius optilete* (Knoch, 1781)

● Синявець торфовищний

Papilio optilete Knoch, 1781. *Beitr. Insektengesch.* 1: 76, Taf. 5, Fig. 5–6.

Типова місцевість: Брауншвайг, Німеччина.

Поширення: арктичний та помірний пояси Голарктики від Альп та Скандинавії до Аляски. В Україні достовірно відомий із Закарпатської, Львівської, Волинської, Чернівецької, Хмельницької, Житомирської, Київської, Сумської та Харківської областей. Вірогідно, поширений в усіх північних областях.

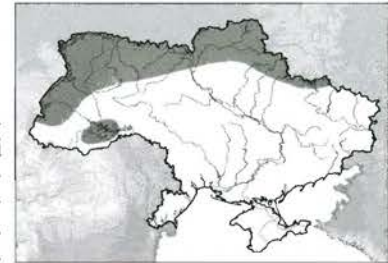
Зустрічається на вологих лісових луках, по торфовищах.

Метелик: розмах крил 21–29 мм; статевий диморфізм: самці синьо-фіялкові, самиці темно-бурі.

Період льоту: червень–серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: лохина (*Vaccinium uliginosum*), чорниця (*Vaccinium myrtillus*), андромеда багатоліста (*Andromeda polifolia*), журавлина болотна (*Oxycoccus palustris*).

В Україні номінативний підвид.

Рід *Polyommatus* Latreille, 1804

93. *Polyommatus pyrenaicus* (Boisduval, 1840)

● Синявець піренейський

Lycaena pyrenaica Boisduval, 1840. *Gen. Index meth. europ. Lep.*, p. 11.

Типова місцевість: Піренеї.

Поширення: Піренеї, Балкани, Мала Азія, Кавказ, Закавказзя, Східна Європа. В Україні відомий з Харківської області. Зустрічається на сонячних схилах балок з вапняковими ділянками.

Метелик: розмах крил 22–28 мм; статевий диморфізм: самці сріблясто-блакитні, самиці темно-бурі.

Період льоту: травень–червень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: переломник Козо-Полянського (*Androsace koso-poljanskii*).

Українські популяції відносяться до підвиду *ergane* Higgins, 1981 (описаний з околиць Воронежа, Російська Федерація — див. Некрутенко, Плющ, 1983).

94. *Polyommatus eumedon* (Esper, [1780])

Синявець Евмедон

Papilio eumedon Esper, [1780]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2), Fortsetzung 1. Abschn.: 16, Tab. 52, Fig. 2, 3.

Типова місцевість: Ерланген, Німеччина.

Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних та південних частин. В Україні повсюдно, крім посушливих степових теренів та Закарпаття. Зустрічається на галявинах, узліссях, луках.

Метелик: розмах крил 24–32 мм; статевий диморфізм невизначений.

Період льоту: травень–червень (липень), в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: журавці (*Geranium sylvaticum*,

G. sanguineum, *G. tuberosum*, *G. palustre*, *G. pratense*, *G. purpureum*).

В Україні номінативний підвид.

95. *Polyommatus agestis* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Синявець могильний

Papilio agestis [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 184.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: південно-західна частина Палеарктики. В Україні повсюдно, за винятком високогір'я Карпат. У північних областях трапляється спорадично та поодинокими особинами. Зустрічається на степових ділянках, сухих луках, лісових галявинах, пасовиськах.

Метелик: розмах крил 25–30 мм; статевий диморфізм: самиці з більш чіткими рядами помаранчево-брунатних плям зверху.

Період льоту: на півночі від травня по серпень, два покоління; на півдні від квітня по жовтень у двох-трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: сонянка (*Helianthemum nummularium*), журавці (*Geranium tuberosum*, *G. sanguineum*, *G. molle*, *G. pusillum*, *G. palustre*, *G. sylvaticum*, *G. pratense*).

В Україні номінативний підвид; у старих працях наводився під назвами: *medon* Esper., *astrache* Begsträsser, *astrache* var. *calida* Bell. та var. *aestiva* Staudinger.

Polyommatus agestis, ♂

96. *Polyommatus artaxerxes* (Fabricius, 1793)

Синявець Артаксеркс

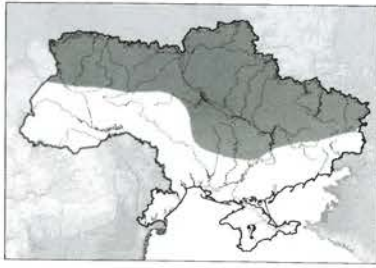
Hesperia artaxerxes Fabricius, 1793. *Ent. syst.* 3(1): 297, pl. 63, fig. 2.

Типова місцевість: Шотландія.

Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних та південних частин. В Україні відомий з Полісся та з Лісостепу. Наводився для Криму. Зустрічається на луках, лісових галявинах, у гаях.

Метелик: розмах крил 27–33 мм; статевий диморфізм: самиці з більш чіткими рядами помаранчево-брунатних плям зверху.

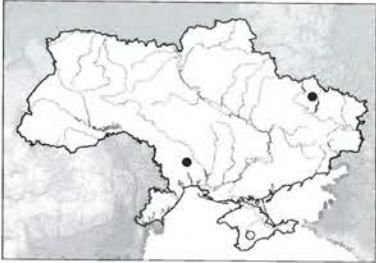
Період льоту: червень–серпень, одне покоління.
Кормові рослини гусені: журавці (*Geranium sanguineum*, *G. sylvaticum*), сонянка (*Helianthemum nummularium*).

Статус українських популяцій потребує уточнення, частіше наводиться під назвою *inhonora* Jachontov, 1909 (описаний з Центральної та Східної Росії); до цього виду слід відносити аберацію *ukrainica* Obraztsov, 1935.

97. *Polyommatus anteros* (Freyer, [1838])

● Синявець Антерос

Lycaena anteros Freyer, [1838]. *Neuere Beitr. Schmett.* 3(45): 101, Taf. 265, Fig. 1.

Типова місцевість: Стамбул, Туреччина.
Поширення: Балкани, Кавказ, Південно-Західна Азія. В Україні надзвичайно локальний вид. У колекції Київського університету зберігаються екземпляри, зібрані в Миколаївській області (Доманівський район) та один екземпляр із Куп'янська Харківської області. В літературі наводився для Криму. Зустрічається по кам'янистих степах, рідколіссі, на лісових галявинах.
Метелик: розмах крил 23–31 мм; статевий диморфізм: самці зі сріблясто-блакитним блиском, самиці темно-бурі.

Період льоту: червень–серпень (на Балканах з квітня по жовтень).

Кормові рослини гусені: журавці (*Geranium*).

В Україні номінативний підвид.

98. *Polyommatus semiargus* (Rottemburg, 1775)

Синявець темно-синій

Papilio semiargus Rottemburg, 1775. *Naturforscher*, Halle 6: 20.

Типова місцевість: Галле (Заале), Німеччина.
Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних та південних частин. В Україні повсюдно, зустрічається переважно на луках.

Метелик: розмах крил 25–35 мм; статевий диморфізм: самці зверху синьо-фіялкові, самиці темно-бурі.
Період льоту: з травня по липень, на півночі в одному поколінні, на півдні, можливо, у двох.

Кормові рослини гусені: конюшина лучна (*Trifolium pratense*), перелети (*Anthyllis*), горошок кучерявий

(*Coronilla varia*), буркун лікарський (*Melilotus officinalis*).

В Україні номінативний підвид.

99. *Polyommatus coelestinus* (Eversmann, 1843)

● Синявець небесно-блакитний

Lycaena coelestina Eversmann, 1843. *Bull. Soc. Nat. Mosc.* 16(3): 535.

Типова місцевість: Південний Урал, Російська Федерація.

Поширення: Балкани, південна частина Східної Європи, Мала Азія, Іран. В Україні відомий з Луганської області. Залишається непідтвердженою стара вказівка А.Черная (Czerna, 1854) для Полтавщини. Зустрічається на цілинних степових ділянках, вапнистих та кам'янистих схилах.

Метелик: розмах крил 28–38 мм; статевий диморфізм: у самців крила зверху з блакитним виблиском, самиці темно-бурі.

Період льоту: від середини травня по липень.

Кормові рослини гусені: перелети (*Anthyllis*), горошок горобиний (*Vicia cracca*), буркун лікарський (*Melilotus officinalis*), конюшина лучна (*Trifolium pratense*).

В Україні номінативний підвид.

100. *Polyommatus dorylas* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

● Синявець туркусовий

Papilio dorylas [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 322.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: Південна та Середня Європа, Мала Азія, Закавказзя, Кавказ. В Україні за літературними джерелами відомий із Закарпаття, Передкарпаття, Полісся та з Лісостепу. Зустрічається на вапнякових, кам'янистих ділянках із степовою рослинністю.

Метелик: розмах крил 28–38 мм; статевий диморфізм: самці туркусово-сині, самиці темно-бурі.

Період льоту: травень–серпень, одне–два покоління.

Кормові рослини гусені: буркун (*Melilotus*), перелети (*Anthyllis*), чебрець повзучий (*Thymus serpyllum*), горошок весняний (*Lathyrus vernus*).

В Україні номінативний підвид; у старих працях наводився під назвою *hylas* Esper.

101. *Polyommatus amandus* (Schneider, 1792)

Синявець приязний

Papilio amandus Schneider, 1792. *Neu. Mag. Liebh. Ent.* 1(4): 428–429.

Типова місцевість: Південна Швеція.

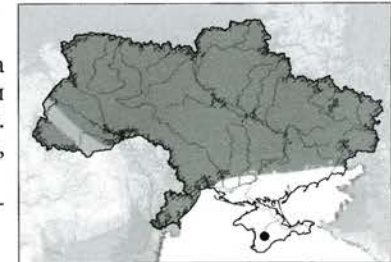
Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних та південних частин. В Україні повсюдно, за винятком посушливих степових теренів та високогір'я Карпат. Зустрічається на луках, вологих лісових галявинах, у гаях.

Метелик: розмах крил 28–40 мм; статевий диморфізм: самці блакитні, самиці темно-бурі.

Період льоту: червень–липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: вики (*Vicia cracca*, *V. villosa*, *V. tetrasperma*, *V. cassubica*), горошок лучний (*Lathyrus pratensis*), люцерна сіяна (*Medicago sativa*).

В Україні номінативний підвид.

102. *Polyommatus thersites* (Cantener, 1835)

Синявець Терсит

Argus thersites Cantener, [1835]. *Hist. Nat. Léop. Rhop.*, p. 53–54, pl. 11, fig. 1–2.

Типова місцевість: Франція.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Західної та Центральної Палеарктики. В Україні повсюдно, крім високогір'я Карпат та північних теренів Полісся, де знаходження його цілком ймовірно. Зустрічається на сухих луках, у степах, по кам'янистих та вапнякових ділянках.

Метелик: розмах крил 25–33 мм; статевий диморфізм: самці блакитно-фіолетові, самиці темно-бурі.

Період льоту: на півночі в червні–серпні, в одному поколінні, на півдні — від травня по вересень, у двох–трьох поколіннях; особини 2-го та 3-го поколінь мають дрібніші розміри.

Кормові рослини гусені: еспарцети (*Onobrychis viciifolia*, *O. arenaria*).

Polyommatus thersites, ♂

В Україні номінативний підвид, до якого слід відносити і ssp. *zhicharevi* Obraztsov, 1936 з Харківської області (Куп'янськ), ssp. *hyranica* Obraztsov, 1936 з околиць Миколаєва, та ssp. *ardavdana* Obraztsov, 1936 з околиць Феодосії (Крим).

103. *Polyommatus icarus* (Rottemburg, 1775)

Синявець Ікар

Papilio icarus Rottemburg, 1775. *Naturforscher*, Halle 6: 21.

Типова місцевість: Німеччина.

Поширення: Палеарктика, крім крайніх північно-східних частин. В Україні повсюдно. Зустрічається в різноманітних біотопах, в населених пунктах, садах, на городах.

Метелик: розмах крил 24–34 мм; статевий диморфізм: самці блакитно-фіялкові, самиці темно-бурі.

Період льоту: на півночі та в Карпатах у червні–серпні, в одному поколінні, на півдні — від квітня по жовтень, у двох–трьох поколіннях; особини 2-го та 3-го поколінь мають дрібніші розміри.

Кормові рослини гусені: люцерни (*Medicago*), лядвенці (*Lotus*), конюшини (*Trifolium*), вовчуги (*Ononis*), дроки (*Genista*), еспарцети (*Onobrychis*).

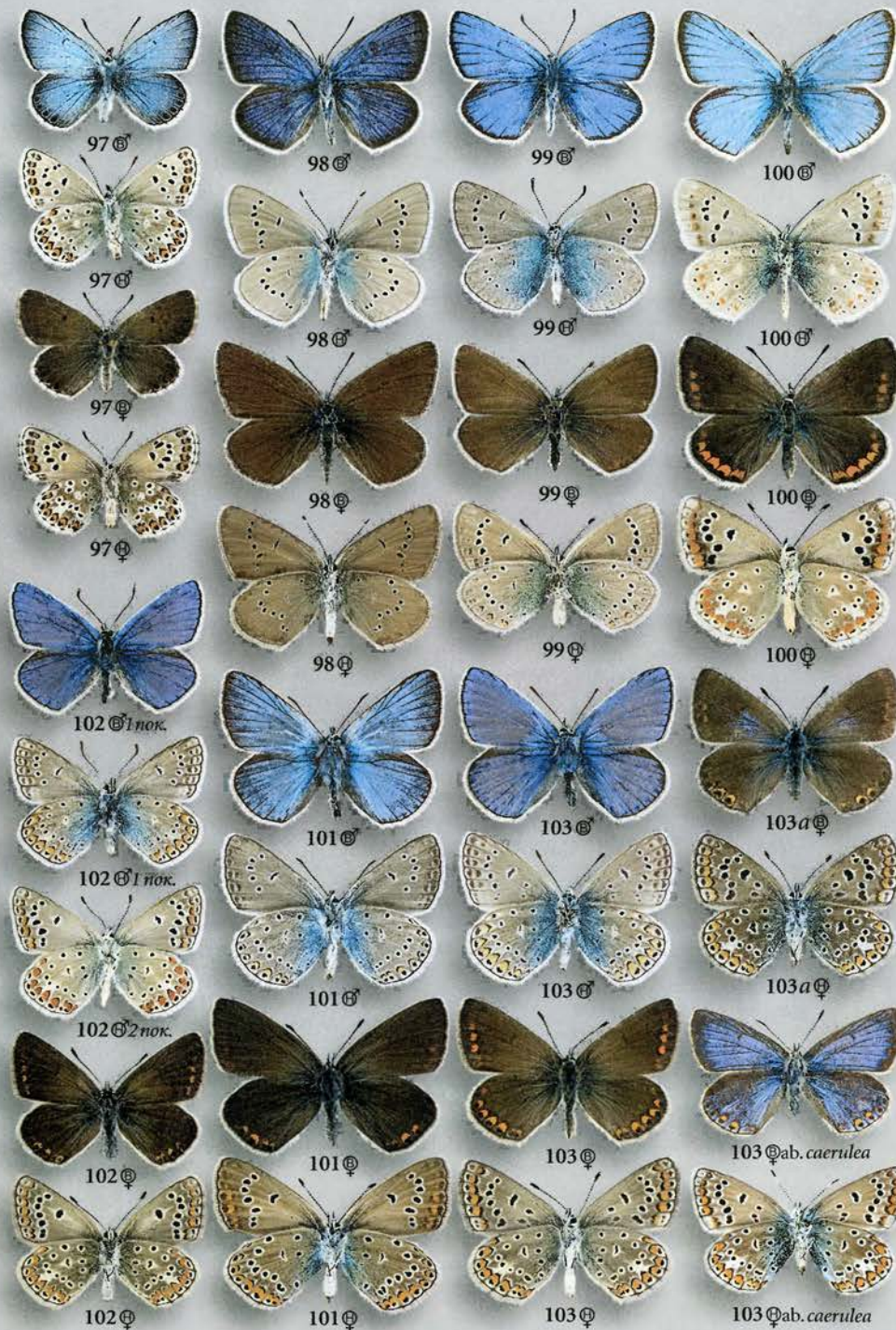
В Україні номінативний підвид.

Polyommatus icarus, ♀

Polyommatus icarus, ♂

104. *Polyommatus eroides* (Frivaldszky, 1835)

● Синявець балканський

Lycaena eroides Frivaldszky, 1832. *Magyar Tud. Társ. Evk.* 2: 270, tab. 7, k. 9.

Типова місцевість: Балканський півострів.
Поширення: Центральна та Південно-Східна Європа, помірний пояс Західної та Центральної Азії. В Україні достовірно відомий з Житомирської, Київської, Чернігівської, Полтавської, Сумської та Харківської областей. Зустрічається на ділянках з лучною або степовою рослинністю.

Метелик: розмах крил 26–36 мм; статевий диморфізм: самці з яскравим блакитним виблиском, самиці темно-бурі.

Період льоту: від середини червня по початок серпня, в одному поколінні.
Кормові рослини гусені: астрагали (*Astragalus*), дрік притиснутий (*Genista depressa*).
В Україні номінативний підвид.

105. *Polyommatus daphnis* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Синявець Дафніс

Papilio daphnis [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 182.

Типова місцевість: Відень, Австрія.
Поширення: Південна та Центральна Європа, Південно-Західна Азія. В Україні майже повсюдно, крім Карпат та деяких посушливих південних теренів. Зустрічається на сухих луках, лісових галявинах та просіках, серед чагарникової рослинності.

Метелик: розмах крил 28–38 мм; статевий диморфізм: самці з яскравим блакитним виблиском, самиці бувають як із синьо-фіолетовими полями, так і з однobarвною темно-бурою верхньою стороною крил (остання має назву f. *steeverni*).

Період льоту: від середини червня по вересень, в одному поколінні.

Кормові рослини гусені: горошок кучерявий (*Coronilla varia*), чебрець повзучий (*Thymus serpyllum*), чорнозілля (*Lathyrus niger*), еспарцет сійний (*Onobrychis viciaefolia*), астрагали (*Astragalus glycyphyllos*, *A. onobrychis*).

В Україні номінативний підвид; у старих працях наводився під назвою *meleager* Esper.

Polyommatus daphnis, ♂

106. *Polyommatus bellargus* (Rottemburg, 1775)

Синявець конюшиновий

Papilio bellargus Rottemburg, 1775. *Naturforscher*, Halle 6: 25.

Типова місцевість: Німеччина.

Поширення: Європа, крім крайніх північних та південних теренів, Південно-Західна Азія. В Україні повсюдно, крім Карпат, на півночі спорадично та не щорічно. Зустрічається в різноманітних місцях, вкритих трав'янистою рослинністю.

Метелик: розмах крил 28–38 мм; статевий диморфізм: самці з яскравим блакитним виблиском, самиці темно-бурі.

Період льоту: на півночі від травня по серпень, на півдні — від травня по жовтень, у двох–трьох поколіннях.
Кормові рослини гусені: горошки (*Vicia*), гіпокрепіс чубатий (*Hippocrepis comosa*), горошок кучерявий (*Coronilla varia*), лядвенець (*Lotus corniculatus*), дроки (*Genista*).

В Україні номінативний підвид.

107. *Polyommatus coridon* (Poda, 1761)

Синявець Коридон

Papilio coridon Poda, 1761. *Ins. Mus. Graec.*, p. 77.

Типова місцевість: Грац, Австрія.

Поширення: Європа, крім крайніх північних та південних теренів. В Україні повсюдно, крім Карпат та посушливих південних районів. Зустрічається на сухих луках, степових схилах, вапнякових ділянках, серед чагарників.

Метелик: розмах крил 28–38 мм; статевий диморфізм: самці з яскравим сріблясто-блакитним виблиском, самиці темно-бурі.

Період льоту: від липня по серпень, одне покоління; деякі північні популяції мають два покоління: 1-е в травні–червні, 2-е в липні–серпні.

Кормові рослини гусені: горошки (*Coronilla*), астрагали (*Astragalus*), гіпокрепіси (*Hippocrepis*), горошки (*Vicia*).
В Україні номінативний підвид.

Polyommatus coridon, ♂

108. *Polyommatus corydonius* (Herrich-Schäffer, [1852])

● Синявець хазарський

Lycaena coridon corydonius Herrich-Schäffer, [1852]. *Syst. Bearb. Schmett. Europ.* 1: Taf. 123, Fig. 595–596; *Text: Syst. Bearb. Schmett. Europ.* 6: 27.

Типова місцевість: Ханлар, Азербайджан.

Поширення: Мала Азія, Кавказ. В Україні відомий з Криму. Зустрічається на кам'янистих схилах та плато із степовою рослинністю.

Метелик: розмах крил 28–38 мм; статевий диморфізм: самці з яскравим сріблясто-блакитним виблиском, самиці темно-бурі.

Період льоту: від липня по серпень, одне покоління.
Кормові рослини гусені: гіпокрепіси (*Hippocrepis*).

З Криму відомо кілька поодиноких екземплярів, підвидову приналежність яких можна встановити при наявності більшого матеріалу.

109. *Polyommatus ripartii* (Freyer, 1830)

Синявець Рипарта

Lycaena ripartii Freyer, 1830. *Beitr. Gesch. eur. Schmett.* 3: 128, Taf. 133, Fig. 3.

Типова місцевість: Іспанія.

Поширення: Південна Європа, Балкани, Мала Азія, Закавказзя, захід Центральної

Азії. В Україні відомий з Криму. Зустрічається на схилах із степовою рослинністю, лісових галявинах, кам'янистих ділянках.

Метелик: розмах крил 28–38 мм; статевий диморфізм: самці з андроконіальними полями на верхній стороні передніх крил.

Період льоту: від середини–кінця липня по серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: горошки (*Coronilla*), астрагали (*Astragalus*), гіпокрепіси (*Hippocrepis*), горошки (*Vicia*).

Значна індивідуальна мінливість (білий промінчик на спідній стороні задніх крил може бути дуже чітким або зовсім відсутнім) та заплутана таксономічна ситуація з близькими видами дозволила деяким авторам вважати, що кримські популяції належать до декількох самостійних видів. Так, для Криму наводились *Polyommatus admetus* (Esper) та *P. fabressi* (Oberthür), з яких останній поширений на Піренейському півострові. Недавно з Криму описано *budaschkini* Kolev & De Prins, 1995 як самостійний вид. На наш погляд, до надходження більш вагомих доказів про видову самостійність кримських популяцій, його доцільно розглядати щонайвище як підвид *P. ripartii*.

110. *Polyommatus krymaeus* (Sheljuzhko, 1928)

● Синявець кримський

Lycaena damone krymaea Sheljuzhko, 1928. *Lep. Rundsch.* 2(4): 45–46.

Типова місцевість: Керч, Крим, Україна.

Поширення: ендемік Криму. Зустрічається на сухих кам'янистих схилах та плато.

Метелик: розмах крил 28–38 мм; статевий диморфізм: самці блакитно-сріблясті, самиці темно-бурі.

Період льоту: липень–серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: солодушка сніжно-біла (*Hedysarum candidum*).

Систематичне положення кримських популяцій потребує уточнення. Деякими авторами розглядається як підвид східно-європейського *P. damocles* (Herrich-Schaffer, [1844]), описаний з Губерлі, 220 км на південний схід від Оренбургу, Російська Федерація).

111. *Polyommatus damon* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Синявець Дамон

Papilio damon [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 182–183.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: помірний пояс Європи, Західної та Центральної Азії. На Україні відомий із Львівської області. Існують старі вказівки на поширення на Поділлі та Волині (Czekanowski, 1932; Єршов, Фільд, 1867). Зустрічається на степових схилах з вапняковими та кам'янистими ділянками, іноді по сухих луках.

Метелик: розмах крил 30–34 мм; статевий диморфізм: самці блакитно-сріблясті, самиці темно-бурі.

Polyommatus krymaeus, копулююча пара (самець ліворуч)

Період льоту: від кінця червня по середину серпня, одне покоління.
Кормові рослини гусені: еспарцети (*Onobrychis viciifolia*, *O. arenaria*).

В Україні номінативний підвид.

112. *Polyommatus damone* (Eversmann, 1841)

● Синявець Дамоне

Lycaena damone Eversmann, 1841. *Bull. Soc. Nat. Mosc.* 14(1): 18.

Типова місцевість: Сергієвськ Самарської області, Російська Федерація.

Поширення: Південно-Східна Європа, помірний пояс Західної та Центральної Азії. Зустрічається на вапнякових, кам'янистих схилах та плато.

Метелик: розмах крил 25–33 мм; статевий диморфізм: самці блакитно-сріблясті, самиці темно-бурі.

Період льоту кримських популяцій від червня по серпень, одне покоління. Підвид *tanaïs* (див. нижче) літає з кінця травня до початку липня та в серпні–вересні у двох поколіннях.

Кормові рослини гусені: солодушки (*Hedysarum*).

У Запорізькій та Донецькій областях поширений підвид *tanaïs* Dantchenko & Pljusch, 1993 (описаний з околиць Краматорська, с. Біленьке, Донецька область, у Криму підвид *pljuschtschi* Lukhtanov & Budashkin, 1993 (описаний з гори Ай-Петрі, Крим).

Polyommatus damone pljuschtschi, ♀

Родина СОНЦЕВИКИ — NYMPHALIDAE SWAINSON, 1827

Підродина НОСАЧКИ — LIBYTHEINAE BOISDUVAL, [1833]

Рід *Libythea* Fabricius, 1807

113. *Libythea celtis* (Laicharting, 1782)

Носачка

Papilio celtis Laicharting, 1782. *Arch. Insectengesch.* 2: 1–3, Taf. 8, Fig. 1–3.

Типова місцевість: Бозен, Південний Тироль (нині Больцано, Італія).

Поширення: Південна Палеарктика. В Україні відомий тільки з Криму, по узліссях та галявинах, ділянках з чагарниковою рослинністю.

Метелик: розмах крил 34–47 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від травня–червня до кінця вегетаційного періоду, одне покоління, зимує метелик.

Кормові рослини гусені: залізне дерево (*Celtis australis*).

В Україні номінативний підвид.

Осадець великий (*Lasiommata maera*, ♀)

Підродина САТИРИ або ОЧНЯКИ — SATYRINAE BOISDUVAL, [1833]

Рід *Esperarge* Nekrutenko, 1988

114. *Esperarge climene* (Esper, [1783])

● Осадець Климена

Papilio climene Esper, [1783]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2), Fortsetzung 1. Abschn.: 165, Tab. 85, Fig. 1–3.

Типова місцевість: Поволжя, Російська Федерація.
Поширення: південь Центральної та Східної Європи, Південно-Західна Азія. В Україні відомий з Кіровоградської, Запорізької, Полтавської, Донецької та Луганської областей. Зустрічається серед чагарникової рослинності, у гаях або лісах по річкових долинах.
Метелик: розмах крил 38–50 мм; статевий диморфізм: у самців вохриста пляма на передніх крилах менша.

Період льоту: червень–серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*).

В Україні номінативний підвид.

Рід *Pararge* Hübner, [1819]

115. *Pararge aegeria* (Linnaeus, 1758)

Осадець Егерія

Papilio aegeria Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 473.

Типова місцевість: Південна Європа та Північна Африка.

Поширення: Західна Палеарктика, крім північних теренів. В Україні повсюдно, за винятком степових безлісних районів. Типовий лісовий вид, зустрічається як під пологом лісу, так і на галявинах, просіках, іноді літає в парках та скверах.

Метелик: розмах крил 35–45 мм; статевий диморфізм: самиці мають більш округлі крила та світліше забарвлення.

Період льоту: від квітня до початку червня та від кінця червня по серпень, у двох поколіннях, іноді з'являється 3-є покоління у серпні–вересні.

Кормові рослини гусені: кузоніжки (*Brachypodium sylvaticum*, *B. pinnatum*), солодник волохатий (*Holcus lanatus*), пальчатка зубата (*Cynodon dactylon*), мітлиця велетенська (*Agrostis gigantea*), грястиця звичайна (*Dactylis glomerata*), житняки (*Agropyron*), тонконоги (*Poa annua*, *P. nemoralis*, *P. trivialis*), перлівка одноквіткова (*Melica uniflora*), пажитниця звичайна (*Lolium perenne*).

Українські популяції відносяться до середньоевропейського підвиду *tircis* Godart, 1821.

Pararge aegeria, ♀

Рід *Lasiommata* Westwood, 1841

116. *Lasiommata megera* (Linné, 1767)

Осадець Мегера

Papilio megera Linné, 1767. *Syst. Nat.* (Ed. 12) 1(2): 771.

Типова місцевість: Австрія та Данія.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Західної Палеарктики. В Україні повсюдно, крім Карпат та деяких посушливих південних теренів. Зустрічається на відкритих сонячних місцях, особливо по скелястих, глинистих або вапнякових схилах.

Метелик: розмах крил 38–47 мм; статевий диморфізм: самці з характерними андроконіальними полями на передніх крилах.

Період льоту: на півночі та в горах — травень–червень та липень–вересень, у двох поколіннях, на півдні — від початку квітня по жовтень, без перерви у двох–трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: грястиця звичайна (*Dactylis glomerata*), мітлиця (*Agrostis capillaris*, *A. gigantea*), лерхенфельдія звивиста (*Lerchenfeldia flexuosa*), солодник волохатий (*Holcus lanatus*), костриці (*Festuca ovina*, *F. elatior*), кудоніжки (*Brachypodium sylvaticum*, *B. pinnatum*), тонконог однорічний (*Poa annua*), стоколос лучний (*Bromus erectus*).

В Україні номінативний підвид.

Lasiommata megera, копулююча пара

117. *Lasiommata maera* (Linnaeus, 1758)

Осадець великий, Мера

Papilio maera Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 473.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Західна Палеарктика, крім крайніх північних та південних частин. В Україні повсюдно, крім деяких посушливих південних теренів. Зустрічається в лісах та на ділянках з чагарниковою рослинністю.

Метелик: розмах крил 40–50 мм; статевий диморфізм: самці мають андроконіальні поля на передніх крилах.

Період льоту: на півночі від середини травня по середину–кінець червня та в липні–серпні, на півдні — від квітня по вересень, у двох поколіннях.

Кормові рослини гусені: ячмені (*Hordeum*), манна трава (*Glyceria fluitans*), лерхенфельдія звивиста (*Lerchenfeldia flexuosa*), куничники (*Calamagrostis epigejos*, *C. arundinacea*, *C. varia*), мичка (*Nardus stricta*), мітлиця (*Agrostis*), ожика гайова (*Luzula luzuloides*), солодник м'який (*Holcus mollis*), костриці (*Festuca rubra*, *F. ovina*), тонконог однорічний (*Poa annua*).

В Україні номінативний підвид; до нього відноситься і описаний з Криму *crimaea* A. Bang-Haas, 1907.

Lasiommata maera, ♀

Рід *Lopinga* Moore, [1893]

118. *Lopinga achine* (Scopoli, 1763)

Осадець білозір

Papilio achine Scopoli, 1763. *Ent. carn.*, p. 156.

Типова місцевість: Словенія, Крайна.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно, крім Закарпаття, Криму та безлісних степових теренів. Зустрічається у листяних лісах, лісозахисних смугах, серед чагарникової рослинності.

Метелик: розмах крил 39–49 мм; статевий диморфізм: самиці мають світліше забарвлення.

Період льоту: від кінця травня по серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: кудоніжки (*Brachypodium sylvaticum*, *B. pinnatum*), дурійка (*Lolium temulentum*), житняки (*Agropyron*), очеретник властивий (*Calamagrostis arundinacea*), грястиця звичайна (*Dactylis glomerata*), щучник дернистий (*Deschampsia caespitosa*), перлівка поникла (*Melica nutans*), тонконоги (*Poa annua*, *P. trivialis*, *P. nemoralis*).

В Україні номінативний підвид.

Рід *Coenonympha* Hübner, [1819]

119. *Coenonympha tullia* (Müller, 1764)

● Прочанок болотяний

Papilio tullia Müller, 1764. *Fauna Insect. Fridrichsdalina*, p. 36.

Типова місцевість: Данія, Фридрихсдаль.

Поширення: арктичний та помірний пояси Палеарктики. В Україні відомий з Карпат, Полісся, Лісостепу та, за літературними даними, — з Одеської та Донецької областей. Зустрічається на вологих луках та болотах.

Метелик: розмах крил 30–40 мм; статевий диморфізм: самці пересічно дрібніші та темніше забарвлені.

Період льоту: червень–липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: осоки (*Carex*), костриці (*Festuca*), тонконоги (*Poa*), ковили (*Stipa*), пухівки (*Eriophorum vaginatum*, *E. angustifolium*, *E. latifolium*) та інші.

В Україні номінативний підвид. У старих працях наводився під назвою *typhon* Rottenburg.

120. *Coenonympha oedippus* (Fabricius, 1787)

● Прочанок Едип

Papilio oedippus Fabricius, 1787. *Mant. Insect.* 2: 31.

Типова місцевість: «Південна Росія».

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні відомий тільки з північної частини Полісся в межах Київської та Волинської областей. Зустрічається по вологих луках та на болотах.

Метелик: розмах крил 34–42 мм; статевий диморфізм невіраційний.

Період льоту: від початку червня по липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: тонконоги (*Poa palustris*, *P. pratensis*, *P. annua*), пажитниці (*Lolium*), осоки (*Carex*).

В Україні номінативний підвид.

121. *Coenonympha arcania* (Linnaeus, 1761)

Прочанок Арканія

Papilio arcania Linnaeus, 1761. *Fauna Svec.* (Ed. 2): 273.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні поширений повсюдно, крім високогір'я Карпат, посушливих степових теренів та Криму. Зустрічається на галявинах та просіках у листяних, мішаних лісах, серед чагарників.

Метелик: розмах крил 30–40 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від кінця травня по серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: перлівки (*Melica nutans*, *M. ciliata*, *M. nutans*), тонконоги (*Poa pratensis*, *P. nemoralis*), солодник волохатий (*Holcus lanatus*), костриця овеча (*Festuca ovina*), осока трясучкувата (*Carex brizoides*).

В Україні номінативний підвид.

Coenonympha arcania, ♀

122. *Coenonympha glycerion* (Borkhausen, 1788)

Прочанок Глікеріон

Papilio glycerion Borkhausen, 1788. *Naturgesch. eur. Schmett.* 1: 90.

Типова місцевість: не вказана [Південна Німеччина].
Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні поширений повсюдно, крім південної частини Лісо-степу та Степу. Зустрічається в різноманітних біотопах, від вологих лук та боліт до сухих лісових галявин.

Метелик: розмах крил 28–35 мм; статевий диморфізм: самці зверху

однobarвні темно-брунатні, у самиць передні крила жовто-брунатні.

Період льоту: від початку червня (на півдні від кінця травня) по серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: тонконіг лучний (*Poa pratensis*), кудоніжка лісова (*Brachypodium silvaticum*), гребенячка звичайна (*Cynosurus cristatus*), трясучка середня (*Briza media*), перлівки (*Melica ciliata*, *M. nutans*), стоколос лучний (*Bromus erectus*).

В Україні, за винятком Криму, номінативний підвид; кримська гірська популяція описана під назвою *korshunovi* Nekrutenko, 1978. У старих працях вид наводився під назвами *iphis* [Denis & Schiffermüller], *amyntas* Poda та *mandane* Kirby.

123. *Coenonympha hero* (Linnaeus, 1761)

● Прочанок Геро

Papilio hero Linnaeus, 1761. *Fauna Svec.* (Ed. 2): 274.

Типова місцевість: Південна Швеція.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні поширений у Львівській, Волинській, Івано-Франківській, Тернопільській, Хмельницькій, Вінницькій,

Рівенській, Житомирській та Київській областях. Зустрічається як на вологих луках, болотах, так і на сухих лісових галявинах та просіках.

Метелик: розмах крил 28–32 мм; статевий диморфізм: самиці дещо світліше забарвлені.

Період льоту: від середини–кінця травня по кінець червня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: грястиці (*Dactylis*), тонконоги (*Poa*), куничники (*Calamagrostis*), ячмені (*Hordeum*), осока трясучкувата (*Carex brizoides*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

124. *Coenonympha leander* (Esper, [1784])

● Прочанок Леандр

Papilio leander Esper, [1784]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2), Fortsetzung 1. Abschn.: 176, Tab. 89, Fig. 5.

Типова місцевість: Поволжя, Російська Федерація.

Поширення: південна частина Центральної та Східної Європи, Мала Азія, Іран. В Україні кілька разів наводився для Полтавської й Херсонської губерній та Криму, нещодавно знайдений в Одеській області. Зустрічається по схилах степових балок, у галявах, на галявинах у листяних лісах, серед чагарникової рослинності.

Метелик: розмах крил 31–38 мм; статевий диморфізм: самиці забарвлені світліше від самців.

Період льоту: від кінця травня по липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: костриця овеча (*Festuca ovina*), кудоніжка лісова (*Brachypodium silvaticum*).

В Україні номінативний підвид.

125. *Coenonympha pamphilus* (Linnaeus, 1758)

Прочанок Памфіл

Papilio pamphilus Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 472.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Західна Палеарктика, крім крайніх північних та південних теренів. В Україні повсюдно. Зустрічається у різноманітних трав'янистих місцях, іноді в населених пунктах.

Метелик: розмах крил 23–33 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: на півночі від травня по середину червня та в липні–вересні, у двох поколіннях, на півдні — від кінця квітня по жовтень, у двох–трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: пахуча трава (*Anthoxanthum*), тонконоги (*Poa*), костриці (*Festuca*), грястиці (*Dactylis*), мичка (*Nardus stricta*), кудоніжки (*Brachypodium*).

В Україні номінативний підвид. Вид проявляє значну індивідуальну та сезонну мінливість; так, 2-е та 3-є покоління на півдні досить значно відрізняється від особин 1-го покоління і належить до f. *lyllus* Esper.

Coenonympha pamphilus, ♀

119♂

119♀

122♂

119♂

119♀

122♂

122♀

120♂

120♀

122♂

120♂

120♀

123♂

121♂

121♀

123♂

123♀

121♂

121♀

123♀

124♂

126♀

126♀

124♂

126♀

126♀

124♀

127♀

128♂

124♀

127♂

128♂

125♂

127♂

128♂

125♂

127♀

128♀

125♀

125♀

Рід *Triphysa* Zeller, 1850

126. *Triphysa phryne* (Pallas, 1771)

● Фрина

Papilio phryne Pallas, 1771. *Reise verschied. Prov. russ. Reiches* 1: 470.

Типова місцевість: Сизрань, Самарська область, Російська Федерація.

Поширення: Південно-Східна Європа та степова зона Західної та Центральної Азії. В Україні зараз зустрічається в заповіднику «Асканія-Нова», Північно-Західному Криму в місцях з циліндною степовою рослинністю; в минулому напевно був більш поширеним у цилінних степах на півдні. Зустрічається на ділянках степу з ковилою та типчаком.

Метелик: розмах крил 30–38 мм; статевий диморфізм виразний, на відміну від темно-бурих самців, самиці світлі, білуваті.

Період льоту: травень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: ковили (*Stipa*).

В Україні номінативний підвид.

Рід *Pyronia* Hübner, [1819]

127. *Pyronia tithonus* (Linné, 1767)

● Очняк жовтогарячий, Титон

Papilio tithonus Linné, 1771. *Mant. altera, Regni Anim. Appendix, Lepidoptera*: 537.

Типова місцевість: Німеччина.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Західної та Центральної Європи, Мала Азія, Марокко. В Україні достовірно відомий тільки з Київської області (екземпляри з серії, зібраної Л. Шеложком у 1918 р. біля с. Мар'янівка, зображені на стор. 121). Нині, можливо, повністю зник. Вказівки про знахідки у Львівській та Волинській областях потребують перевірки. Зустрічається на сонячних трав'янистих галявинах.

Метелик: розмах крил 34–40 мм; статевий диморфізм:

самці мають чіткі андроконіальні поля на передніх крилах.

Період льоту: липень (можливо з червня) до середини серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: тонконоги (*Poa*), костриці (*Festuca*) та інші злаки.

Рід *Maniola* Schrank, 1801

128. *Maniola jurtina* (Linnaeus, 1758)

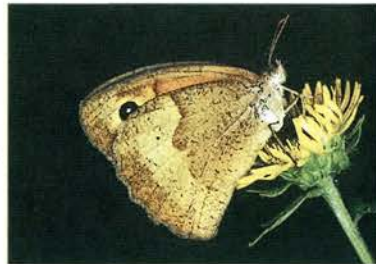
Очняк волове око, очняк трав'яний

Papilio jurtina Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 415.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Західна Палеарктика, крім крайніх північних та південних теренів. В Україні повсюдно. Зустрічається в різноманітних біотопах з трав'янистою рослинністю, в садах, парках, на городах.

Метелик: розмах крил самців 36–44 мм, самиць 37–49 мм; статевий диморфізм: самці, на відміну від самиць, мають одноманітне темно-буре забарвлення верхньої сторони крил та чіткі оксамитові андроконіальні плями.

Maniola jurtina, ♀

Період льоту: від червня по вересень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: пажитниця звичайна (*Lolium perenne*), костриці (*Festuca rubra*, *F. arundinacea*), мітлиці (*Agrostis stolonifera*, *A. canina*), стоколос лучний (*Bromus erectus*), куцоніжка пірчаста (*Brachypodium pinnatum*), солодник волохатий (*Holcus lanatus*), китник лучний (*Alopecurus pratensis*), пахуча трава (*Anthoxanthum odoratum*), тонконоги (*Poa pratensis*, *P. annua*, *P. trivialis*).

Українські популяції умовно відносяться до підвиду *strandiana* Obraztsov, 1936 (описаний з околиць села Фундуклівка Київської області).

Рід *Hyponephele* Muschamp, 1915

129. *Hyponephele lycaon* (Rottemburg, 1775)

Очняк Лікаон

Papilio lycaon Rottemburg, 1775. *Naturforscher*, Halle 6: 17.

Типова місцевість: Берлін, Німеччина.

Поширення: помірний пояс Західної та Центральної Палеарктики. В Україні повсюдно, крім Карпат та посушливих степових теренів. Зустрічається по сухих сонячних місцях, переважно на лісових галявинах, на городах та в садах.

Hyponephele lycaon, ♀

Метелик: розмах крил 34–42 мм; статевий диморфізм: як і в попереднього виду: самці, на відміну від самиць, мають одноманітне темно-буре забарвлення верхньої сторони крил та андроконіальні плями.

Період льоту: червень–серпень, іноді травень–вересень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: костриці (*Festuca ovina*, *F. rubra*), стоколос лучний (*Bromus erectus*), ковила (*Stipa pennata*), тонконіг однорічний (*Poa annua*).

В Україні номінативний підвид.

130. *Hyponephele lupina* (Costa, [1836])

Очняк вовчок

Satyrus lupinus Costa, [1836]. *Fauna Reg. Napoli*, p. [69], [311], pl. 4, fig. 3, 4 (non 1, 2).

Типова місцевість: Отранто, Італія.

Поширення: Південна Європа, Північна Африка, Південно-Західна Азія. В Україні відомий з південних степових теренів та з Криму. Зустрічається по сухих сонячних місцях, як на відкритих просторах, так і серед чагарникової рослинності або на скелястих схилах.

Метелик: розмах крил 42–48 мм; статевий диморфізм: як і в двох попередніх видів самці, на відміну від самиць, мають одноманітне темно-буре забарвлення верхньої сторони крил та андроконіальні плями.

Період льоту: від кінця травня по серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: як в попереднього виду.

В Україні номінативний підвид. У старій літературі українські популяції наводились під назвами *lanata* Alphéraky або *intermedia* Staudinger.

Рід *Aphantopus* Wallengren, 1853

131. *Aphantopus hyperantus* (Linnaeus, 1758)

Очняк квітковий

Papilio hyperantus Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 471.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно, крім посушливих степових теренів. Зустрічається в лісах, гаях, садах та парках.

Метелик: розмах крил 30–42 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: середина червня–кінець серпня, іноді до вересня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: куцоніжки (*Brachypodium sylvaticum*, *B. pinnatum*), тимофіївка (*Phleum pratense*), грятistica звичайна (*Dactylis glomerata*), костриця червона (*Festuca rubra*), стоколос лучний (*Bromus erectus*), гребенячка звичайна (*Cynosurus cristatus*), тонконоги (*Poa pratensis*, *P. annua*, *P. nemoralis*), осоки (*Carex hirta*, *C. brizoides*, *C. panicea*, *C. leporina*), мітлиці (*Agrostis*), просянка розкидиста (*Milium effusum*), житняки (*Agropyron*), солодники (*Holcus lanatus*, *H. mollis*), щучник дернистий (*Deschampsia cespitosa*), мазявка синя (*Molinia caerulea*), райграс французький (*Arrhenatherum elatius*), куничник наземний (*Calamagrostis epigejos*).

Aphantopus hyperantus, ♂

В Україні номінативний підвид; до нього слід відносити описаний з Криму (Симферополь) *krumaevus* Obraztsov, 1936.

Рід *Proterebia* Roos & Arnscheid, 1980

132. *Proterebia afra* (Fabricius, 1787)

● Гірняк степовий, гірняк-мурин

Papilio afra Fabricius, 1787. *Mant. Insect.* 2: 41.

Типова місцевість: «Південна Росія».

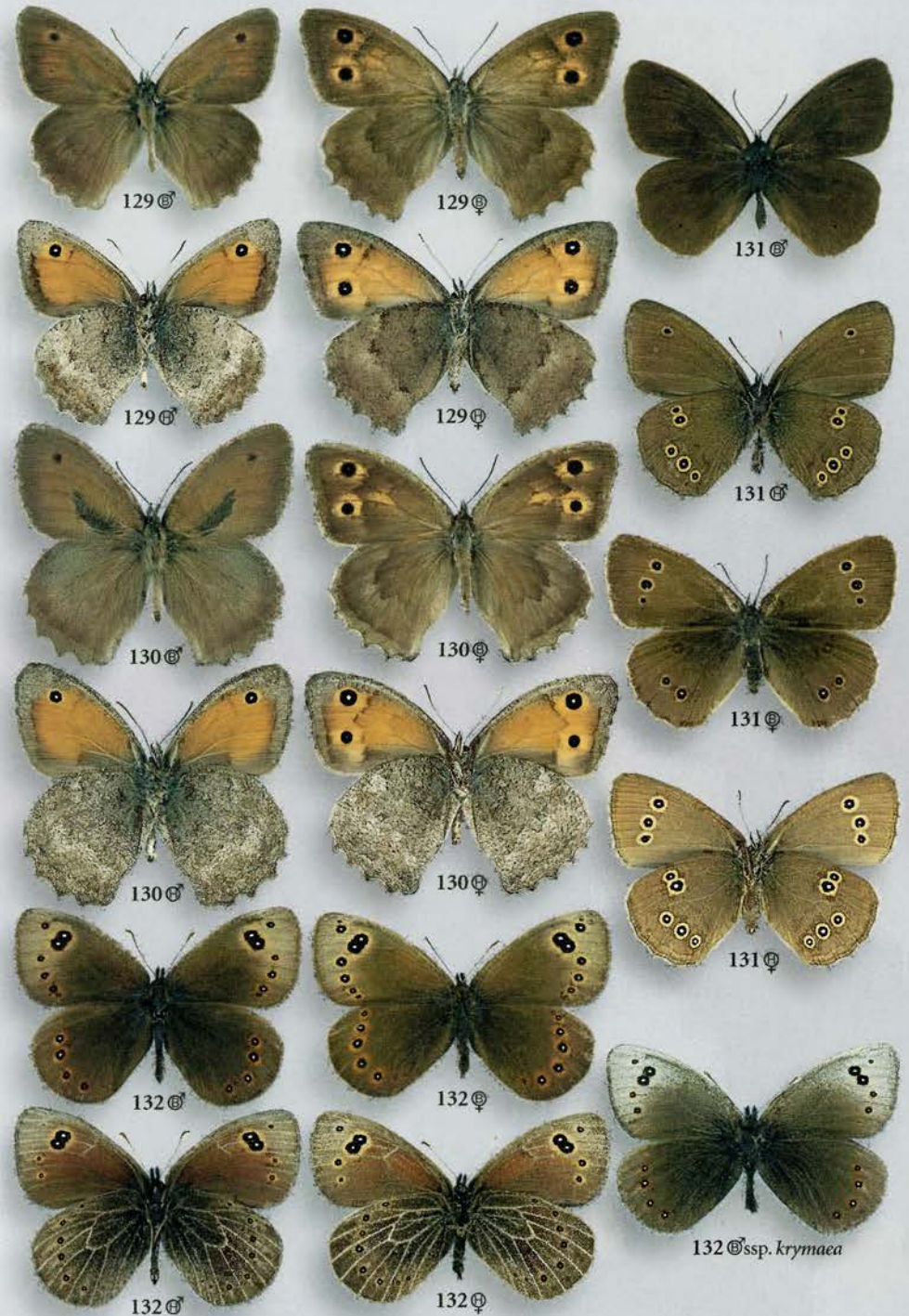
Поширення: Далмація, Південно-Східна Європа, степовий пояс Західної Азії. В Україні відомий з Одеської, Херсонської областей та з Криму. Зустрічається по схилах степових балок та на сухих луках.

Метелик: розмах крил 39–48 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: квітень–червень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: костриця овеча (*Festuca ovina*).

В континентальній частині України та в степовому Криму номінативний підвид; на яйлах Криму представлений підвидом *krumaevae* Sheljuzhko, 1929. Раніше наводився під назвами *Erebia phegea* Borkhausen або *Erebia afer* Esper.

Рід *Erebia* Dalman, 1816

133. *Erebia ligea* (Linnaeus, 1758)

Гірняк Лігея, гірняк темнорудий

Papilio ligea Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 473.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні відомий із Закарпаття, Карпат, Передкарпаття, неодноразово наводився для західної та центральної частин Полісся. Зустрічається на лісових галявинах, полонинах, луках біля річок та струмків.

Метелик: розмах крил 36–46 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: липень–серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: куничники (*Calamagrostis*), щучники (*Deschampsia*), осоки (*Carex*), тонконіг однорічний (*Poa annua*), просо червонясте (*Digitaria sanguinalis*).

В Україні номінативний підвид.

134. *Erebia manto* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

● Гірняк Манто

Papilio manto [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 169.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: гори Західної та Центральної Європи. В Україні відомий з Карпат у межах Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. Зустрічається на альпійських луках та галявинах біля верхньої межі лісу.

Метелик: розмах крил 33–43 мм; статевий диморфізм: самиці мають світліше забарвлення споду крил. Період льоту: Від середини–кінця липня по кінець серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: осоки (*Carex*); костриця червона (*Festuca rubra*).

Систематичне положення українських популяцій не досліджене; подібно до більшості видів роду гірняків, *E. manto* характеризується значною індивідуальною мінливістю, але в головних рисах українські популяції наближаються до номінативного підвиду, поширеного в Альпах. З румунських Карпат описано підвид *trajanus* Hognmuzaki, 1895; він також наводився для нашої фауни.

135. *Erebia aethiops* (Esper, [1777])

Гірняк ефіоп

Papilio aethiops Esper, [1777]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(1): 312, Tab. 25, Fig. 3.

Типова місцевість: Південна Німеччина.

Поширення: помірний пояс Палеарктики, крім крайніх західних та східних частин. В Україні відомий із Закарпаття, Карпат, Передкарпаття, правобережної частини Полісся та з Лісостепу. Зустрічається по лісових галявинах, полонинах, трав'янистих схилах, луках біля річок та струмків.

Метелик: розмах крил 42–52 мм; статевий диморфізм: самиці мають світліше забарвлення нижньої сторони крил.

133♂

133♀

134♂

134♀

135♂

135♀

133♂

133♀

134♂

134♀

135♂

135♀

Період льоту: від кінця червня по кінець серпня, одне покоління.
Кормові рослини гусені: мазявка синя (*Molinia caerulea*), осока вічнозелена (*Carex sempervirens*), стоколос лучний (*Bromus erectus*), куцоніжка пірчаста (*Brachypodium pinnatum*), куничник наземний (*Calamagrostis epigejos*), грястиця звичайна (*Dactylis glomerata*), костриця овеча (*Festuca ovina*), мохнатки (*Luzula*), тонконоги (*Poa trivialis*, *P. annua*), пахуча трава звичайна (*Anthoxanthum odoratum*), трясучка середня (*Briza media*), мітлиця собача (*Agrostis canina*).

В Україні номінативний підвид.

136. *Erebia medusa* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Гірняк Медуза, гірняк полонинець

Papilio medusa [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 167.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні відомий із Закарпатської, Львівської, Волинської, Рівенської, Чернівецької, Івано-Франківської, Хмельницької, Вінницької, Житомирської, Київської, Черкаської та Одеської областей. Зустрічається по лісових галявинах, полонинах, луках біля річок та струмків.

Метелик: розмах крил 35–45 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від середини травня по липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: костриці (*Festuca ovina*, *F. rubra*), стоколос лучний (*Bromus erectus*), просняк розкидиста (*Milium effusum*), просо червонясте (*Digitaria sanguinalis*).

В Україні поширений підвид *psodea* Hübner, [1804], (описаний з Угорщини).

137. *Erebia euryale* (Esper, [1805])

● Гірняк Евриала

Papilio euryale Esper, [1805]. *Schmett. Abb. Nat. Suppl.* 2: 8, Tab. 118, Fig. 2–3.

Типова місцевість: гори Різен в Альпах, Чехія та Польща.
Поширення: гори Європи. В Україні відомий з Карпат у межах Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. Зустрічається на полонинах та галявинах біля верхньої межі лісу.

Метелик: розмах крил 42–46 мм; статевий диморфізм: самиці мають світліше забарвлення споду крил.
Період льоту: від середини–кінця липня по кінець серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: пальчатки (*Digitaria*), просняк (*Milium*), костриці (*Festuca ovina*, *F. rubra*, *F. alpina*), тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*), осока слабка (*Carex flacca*), куничник мінливий (*Calamagrostis varia*).

В Україні номінативний підвид; до нього відноситься *E. polonina* Nikolaev in Korshunov & Nikolaev, 2004 (описаний з полонини Драгобрат в Карпатах).

138. *Erebia pronoe* (Esper, [1780])

● Гірняк Проноя

Papilio pronoe Esper, [1780]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2): 23, Tab. 54, Fig. 1.

Типова місцевість: Штирія, Австрія.

Поширення: гори Західної та Центральної Європи. В Україні за літературними даними відомий з Волині та Поділля (Czekanowski, 1832), Київської, Волинської та

Подільської губерній (Єршов, Фільд, 1867), Галичини (Nowicki, 1860, 1865) та Карпат (Горгани)(Козакевич, 1970). Зустрічається на альпійських луках та лісових галявинах.

Метелик: розмах крил 42–50 мм; статевий диморфізм: у самиць стрічка на споді задніх крил більш чітка та контрастна.

Період льоту: від середини–кінця липня по кінець серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: тонконоги (*Poa*); костриця овеча (*Festuca ovina*).

Систематичне положення українських популяцій залишається нез'ясованим.

Рід *Melanargia* Meigen, [1829]

139. *Melanargia russiae* (Esper, [1783])

Мереживниця російська

Papilio russiae Esper, [1783]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2): 162, Tab. 84, Fig. 1–2.

Типова місцевість: «Севастьяновка біля Пензи», Російська Федерація.

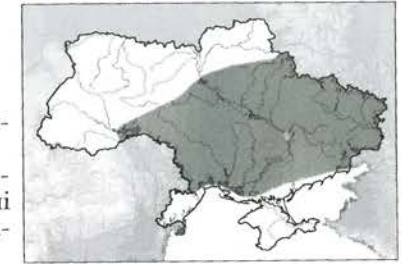
Поширення: Південна Європа, помірний та субтропічний пояси Західної та Центральної Азії. В Україні відомий з Лісостепу та Степу, на Поліссі зустрічається на ділянках із степовою рослинністю.

Метелик: розмах крил 47–57 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: червень–серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: ковили (*Stipa*), стоколоси (*Bromus*), тимофіївки (*Phleum*), тонконоги (*Poa*), куцоніжки (*Brachypodium pinnatum*, *B. sylvaticum*) та інші.

В Україні номінативний підвид; у старих працях наводився під назвою *M. jarygia suwarovius* Herbst.

140. *Melanargia galathea* (Linnaeus, 1758)

Мереживниця Галатhea

Papilio galathea Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 474.

Типова місцевість: Німеччина.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Європи, Південно-Західної Азії. В Україні повсюдно, зустрічається в місцях з трав'янистою рослинністю.

Метелик: розмах крил 44–54 мм; статевий диморфізм невиразний.

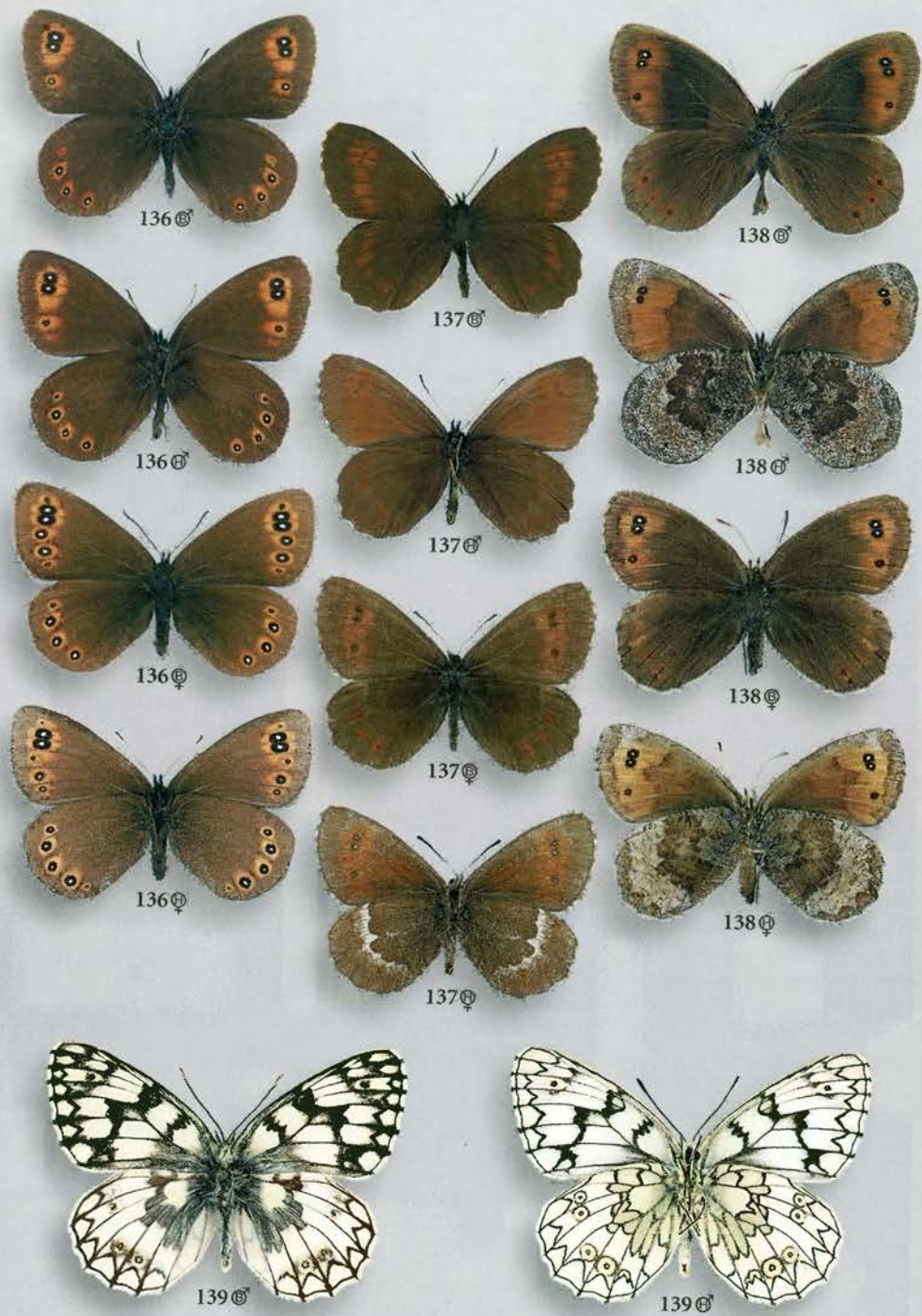
Melanargia galathea, ♀

Період льоту: від середини червня по серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: тимофіївки (*Phleum*), тонконоги (*Poa trivialis*, *P. annua*), житняки (*Agropyron*), куцоніжки (*Brachypodium pinnatum*, *B. sylvaticum*), стоколос лучний (*Bromus erectus*), мітлиці (*Agrostis*), грястиця звичайна (*Dactylis glomerata*), мазявка синя (*Molinia caerulea*), костриці (*Festuca rubra*, *F. ovina*).

В Україні номінативний підвид, до якого слід відносити і *ssp. convena* Fruhstorfer, 1917, описаний з Керчі (Крим).

Рід *Satyrus* Latreille, 1810

141. *Satyrus virbius* Herrich-Schäffer, [1844]

Сатир Вірбій

Satyrus virbius Herrich-Schäffer, [1844]. *Syst. Bearb. Schmett. Europ.* 1: 79, Tab. 9, Fig. 45–48.

Satyrus virbius, ♂

Типова місцевість: «Південна Росія».

Поширення: Південно-Східна Європа. В Україні зустрічається в Луганській області та в Криму (гори та Південне узбережжя). Раніше наводився з Полтавської та Кіровоградської областей. Зустрічається по схилах степових балок, на кам'янистих ділянках та галявинах у гірських лісах.

Метелик: розмах крил 50–60 мм; статевий диморфізм: самиці мають світліше забарвлення.

Період льоту: червень–липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: щучник дернистий (*Deschampsia caespitosa*), костриця овеча (*Festuca ovina*).

Систематичне положення української популяції потребує подальшого вивчення. У старих працях наводився під назвами *actaea* Esper та *cordula* Fabricius. Деякі автори розглядають таксон *virbius* як підвид *S. ferula* (Fabricius, 1793), описаний з Італії.

Рід *Minois* Hübner, [1819]

142. *Minois dryas* (Scopoli, 1763)

Сатир Дриада

Papilio dryas Scopoli, 1763. *Ent. carn.*, p. 153.

Типова місцевість: Словенія, Крайна.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні поширений повсюдно крім високогір'я Карпат та посушливих степових теренів. Зустрічається на лісових галявинах, степових та кам'янистих ділянках, серед чагарникової рослинності.

Метелик: розмах крил 50–70 мм; статевий диморфізм: самиці більші від самців та мають світліше забарвлення.

Період льоту: з кінця червня до серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: райграс французький (*Arrhenatherum elatius*), мазявка синя (*Molinia coerulea*), куничник наземний (*Calamagrostis epigejos*), грястиця звичайна (*Dactylis glomerata*), стоколос лучний (*Bromus erectus*).

В Україні номінативний підвид; до нього відноситься описаний з околиць Києва *zhicharevi* Krulikovsky, 1926.

Рід *Hipparchia* Fabricius, 1807

143. *Hipparchia fagi* (Scopoli, 1763)

Сатир буковий

Papilio fagi Scopoli, 1763. *Ent. carn.*, p. 152.

Hipparchia fagi, ♀

Типова місцевість: Словенія, Країна.

Поширення: Середня та Південна Європа. В Україні відомий із Закарпатської, Львівської, Рівенської, Тернопільської, Чернівецької, Хмельницької, Черкаської, Полтавської, Дніпропетровської, Донецької областей та з Криму. Вірогідно, поширений значно більше в лісостеповій та степовій зонах, але досить локально. Зустрічається по лісових галявинах, серед чагарникової рослинності, іноді по лісозахисних смугах.

Метелик: розмах крил 59–65 мм; статевий диморфізм: самиці мають округлі крила, чітку світлу стрічку зверху крил.

Період льоту: з кінця червня до кінця серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: стоколос лучний (*Bromus erectus*), костриця червона (*Festuca rubra*), куцоніжка пірчаста (*Brachypodium pinnatum*), солодники (*Holcus lanatus*, *H. mollis*).

В Україні номінативний підвид; до нього належить і описаний з Криму *krymaea* Sheljuzhko, 1929.

144. *Hipparcia alcyone* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Сатир Альціона

Papilio alcyone [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 169.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: Південно-Західна та Середня Європа, Південна Скандинавія, Атлаські гори в Північній Африці. В Україні поширений у Львівській, Рівенській, Чернівецькій, Хмельницькій, Житомирській, Київській та Чернігівській областях; безсумнівно поширений усюди в північних областях, але дуже локально. Зустрічається на сухих лісових галявинах, переважно в соснових лісах.

Метелик: розмах крил 55–63 мм; статевий диморфізм: крила самиць більш округлі, стрічка зверху крил виразніша й світліша.

Період льоту: від кінця червня по серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: куцоніжки (*Brachypodium silvaticum*, *B. pinnatum*), костриці (*Festuca rubra*, *F. ovina*).

В Україні номінативний підвид; в деяких публікаціях наводився під назвою *hermione* Linné.

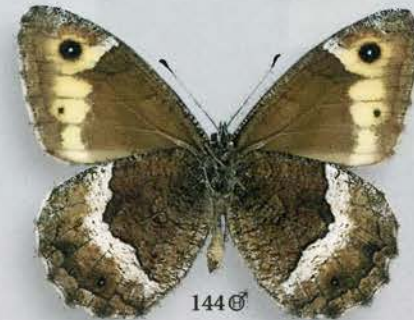
143 ♂

144 ♂

143 ♀

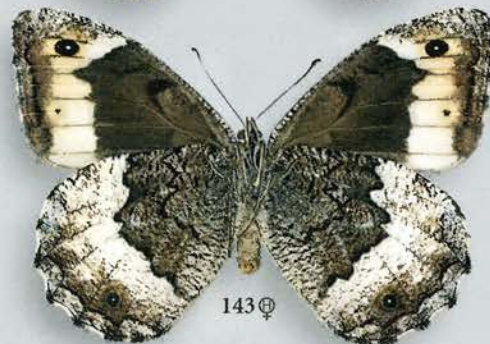
144 ♀

143 ♂

144 ♂

143 ♀

144 ♀

145. *Hipparchia semele* (Linnaeus, 1758)

Сатир Семела, сатир борогий

Papilio semele Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 474.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Західна та Центральна Європа, крім крайніх північних та південних частин. В Україні поширений повсюдно на Поліссі, в Лісостепу та Передкарпатті. Зустрічається на сухих лісових галявинах, переважно в соснових лісах.

Метелик: розмах крил 46–59 мм; статевий диморфізм: самиці більші, мають чіткішу світлу стрічку зверху крил, самці з чіткими андроконіальними плямами на передніх крилах.

Період льоту: з середини–кінця червня до середини серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: грястиця звичайна (*Dactylis glomerata*), костриця овеча (*Festuca ovina*), тимофіївка степова (*Phleum phleoides*), айра (*Aira*), житняки (*Agropyron*), стоколос лучний (*Bromus erectus*), трясучка середня (*Briza media*), пажитниця звичайна (*Lolium perenne*), тонконіг лучний (*Poa pratensis*) та інші.

В Україні номінативний підвид; підвид *cadmus* Fruhstorfer, 1908 (описаний з Швейцарії), до якого іноді відносять українські популяції, не відрізняється від номінативного підвиду. Систематичне положення популяцій з Донецької та Луганської областей потребує уточнення, можливо вони відносяться до *volgensis* Mazochin-Porshnjakov, 1952, який одними авторами вважається самостійним видом, а іншими — підвидом наступного виду.

146. *Hipparchia pellucida* (Stauder, 1923)

Сатир борогий південний

Satyrus semele pellucida Stauder, 1923. *Mitt. Münch. ent. Ges.* 14(1–5): 64.

Типова місцевість: Тертер (Мір-Башир), Азербайджан.

Поширення: острови в Егейському морі, Кавказ, Південно-Західна Азія (Кіпр, Туреччина, Ірак, Іран). В Україні зустрічається в Криму (гори та Південне узбережжя), по сухих лісових галявинах, на скельних та степових схилах, у гірському рідколіссі.

Метелик: розмах крил 46–59 мм; статевий диморфізм як і в попереднього виду.

Період льоту: червень–вересень, одне покоління.

Кормові рослини гусені невідомі (злаки).

В Україні номінативний підвид.

147. *Hipparchia statilinus* (Hufnagel, 1766)

Сатир Статилін, сатир залізний

Papilio statilinus Hufnagel, 1766. *Berlin. Mag.* 2: 84.

Типова місцевість: Берлін, Німеччина.

Поширення: Південна та Середня Європа, Північно-Західна Африка, Мала Азія, Закавказзя. В Україні майже повсюдно, але на півночі дуже спорадично. Не знайдений у північно-західних областях, на Закарпатті, в Карпатах та Передкарпатті. Зустрічається на сухих лісових галявинах у соснових лісах, на степових, скельних та вапнякових ділянках.

Метелик: розмах крил 40–52 мм; статевий диморфізм: самиці мають більш округлі крила, забарвлені світліше.

Період льоту: в Криму з початку липня до вересня–жовтня, на решті території з кінця липня до кінця серпня–жовтня. Одне покоління.

Кормові рослини гусені: костриця овеча (*Festuca ovina*), тонконіг однорічний (*Poa annua*), щучник дернистий (*Deschamsia caespitosa*), стоколос лучний (*Bromus erectus*), куцоніжки (*Brachypodium*), ковила (*Stipa*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

Рід *Oeneis* Hübner, [1819]

148. *Oeneis tarpeia* (Pallas, 1771)

Оксамитниця Тарпея

Papilio tarpeia Pallas, 1771. *Reise verschied. Prov. russ. Reiches* 1: 470.

Типова місцевість: Російська Федерація, Поволжя.

Поширення: степові терени Східної Європи, альпійські луки Кавказу та степи Західної Азії. Згадується Нордманом (Nordmann, 1851: 405) для «східних степів Єкатеринославської губернії (нинішня Дніпропетровська область)». За сучасними зборами достовірно відомий самець з Харківської області (приватна колекція В.Тузова, Москва).

Метелик: розмах крил 45–50 мм; статевий диморфізм невиразний, самиці дещо більшого розміру.

Період льоту: травень–червень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: тонконоги (*Poa*), костриці (*Festuca*).

Можливо, колись був значно поширенішим у степовій та лісостеповій зонах, але внаслідок суцільного розорювання степів повністю (або майже повністю) зник.

149. *Oeneis jutta* (Hübner, [1806])

● Оксамитниця Ютта

Papilio jutta Hübner, [1806]. *Samml. eur. Schmett.* 1: 23, Fig. 614, 615.

Типова місцевість: Лапландія.

Поширення: арктичний та помірний пояси Голарктики. В Україні нещодавно був знайдений Є.Воробйовим у Поліському заповіднику. Зустрічається локально по сосняках біля торфовищних боліт.

Метелик: розмах крил 38–50 мм; статевий диморфізм: самці з чіткими андроконіальними плямами на верхній стороні передніх крил; самиці забарвлені світліше, дещо більшого розміру.

Період льоту: кінець травня–червень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: осоки (*Carex*), мазявка синя (*Molinia caerulea*), пухівки (*Eriophorum*).

В Україні номінативний підвид.

Рід *Arethusana* de Lesse, 1951

150. *Arethusana arethusana* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Оксамитниця Аретуса

Papilio arethusana [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 169.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: Південна та Середня Європа, Південно-Західна Азія. В Україні за

145♂

145♂

145♀

145♀

146♂

146♂

146♀

146♀

147♂

147♂

148♂

149♀

148♂

149♀

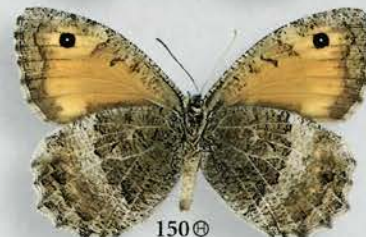
150♂

150♂

150♀

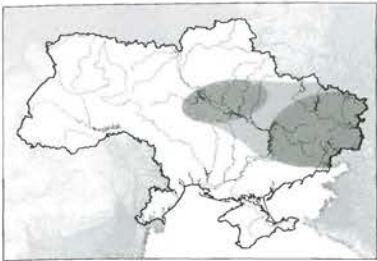
150♀

147♂

147♂

В Україні номінативний підвид.

Рід *Brintesia* Fruhstorfer, [1911]

151. *Brintesia circe* (Fabricius, 1775)

Сатир Цирцея

Papilio circe Fabricius, 1775. *Syst. ent.*, p. 495.

Типова місцевість: Німеччина.

Поширення: Південна та Середня Європа, Південно-Західна Азія. В Україні поширений на Закарпатті, Передкарпатті, у лісостеповій і степовій зонах та в Криму. Зустрічається в галях, на галявинах листяних лісів, в Криму звичайний у кам'янистому рідколіссі та по кам'янистих схилах.

Метелик: розмах крил 60–80 мм; статевий диморфізм: самиці біль-

ші, світла стрічка зверху крил більш широка.

Період льоту: від середини-кінця червня по середину вересня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: костриця овеча (*Festuca ovina*), стоколос лучний (*Bromus erectus*), пажитниця звичайна (*Lolium perenne*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

Brintesia circe, ♀

Рід *Chazara* Moore, [1893]

152. *Chazara briseis* (Linné, 1764)

● Сатир Брисейда

Papilio briseis Linné, 1764. *Mus. Lud. Ulr.*, p. 276.

Типова місцевість: Німеччина.

Поширення: Північно-Західна Африка, Південна та Середня Європа, Західна та Центральна Азія (крім північних та південних частин). В Україні за літературними даними відомий з західної частини Полісся, Передкарпаття, лісостепової, степової зони та Криму. Зараз достовірно відомий тільки з південних областей та Криму. Зустрічається в місцях із степовою рослинністю.

Метелик: розмах крил 45–68 мм; статевий диморфізм:

самиці мають більший розмір, світла стрічка зверху крил більш широка. Серед

нормально забарвлених самиць трапляються особини з бронзовою перепаскою зверху крил, що мають назву f. *pirata* Ochsenheimer, 1807

Період льоту: липень–вересень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: стоколос лучний (*Bromus erectus*), костриця овеча (*Festuca ovina*), тирса (*Stipa capillata*) та інші.

Систематичне положення українських популяцій потребує уточнення: північно-західні популяції, можливо, належать до номінативного підвиду; південні популяції наводились під назвами *janthe* Pallas, 1771, *major* Oberthür, 1876, *meridionalis* Staudinger, 1886, *lyrnessus* Fruhstorfer, 1908.

153. *Chazara persephone* (Hübner, [1805])

● Сатир Персефона

Papilio persephone Hübner, [1805]. *Samml. eur. Schmett.* I: Papiliones Tab. 115, Fig. 589–590; Text [1806]: 21.

Типова місцевість: «Росія, поблизу Сарепти».

Поширення: Південно-Східна Європа, Південно-Західна Азія. В Україні відомий з Криму та Херсонської області, можливо, поширений також у південно-східних областях, бо наводився з сусіднього Таганрогу. Зустрічається на скельних схилах із степовою рослинністю.

Метелик: розмах крил 50–66 мм; статевий диморфізм невизначений. Як і в попереднього виду трапляються самиці з бронзовою перепаскою зверху крил.

Період льоту: від початку червня по вересень, одне покоління із літньою діапаузою.

Кормові рослини гусені невідомі (злаки).

В Україні номінативний підвид; в старих працях наводився під назвою *anthe* auct.

Рід *Pseudochazara* de Lesse, 1951

154. *Pseudochazara euxina* (Kusnezov, 1909)

● Сатир кримський

Hipparchia euxina Kusnezov, 1909. *Ежегодн. Зоол. муз. Императ. Акад. наук* 14: 141, табл. 3, рис. 1–6.

Типова місцевість: Україна, Крим, південні схили гори Ай-Петрі.

Поширення: ендемік гірського Криму (Ай-Петринська, Ялтинська, Никитська, Бабуган та, можливо, інші яйли та соснові ліси на вапнякових схилах поблизу Ялти, загальна площа поширення близько 2000 га).

Біотоп *Pseudochazara euxina*: Ай-Петринська яйла, Крим.

Метелик: розмах крил 45–58 мм; статевий диморфізм: самиці мають більші розміри, заокруглені передні крила з ширшими світлими полями на них.

Період льоту: від середини червня по кінець серпня, одне покоління.

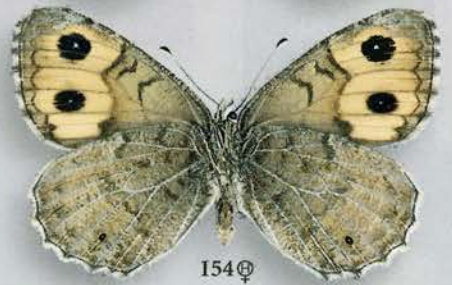
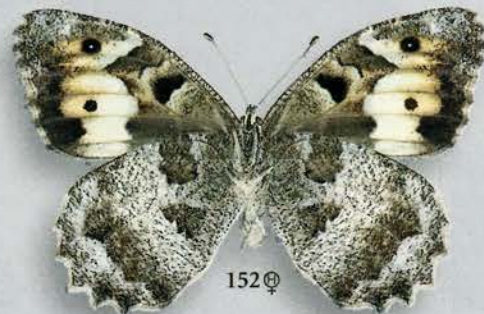
Кормові рослини гусені невідомі (злаки).

Pseudochazara euxina, ♂

Вид близький до *P. hippolyte* Esper (поширений на Піренеях та від степових районів південно-східної Європи та Казахстану до Центрального Китаю).

Мінливець малий (*Apatura ilia*, ♂)

Підродина МІНЛИВЦІ — APATURINAE BOISDUVAL, 1840

Рід *Apatura* Fabricius, 1807

155. *Apatura ilia* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Мінливець малий, Ілія

Papilio ilia [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 172.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: Європа, крім крайніх північних та південних теренів, помірний та субтропічний пояси Східної Азії. В Україні повсюдно, за винятком високогір'я Карпат, посушливих районів степової зони, Криму. Зустрічається в листяних та мішаних лісах, на лісостепових ділянках, часто в садах, парках і населених пунктах.

Метелик: розмах крил 64–70 мм; статевий диморфізм: самиці без фіолетового полиску зверху.

Період льоту: червень–кінець липня, на півдні та іноді в теплі роки на півночі з'являється нечисленне 2-е покоління в серпні–вересні.

Кормові рослини гусені: осика (*Populus tremula*), тополі (*Populus alba*, *P. nigra*), верби (*Salix alba*, *S. caprea*, *S. rosmarifolia*).

Українські популяції відносяться до номінативного підвиду; до нього ж відноситься і описаний із Змієва Харківської області підвид *carueli* Le Moul't, 1947. В одних і тих же популяціях разом зустрічаються дві форми, перша з білими «віконцями» зверху крил, друга з жовтими; остання відома під назвою f. *clytie* [Denis & Schiffermüller], 1775.

156. *Apatura metis* Freyer, 1829

● Мінливець Метис

Apatura metis Freyer, 1829. *Beitr. Gesch. eur. Schmett.* 2(12): 61–63, Tab. 67, Fig. 1.

Типова місцевість: Хорватія.

Поширення: південь Середньої та Східної Європи, Казахстан, помірний та субтропічний пояси Азії. В Україні за літературними джерелами відомий з Черкаської, Кіровоградської, Одеської та Херсонської областей; у південних областях, ймовірно, поширений значно більше. Зустрічається в заплавах лісах та низинному рідколіссі.

Метелик: розмах крил 60–64 мм; статевий диморфізм: самиці без фіолетового полиску зверху.

Період льоту: з кінця травня до кінця червня, з кінця липня до вересня, два покоління.

Кормові рослини гусені: тополі (*Populus*), верби (*Salix*).

Систематичне положення українських популяцій потребує уточнення.

157. *Apatura iris* (Linnaeus, 1758)

Мінливець великий, Ірис

Papilio iris Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 476.

Типова місцевість: Німеччина та Англія.

Поширення: Європа крім крайніх північних та південних теренів, помірний та субтропічний пояси Східної Азії. В Україні повсюдно, за винятком степової зони та Криму. Зустрічається в листяних та мішаних лісах.

155♂

155♂f. *clytie*

155♀

155♀f. *clytie*

155♂

156♂

155♀

156♀

157♂

157♂

157♀

157♀

156♂

157♂ab.

156♀

157♀ab.

Метелик: розмах крил самців 60–70, самиць 69–80 мм; статевий диморфізм: самиці без фіолетового полиску зверху.

Період льоту: від середини–кінця червня по початок серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: верби (*Salix caprea*, *S. cinerea*, *S. alba*, *S. aurita*), осика (*Populus tremula*).

В Україні номінативний підвид.

Підродина ПАСМОВЦІ — LIMENITIDINAE ВЕНР, 1864

Рід *Limenitis* Fabricius, 1807

158. *Limenitis populi* (Linnaeus, 1758)

Пасмовець тополевий

Papilio populi Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 476.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно, крім степової зони та Криму. Зустрічається в листяних та мішаних лісах.

Метелик: розмах крил 57–83 мм; статевий диморфізм: самці дрібніші від самиць та мають більш вузьку білу стрічку зверху крил. Серед нормально забарвлених самців іноді трапляються особини, в яких білі плями зверху крил відсутні (f. *tremulae* Esper).

Період льоту: від кінця травня по середину (кінець) липня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: осика (*Populus tremula*), тополі (*Populus nigra*, *P. alba*).

В Україні номінативний підвид, до нього відноситься і описаний з Чернівецької області підвид *bucoviensis* Hormuzaki, 1897.

159. *Limenitis camilla* (Linné, 1764)

Пасмовець Камілла

Papilio camilla Linné, 1764. *Mus. Lud. Utr.*, p. 304.

Типова місцевість: Німеччина.

Поширення: помірний пояс Європи та Східної Азії. В Україні повсюдно, крім безлісних ділянок у степовій зоні та Криму. Зустрічається по галявинах, просіках у листяних та мішаних лісах, серед чагарникового рідколісся, іноді в окультурених ландшафтах.

Метелик: розмах крил 52–60 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: з початку червня до середини серпня, одне покоління (дані про друге покоління потребують перевірки).

Кормові рослини гусені: деревники (*Lonicera xylosteum*, *L. tatarica*, *L. caprifolium*), білоягідник прирічковий (*Symphoricarpos rivularis*).

В Україні номінативний підвид; у старих працях наводився під назвами *populi minor* Hoffmannsegg та *sibilla* auct.

Рід *Neptis* Fabricius, 1807

160. *Neptis sappho* (Pallas, 1771)

Пасманець Сапфо

Papilio sappho Pallas, 1771. *Reise verschied. Prov. russ. Reiches* 1: 471.

Типова місцевість: Російська Федерація, Поволжя. **Поширення:** середня, південні частини Центральної та Східної Європи, помірний пояс Азії, Південно-Східна Азія. В Україні повсюдно, крім безлісних степових ділянок та Криму. На Поліссі дуже локально, відомий лише з Волинської та Житомирської областей. Зустрічається на галявинах, просіках у листяних лісах, серед чагарникового рідколісся.

Метелик: розмах крил 44–48 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: з травня (на півдні з кінця квітня) до кінця серпня (вересня), два покоління.

Кормові рослини гусені: таволги (*Spirea*), горошки (*Vicia*), дерезняки (*Caragana*), горошки (*Lathyrus vernus*, *L. niger*).

В Україні номінативний підвид; у старих працях наводився під назвами *aceris* Esper та *hylas* auct.

Neptis sappho, ♀

161. *Neptis rivularis* (Scopoli, 1763)

Пасманець струмковий

Papilio rivularis Scopoli, 1763. *Ent. carn.*, p. 165, f. 443.

Типова місцевість: Каринтія, Австрія.

Поширення: середня, південні частини Центральної та Східної Європи, помірний пояс Азії, Південно-Східна Азія. В Україні повсюдно, крім безлісних ділянок у степовій зоні та деяких північних районів Полісся (ймовірне поширення). Зустрічається на галявинах, просіках у листяних лісах, серед чагарникового рідколісся.

Метелик: розмах крил 40–50 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від кінця травня по серпень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: таволги (*Spirea chamaedryfolia*, *S. salicifolia*, *S. hypericifolia*), таволжник звичайний (*Aruncus vulgaris*), гадючник оголений (*Filipendula denudata*).

В Україні номінативний підвид. У старих працях наводився під назвами *lucilla* auct. та *coenobita* auct.

Neptis rivularis, ♂

160♂

158♂

160♀

160♀

158♀

160♀

159♂

159♂

158♀

161♂

161♀

158♀

161♀

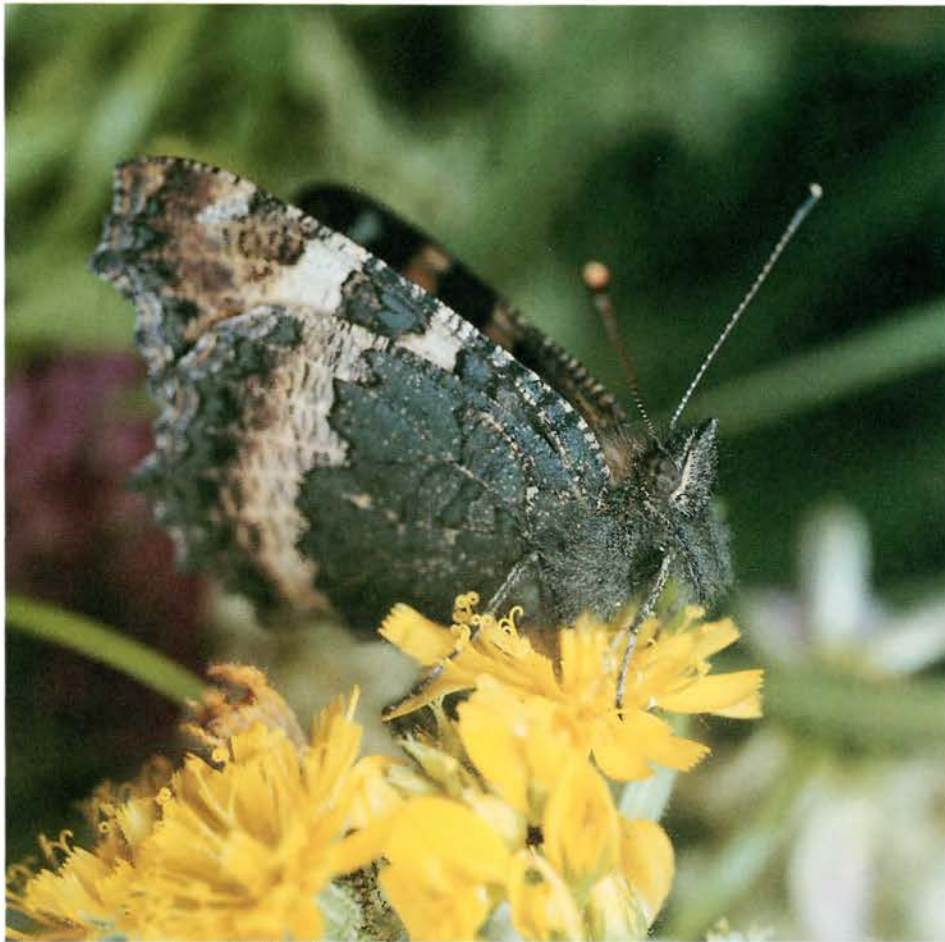
161♀

159♀

159♀

Сонцевик кропив'яний (*Aglais urticae*, ♀); передня пара ніг недорозвинена

Підродина СОНЦЕВИКИ — NYMPHALINAE SWAINSON, 1827

Рід *Vanessa* Fabricius, 1807

162. *Vanessa atalanta* (Linnaeus, 1758)

Сонцевик адмірал

Papilio atalanta Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 478.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Західна Палеарктика. В Україні повсюдно. Мігрант.

Метелик: розмах крил 50–60 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту на півдні протягом усієї теплої пори року, на півночі та у високогірних районах — від кінця червня по жовтень; на півдні у двох–трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: кропиви (*Urtica dioica*, *U. urens*), помури (*Parietaria officinalis*, *P. diffusa*).

В Україні номінативний підвид.

Vanessa atalanta, ♂

163. *Vanessa cardui* (Linnaeus, 1758)

Сонцевик будяковий

Papilio cardui Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 475.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: увесь світ, крім Південної Америки.

В Україні повсюдно. Мігрант.

Метелик: розмах крил 47–65 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: як і в попереднього виду, на півдні два–чотири покоління.

Кормові рослини гусені: будяки (*Carduus*), горошки (*Vicia*), стручкові (*Fabaceae*), капустуваті (*Brassicaceae*), калачики (*Malva*) та інші.

В Україні номінативний підвид. В окремі роки в південних областях трапляються масові розмноження.

Vanessa cardui, ♀

Рід *Inachis* Hübner, [1819]

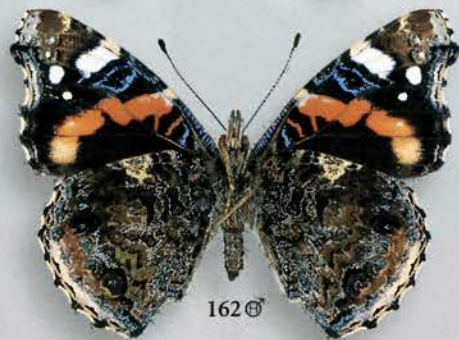
164. *Inachis io* (Linnaeus, 1758)

Сонцевик павиче око, сонцевик павич

Papilio io Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 472.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Європи, помірний пояс Азії. В Україні повсюдно. Мігрант. Зустрічається в різноманітних місцях: від скелястих гірських ділянок, степів, лісів до окультурених ландшафтів та населених пунктів.

Метелик: розмах крил 45–62 мм; статевий диморфізм невиразний. **Період льоту:** від кінця червня по травень наступного року (зимує метелик), одне покоління; на півдні два покоління.

Inachis io, ♀

Кормові рослини гусені: кропива дводомна (*Urtica dioica*), помур лікарський (*Parietaria officinalis*), хміль звичайний (*Humulus lupulus*).

В Україні номінативний підвид.

Рід *Aglais* Dalman, 1816

165. *Aglais urticae* (Linnaeus, 1758)

Сонцевик кропив'яний

Papilio urticae Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 475.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Європа, помірний пояс Азії. В Україні повсюдно. Зустрічається в різних біотопах, нерідко в окультурених ландшафтах.

Метелик: розмах крил 40–53 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: на півночі з червня до травня наступного року (зимує метелик), одне покоління; на півдні зустрічається від березня по жовтень-листопад без перерви у двох-трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: кропиви (*Urtica dioica*, *U. urens*).

В Україні номінативний підвид.

Aglais urticae, ♀

Рід *Polygonia* Hübner, [1819]

166. *Polygonia c-album* (Linnaeus, 1758)

Щербатка с-біле

Papilio c-album Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 477.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних теренів. В Україні повсюдно. Зустрічається в різноманітних місцях, переважно на галявинах у листяних та мішаних лісах.

Метелик: розмах крил 40–52 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: у крайніх північних районах та в горах від кінця червня по травень (початок червня) наступного року (зимує метелик), одне покоління; далі

на південь зустрічається від березня по жовтень–листопад без перерви у двох-трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: кропива дводомна (*Urtica dioica*), верби (*Salix caprea*, *S. alba*), хміль звичайний (*Humulus lupulus*), смородини (*Ribes nigrum*, *R. rubrum*), в'язи (*Ulmus glabra*, *U. minor*, *U. laevis*).

В Україні номінативний підвид.

Polygonia c-album, ♂, 2-е покоління

Рід *Araschnia* Hübner, [1819]

167. *Araschnia levana* (Linnaeus, 1758)

Сонцевичок змінний, решітківець

Papilio levana Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 480.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно, крім посушливих степових теренів та Криму. Зустрічається в різноманітних місцях, зокрема в садах, на городах та в населених пунктах.

Метелик: розмах крил 28–39 мм; статевий диморфізм невиразний; метелики весняного покоління зверху жовто-брунатні, літнього (f. *prosa* L.) — темнобурі, літньо-осіннього (f. *porima* O.) — з проміжними ознаками.

Період льоту: на півночі від кінця квітня по початок червня та від кінця червня по серпень; на півдні від кінця березня по вересень.

Кормові рослини гусені: кропиви (*Urtica dioica*, *U. urens*).

В Україні номінативний підвид.

Araschnia levana, ♀, 3-є покоління

Рід *Nymphalis* Kluk, 1780

168. *Nymphalis antiopa* (Linnaeus, 1758)

Сонцевик жалібниця

Papilio antiopa Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 476.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний пояс Голарктики. В Україні повсюдно, крім безлісних ділянок степової зони та Криму. Зустрічається в листяних та мішаних лісах, іноді в садах та парках.

Метелик: розмах крил 50–76 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від липня по кінець травня (в Карпатах до початку червня) наступного року (зимує метелик), одне покоління.

Кормові рослини гусені: берези (*Betula*), в'язи (*Ulmus*), верби (*Salix alba*, *S. cinerea*, *S. caprea*, *S. aurita*, *S. viminalis*), тополі (*Populus nigra*, *P. alba*), осика (*Populus tremula*).

В Україні номінативний підвид.

166 ♂ 1пок.

166 ♂ 1пок.

166 ♀ 1пок.

166 ♀ 1пок.

166 ♂ 2пок.

166 ♂ 2пок.

166 ♀ 2пок.

166 ♀ 2пок.

168 ♂

168 ♂

168 ♀

168 ♀

167 ♂ 2пок.

167 ♂ 2пок.

167 ♀ 2пок.

167 ♀ 2пок.

167 ♂ 1пок.

167 ♂ 1пок.

167 ♂ 3пок.

167 ♀ 1пок.

167 ♀ 1пок.

167 ♂ 3пок.

169. *Nymphalis polychloros* (Linnaeus, 1758)

Сонцевик рябий

Papilio polychloros Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 477.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Західна Палеарктика, крім північних частин. В Україні повсюдно, крім степів, солончаків та інших безлісних ландшафтів, куди, однак, може мігрувати.

Метелик: розмах крил 55–64 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від липня по кінець травня (у Карпатах по початок червня) наступного року (зимує метелик), одне покоління.

Кормові рослини гусені: осика (*Populus tremula*), тополі (*Populus nigra*, *P. alba*), карагач (*Ulmus glabra*), верби (*Salix caprea*, *S. alba*, *S. viminalis*), черешні (*Cerasus*), сливи (*Prunus*), черемха звичайна (*Padus avium*), груші (*Pyrus*), яблуні (*Malus*), берека (*Sorbus torminalis*), глід одноматочковий (*Crataegus monogyna*).

В Україні номінативний підвид.

Nymphalis polychloros, ♀

170. *Nymphalis xanthomelas* (Esper, [1781])

Сонцевик чорно-рудий

Papilio xanthomelas Esper, [1781]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2), Fortsetzung 1. Abschn.: 77–81, Tab. 63, Fig. 4.

Типова місцевість: Лейпциг, Німеччина та Відень, Австрія.

Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних та південно-західних частин. В Україні повсюдно, за винятком безлісних ділянок. Зустрічається в листяних та мішаних лісах, іноді в садах та парках.

Метелик: розмах крил 50–67 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від липня по кінець травня (у Карпатах по початок червня) наступного року (зимує метелик), одне покоління.

Кормові рослини гусені: тополі (*Populus*), верби (*Salix caprea*, *S. alba*).

В Україні номінативний підвид.

Nymphalis xanthomelas, ♀

171. *Nymphalis vaualbum* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

● Сонцевик фау-біле

Papilio vau album [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 176.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

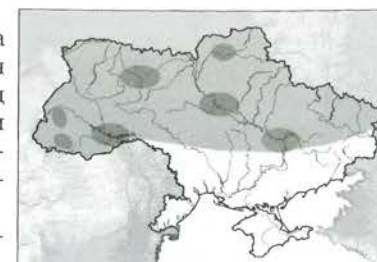
Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних та західних частин, Північна Америка. Розповсюдження в Україні потребує уточнення, не виключено, що вид зник у багатьох місцях. За літературними джерелами був відомий з Житомирської, Чернігівської, Черкаської та Дніпропетровської областей. Місцями перебування є переважно листяні та мішані ліси.

Метелик: розмах крил 58–68 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від липня по кінець травня (у Карпатах по початок червня) наступного року (зимує метелик), одне покоління.

Кормові рослини гусені: верби (*Salix*), тополі (*Populus*), берези (*Betula*), в'язи (*Ulmus*).

В Україні номінативний підвид.

169♂

169♂

169♀

169♀

171♂

171♂

170♂

170♂

170♀

170♀

171♀

171♀

Рябець Аталія (*Melitaea athalia*, ♀)

Підродина РЯБЦІ — MELITAEINAE REUTER, 1896

Рід *Euphydryas* Scudder, 1872

172. *Euphydryas maturna* (Linnaeus, 1758)

Рябець великий, Матурна

Papilio maturna Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 480.

Типова місцевість: не вказана [Швеція].

Поширення: помірний пояс Палеарктики, крім крайніх західних та східних частин. В Україні повсюдно, за винятком високогір'я Карпат, безлісних ділянок у степовій зоні та Криму. Зустрічається на галявинах листяних лісів, у гаях.

Метелик: розмах крил 36–46 мм; статевий диморфізм: самиці більші від самців, мають більш округлі крила.

Період льоту: від кінця травня по липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: осика (*Populus tremula*), вероніки (*Veronica chamaedryas*, *V. longifolia*), подорожник ланцетуватий (*Plantago lanceolata*), деревник звичайний (*Lonicera xylosteum*), верба козяча (*Salix caprea*), чорниця (*Vaccinium myrtillus*), ясени (*Fraxinus excelsior*, *F. angustifolia*), калина звичайна (*Viburnum opulus*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

173. *Euphydryas aurinia* (Rottemburg, 1775)

● Рябець Авринія

Papilio aurinia Rottemburg, 1775. *Naturforscher*, Halle 6: 5.

Типова місцевість: Париж, Франція.

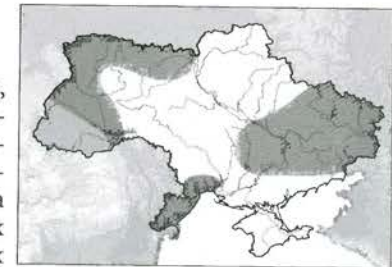
Поширення: Західна та Центральна Палеарктика, крім північних та південних частин. В Україні відомий із західних та північних областей, на півдні знайдений в Одеській, Кіровоградській, Донецькій та Луганській областях, на сході Харківської області. На півночі та в Карпатах зустрічається на луках, вологих лісових галявинах, на півдні тримається відкритих зволжених ділянок серед степу, а також вапнякових та кам'янистих схилів.

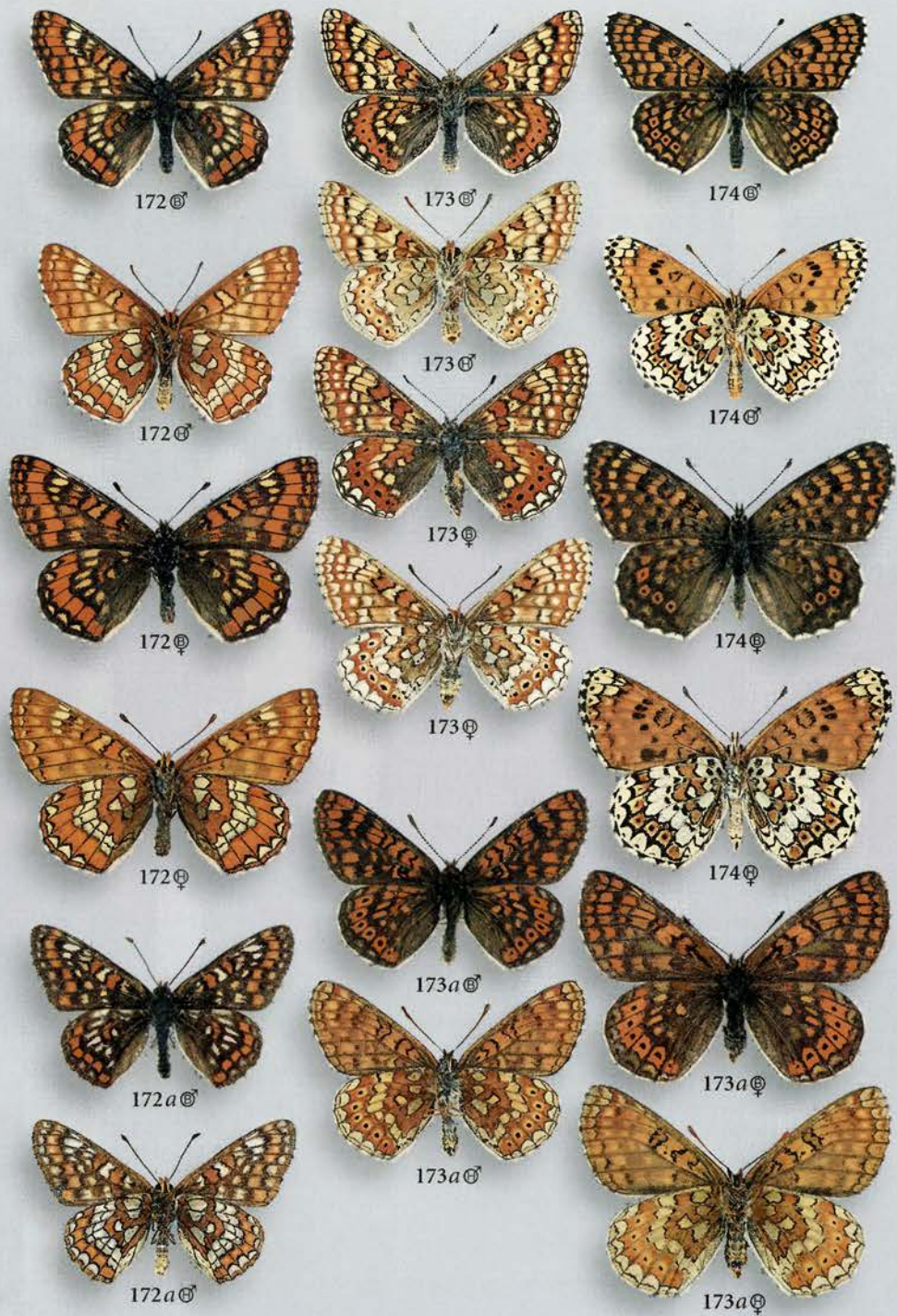
Метелик: розмах крил 34–46 мм; статевий диморфізм невизначений.

Період льоту: травень–липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: комонник лучний (*Succisa pratensis*), волошка коростянка (*Centaurea scabiosa*), деревники (*Lonicera*), скабіоза голубина (*Scabiosa columbaria*), тирличі (*Gentiana verna*, *G. lutea*, *G. acaulis*).

Північноукраїнські популяції (173а на таблиці) наближаються до середньоевропейського номінативного підвиду (синоніми: *artemis* [Denis & Schiffermüller], 1775, описаний з околиць Відня, Австрія (раніше наводився для України) та *volhynica* Xięzopolski, 1912, описаний з Житомирської області: с. Бистри). Особини з південного сходу (173 на таблиці) наближаються до балканських, малоазійських та поволзьких (можливо це ssp. *sareptensis* Staudinger, 1871, описаний із Сарепти (нині Красноармійськ) Волгоградської області, Російська Федерація).

Рід *Melitaea* Fabricius, 1807

174. *Melitaea cinxia* (Linnaeus, 1758)

Рябець Цинксія, рябець рудий

Papilio cinxia Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 480.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно. Зустрічається по різноманітних сонячних трав'янистих місцях.

Метелик: розмах крил 33–43 мм; статевий диморфізм: самиці більші самців, забарвлені темніше.

Період льоту: від кінця травня по липень, одне покоління, на крайньому півдні від середини травня по кінець червня

та в серпні–вересні у двох поколіннях.

Кормові рослини гусені: подорожники (*Plantago lanceolata*, *P. maritima*, *P. major*, *P. media*), вероніки (*Veronica austriaca*, *V. urticifolia*) та інші.

В Україні номінативний підвид, до нього відносяться *clarrissa* Staudinger, 1901 (раніше наводився для Криму) та *karavajevi* Obraztsov, 1936 (описаний з околиць с. Журівка, Херсонська губернія).

Melitaea cinxia, ♀

175. *Melitaea phoebe* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Рябець Феба

Papilio phoebe [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 179.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Палеарктики. В Україні майже повсюдно, крім високогір'я Карпат та деяких північних районів (ймовірно поширення). Характерними місцями перебування є степи, сухі луки, трав'янисті схили та іноді лісові галявини.

Метелик: розмах крил 38–55 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: травень – червень та липень–вересень, два покоління; особини 1-го покоління мають більші розміри та контрастніше забарвлення.

Кормові рослини гусені: рапонтікуми (*Rhaponticum*), соссюреї (*Saussurea*), волошки (*Centaurea*), подорожники (*Plantago*), серпії (*Serratula tinctoria*, *S. coronata*), осоти (*Cirsium arvense*, *C. vulgare*).

В Україні номінативний підвид. Для України наводилися також *ssp. aetherea* Eversmann, 1851 та *ssp. caucasica* Staudinger, 1870 — ці вказівки слід відносити до номінативного підвиду.

176. *Melitaea arduinna* (Esper, [1783])

● Рябець арденнський

Papilio arduinna Esper, [1783]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2), Fortsetzung 1. Abschn.: 169, Tab. 87, Fig. 4.

Типова місцевість: Камишин, Російська Федерація.

Поширення: південь Центральної та Східної Європи, гори Західної та Центральної Азії. В Україні відомий тільки з Полтавської (Марков, 1902) та Луганської

областей (сучасні матеріали Зоологічного музею ННПМ НАНУ). Зустрічається у степових балках, по сухих луках, галях.

Метелик: розмах крил 40–50 мм; статевий диморфізм: самиці більші від самців, забарвлені контрастніше.

Період льоту: кінець травня–липень, одне покоління. Кормові рослини гусені: волошки (*Centaurea*).

В Україні номінативний підвид.

177. *Melitaea trivialis* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Рябець звичайний

Papilio trivialis [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 179.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: Південна та Середня Європа, Південно-Західна Азія. В Україні майже повсюдно, крім Криму, Закарпаття та Карпат. Зустрічається по різноманітних сонячних трав'янистих місцях.

Метелик: розмах крил 30–44 мм; статевий диморфізм: самиці більші від самців, часто забарвлені контрастніше.

Період льоту: на півночі від червня по липень та в серпні, на півдні від середини травня по кінець червня та в липні–серпні (вересні), два покоління. Особини 1-го покоління більшого розміру і забарвлені контрастніше.

Кормові рослини гусені: дивини (*Verbascum thapsus*, *V. densiflorum*, *V. speciosum*).

В Україні номінативний підвид; до нього належать описаний з півдня України *ssp. paula* Obraztsov, 1936 (Фундуклівка Київської області), та інші таксони, що наводились для нашої фауни (*fascelis* Esper, 1784, *lathon* Fruhstorfer, 1917).

178. *Melitaea didyma* (Esper, [1778])

Рябець Дидима, рябець червоний

Papilio didyma Esper, [1778]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(1): 365, Tab. 41, Fig. 3, Cont. 11, Fig. 1.

Типова місцевість: Уффенгайм, Німеччина.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Західної та Центральної Палеарктики. В Україні повсюдно, крім високогір'я Карпат. Зустрічається в різноманітних трав'янистих місцях.

Melitaea didyma, ♂

Метелик: розмах крил 30–45 мм; статевий диморфізм: самиці більші самців, мають темніше забарвлення. Особини 1-го покоління більшого розміру, з контрастним забарвленням.

Період льоту: на півночі від червня по початок серпня, одне покоління; на півдні від середини травня по червень та від кінця червня по серпень, два покоління.

Кормові рослини гусені: подорожники (*Plantago*), вероніки (*Veronica*), дивини (*Verbascum*), конюшини (*Trifolium*), чистеці (*Stachys*), будяки (*Carduus*), волошки (*Centaurea*), скабіози (*Scabiosa*) та інші.

Українські популяції умовно віднесені до номінативного підвиду. За зовнішніми ознаками

178 ♂

178b ♂

178c ♂

178 ♀

178b ♀

178c ♀

178 ♀

179 ♂

178d ♀

178 ♀

179 ♂

180 ♂

178a ♀

179 ♀

180 ♀

178a ♀

179 ♀

180 ♀

180 ♀

181 ♂

181 ♀

181a ♂

181 ♂

181 ♀

181a ♀

182 ♂

182 ♀

182a ♂

182 ♂

182 ♀

182a ♀

183 ♂

183 ♀

183 ♂

183 ♀

до номінативного підвиду наближаються особини з північних областей та особини 1-го покоління з південних областей. Особини ж 2-го покоління, особливо з посушливих ділянок та в спекотні роки, характеризуються рядом ознак, за якими їх можна віднести до південноєвропейського підвиду *occidentalis* Staudinger, 1861. З України описано *crimitea* Bryk, 1940 (описаний з околиць Керчі, Крим) та *niesiolowskii* Bryk, 1940 (описаний з околиць села Киверці на Волині); крім того, для нашої фауни наводились *neera* Fischer de Waldheim, 1840, *alpina* Staudinger, 1861, *meridionalis* Staudinger, 1870, *crasnensis* Hormuzaki, 1894, *kaschtschenkoi* Christoph, 1889 та *druentia* Fruhstorfer, 1917.

179. *Melitaea diamina* (Lang, 1789)

Рябець Діаміна

Papilio diamina Lang H. G., 1789. Verz. Schmett. Gegend Augsburg (2. Aufl.), p. 44.

Типова місцевість: Аугсбург, Німеччина.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні майже повсюдно, крім Карпат, Криму та південно-східної частини Степу. Зустрічається в добре зволжених трав'янистих сонячних місцях.

Метелик: розмах крил 30–40 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від середини травня по серпень.

Кормові рослини гусені: валер'яни (*Valeriana*), подорожник ланцетуватий (*Plantago lanceolata*), вероніки

(*Veronica*), ракові шийки (*Polygonum bistorta*) та інші.

В Україні номінативний підвид, до якого відноситься і *lebedevi* Obraztsov, 1936 (описаний з околиць с. Журівка, «Херсонська губернія»); в старих працях наводився як *dictynna* Esper.

180. *Melitaea aurelia* Nickerl, 1850

Рябець Аврелія

Melitaea aurelia Nickerl, 1850. Syn. Lep. Fauna Böhmens, p. 12.

Типова місцевість: Ерланген, Німеччина.

Поширення: помірний пояс Європи та Західної Азії. В Україні за літературними джерелами відомий майже зі всієї території, крім Карпат, південно-східної частини Степу та Степового Криму; деякі вказівки потребують перевірки через можливі помилки у визначенні. Зустрічається на лісових галявинах, трав'янистих схилах, сухих луках.

Метелик: розмах крил 28–32 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: з кінця травня до середини серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: подорожники (*Plantago*), вероніки (*Veronica*), перестрічі (*Melampyrum*), наперстки (*Digitalis*), пижми (*Tanacetum*).

Копулююча пара *Melitaea aurelia petricola* (самець ліворуч)

Melitaea aurelia petricola, ♀

В Україні поширено два підвиди: номінативний підвид зустрічаються всюди крім Криму,

звідки описано підвид *petricola* Nekrutenko, 1978 (описаний з гірського Криму). У багатьох старих працях наводився під назвою *Melitaea parthenie* Borkhausen.

181. *Melitaea britomartis* Assmann, 1847

Рябець Бритомартида

Melitaea britomartis Assmann, 1847. Ent. Z. Breslau, 1(1): 2.

Типова місцевість: Вроцлав, Польща.

Поширення: помірний пояс Палеарктики, крім крайньої західної частини. В Україні за літературними джерелами відомий майже зі всієї території за винятком безлісних ділянок степової зони та Криму, але, як і в попереднього виду, можливі помилки у визначенні. Зустрічається на лісових галявинах та вирубках, трав'янистих схилах.

Метелик: розмах крил 30–36 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від середини–кінця травня по середину липня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: подорожник ланцетуватий (*Plantago lanceolata*), вероніки (*Veronica teucrium*, *V. spicata*, *V. chamaedrys*, *V. officinalis*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

182. *Melitaea athalia* (Rottemburg, 1775)

Рябець Аталія

Papilio athalia Rottemburg, 1775. Naturforscher, Halle, 6: 5.

Типова місцевість: Париж, Франція.

Поширення: Європа, помірний пояс Західної та Центральної Азії. В Україні повсюдно, крім Криму та безлісних південних теренів. Зустрічається майже повсюдно в трав'янистих місцях, іноді і в населених пунктах.

Метелик: розмах крил 30–42 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від середини–кінця травня по середину–кінець серпня, одне покоління; в сприятливі роки можлива поява 2-го покоління.

Кормові рослини гусені: подорожники (*Plantago lanceolata*, *P. media*, *P. alpina*), вероніки (*Veronica chamaedryas*, *V. montana*, *V. officinalis*), перестрічі (*Melampyrum pratense*, *M. nemorosum*, *M. sylvaticum*, *M. arvense*), наперстник червоний (*Digitalis purpurea*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

Підсрібник Латонія (*Issoria lathonia*, ♂)

Підродина ПІДСРІБНИКИ — ARGYNNINAE SWAINSON, 1827

Рід *Issoria* Hübner, [1819]

183. *Issoria lathonia* (Linnaeus, 1758)

Підсрібник Латонія

Papilio lathonia Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 481.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Західної та Центральної Палеарктики. В Україні повсюдно. Мігрант. Зустрічається в різноманітних місцях, іноді в населених пунктах.

Метелик: розмах крил 34–50 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: на півдні від кінця березня по кінець листопада, три–чотири покоління; на півночі від кінця квітня по жовтень у двох–трьох поколіннях.

Кормові рослини гусені: фіялки (*Viola*), еспарцет сійний (*Onobrychis viciifolia*) та інші.

В Україні номінативний підвид.

Issoria lathonia, ♀

Рід *Argynnis* Fabricius, 1807

184. *Argynnis paphia* (Linnaeus, 1758)

Підсрібник великий, Пафія

Papilio paphia Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 481.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний та субтропічний пояси Палеарктики. В Україні повсюдно, крім безлісних ділянок степової зони. Зустрічається переважно на лісових галявинах та просіках, на півдні в ярах, іноді в населених пунктах.

Метелик: розмах крил 55–70 мм; статевий диморфізм: самці з андроконіальними полями на передніх крилах у вигляді штрихів удовж жилок. Серед нормально забарвлених самиць трапляються особини з темно-бурим забарвленням зверху (f. *valesina* Esper).

Період льоту: від середини червня по середину–кінець серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: фіялки (*Viola canina*, *V. odorata*, *V. riviniana*, *V. palustris*), малина (*Rubus idaeus*), калина звичайна (*Viburnum opulus*).

В Україні номінативний підвид.

Argynnis paphia, ♂

186 ♂

184 ♂

185 ♂

187 ♂

186 ♀

184 ♀

185 ♀

187 ♀

186 ♂

184 ♂

185 ♂

187 ♂

186 ♀

184 ♀

185 ♀

187 ♀

184 ♂ f. valesina

185. *Argynnis pandora* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Підсрібник Пандора

Papilio pandora [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 176.

Типова місцевість: Відень, Австрія.
Поширення: південна частина Західної та Центральної Палеарктики. В Україні повсюдно, крім високогір'я Карпат та крайніх північних теренів Полісся; в північних районах Лісостепу відмічаються мігруючі особини. Зустрічається в різноманітних місцях, іноді мігранти спостерігаються в населених пунктах.

Метелик: розмах крил 64–80 мм; статевий диморфізм як і в попереднього виду, самці мають характерні андроконіальні поля на передніх крилах у вигляді штрихів удовж жилок.

Період льоту: червень–жовтень, у двох поколіннях (південь), від середини червня по середину вересня (північ та Кримські гори), одне покоління.

Кормові рослини гусені: фіялки (*Viola*).

В Україні номінативний підвид.

Argynnis pandora, ♀

186. *Argynnis aglaja* (Linnaeus, 1758)

Підсрібник габовий, Аглая

Papilio aglaja Linnaeus, 1758. *Syst. Nat. (Ed. 10)* 1: 481.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних теренів. В Україні майже повсюдно, у степових теренах поширений спорадично, а в південних, більш посушливих, — відсутній. Зустрічається на лісових галявинах та просіках, на півдні в ярах, іноді на луках.

Метелик: розмах крил 50–65 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від середини червня (іноді від травня) по середину–кінець серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: фіялки (*Viola palustris*, *V. canina*), ракові шийки (*Polygonum bistorta*).

В Україні номінативний підвид.

187. *Argynnis adippe* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Підсрібник Адиппа

Papilio adippe [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 177.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних та південних теренів. В Україні повсюдно за винятком південних безлісних ділянок степової зони. Зустрічається переважно на лісових галявинах та просіках, на півдні в ярах, по степових схилах.

Метелик: розмах крил 46–65 мм; статевий диморфізм: самці мають на передніх крилах андроконіальні поля у вигляді штрихів удовж жилок. В одних і тих

188♂

188♀

188a♂

188a♀

189♂

189♀

189a♂

189a♀

189♀

189♂

Argynnis adippe f. *cleodippe*, ♀

же місцях можна зустріти дві форми виду: одна з жовто-брунатними плямами на нижній стороні задніх крил (f. *cleodoxa* Ochseneheimer), друга — із сріблястими плямами (f. *cleodippe* Staudinger).

Період льоту: від середини червня по середину-кінець серпня на півночі, від травня по серпень на півдні, одне покоління.

Кормові рослини гусені: фіялки (*Viola*).

В Україні номінативний підвид.

188. *Argynnis niobe* (Linnaeus, 1758)

Підсрібник Ніобея

Papilio niobe Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 481.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Палеарктика, крім крайніх північних та південних теренів. В Україні повсюдно за винятком безлісних ділянок степової зони. Зустрічається на сонячних трав'янистих місцях, іноді разом з попереднім видом.

Метелик: розмах крил 44–57 мм; статевий диморфізм невиразний. Як і попередній вид, має дві форми, відмінні за забарвленням нижньої сторони крил: із сріблястими плямами (f. *eris* Meigen), та з одна-

нітним жовто-брунатним забарвленням.

Період льоту: від червня по середину-кінець серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: фіялки (*Viola*).

В Україні номінативний підвид.

189. *Argynnis laodice* (Pallas, 1771)

Підсрібник перловий, Лаодіка

Papilio laodice Pallas, 1771. *Reise verschied. Prov. russ. Reiches* 1: 470.

Типова місцевість: Російська Федерація (південь європейської частини).

Поширення: помірний пояс Центральної та Східної Європи, помірний та субтропічний пояси Східної Азії. В Україні достовірно відомий із Закарпатської, Львівської, Волинської, Тернопільської, Івано-Франківської, Чернівецької, Хмельницької, Рівенської, Житомирської, Київської, Чернігівської та Полтавської областей; сумнівною залишається вказівка Єршова та Фільда (1870) про знаходження цього виду в Херсонській губернії. Зустрічається переважно на забо-

лочених лісових галявинах, просіках, торфовищах.

Метелик: розмах крил 50–60 мм; статевий диморфізм: самиці мають більш округлі крила без андроконіальних лусочок на передніх крилах.

Період льоту: від липня по середину-кінець серпня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: фіялки (*Viola*).

В Україні номінативний підвид.

Рід *Brenthis* Hübner, [1819]

190. *Brenthis ino* (Rottemburg, 1775)

Перлівець таволжаний, Іно

Papilio ino Rottemburg, 1775. *Naturforscher*, Halle 6: 19, Tab. 1, Fig. 3, 4.

Типова місцевість: Галле (Заале), Німеччина.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно, крім безлісних ділянок степової зони.

Brenthis ino, ♀

Зустрічається на луках та лісових болотах.

Метелик: розмах крил 28–41 мм; статевий диморфізм: самиці більші і контрастніше забарвлені.

Період льоту: від початку червня по кінець липня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: гадючники (*Filipendula denudata*, *F. vulgaris*), малини (*Rubus idaeus*, *R. chamaemorus*), таволжник звичайний (*Aruncus vulgaris*), родовик лікарський (*Sanguisorba officinalis*).

В Україні номінативний підвид.

191. *Brenthis daphne* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Перлівець Дафна

Papilio daphne [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 177.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно, крім південних степових теренів та високогір'я Карпат. Зустрічається на галявинах листяних та змішаних лісів, біля чагарників, у галях.

Метелик: розмах крил 42–52 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від початку червня по кінець липня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: фіялки (*Viola*), ожини (*Rubus idaeus*, *R. caesius*).

В Україні номінативний підвид.

192. *Brenthis hecate* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

● Перлівець Геката

Papilio hecate [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend*, p. 179.

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: Південна та Середня Європа, помірний пояс Західної та Центральної Азії. В Україні за літературними даними відомий із Львівської, Волинської, Чернівецької, Житомирської, Київської, Полтавської та Херсонської областей, останнім часом тут не відмічався. Єдиним місцем, де цей вид зберігає постійну та досить високу чисельність, є Південне узбережжя Криму та гірський Крим. Зустрічається на трав'янистих схилах, сухих луках, лісових галявинах.

Метелик: розмах крил 36–44 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: червень–липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: еспарцети (*Onobrychis*), фіялки (*Viola*), гадючники (*Filipendula denudata*, *F. vulgaris*).

В Україні номінативний підвид.

Brenthis hecate, ♂

Рід *Clossiana* Reuss, 1920

193. *Clossiana eunomia* (Esper, [1799])

● Перлівець Евномія

Papilio eunomia Esper, [1799]. *Schmett. Abb. Nat. Suppl. 1. Abschn.: 94, Tab. 110, Fig. 5.*

Типова місцевість: «Прусія».

Поширення: арктичний та помірний пояси Палеарктики. В Україні відомий із Закарпатської, Львівської, Волинської, Житомирської, Київської та Кіровоградської областей. Зустрічається на торфовищах та вологих луках у листяних лісах.

Метелик: розмах крил 31–40 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: від кінця (середини) травня по середину (кінець) червня, одне покоління.

Кормові рослини гусені: гірчаки (*Polygonum viviparum*, *P. bistorta*), лохина (*Vaccinium uliginosum*), фіялки (*Viola*).

В Україні номінативний підвид; до нього відноситься і описаний з теперішньої території Чернівецької області підвид *bucoviensis* Normuzaki, 1897. Популяції крайніх північних частин України наближаються до форми *ossianus* Herbst, 1800, що має контрастніше забарвлення та менші розміри; деякі автори розглядають цю форму як підвид. У деяких старих працях наводився під назвою *aphirape* Hübner.

194. *Clossiana euphrosyne* (Linnaeus, 1758)

Перлівець Єфросина

Papilio euphrosyne Linnaeus, 1758. *Syst. Nat. (Ed. 10) 1: 481.*

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні повсюдно, крім посушливих південних теренів та Криму. Зустрічається на лісових галявинах та просіках, трав'янистих схилах, іноді в населених пунктах.

Метелик: розмах крил 31–42 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: травень–липень, одне покоління; інколи (не щороку) наприкінці липня–у серпні з'являється 2-е покоління.

Кормові рослини гусені: фіялки (*Viola*), малина (*Rubus idaeus*).

В Україні номінативний підвид.

195. *Clossiana titania* (Esper, [1793])

● Перлівець Титанія

Papilio titania Esper, [1793]. *Schmett. Abb. Nat. Suppl. 1. Abschn.: 58, Tab. 103, Fig. 4.*

Типова місцевість: [Королівство] Сардинія (нині П'ємонт, Італія).

Поширення: помірний пояс Палеарктики. В Україні за літературними джерелами відомий тільки з Львівської, Чернівецької, Житомирської та Харківської областей. Зустрічається на заболочених лісових галявинах, торфовищах.

Метелик: розмах крил 31–44 мм; статевий диморфізм: самиці пересічно більші від самців, з більш округлими передніми крилами.

Період льоту: травень–липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: ракові шийки (*Polygonum bistorta*), лохина (*Vaccinium uliginosum*), фіялки (*Viola*).

В Україні дуже рідкісний вид, можливо, зник на більшій частині території. Систематичне положення українських популяцій потребує уточнення. Деякими авторами центрально-європейські популяції відносяться до *spp. cypris* Meigen, 1828 (описаний з Німеччини, Баварії та Швейцарії). У деяких старих працях наводився під назвою *amathusia* Esper.

196. *Clossiana selene* ([Denis & Schiffermüller], 1775)

Перлівець Селена

Papilio selene [Denis & Schiffermüller], 1775. *Ankündigung syst. Werkes Schmett. Wienergegend, p. 321.*

Типова місцевість: Відень, Австрія.

Поширення: арктичний та помірний пояси Палеарктики. В Україні повсюдно, крім посушливих південних теренів та Криму. Зустрічається на лісових галявинах та просіках, трав'янистих схилах, луках.

Метелик: розмах крил 31–40 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: 1-е покоління у травні–червні, 2-е — з липня по вересень; метелики 2-го покоління дрібніші і, як правило, менш численні.

Кормові рослини гусені: фіялки (*Viola*).

В Україні номінативний підвид.

Clossiana selene, ♀

197. *Clossiana dia* (Linné, 1767)

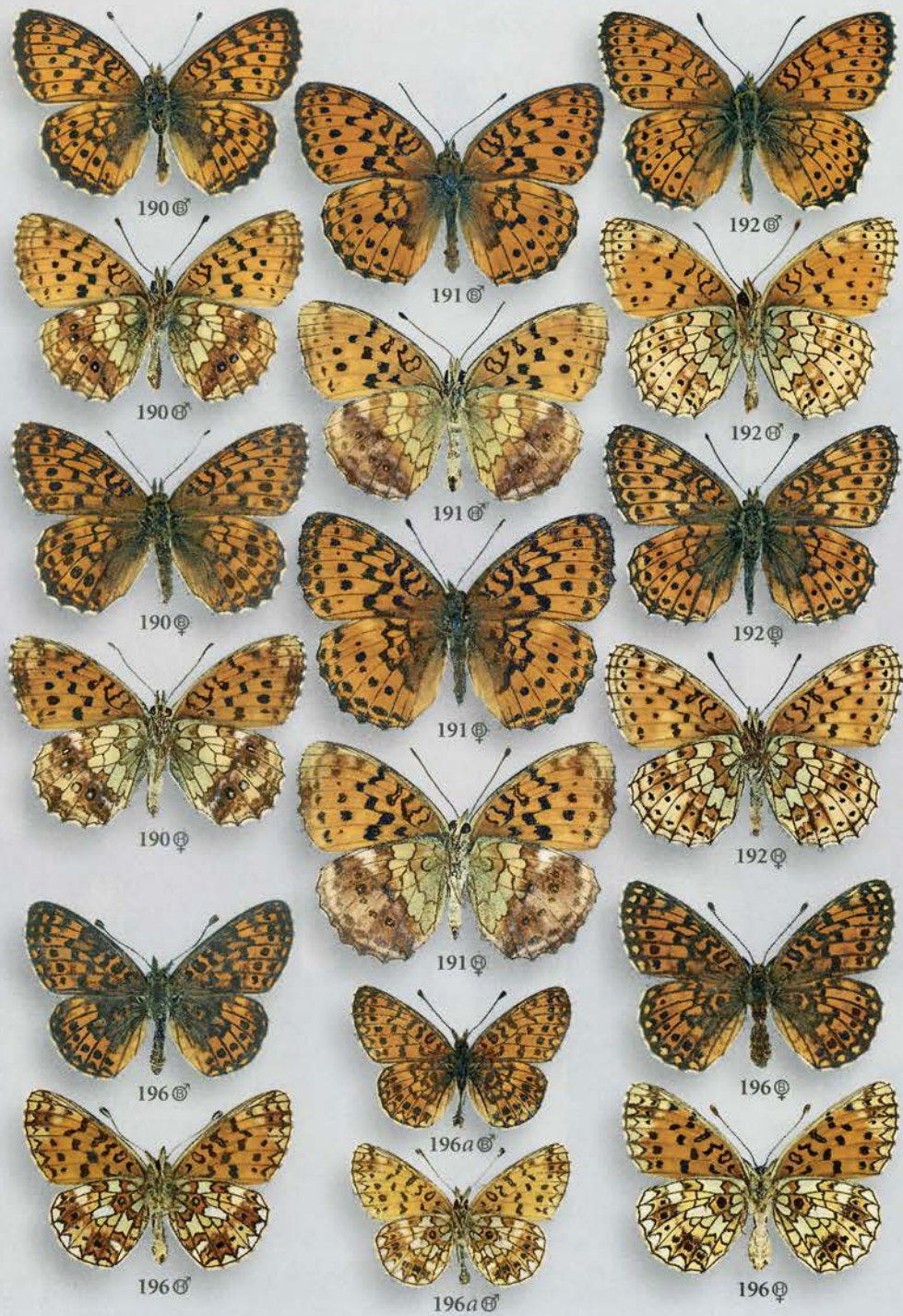
Перлівець малий, Дія

Papilio dia Linné, 1767. *Syst. Nat. (Ed. 12) 1: 785.*

Типова місцевість: Австрія.

Поширення: помірний пояс Західної та Центральної Палеарктики. В Україні повсюдно, крім Карпат та Криму. Зустрічається по сухих лісових галявинах та просіках, сухих трав'янистих схилах, у степах.

Clossiana dia, ♀

Метелик: розмах крил 32–34 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: 1-е покоління на півночі від травня по червень, 2-е — від липня по серпень; на півдні — від середини квітня по вересень, у двох-трьох поколіннях. Метелики 2-го та 3-го поколінь дрібніші та менш численні.

Кормові рослини гусені: фіялки (*Viola*), суховершка звичайна (*Prunella vulgaris*).

В Україні номінативний підвид.

Рід *Boloria* Moore, [1900]

198. *Boloria aquilonaris* (Stichel, 1907)

● Перлівець північний

Argynnis pales aquilonaris Stichel, 1907. *Berl. Ent. Z.* 53: 81, Taf. 3, Fig. 5.

Типова місцевість: Швеція.

Поширення: Північна та Центральна Європа, Західна Азія. В Україні поширений на Закарпатті, у Карпатах, Прикарпатті та на Поліссі. Зустрічається на торфовищах, гірських та лісових вологих луках.

Метелик: розмах крил 29–39 мм; статевий диморфізм невиразний.

Період льоту: червень–липень, одне покоління.

Кормові рослини гусені: журавлина болотна (*Oxycoccus palustris*), фіялки (*Viola*), гірчак зміїний (*Polygonum bistorta*).

В Україні номінативний підвид. У зв'язку із осушенням боліт у багатьох місцях перебуває під загрозою зникнення або зник.

Ймовірні для України види

[199]. *Polyommatus admetus* Esper, [1783]

Синявець Адмет

Papilio admetus Esper, [1783]. *Schmett. Abb. Nat.* 1(2): 148, Taf. 82, Fig. 2, 3.

Типова місцевість: Угорщина.

Наводився лише один раз для околиць Котовська Одеської області (Шугуров, 1906). Фактичний матеріал невідомий, але можливо, що Одеською областю проходить північно-східна межа ареалу, який простягається від Угорщини та Балканського п-ва до Туреччини.

[200]. *Kirinia roxelana* (Cramer, [1777])

Осадець Роксолана

Papilio roxelana Cramer, [1777]. *Vitl. Kap.* 2: 101, Taf. 161, Fig. C, D, E, F.

Типова місцевість: Стамбул, Туреччина.

Декілька разів наводився для фауни України, але ці вказівки потребують підтвердження. Досить звичайний вид на Балканах та в Малій Азії, де зустрічається на кам'янистих плато, серед гірського рідколісся та в гірських лісах. Можливо, вказівка В. Набокова (Nabokoff, 1920) для Криму ґрунтувалась на фактичному матеріалі.

[201]. *Lasiommata petropolitana* (Fabricius, 1787)

Осадець петербурзький

Papilio maera petropolitana Fabricius, 1787. *Mant. Insect.* 2: 36.

Типова місцевість: Санкт-Петербург, Російська Федерація.

Неодноразово наводився для території України (Одеса, Полтавщина, Поділля, Крим тощо), але фактичний матеріал невідомий. Як припускали Образцов та Шелюшко (1939), цей вид могли плутати з близьким та звичайним *L. maera*. Можна сподіватись, що вид буде знайдено в українських Карпатах, бо він відомий з сусідніх Румунії, Словаччини та Польщі.

[202]. *Erebia melas* (Herbst, 1796)

Гірняк черноокий

Papilio melas Herbst, 1796. *In: Jablonsky Natursyst. in- u. ausland. Insekten: Schmett.* 8: 191, Taf. 210, Fig. 4–7.

Типова місцевість: Банат, Румунія.

Декілька разів наводився для території України (наприклад, Velke, 1859) для околиць Кам'янця-Подільського Хмельницької обл.). Фактичний матеріал невідомий. Поширений в гірських системах Балканського півострова та в румунській частині Карпат. Ймовірно знаходження в межах Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей.

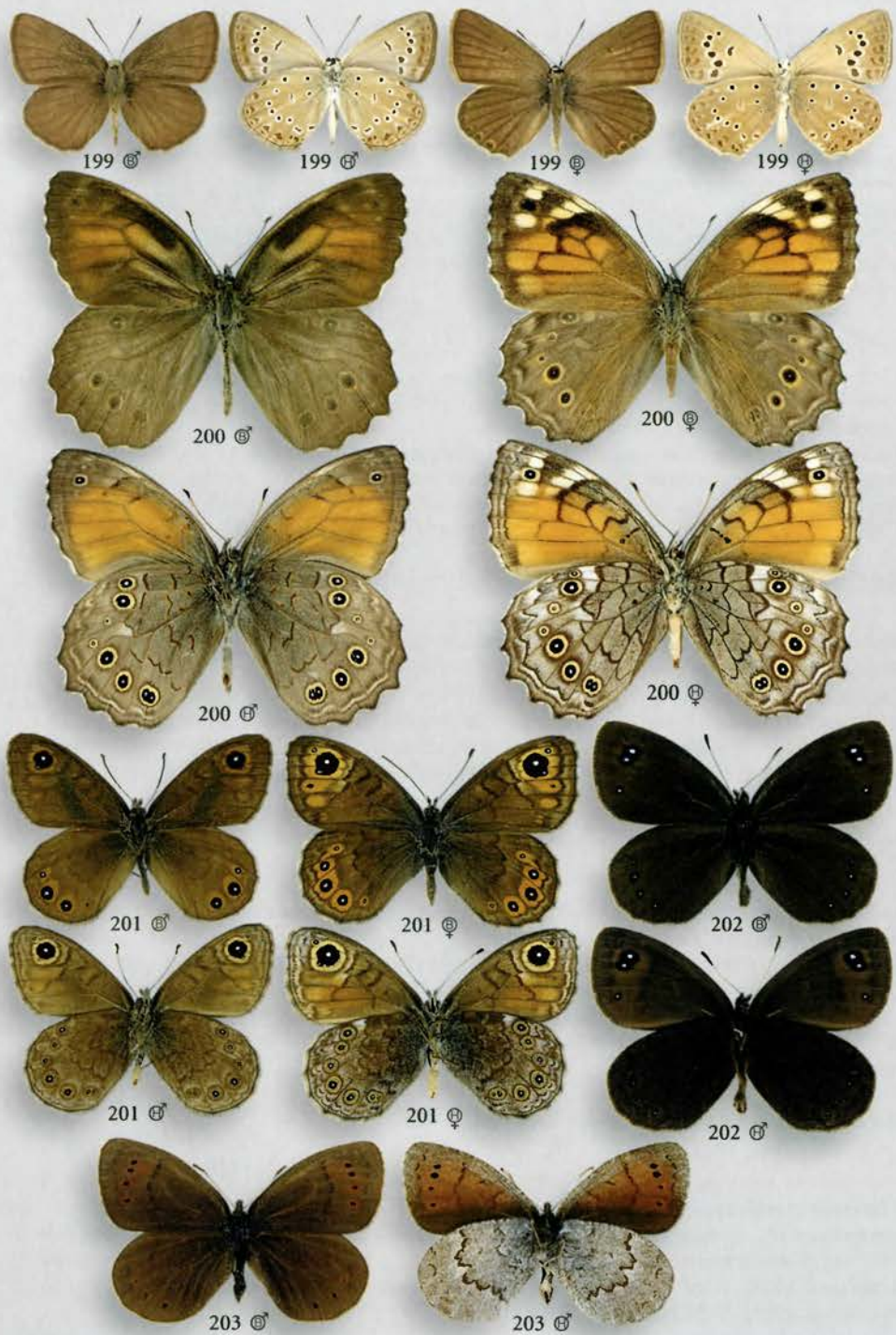
[203]. *Erebia pandrose* (Borkhausen, 1788)

Гірняк Пандроса

Papilio pandrose Borkhausen, 1788. *Naturgesch. eur. Schmett.* 1: 95.

Типова місцевість: Штирія, Австрія.

Наводився Гормузаки (Hormuzaki, 1897) як *Erebia lappona* для Буковини. Фактичний матеріал невідомий. Поширений в гірських районах Західної, Центральної, Північної Європи та Азії. Ймовірно знаходження в межах Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей.

[204]. *Erebia cassioides* (Reiner & Hohenwarth, 1792)

Гірняк австрійський

Papilio cassioides Reiner & Hohenwarth, 1792. *Botan. Reise Oberkärnt. Alpen*. 1: 262, Taf. 6, Fig. 1.

Типова місцевість: Гейлігенблут, Австрія.

Наводився Гормузаки (Hormuzaki, 1897) як *Erebia tyndarus* для Буковини. Фактичний матеріал невідомий. Поширений в гірських системах Західної та Центральної Європи.

[205]. *Erebia epiphron* (Knoch, 1783)

Гірняк альпійський

Papilio epiphron Knoch, 1783. *Beitr. Insektenesch.* 3: 131, Taf. 6, Fig. 7.

Типова місцевість: Гарц, Брокен, Німеччина.

Наводиться в сучасних європейських довідниках (наприклад, Tolman & Lewington, 1997) для Карпат включно з українською частиною. Ймовірно знаходження в межах Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей.

[206]. *Limenitis reducta* Staudinger, 1901

Пасмовець південний

Limenitis camilla reducta Staudinger, 1901. *Cat. Lep. Pal.* (Ed. 3) 1: 22.

Типова місцевість: Степанакерт, Азербайджан.

Наводився Образцовим та Шелюжком (1939) як можливий для південно-західної частини України. Зображення у книзі В. Тузова (Tuzov, 2000: Pl. 8, Fig. 2) самиці, зібраної начебто «в Криму» у 1973 р., без нових доказів навряд чи можна вважати достовірним.

[207]. *Polygonia egea* (Cramer, [1775])

Щербатка турецька

Papilio egea Cramer, [1775]. *Uitl. Kap.* 1: 124, Taft. 78, Fig. C, D.

Типова місцевість: Стамбул, Туреччина.

Цей вид як можливий для півдня України навели Образцов та Шелюжко (1939); вони мали також один екземпляр, «начебто взятий в Святошино під Києвом». Відомий з сусідньої Молдавії та з Саратовської області Російської Федерації.

[208]. *Charaxes jasius* (Linné, 1767)

Сонцевик двохвостий

Papilio jasius Linné, 1767. *Syst. Nat.* (Ed. 12) 1(2): 749.

Типова місцевість: «Барбарія», Алжир.

Наводився Алфераки (1908) та Коршуновим (1972) з Криму за візуальними спостереженнями, можлива наявність в Криму не спростовувалась іншими авторами (Некрутенко, 1985; Єфетов, Будашкін, 1990), але фактичного матеріалу брак.

[209]. *Danaus chrysippus* (Linnaeus, 1758)

Данаєць Хрисипп

Papilio chrysippus Linnaeus, 1758. *Syst. Nat.* (Ed. 10) 1: 471.

Типова місцевість: Єгипет, Китай.

Зустріч єдиної залітної особини в Криму (Карадаг) зафіксована Будашкіним (1997). Вид поширений в субтропічній та тропічній Азії, Африці, Австралії та на середземноморському узбережжі Європи. Активний мігрант.

Нарис історії досліджень денних метеликів України

Початок зоологічних (і в тому ентомологічних) досліджень в Україні припадає на той період історії (кінець XVIII — середина XIX ст.), коли територія теперішньої української держави була поділена на дві частини: західна чверть її, до якої входили Закарпаття, Східна Галичина та Буковина, перебувала під владою Австро-Угорської, східні три чверті — тодішні Волинська, Подільська, Київська, Катеринославська, Херсонська, Чернігівська, Полтавська, Харківська та Таврійська губернії з частиною землі Донського козацького війська — входили до складу Російської імперії.

У той час, після загального прийняття зоологами біномінальної номенклатури та системи тварин Ліннея (див. Вступ), вже публікувалися основоположні систематико-фауністичні трактати Михаеля Деніса та Ігнаца Шиффермюллера, Євгена Йозефа Христофа Еспера, Якова Гюбнера (див. далі), Готліба Августа Вільгельма Геррих-Шеффера та інших авторів, які створили основу до подальшого вивчення фауни лускокрилих комах Палеарктики ([Denis & Schiffermüller], 1775; Esper, 1777–[1779], 1780[1786], 1789– [1805], [1805–1830]; Hübner, 1796–[1838], 1816–[1826]; Herrich-Schäffer, 1843, 1843–1856) та заклали спеціальну галузь науки, що вивчає цих комах — лепідоптерологію. Це був період численних подорожей дослідників тваринного світу, організації мережі мандрівників та резидентів-колекторів у різних частинах світу, які постачали матеріал провідним науковцям Європи. Водночас розпочалося детальне дослідження регіональних фаун та створення при науково-учбових закладах та приватних колекцій лускокрильців. Широка захопленість збиранням та вивченням метеликів не лише серед фахівців-природознавців, але й серед аматорів-шанувальників природи призвела до повстання торгівлі та обміну колекційними екземплярами комах, а відтак — до виникнення фірм, що торгували не лише колекціями, але й обладнанням до їх збирання, монтування та зберігання. Розпочалося видання друкованих каталогів колекцій, якими було покладено початок систематизації комах. Серед безлічі таких фірм найбільш відомою стала фірма

фахового лепідоптеролога доктора Отто Штаудингера (1830–1900) у Дрездені. Штаудингер став найбільш авторитетним спеціалістом в галузі систематики та фауністики лускокрильців другої половини XIX та початку XX ст. Поряд із найбільшою в Європі колекцією цих комах Штаудингер мав повну без прогалин бібліотеку публікацій, присвячених лускокрилим комахам усього світу. Це дозволило йому здійснити видання каталогу лускокрильців спершу Європи (видання 1861 та 1871 pp.), а згодом і всієї Палеарктики (Staudinger, Rebel, 1901). Прийняті у цих виданнях система та номенклатура дістали повсюдного визнання й були взяті за основу упорядниками усіх найважливіших довідників з лускокрилих комах Палеарктики (напр., Rühl, Heyne, [1892–1895]; Spuler, [1903–1908; Seitz, 1907–1909 та ін.). Каталог Штаудингера міцно затвердився як основний номенклатурний та бібліографічний довідник, що забезпечував уніфікацію номенклатури в усіх публікаціях з лускокрилих аж до середини XX ст. Наукова колекція Штаудингера, в якій зберігаються типи більшості описаних з Палеарктики видів та підвидів метеликів, по його смерті змінила двох власників (О. Банг-Гаас, Г. Котцш), а після другої світової війни стала власністю Зоологічного музею Гумбольдтівського університету в Берліні. Вона стала справжньою Меккою для всіх дослідників фауни та систематики лускокрилих комах. Частина колекції залишилася в Дрездені й зберігається нині в Державному музеї тваринознавства.

Доля колекції Штаудингера є характерною для великих зібрань комах. З плином часу приватні колекції, змінивши декількох власників, або гинуть без належного догляду, або ж потрапляють до державних установ, переважно природничих музеїв, які стають депозитаріями таких колекцій та забезпечують їхнє тривале зберігання та доступність для дослідників систематиків та фауністів. В процесі вивчення матеріалу колекцій та встановлення нових таксонів видової групи колекції стають місцем зберігання типів — еталонних зразків тварин, які, будучи носіями назв, є єдиною основою точної ідентифікації таксонів (Horn та співавт., 1990).

Цікавість до вивчення фауни лускокрильців обширу, що на ньому тепер розлягається Україна, стала пробуджуватися після подорожей академіка Російської імператорської академії наук Петра Симона Палласа (1741–1811). За матеріалами своєї першої експедиції 1768–1774 рр., маршрут якої до Сибіру пролягав через європейську частину Російської імперії, Поволжя та Урал, Паллас описав 8 нових видів денних метеликів, які згодом були знайдені й на терені України (Pallas, 1771). Під час другої своєї експедиції (1793–1794) Паллас відвідав пониззя Волги, Північний Кавказ, південні губернії сучасної України та Крим (Pallas, 1799–1801). В Криму він після цієї подорожі й оселився, й прожив там з 1794 по 1810 рік. Під час цієї експедиції Паллас збирав комах та інших тварин, описи яких мав вмістити до свого іншого твору — «Zoographia Rosso-Asiatica», — який писав під час перебування в Криму. Так сталося, що друком вийшли лише три томи цієї славетної праці, присвячені хребетним тваринам. Рукопис четвертого тому, присвяченого комахам, в якому описуються також метелики, ілюстрований чудовими кольоровими малюнками ентомолога Шепеля, виконаними під наглядом Палласа, зберігається в бібліотеці Гумбольдтського університету в Берліні. Є всі підстави гадати, що саме за зборами метеликів, зробленими під час археологічних досліджень Палласа в стародавньому Херсонесі біля Севастополя, які він передав славетному німецькому лепідоптерологові Есперу, був описаний передтим невідомий метелик *Zegrus eupheme* (Esper, [1804]) — один з найгарніших біланів фауни України.

Першим дослідником фауни метеликів України слід вважати одного з основоположників лепідоптерології Якова Гюбнера (1761–1826). Родом з Авсбурга, старовинного баварського осередка ткацької промисловості, Гюбнер ще у шкільні роки виявив здібності до малювання, що й визначило його вибір фаху художника-гравера із виготовлення форм до друку (вбиванки) візерунків на тканині. Замилування природою привело його спершу до перенесення на вбиванки візерунків метеликів, а згодом — до глибокого вивчення та публікації власноруч ілюстрованих праць із систематики цих комах, що принесли йому світової слави (у цій книзі, прикладом, ім'я Нібнер як автор

наукових назв метеликів згадується понад 40 разів). Наприкінці 1786 року Гюбнер дістає посаду художника-модельєра на одній з ткацьких мануфактур у Немирові. Протягом трьох років (1787–1789) перебування у місті він користується з усякої нагоди до збирання та спостереження метеликів у нових для нього місцях і водночас працює над однією із своїх книг про метеликів (з 16 опублікованих за життя та помертню). Наслідком цих зборів стала одна з перших його наукових праць — «Перелік українських метеликів з околиць Немирова» (*Verzeichnis ukrainischer Schmetterlinge in der Gegenden um Niemierow*), що містить 539 видів лускокрилих (в тому 48 видів денних метеликів — «Papilones»). На жаль, ця праця не була опублікована. Оригінал рукопису зберігається в бібліотеці Королівського ентомологічного товариства в Лондоні (Hemming, 1937).

Перші друковані відомості про фауну денних метеликів України, що стосуються південної її частини, знаходимо в праці полковника, начальника Кадетського корпусу в Санкт-Петербурзі, статського радника, зоолога та ботаніка Йоганна де Бебера (1746–1820), який у квітні–липіні 1793 р. відбув наукову подорож за маршрутом Катеринослав (Дніпропетровськ)–Крим (з відвідинами багатьох місць на півострові)–Берислав. У своїй статті «Про деякі з ентомологічних дивинок із Таврії» серед інших зібраних комах автор сповіщає про знаходження в околицях Катеринослава 7, у різних місцях Кримського півострова 35, у степу коло Берислава — 13 видів денних метеликів (Böber, 1793; див. також Voeber, 1812).

Вивчення фауни лускокрильців Правобережної України, було започатковано статтею хранителя ентомологічної колекції Волинського ліцею в Кременці Лоренса (Лаврентія) Чекановського «Перелік волинських та подільських метеликів колекції Волинського ліцею» (Czekanowski, 1832). До переліку занесено 120 видів і 3 різновиди денних метеликів із зазначеннями місць зборів: «Волинь» та «Поділля»; перше переважно стосується околиць Кременця, друге — околиць Винниці.

Найповнішим опрацюванням фауни денних метеликів України першої половини XIX ст. є стаття професора Ришельєвського ліцею в Одесі (заснований 1817 р., з 1865 р. — Новоросійський університет, з 1933 — Одеський державний

Яков Гюбнер
(1761–1826)

Олександр Нордман
(1803–1866)

Максиміліян Сила Новицький
(1826–1890)

університет) Олександра Давидовича Нордмана (1803–1866) «Метелики, знайдені в таврійсько-кавказькій фауністичній області» (Nordmann, 1851), яка переважно висвітлює склад фауни південної частини України. Написана на основі матеріалів, зібраних під час подорожей автора до Криму (1833, 1835, 1837, 1843), по Херсонській, Катеринославській (1833, 1840, 1844, 1847) та Київській (1844) губерніях, Бессарабії (1837, 1848), та Кавказу (1835), а також за повідомленнями декількох колекторів (Х. Стевена, А. Кіндермана та ін.), стаття містить дані про знаходження в Україні 115 видів денних метеликів.

Передаючи до публікації в «Бюлетені Московського імператорського товариства дослідників природи» рукопис статті, Нордман переказав цьому товариству також частину зібраних під час своїх експедицій матеріалів. Вони були використані професором Казанського університету Едуардом Фридрихом (Едуардом Олександровичем) Еверсманом при укладанні першої в Російській імперії книги, присвяченої метеликам — 5-го тому «Entomographia Imperii Rossici», виданої за редакцією засновника та віце-президента товариства Готгельфа (Григорія Івановича) Фішера де Вальдгайма на взірць палласівської «Зоографії». Праця містить описи та кольорові зображення (художник Г. Вольф) метеликів-сонцевиків (Nymphalidae) з різних провінцій Російської імперії (Eversmann, 1851). Усього в «Ентомографії» описано 61 вид сонцевиків, з

них для 38 видів вказано знаходження на території теперішньої України.

Далі в шеругу перших дослідників фауни метеликів України стоїть ім'я натураліста-самоука Густава Бельке (1810–1873). Наукова діяльність Бельке була пов'язана з Віленським університетом та Кременецьким (Волинським) ліцеєм, закладеним 1805 року. 1827 року при ліцеї під орудою професора Бессера був створений зоологічний музей, куратором ентомологічних колекцій в якому був згаданий вище Л. Чекановський. Перу Бельке належать три праці, присвячені історії досліджень природи, фізико-географічному описові та каталогізації флори та фауни околиць Кам'янець-Подільського та Радомишльського повіту Київської губернії (Belke, 1853, 1859, 1866). Для Київської губернії ним наведено 37 видів денних метеликів (Belke, 1866: 513–515).

Початок вивченню лускокрильців Лівобережної України поклав статтею у тому ж «Бюлетені» співробітник (з 1868 р. професор) Харківського університету, один із засновників та перший голова Харківського товариства дослідників природи Олександр Вікентійович Чернай (1821–1898) (Czernay, 1854). Переїхавши 1845 року до Харкова із Санкт-Петербурга, де він працював у Зоологічному музеї Академії наук, Чернай розгорнув активну роботу з вивчення фауни та природи Харківської та прилеглих губерній. Вказана стаття є першим фауністичним зведенням для теренів Лівобережної України.

Дослідження Черная були продовжені співробітником Харківського університету Василем Олексійовичем Ярошевським (1841–1904). У своїх працях, написаних на основі власних зборів та колекцій інших збирачів, він наводить для «Харкова та його околиць» (Харківської, Курської, Полтавської, Катеринославської та Херсонської губерній) 86 видів денних метеликів (Ярошевський, 1880a, b).

Подальші відомості про фауну метеликів Полтавської губернії знаходимо в працях Л. К. Круліковського (1901) та М. Маркова (1902). Протягом 20 років (з 1902 по 1922) у степовій частині Полтавської губернії збирав метеликів Микола Михайлович Воскресенський (1889–1969), з 1916 по 1938 р. асистент, викладач та доцент Київського університету. Його праця, написана за матеріалами цих зборів та відомостей попередників, містить перелік 67 видів денних метеликів (Воскресенський, 1927).

Першою працею, в якій з достатньою ґрунтовністю висвітлюється фауна денних метеликів Наддністрянської України, є опублікована 1865 року у Львові книга Новицького «Метелики Галичини» (Nowicki, 1865). Максиміліян Сила Новицький (1826–1890) народився у Східній Малопольщі. По закінченні гімназії та одного курсу юридичного відділу Львівського університету присвятив себе вчителюванню, і протягом багатьох років працював у народних школах та гімназіях. Він був завзятым збирачем комах, виїжджав до Відня з метою ознайомлення із зоологічними колекціями та визначення зібраного матеріалу. 1863 року, по опублікуванні «Списку лускокрилих комах Східної Галичини» (Nowicki, 1860) отримав ступінь доктора філософії у Львівському університеті, і того ж таки року обійняв посаду професора кафедри зоології Ягеллонського університету в Кракові. Усі подальші публікації, присвячені фауні цього регіону (Garbowski, 1892, Klemensiewicz, 1894, 1898–1911; Hirschler, Romaniszyn, 1909, Brunicki, 1908–1913 та ін.), являють собою лише доповнення, подальший розвиток дослідження, започаткованого монографією Новицького. Монографія складається з «Вступу», який містить детальний опис усіх стадій розвитку метеликів і завершується таблицею (дихотомічним ключем) до визначення родин, та «Описової частини», де наводяться дані про 126 видів денних

метеликів. Книга, очевидно, планувалася, як перший том у серії визначників лускокрилих комах Галичини.

Чималу пайку до вивчення фауни лускокрильців Галичини та прилеглих територій Поділля доклав Іван Григорович Верхратський (1846–1919), уродженець Тернопільщини, випускник природничого відділення філософського факультету Львівського університету (1868) та природничих курсів у Кракові, перший голова математично-природничої секції Наукового товариства ім. Шевченка, український природознавець, філолог, педагог, письменник та перекладач, автор перших україномовних підручників зоології та ботаніки. Найбільшою з його ентомологічних праць є «Метелики Станіславова (тепер Івано-Франківськ) та його околиць», що вийшла 1893 р., в якій для обстеженої території наведено 102 види денних метеликів (Werchratski, 1893). Та основною заслугою Верхратського перед українською біологією, і ентомологією зокрема, є закладання основ української наукової термінології. За наслідками вивчення лексики народних говірок ним у Львові 1864–1879 рр. було видано «Початки до уложення номенклатури и терминологии природописной народней» у шести випусках; третій випуск цього видання (Верхратський, 1869) містить українські назви лускокрилих комах. Більшість цих назв згодом була ухвалена до офіційного вжитку природничим відділом Інституту української наукової мови Української академії наук (Щоголів, 1928). Саме ці назви використовуються у цій книжці (українські назви видів, відсутні у словнику Щоголева, пропонуються тут уперше). Більш детально про формування української номенклатури та наукової термінології в галузі зоології див. у передмові до українського перекладу Міжнародного кодексу зоологічної номенклатури (Некрутенко, 2003b).

Усе своє життя видав справі вивчення лускокрильців Буковини один із найвідоміших ентомологів Європи, професор ентомології та зоогеографії Чернівецького університету барон Костянтин Гормузаки (1863–1937), який народився й помер у Чернівцях. Його підсумкова праця «Дослідження фауни лускокрилих комах Буковини» вийшла друком 1894 року в Чернівцях (Hormuzaki, 1894); усі подальші його публікації були присвячені уточненню та поглибленню відомостей про метеликів Буковини (Hormuzaki,

Костянтин Брамсон
(1842–1909)

Іван Верхратський
(1846–1919)

Григорій Грумм-Гржимайло
(1860–1936)

1897–1907 та інші), переважно на основі власних зборів. Крім Буковини досліджував фауну метеликів Румунії, Карпат та Альп. Більшість публікацій Гормузаки про метеликів (а їх понад 75) містить ґрунтовний зоогеографічний аналіз фауни гірських районів Європи. На жаль, колекція Гормузаки загинула під час другої світової війни. Лише мала її частина (без денних метеликів) вціліла в колекції Зоологічного музею Чернівецького національного університету (Карлацук та співавт., 2000).

Вагомим внеском у вивчення денних метеликів «юго-западної Росії» (або, точніше, Волинської, Подільської та Київської губерній) стала перша монографічна праця відомого колекціонера А. Ксенжопольського (1912), в якій для цього регіону наводиться 155 видів денних метеликів; в роботі описано один новий підвид та 18 аберативних форм метеликів.

Антон Владиславович (Антоні-Маріан) Ксенжопольський народився 15(27) червня 1877 р. в Житомирі, «у домі батька» (Велика Бердичівська, 39). 1896 року закінчив житомирську класичну гімназію, а 1902 — правниче відділення Київського університету Св. Володимира. З 1902 р. працює в Житомирі адвокатом, а з 1914 — інспектором та очільником різних комісій Волинської губернської земської управи. Був активним членом Товариства дослідників Волині, з 1909 р. — членом Російського ентомологічного товариства, Товариства любителів природи у Варшаві.

1909 року вступив до членів («полных товарищей») акціонерного товариства «Бюро Натураліст» у Києві (постачання навчального приладдя з природознавства) з метою створення при ньому, разом з Г. Льгота-Льгоцьким, дочірнього підприємства — лепідоптерологічного відділу, який мав би провадити торгівлю та обмін колекційними екземплярами метеликів. 1913 року обіймає посаду спеціаліста-ентомолога «с окладом содержания 100 руб. в месяц и 200 руб. на разъезды до конца года», а з 1915 — завідувача ентомологічного бюро (губернського ентомолога) Волинської губернської земської управи. У цей час зав'язує широкі стосунки з обміну, купівлі та продажу колекційних матеріалів метеликів з різними провінціями Російської імперії та з багатьма країнами Європи. З 1918 р. входить до опікунської ради Волинського музею, водночас перейнявши в музеї посаду завідувача зоологічного відділення.

1922 року, після громадянської та радянсько-польської воєн, виїжджував до Польщі, де увійшов до складу Польського ентомологічного товариства. З 1923 р. працював урядником, суддею мирового та окружного судів у Замості, а з 1932 — нотаріусом судів у Любліні. Помер 29 липня 1939 р. у Любліні.

Колекція Ксенжопольського, одна з найбільших в Україні (близько 28 тис. екземплярів з Волині та інших регіонів України, Боржомі (Грузія), Казікопарана (Туреччина), Криму, Далекого Сходу та з

багатьох інших країв), у 1934 р. була придбана Київським університетом і долучена до складу основної колекції метеликів (див. далі).

Наступний список денних метеликів самої лише Волині (Катеринич, 1930) містить 111 таксонів видової групи (в тому інфрапідвидових), зібраних переважно в околицях Новограда-Волинського ентомологом-аматором І. М. Михайловим з 1863 по 1917 рік.

Фауні Поділля присвячена праця А. Тушина і М. Раєвського (1915), в якій на основі зборів 1902–1910 рр. для губернії наводиться 65 видів денних метеликів. Далі денних лускокрильців регіону вивчав професор Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту Василь Полікарпович Храчевич (1887 – рік смерті невідомий), який очолив створення 1925 року Кабінет вивчення Поділля Української академії наук. Результатом досліджень стали дві опубліковані праці: одна з них, опублікована у співавторстві з асистентом Д. О. Богацьким (1915), наводить для околиць Кам'янець-Подільського 102 види, друга (1927) — для околиць Гайсина та Гранова 60 видів денних метеликів. У праці М. Білосора (1931) для околиць Винниці та Могилева знайдено 100 видів з детальними даними про місця зборів. Колекція Храчевича, що містила близько 4500 екземплярів метеликів, увійшла до складу колекції Київського університету.

На початку ХХ ст. в Херсонській губернії працював відраджений туди Товариством природознавців при Новоросійському університеті в Одесі співробітник цього університету Олександр Михайлович Шугуров (1881–1912). На основі вивчення зборів лускокрильців ним опубліковано дві статті (Шугуров, 1906, 1907), у яких для Херсонської губернії наводиться 128 видів денних метеликів та подається розлогий зоогеографічний аналіз фауни півдня України. В околицях Миколаєва збирав лускокрилих А. Яната, який виявив там 41 вид денних метеликів (Яната, 1910).

Першим дослідником фауни метеликів Криму був Григорій Юхимович Грумм-Гржимайло (1860–1936) — видатний мандрівник та географ, дослідник Центральної Азії. Найбільш відомим його твором стала 600-сторінкова розкішно ілюстрована монографія «Памір та його фауна лускокрилих комах», видана 1890

року. Ще будучи студентом Петербурзького університету, він 30 травня 1881 р. подас ректорові прохання про дозвіл здійснити наукову подорож до Криму для участі у боротьбі з філоксерою — нищівним шкідником виноградної лози. На це він одержав спеціальне відрядження від міністерства державного майна. Своїм перебуванням в Криму Грумм-Гржимайло скористався для вивчення місцевої фауни метеликів. Наслідком дослідження стала його перша друкована праця, яка була також першою, спеціально присвяченою фауні метеликів Криму (Грумм-Гржимайло, 1882), в якій для Криму наводиться 62 види денних метеликів. Наступний дослідник Криму (Мелиоранський, 1897) наводить для фауни самого лише Південного берега півострова 80 видів *Rhopalocera*. Крим завжди був місциною, часто відвідуваною колекторами. Серед більш відомих можна назвати російського лепідоптеролога М. Я. Кузнецова, який описав єдиний у фауні півострова ендемічний вид очняків *Pseudochazara euxina* (Kusnezov, 1909), російсько-американського письменника Володимира Набокова, генетика С. С. Четверикова та чимало інших, менш відомих збирачів, що залишили друковані праці. Але всі ці відвідини носили характер принагідних, короткочасних, пов'язаних переважно з відпочинком, екскурсій. Лише десь з середини ХХ ст. розпочалося планомірне дослідження фауни лускокрилих комах Криму. За сучасними даними фауна Криму налічує 118 видів денних метеликів (Коршунов, 1964; Некрутенко, 1985; Будашкин, 1986; Ефетов, 1987, 1988).

Помітною подією в лепідоптерологічній літературі кінця ХІХ ст. став вихід у світ першого дихотомічного ключа до визначення денних метеликів Європи (включно з територією України) та Кавказу, укладеного випускником Київського університету, вчителем класичних гімназій Катеринослава та Єлисаветграда (Кіровоград) Костянтином Людвіговичем Брамсоном (1842–1909). Видана накладом автора в Києві, його книжка «Денні метелики (*Rhopalocera*) Європи та Кавказу» (Bramson, 1890) повсюдно в Європі була сприйнята дуже прихильно і визнана зразковою. Поява її була пов'язана із задоволенням потреби в посібниках до визначення метеликів, адже уся тодішня література про метеликів складалася переважно з регіональних переліків, коротких

Костянтин Гормузаки
(1863–1937)

Антон Ксенжопольський
(1877–1939)
публікується вперше

Микола Образцов
(1906–1966)

описів та торгівельних каталогів. Лише рідкісні видання супроводжувалися ілюстраціями, якість яких дозволяла б шляхом порівняння надійно визначати комах.

Як вже було сказано, основними осередками зберігання систематичних колекцій тварин є природничі музеї. До найбільш відомих музеїв-депозитаріїв зоологічних колекцій у світі належать Природознавчий музей у Лондоні (відомий під назвою «Британський музей [природознавство]»), Зоологічний музей Гумбольдтівського університету в Берліні, Музей природознавства в Парижі, Баварський зоологічний музей в Мюнхені та деякі інші. Колекції, що зберігаються у цих музеях, мають статус національного надбання відповідних країн і відтак зберігаються з такою ж дбайливістю, як колекції творів образотворчого мистецтва та історичних музеїв.

Одна з найбільших у світі колекцій лускокрилих комах зберігається в Зоологічному музеї Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. За обсягом та географічним охопленням, а також за кількістю типових екземплярів, що зберігаються в ній, ця колекція входить до числа найбільш важливих довідкових колекцій світу. За своїм науковим значенням вона посідала друге місце в колишньому Радянському Союзі після колекції Зоологічного інституту Академії наук СРСР у Ленінграді. Засновником колекції є видатний український ентомолог

Лев Андрійович Шелюжко, який у 1940 році передав свою колекцію університетові. Історія колекції, сповнена драматизму, як і біографія її засновника, гідні більш детального розгляду.

Лев Андрійович Шелюжко народився 14(26) вересня 1890 р. у Києві, в родині багатого поміщика-землевласника. Будучи єдиною дитиною у сім'ї, від одержав вдома ґрунтовну початкову освіту, і вже з дитинства володів кількома іноземними мовами. З 1900 по 1908 рік він навчається у Київській першій гімназії, яку закінчує із золотою медаллю, а з 1908 по 1912 — на природничому відділенні Київського університету Св. Володимира. Вибір фаху не був випадковим. Лев Андрійович виховувався в родині, де любили й шанували природу, і де його дитяче захоплення акваріумними рибами та збиранням метеликів усіляко заохочувалося та підтримувалося — у тому й щедрим придбанням необхідного обладнання та книг. Його батько, агроном за фахом, сам часто робив екскурсії в природу й був майстерним збирачем та препаратором метеликів. Почавши свої збори в околицях Києва, Шелюжко швидко вдосконалюється в техніці збору та монтування комах, і вже 1902–1903 року створює колекцію, прирощення та обробка матеріалів якої стає справою усього його життя. Першим поповненням колекції з віддалених районів Російської імперії стали збори батька — спочатку на Північному Кавказі (район Мінеральних Вод), а потім у Дагестані та Туркменістані (разом із

В. В. Совинським), а також із Тамбовської губернії. Пізніше багаті збори були привезені з подорожей разом із батьком по Україні, до Уфимської губернії, а також із родинних поїздок на відпочинок до Криму, Боржомі (Грузія), Бад-Кіссингену (Баварія), Карлсбаду (Карлові Вари, Чехія), Швейцарії, Італії, Далмації, Герцеговини та Греції.

Закінчивши у 1912 році університет, Шелюжко відкриває власне комерційне підприємство. У київському журналі «Вестник любителя аквариума и террариума» з'являється реклама «Первой русской рыборазводни Л. А. Шелюжко — самого крупного учреждения в Европе», яке пропонує «гг. любителям... богатейший выбор аквариумных рыб и водяных растений по самым умеренным ценам». З цією метою до міської садиби Шелюжків (вул. Львівська — тепер Артема, — 45) було прибудовано спеціальний флігель у вигляді оранжереї, де розмістилися численні басейни та акваріуми, в яких розводилися екзотичні види риб та водяних рослин. Риборозводня відразу ж стала науковим іхтіологічним центром, що не лише постачав рідкісними породами риб аматорів тодішньої Росії, але й публікував численні праці, що стосувалися систематики та біології риб. За своїми масштабами вона була найбільшою в Росії та третім за своїм значенням закладом в Європі. Справи цього підприємства пішли успішно, воно почало давати дохід, більшу частину якого Шелюжко вкладав у розширення своєї колекції лускокрилих. Доручивши управління риборозводнею розпорядникові, він організовує широку мережу платних колекторів, налагоджує обмінні взаємини з російськими та зарубіжними лепідоптерологами, закупляє збори і цілі колекції в фірм та окремих любителів. До найважливіших надходжень цього часу відносяться колекція А. Деккерта (Нант, Франція), що містила близько 4000 екземплярів *Parnassius* і *Colias*, у тому числі багато типів та більшість екземплярів, зображених в іконографічному зведенні Р. Верити (Verity, 1905–1911), колекції Л. К. Круліковського (схід європейської частини Росії), П. І. Трусевиича, до складу якої увійшли багаторічні збори О. Ф. Кашенка із Закавказзя, І. І. Жихарева (Харківщина, Крим, Кавказ). На 1917 рік загальний обсяг колекції Шелюжко досяг 200 тис. екземплярів (з них 75 тис. припало на долю *Rhopalocera*). Цей матеріал було розташовано у

20 ентомологічних шафах (по 81 шухляді у кожній) та близько у сотні ентомологічних скриньок уроздріб. Понад 200 картонних коробок було зайнято нерозправленим матеріалом. У більшості шухляд та скриньок метелики були розколоти дуже щільно — «черепицею».

Шелюжко прагнув з якнайбільшою вичерпністю представити фауну *Macrolepidoptera* Палеарктики (роди *Parnassius* і *Colias* представлені у колекції у всесвітньому обсязі). Тісні зв'язки з провідними лепідоптерологами дозволили йому одержати та увести до складу колекції синтипи більшості таксонів, встановлених Г. Ю. Грумом-Гржимайлом, А. М. Авіновим, В. В. Совинським, Л. К. Круліковським, М. С. Образцовим, Р. Верити, А. Деккертом, Ф. Бриком, Г. Штаудером, Е. Тураті, О. Банг-Гаасом та іншими. Звичайно, у складі колекції залишалися типи усіх видів та форм, описаних самим Шелюжком.

Року 1915, у зв'язку з наближенням до Києва театру воєнних дій першої світової війни, Шелюжко вирішив евакуювати свою колекцію до Ростова-на-Дону. Цікаві подробиці про перевезення колекції знаходимо в листі Шелюжко до Ксенжопольського (16 лютого 1916 р.): «Для колекції были заказаны 2 вагона (стоимость их до Ростова н/Д. 400 руб. за оба), шкафы грузились очень осторожно на рессорные площадки и перевозились на вокзал, где также осторожно переносились в вагон. В Ростове точно также и под личным моим наблюдением происходила разгрузка. Вагоны сопровождал до Ростова наш служащий. Т.[аким] обр.[азом] железнодорожные агенты — грузчики, носильщики — прикасались к шкафам лишь под моим личным наблюдением, а это, в связи с соответствующими чаевыми, достаточно гарантировало осторожное обращение». Як впливає з подальшого листування, колекція повернулася до Києва 1916 року.

У 1916 р. до Києва на запрошення Л. Шелюжко приїжджає відомий російський лепідоптеролог Леонід Костянтинович Круліковський (1864–1920), щоб опрацювати матеріали його колекції. З 1918 р. він працює у фауністичному комітеті шойно створеної Української академії наук, а потім, до самої смерті, — в Зоологічному музеї УАН. До намірів Круліковського входило, очевидно, написання повноосяжної праці про фауну лускокрилих комах України, і з цією метою

було складено список метеликів колекції Зоологічного музею УАН, в якій наводиться 89 видів денних метеликів та опис трьох нових підвидів. Та смерть стала на заваді до втілення цього задуму. Список помертвено був опублікований у «Збірнику праць Зоологічного музею УАН» (Круліковський, 1926а). Цього ж року з'являються друком короткі відомості про фауну метеликів Черкащини (Клеопов, 1926) та Чернігівщини (Совинський, 1926).

1919 року Шелюжко взяла на посаду наукового співробітника в Зоологічному музеї (кабінеті) Української академії наук. Працюючи за сумісництвом у ряді установ, він продовжує поповнювати та обробляти свою колекцію, і в 20-і – 30-і роки активно друкується. Риборозводню у цей час було націоналізовано. За браком палива екзотичні риби та рослини загинули, а приміщення будинку були експропрійовані в порядку «ущільнення житлоплощі», до них стали підселяти мешканців та різні установи. Згодом будівлею заводів Український науководслідний інститут рибного господарства. Після другої світової війни тут було відновлено розведення екзотичних риб, продаж яких було організовано через єдиний у Києві зоомагазин (існує дотепер). Нині міську садибу Шелюжків займає Департамент рибного господарства Мінагрополітики України.

На початку 1930 року Шелюжко звертається до Зоологічного музею Всеукраїнської академії наук (ВУАН) із доповідною запискою (датовано 10 січня 1930 р.), в якій, охарактеризувавши свою колекцію, пише: «...продовжуючи усі ці роки свою наукову роботу із вивчення лускокрилих, так само як поповнення та розширення моєї колекції, я дійшов переконання, що робота моя без державної підтримки не може дати належної ефективності, так само як і колекція моя не може одержати бажаної широти подальшого розвитку. Враховуючи ці моменти... я пропоную принести усю мою колекцію в дар Зоологічному музеєві ВУАН з тим, що мені буде забезпечена спроможність роботи з колекцією та її поповнення та розвитку протягом решти мого життя». Викладені далі умови передачі передбачали надання Шелюжковій дожиттєвої штатної посади хранителя колекції «з окладом старшого зоолога Музею, але не менше 200 рублів у місяць», надання колекції статусу самостійного підрозділу в структурі

Музею, що гарантувало б її неподільність та використання виключно на наукові цілі, гарантію її передачі в разі розформування Музею або зміни його функцій іншій установі «з чисто науковими функціями» (найбільш прийнятним кандидатом було названо Зоологічний музей Академії наук СРСР в Ленінграді), надання приміщення площею «не менше 30 квадратних сажнів», виділення коштів на виготовлення ентомологічних шаф загальною ємністю 7–8 тис. шухляд для просторої розстановки колекції, що забезпечило б можливість нормальної роботи з нею, а також на придбання необхідних матеріалів, обладнання та літератури, виділення штатної посади лаборанта-препаратора; вимагалось також покриття вартості колекційних шаф, що в них передавалася колекція, оцінених у 15 тис. рублів (сама колекція без шаф, оцінена Шелюжком у 200 тис. рублів, передавалася безкоштовно).

Ці умови виявилися неприйнятними для музею, очевидно, у зв'язку з обмеженістю його бюджету, і передача не відбулася. У 1933 році Л. Шелюжко переходить на роботу до Зоологічного музею шойно відновленого у складі шести факультетів (у тому біологічного) Київського університету. Завдяки енергійній діяльності професора В. М. Артоболевського цей музей, створений у середині XIX сторіччя К. Ф. Кесслером як учбово-допоміжна база для занять студентів, зазнає рішучої реорганізації. З чисто учбового він перетворюється на велику науководслідну установу. Маючи достатні кошти, музей інтенсивно нарощує фондові колекції. З цією метою до різних районів СРСР відправляються численні (у тому й комплексні) експедиції. Період роботи в університеті без перебільшення можна назвати золотим в діяльності Л. Шелюжко.

Приступивши до виконання обов'язків наукового співробітника (у 1936 році йому було присвоєно звання доцента), він виїжджає до району Теберди на Північному Кавказі, де проводить збори лускокрилих з 22 липня по 2 вересня 1933 р. Район експедиції було обрано за порадою С. С. Четверикова, який ще у 1912 році віддавав це багате на метеликів місце.

За підтримки В. М. Артоболевського Шелюжкові вдається широко розгорнути придбання для музею приватних колекцій. До найбільш вагомих надходжень цього роду слід віднести колекції Ф. Ф. Вайдингера

(близько 23 тис. екземплярів з Сибіру, Казахстану, Середньої Азії, околиць Києва та з Теберди), А. В. Ксенжопольського (про неї вже було сказано), М. М. Єгорова (6600 екземплярів з Кавказу та Закавказзя), А. К. Мольгрехта (1500 екземплярів переважно з Далекого Сходу та Північного Кавказу), М. О. Рябова (600 екземплярів «найбільш цінних та рідкісних видів з Кавказу та Закавказзя»), Б. П. Ткачукова (близько 10 тис. екземплярів з Вірменії, переважно з місцевостей, розташованих тепер у Туреччині), В. Зряковського (2000 екземплярів з Північного Кавказу). Усього за сім передвоєнних років музей придбав близько 30 колекцій лускокрилих.

1937 р. Шелюжко бере участь у комплексній експедиції на Західний Памір, що тривала 4 місяці, а в 1938 і 1939 роках організує експедиції до Вірменії та Дагестану.

Після трьох років роботи в Зоологічному музеї Київського університету Шелюжко переконується у тому, що і за характером функцій, і за рівнем матеріального забезпечення досліджень, і за моральним кліматом саме ця установа може служити надійною базою до його подальшої діяльності. У 1936 р. він звертається до Артоболевського із заявою про безоплатну передачу своєї колекції університету на умовах, що раніше були висунуті ним перед Зоологічним музеєм ВУАН. Цього разу умови були прийняті. При музеї створюється ентомологічний відділ, і колекція Шелюжка з 1940 р. займає відведене їй місце в будинку університету. Виконання технічних робіт у колекціях лускокрилих було доручено лаборантові Н. С. Павлицькій.

Року 1937 до музею переходить викладач кафедри біології Київського медичного інституту Микола Сергійович Образцов (1906–1966) що приніс у дарунок свою колекцію листовійок (Tortricidae) та несправжніх краснів (*Phegea*). На той час Образцов опублікував 8 праць, присвячених денним метеликам України (Образцов, 1930; Obratsov, 1935a, b; 1936a–e). У 1939 р. Образцов разом з Шелюжком здійснили переклад на українську мову єдиного на той час визначника денних метеликів європейської частини СРСР О. О. Яхонтова (1935, 1939), додавши до нього розділ про денних метеликів України (Образцов, Шелюжко, 1939), що містив 157 видів. Сформована з приходом

Образцова штатна група лепідоптерологів музею заходила до злиття окремих колекцій і розміщення матеріалів, що в них містяться, в систематичному порядку в єдину фондову колекцію. На забезпечення цієї роботи майстерня університету приступила до виготовлення ентомологічних шаф-колонок (кожний на 30 закслених шухляд розміром 36×50 см) за проектом, розробленим Шелюжком. З 200 замовлених шаф у 1939 р. до музею надійшло 50. На 1941 р. до колонок було перенесено значну частину Papilionidae і розпочато перестановку Satyrinae, Nymphalidae, Lycaenidae і Hesperiiidae; з різновидних майже цілком були розставлені Zygaenidae. Реорганізація колекцій, що розгорнулася, була зірвана війною.

Коли 19 вересня 1941 р. німецько-фашистські війська окупували Київ, в університетському зоологічному музеї все залишалося на своїх місцях. За умов поспішної евакуації університету до Кзил-Орди (Узбекистан), що розпочалася в липні, керівництво університету подбало про вивезення лише майна, що на його думку мало найбільшу облікову вартість — але не музею. Полишити колекцію напризволяще Шелюжко, Образцов і Павлицька не змогли, вони залишилися при музеї в захопленому ворогом місті. У жовтні окупаційні влади провели реєстрацію професорсько-викладацького складу, що залишився, і інвентаризацію майна університету. У листопаді було видано наказ про «консервацію» університету, а в грудні — про остаточне його закриття. Колекції зоологічного музею були оголошені воєнним трофеєм, і за наказом імперського міністра у справах окупованих східних областей А. Розенберга (страченого у 1945 р. за вироком Міжнародного військового трибуналу в Нюрнбергу) були восени 1943 р. вивезені до Східної Пруссії. Є досить підстав гадати, що в проведенні цієї акції особисту участь брав В. Форстер — співробітник (а в воєнний час директор) Баварського зоологічного музею в Мюнхені, з яким Шелюжко з 1936 р. утримував жваві відносини.

Колекція становила увесь зміст життя Шелюжка, вона була його єдиним майном, метою існування. Евакуювати її на схід, як це було в 1915 р., не вдалося, і Шелюжкові нічого не залишалося, як 1943 р. піти за нею з вибитими з Києва окупаційними військами. Спершу, разом із

колекцією, він опиняється в Кенігсбергу (тепер Калінінград, Російська Федерація), де 1944 р. стає співробітником університету. Наступ радянських військ примусив німців подати про перевезення колекції уліб Німеччини і далі, до Мюнхена. Але довести її вдалося лише до розташованого у 65 км на південь від Кенігсберга невеликого містечка Гайльсберга (тепер Лідзбарк Вармінський, Польща). Більше побачити свою колекцію Шелюжкові не судилося. Доставка колекцій до Мюнхена була доручена штабному офіцеру Б. Альберти, якому був підпорядкований особливий загін солдатів і виділено 5 вантажних вагонів. Однак стрімкий наступ військ 2-го Білоруського фронту під час проведення східно-прусської операції завершився оточенням Кенігсберга із суші й відрізав усі шляхи до відступу противника на південний захід. Наприкінці січня 1945 р. радянськими військами був узятий Гайльсберг. Кинуті на колеса вагони з колекцією були виявлені одним з офіцерів-політпрацівників, який переконав командування відправити їх до Москви.

Шелюжко ж, діставшись Мюнхена разом з Павлицькою та Образцовим, 1946 р. був зарахований до штату Баварського зоологічного музею і залишався співробітником цієї установи до кінця життя. Помер він в Мюнхені 22 серпня 1969 р. Раніше, у 1962 р., там же померла Н. С. Павлицька. 1951 року остаточно емігрував до Сполучених Штатів М. С. Образцов, який став науковим співробітником Американського природознавчого музею та вмер у Нью-Йорку 6 травня 1966 р.

Розглядаючи цей трагічний період історії, не можна обійти мовчанням той факт, що німці скористалися своїм перебуванням на окупованих ними територіях України для проведення зборів та досліджень лускокрилих комах, наслідки яких публікувалися майже негайно. Так, перебуваючи в складі вермахту під час воєнних дій 1941–1943 років, активні збори лускокрилих, спочатку на Правобережжі, а згодом у Донбасі (уздовж лінії руху німецьких військ: Володимир-Волинський–Луцьк–Рівне–Житомир–Кіровоград–Дніпропетровськ–Донбас), проводили Б. Альберти, Й. Соффнер, Г. Льюїл, Г. Еберт та ін. Вже в 1943 та 1944 роках з'явилися перші публікації (Alberti, 1943; Ebert, 1944). Підсумкова публікація цих зборів з'явилася через майже двадцять років (Alberti, Soffner, 1962), в якій для

території зборів («південна та південно-східна Росія») наводиться 98 видів денних метеликів.

Невдовзі по дорправленні колекції до Москви туди потрапив співробітник Інституту зоології АН УРСР ентомолог В. В. Совинський. Випадково довідавшись від колег про те, що якась велика колекція метеликів з Києва, відібрана в німців, складена в одному з павільйонів Всесоюзної сільськогосподарської виставки, він подався туди, упізнав її та сповістив про це Київський університет. До Москви був відряджений щойно демобілізований з лав радянської армії співробітник зоологічного музею, учасник експедиції Шелюжка на Памір, орнітолог М. А. Воїнственський, який, виявивши виняткову заповзятливість і взявши на себе значну частину витрат, забезпечив повернення колекції до Києва.

1946 року колекція повертається на своє постійне місце в зоологічному музеї університету а відтак і до наукового користування. Може саме в ті дні прокинулося усвідомлення унікальної наукової вартості колекції. У всякому разі від перших днів після повернення вона потрапила під дбайливу опіку співробітників повоєнного музею. Саме їхніми зусиллями вона перетривала донині. Доля була ласкавою до України, залишивши їй один із мало не безвороття втрачених скарбів. Чи буде ця ласка тривати й надалі, в сучасному змеркатильованому та збайдужілому до науки суспільстві? Хто мав би подбати про це?

* * *

Другою світовою війною закінчується історія, починається сучасна доба досліджень лускокрилих комах України. За понад половину століття зросли нові покоління дослідників, розпочалося активне й всебічне вивчення фауни України, з'явилися нові та поповнилися старі колекції, валом пішли публікації, та відносити все це до історії поки що зарано. Має збігти ще дещо часу, перш ніж, озирнувшись з достатньої відстані, можна буде неупереджено оцінити та підсумувати напрацьоване. Чи не зробить цього хто з молодих читачів цієї книжки? Сподіваймося, що цей період виявиться менш драматичним, менш загадковим, але не менш цікавим та багатим на відкриття від попереднього.

Бібліографія

Україна

- Барсов В. А., 1968. К фауне дневных бабочек (Lepidoptera, Rhopalocera) окрестностей Днепрпетровска. — В зб. Вопросы степного лесоведения и охрана природы. Вып. 1. — Днепропетровск : Изд-во Днепр. гос. ун-та. — С. 145–149.
- Барсов В. А., 1975. К фауне чешуекрылых степей юговостока Украины. — В зб. Вопросы степного лесоведения и охрана природы. Вып. 5. — Днепропетровск : Изд-во Днепр. гос. ун-та. — С. 205–210.
- Барсов В. А., 1977. К фенологии комплексов весенних чешуекрылых в лесных биоценозах юговосточной Украины. — В зб. Вопросы степного лесоведения и охрана природы. Вып. 7. — Днепропетровск : Изд-во Днепр. гос. ун-та. — С. 102–108.
- Барсов В. А., 1987. Динамика фауны булавоусых чешуекрылых центрального степного Приднепровья. — В зб. Булавоусые чешуекрылые СССР: Семинар «Систематика, фаунистика, экология, охрана булавоусых чешуекрылых» (2–5 октября 1987). Тез. докл. — Новосибирск. — С. 11–13.
- Барсов В. А., 1988. Популяция *Neolycaena rhyminis* (Pall.) (Lepidoptera, Lycaenidae) в Днепропетровской области УССР. — Вестн. зоол. 4: 87. — Повний перелік праць цього автора див. Изв. Харьк. энтомол. о-ва 9(1-2): 334–337 (2001).
- Березенко В. Г., 1959. Денні метелики (Rhopalocera) околищ м. Таращі на Київщині. — В зб. Проблеми энтомології на Україні. — Київ : Вид-во АН УРСР. — С. 19–20.
- Білозор М., 1931. Матеріали до лепідоптерофавни Поділля — 3б. праць Зоол. муз. 10: 127–206 (Тр. прир.-техн. відд. УАН, Київ 5).
- Будашкин Ю. И., 1986. *Polyommatus (Lycaandra) saucisica* (Lederer) (Lepidoptera, Lycaenidae) в Крыму. — Вестн. зоол. 2: 75.
- Будашкин Ю. И., 1987. К биологии и пищевым связям булавоусых чешуекрылых Крыма. — В зб. Булавоусые чешуекрылые СССР: Семинар «Систематика, фаунистика, экология, охрана булавоусых чешуекрылых» (2–5 октября 1987). Тез. докл. — Новосибирск. — С. 17–19.
- Будашкин Ю. И., 1997. Новые для фауны Украины семейство и вид чешуекрылых (Lepidoptera, Noctuidae, Danaidae) из Карадагского заповедника (Восточный Крым). — Вестн. зоол. 5/6: 31.
- Будашкин Ю. И., Ефетов К. А., 1986. Новые находки чешуекрылых в Крыму. — Вестн. зоол. 5: 86.
- Воскресенский М. М., 1927. До лепідоптерофавни Полтавщини. — 3б. праць Зоол. муз. 3(2): 119–146.
- Вучетич В., 1917. Заметки об энтомологических работах на Карадагской научной станции летом 1915 г. — Тр. Карадаг. научн. станции 1: 33–44.
- Горшій Н. М., Канарський Ю. В., 2004. Фауна денних метеликів (Lepidoptera, Diurna) [національного] П[риродного] П[арку] «Подільські Товтри». — Наук. зап. Держ. природозн. музею (Львів) 20: 139–148.
- Грумм-Гржимайло П. <помилка: має бути Г.Е.>, 1882. Несколько слов о чешуекрылых Крыма. — Тр. Рус. энтомол. о-ва 13: 153–168.
- Дьяконов А. М., 1958. Чешуекрылые — Lepidoptera [Крыма]. — В кн. Животный мир СССР: Горные области европейской части СССР. — Москва; Ленинград : Изд-во АН СССР, т. 5 — С. 115–122.
- Ефетов К. А., 1983. *Colias chrysotheme* (Esp.) и *Chazara briseis* (L.) в Крыму. — Вестн. зоол. 1: 71.
- Ефетов К. А., 1987а. Новые сведения о булавоусых чешуекрылых Крыма. — В зб. Булавоусые чешуекрылые СССР: Семинар «Систематика, фаунистика, экология, охрана булавоусых чешуекрылых» (2–5 октября 1987). Тез. докл. — Новосибирск. — С. 36–37.
- Ефетов К. А., 1987б. *Nymphalis xanthomelas* (Esp.), *Tomares nogeli* (H.-S.), *Polyommatus amandus* (Schn.) (Lepidoptera, Rhopalocera) в Крыму. — Вестн. зоол. 6: 51.
- Ефетов К. А., 1988. Новые для Крыма виды чешуекрылых. — Вестн. зоол. 4: 86.
- Ефетов К. А., 2001. Крым в творчестве В. В. Набокова — ученого-лепидоптеролога. — Крымский набоковский научн. сб. 1–2: 28–37.
- Канарський Ю. В., 2001. Фауна денних лускокрилих (Lepidoptera: Papilionoidea, Hesperioidea) природного заповідника «Розточчя». — В зб. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Розточанський збір-2000» (с. Старичі Яворівського р-ну Львівської обл. 17–18 листопада 2000 р.) 2: 124–128 (Львів: Меркатор).
- Канарський Ю. В., 2003. Екологічна класифікація денних лускокрилих (Lepidoptera: Papilionoidea). — В зб. Наукові основи збереження біотичної різноманітності 5: 232–237 (Львів: Ліга-Прес).
- Канарський Ю. В., 2004. Класифікація біотопів денних лускокрилих (Lepidoptera, Diurna) та оцінка репрезентативності їх видового складу. — Наук. зап. Держ. природозн. музею (Львів) 19: 139–148.
- Катеринич О. О., 1930. Матеріали до фауни Lepidoptera Волині. — Тр. Харків. т-ва дослідн. природи 53: 65–74.
- Клепов Ю. Д., 1926. Дещо з фауни Lepidoptera Черкащини. — 3б. праць Зоол. муз. 1: 61–63 (Тр. фіз.-мат. відд. УАН, Київ 4(2)).
- Козакевич З. М., 1970. Нахождение чернушки *Erebia protos* Esp. (Lepidoptera, Satyridae) в Горнах (Украинские Карпаты). — Вестн. зоол. 2: 77–78.
- Коршунов Ю. П., 1964. Булавоусые чешуекрылые горной части и Южного берега Крыма. — Энтомол. обзор. 43(3): 592–604.
- Коршунов Ю. П., Дубатовол В. В., 1986. Новые для фауны СССР виды и подвиды булавоусых чешуекрылых. — Вестн. зоол. 3: 87.
- Косминский П., 1905 (1904). Список Macrolepidoptera Южного берега Крыма, не помещенных в каталог Мелиоранского (Horsica <!> Soc. Ent. Ross. XXXI, 1897). — Тр. и протоколы заседаний о-ва естествоисп. Варшав. ун-та, отд. науки биологии 5: 1–4 (Грилл. к протоколу № 1).
- Котов М., 1916. Очерк бабочек и гусениц, встречающихся в ближайших окрестностях Харькова. — Бюлл. Харьков. о-ва любит. природы 5(3–4): 54–71.
- Крудиковский Л., 1901. Материалы для познания фауны чешуекрылых России. К сведениям о чешуекрылых Полтавской губернии. — Мат. позн. фауны и флоры Росс. имп., отд. зоол. 5: 58–59.
- Крудиковский Л., 1926. До фауни лускокрильців України. — 3б. праць Зоол. муз. 1: 65–94 (Тр. фіз.-мат. відд. УАН, Київ 4(2)).
- Крудиковский Л., 1926. Цікавий випадок ненормального крила у *Aporia crataegi* L. (Pieridae, Lepidoptera). — 3б. праць Зоол. муз. 1: 94 (Тр. фіз.-мат. відд. УАН, Київ 4(2)).
- Ксеяжопольский А., 1912. Rhopalocera юго-западной России. — Тр. о-ва иссл. Вольни 8: 1–76.
- Кузнецов Н. Я., 1903. Летние экскурсии 1902 г. на Южном берегу Крыма. — Рус. энтомол. обзор. 3: 5–7.
- Кушниренко Е. Ф., Николаев В. Б., 1997. Булавоусые чешуекрылые Черкащины. — Черкассы. — 46 с., 30 карт.
- Лебедев Н., 1912. Бабочки Крыма. — Зап. Крым.-кавк. горн. клуба (Одесса) 1: 5–11.
- Лебедев Н., 1913. К фауне чешуекрылых Крыма. — Зап. Крым.-кавк. горн. клуба (Одесса) 3: 34–38.
- Марков М., 1903 (1902). Материалы по фауне Macrolepidoptera Полтавской губернии. — Тр. о-ва испыт. прир. Харьк. ун-та 37: 257–274.
- Мелиоранский В., 1897. К фауне Macrolepidoptera южного берега Крыма. — Тр. Рус. энтомол. о-ва 31: 216–239.
- Милованов А. Э., 2001. Фенетика синтопических популяций *Colias crocea* Geoffroy, 1785 и *Colias erate* Esper, 1801 (Lepidoptera: Pieridae) в Крыму. — Изв. Харьк. энтомол. о-ва 9(1-2): 103–113.
- Моргун Д. В., 2000. Дневные бабочки (Lepidoptera: Rhopalocera) Винницкой области Украины. — Рус. энтомол. журн. 8(4): 307–315.
- Москаленко Д. Ю., 1987. О динамике булавоусых чешуекрылых левобережной Украины. — В зб. Булавоусые чешуекрылые СССР: Семинар «Систематика, фаунистика, экология, охрана булавоусых чешуекрылых» (2–5 октября 1987). Тез. докл. — Новосибирск. — С. 85–87.
- Москаленко Д. Ю., 1990. Редкие виды булавоусых чешуекрылых Харьковской области. — В зб. Успехи энтомологии в СССР. Насекомые перепончатокрылые и чешуекрылые. Материалы X съезда Всесоюзного энтомологического общества (11–15 сентября 1989). — Ленинград. — С. 186–188.
- Москаленко Д. Ю., 1991. Фауна и экология булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Rhopalocera) на границе лесостепной и степной зон Левобережной Украины. — Энтомол. обзор. 70(4): 785–792.
- Москаленко Д. Ю., Барсов В. А., Миняйло В. Г., 1984. Фауна и экология булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Rhopalocera) лесостепи и северной подзоны степи Левобережья УССР. — Вестн. Харьк. ун-та 262: 93–94.
- Некрутенко Ю. П., 1965. Необычная изменчивость *Satyrus actaea* Esp. (Lepidoptera, Satyridae) в Крыму и возможные ее причины. — Зоол. журн. 44: 617–620.
- Некрутенко Ю. П., 1977. Два маловідомих види синяців з півдня України, Криму і Кавказу. — Доп. Акад. наук УРСР. Сер. Б. 3: 276–279.
- Некрутенко Ю. П., 1978. Нові і маловідомі форми булавоувих лускокрилих Криму (Lepidoptera, Rhopalocera). — Доп. Акад. наук УРСР. Сер. Б. 7: 642–645.
- Некрутенко Ю. П., 1981. Метелики. — В кн. Українська Радянська енциклопедія. Т. 6. — Київ : Вид-во УРЕ. — С. 475.
- Некрутенко Ю. П., 1985. Булавоусые чешуекрылые Крыма. Определитель. — Киев : Наук. думка. — 152 с., 24 табл.
- Некрутенко Ю. П., Плющ И. Г., 1983. *Agriades pyrenaicus* (Boisduval) (Lepidoptera, Lycaenidae) на территории Украинской ССР. — Вестн. зоол. 6: 15.
- Некрутенко Ю. П., Плющ И. Г., 1986. Новая находка *Agrodiaetus poseidon* (Herrich-Schäffer, 1851) (Lepidoptera, Lycaenidae) в Крыму. — Вестн. зоол. 4: 41.
- Николаев В. Б., 1989. Об особенностях одесской популяции желтушника *Colias chrysotheme* Esper, 1777 (Lepidoptera, Pieridae). — В зб. Экология и таксономия насекомых Украины. Вып. 3. — Киев; Одесса : Вища школа. — С. 97–99.
- Образцов М. С., 1930. Лепідоптерофавна Побозько-Дніпрянського степу. (Спроба каталогу). — Зап. Миколаїв. ін-ту нар. освіти 2: 81–89.
- Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939. Денні метелики (Rhopalocera) УРСР. Додаток. — В кн. Яхонтов А. А. Денні метелики. — Київ : Радянська школа. — С. 155–175.
- Пак О. В., 1997. Некоторые интересные находки чешуекрылых из заповедника «Каменные могилы» и его окрестностей. — Изв. Харьк. энтомол. о-ва 5(2): 71–72.
- Плющ И. Г., 1984. Фауна и зоогеография булавоусых чешуекрылых степной зоны УССР. — В зб. IX съезд Всесоюзного энтомологического общества. Тез. докл. Ч. 2. — Киев : Наук. думка. — С. 101–102.
- Плющ И. Г., 1985а. Фауна булавоусых чешуекрылых Украинского Полесья и тенденции ее изменения под влиянием мелиорации. — В зб. Животный мир Белорусского Полесья, охрана и рациональное использование. Тез. докл. 4-й областной итоговой научной конференции. — Гомель. — С. 126–127.
- Плющ И. Г., 1985б. *Coenonympha oedippus* (Lepidoptera, Satyridae) на Украине. — Вестн. зоол. 6: 44.
- Плющ И. Г., 1987. История изучения фауны булавоусых чешуекрылых фауны УССР. — В зб. Булавоусые чешуекрылые СССР: Семинар «Систематика, фаунистика, экология, охрана булавоусых чешуекрылых» (2–5 октября 1987). Тез. докл. — Новосибирск. — С. 93–95.
- Плющ И. Г., 1988. Голубянка римнус (Голубянка степная угольная). — В кн. Редкие и исчезающие растения и животные Украины. Справочник. — Киев : Наук. думка. — С. 135.
- Плющ И. Г., 1989. Новые сведения о редких и малоизвестных видах булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Rhopalocera) фауны УССР. — В зб. Экология и таксономия насекомых Украины. Вып. 3. — Киев; Одесса : Вища школа. — С. 90–97.
- Плющ И. Г., 1990. Булавоусые чешуекрылые урбанизированных территорий Украинской ССР. — В зб. Успехи энтомологии в СССР. Насекомые перепончатокрылые и чешуекрылые. Материалы X съезда Всесоюзного энтомологического общества (11–15 сентября 1989). — Ленинград. — С. 192–194.

- Плющ И. Г., Архипов А. М., 1994. Первая достоверная находка *Coenonympha leander* Esp. (Lepidoptera, Satyridae) на Украине. — Вестн. зоол. 6: 92.
- Плющ И. Г., Будашкин Ю. И., Жаков А. В., 1898. Биология голубянки *Tomares nogeli dobrogensis* Sat. (Lepidoptera, Lycaenidae). — В зб. Экология и таксономия насекомых Украины. Вып. 3. — Киев; Одесса: Вища школа. — С. 100–105.
- Плющ И. Г., Будашкин Ю. И., Жаков А. В., Мельничук Б. В. 1887. Булавоусые чешуекрылые (Lepidoptera, Rhopalocera) Запорожской области УССР. — В зб. Фауна и биоэкологические связи насекомых Украины. — Киев: Наук. думка. — С. 37–40.
- Плющ И. Г., Пак О. В., 2001. Аннотированный список булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera: Hesperioidea, Papilionoidea) Донецкой области. — Изв. Харьк. энтомол. о-ва 9(1-2): 73–90.
- Плющ И. Г., Шешурак П. Н., Зеленько Н. Ю., 1993. Булавоусые чешуекрылые (Lepidoptera, Rhopalocera) Черниговской области. — Невжин. — 60 с.
- Попов С. Г., 1987а. К фауне булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Rhopalocera) заказника «Черная гора» (Закарпатье). — В зб. III съезд Украинского энтомологического общества. Тез. докл. — Киев. — С. 158–159.
- Попов С. Г., 1987б. Материалы по фауне булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Rhopalocera) Украинских Карпат. I. Каталог Rhopalocera Прикарпатья. Семейства Hesperidae, Papilionidae, Pieridae. — В зб. Материалы научной конференции молодых ученых биологического факультета Ужгородского университета (22–24 мая 1986). — Ужгород. — С. 75–86 (Рукопис деп. в УкрНДНТИ 03.11.1987. № 3045-УК87).
- Попов С. Г., 1987с. К фауне булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Rhopalocera) заказника «Добронь». — В зб. Булавоусые чешуекрылые СССР: Семинар «Систематика, фаунистика, экология, охрана булавоусых чешуекрылых» (2–5 октября 1987). Тез. докл. — Новосибирск. — С. 96–97.
- Попов С. Г., 1988а. Булавоусые чешуекрылые (Lepidoptera, Rhopalocera) геоботанических районов Закарпатья. — В зб. Вопросы охраны и рационального использования растительного и животного мира Украинских Карпат. МОИП, Ужгородское отделение. — Ужгород. — С. 40–45.
- Попов С. Г., 1988б. Некоторые итоги и перспективы исследований булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Rhopalocera) Украинских Карпат. — В зб. Научно-практическая конференция молодых ученых, посвященная 70-летию ВЛКСМ. «Научные разработки и достижения молодых ученых сельскохозяйственному производству» (24–26 октября 1988). Тез. докл. — Великая Бакта. — С. 40–41.
- Попов С. Г., 1989. К изучению населения булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Rhopalocera) Карпатского государственного заповедника. Сообщение 1. — В зб. IV конференция молодых ученых, посвященная 70-летию ЛКСМУ (1–3 июня 1989). Тез. докл. — Ужгород. — С. 138.
- Попов С. Г., 1990. Население булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Rhopalocera) заповедника Росточье в 1988 г. (Западная Украина). — В зб. Успехи энтомологии в СССР. Насекомые перепончатокрылые и чешуекрылые. Материалы X съезда Всесоюзного энтомологического общества (11–15 сентября 1989). — Ленинград. — С. 195–197.
- Попов С. Г., 1992а. Фауна Rhopalocera (Lepidoptera) Вулканических Карпат (Закарпатье). — В зб. Проблемы общей и молекулярной биологии. — Киев: Либидь. — С. 13–17.
- Попов С. Г., 1992б. До історії вивчення фауни Rhopalocera, Lepidoptera Українських Карпат та прилеглих територій. — В зб. IV з'їзд Українського энтомологічного товариства (вересень 1992). Тези доп. — Харків. — С. 132–133.
- Попов С. Г., 1993. Население булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Rhopalocera) Днестровского каньона в 1986–1992 годах (Западная Украина). — В зб. Международный симпозиум «Энтомологические исследования в заповедниках степной зоны» (Розовка, 25–28 мая 1993). Тез. докл. — Харьков. — С. 56–59.
- Попов С. Г., 1998. Нові та маловідомі для Закарпаття види булавоусих лускокрилих (Lepidoptera, Papilionoidea). — В зб. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-річчю Карпатського біосферного заповідника (Рахів, 13–15 жовтня 1998). Том 2. — Рахів. — С. 266–270.
- Попов С. Г., 2001. Население булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Papilionoidea, Hesperioidea) Западной Украины (Правобережное и Западное Полесье) в 1995–96 годах. — В зб. Академику Л. С. Бергу — 125 лет. Сборник научных статей. Биотика. — Бендеры. — С. 127–131.
- Попов С. Г., Плющ И. Г., 2004. Булавоусые чешуекрылые (Lepidoptera: Papilionoidea & Hesperioidea) Западной Украины. — Ужгород: М-Студия. — 577 с.
- Розанов А. Г., 1930. До лепідоптерофауни Артеміщини. — Зап. Миколаїв. Ін-ту. нар. освіти 2: 99–104.
- Скорород В., 1927. Записки по фауне Волини. — Зап. Волин. ін-ту нар. освіти Житомир 2: 131–148.
- Совинский В., 1927. До фауны Lepidoptera Чернігівщини. — Зб. праць Дніпр. біол. станції 2: 153–221 (Тр. физ.-мат. відд. УАН, Київ 3(7)).
- Тушин А., Раевский Н., 1915. Материалы к фауне Lepidoptera Подольской губернии. — Зап. о-ва подольск. естествоисп. и любит. прир. 3: 71–86.
- Храневич В., 1927. Матеріали до фауны Lepidoptera на Гайсинщині (м. Гайсин та м. Гранів з їх околицями). — Зб. праць Зоол. муз. 2: 61–71. (Тр. физ.-мат. відд. УАН, Київ 4(2)).
- Храневич В., Богацкий Д., 1924. Матеріали до лепідоптерофауны Поділля. — Зап. Кам'ян.-Подільск. с.-г. ін-ту 1: 1–39.
- Четвериков С. С., 1915. Энтомологические экскурсии в окрестностях Старого Крыма летом 1913 г. — Изв. Моск. энтомол. о-ва 1: XXXII–XXXVI.
- Шешурак П. М., Плющ И. Г., 1997. До вивчення денних метеликів (Lepidoptera: Rhopalocera) Шацького національного парку України. — Наук. зап. Ніжин. держ. пед. ін-ту 17(1): 121–124.
- Штандель А. Е., 1958. Дневные бабочки (Lepidoptera, Rhopalocera) окрестностей Харькова. — Энтомол. обозр. 37(4): 900–902.
- Штандель А. Е., 1958. До загальної характеристики фауни Rhopalocera Лівобережної України. — В зб. Проблеми энтомології на Україні. — Київ: Вид-во АН УРСР. — С. 100–101.
- Шугуров А. М., 1906. К лепідоптерофауне Херсонской губернии. — Зап. Новорос. о-ва естествоисп. 29: 35–82.
- Шугуров А. М., 1907. Дополнение к списку бабочек Херсонской губернии. — Зап. Новорос. о-ва естествоисп. 30: 1–44.
- Шушман В. С., 1993. Сатир Манто (*Erebia manto* Den. et Schiff., Lepidoptera: Satyridae) в Украинских Карпатах. — В зб. Міжнародна конференція «Фауна Східних Карпат: сучасний стан і охорона» (13–16 вересня 1993). — Ужгород. — С. 250–252.
- Шушман В. С., 1997. Фауна булавоусих лускокрилих (Lepidoptera, Rhopalocera) Закарпаття з виділенням видів, що потребують охорони. — В зб. Міжнародні аспекти вивчення та охорони біорізномаяття Карпат. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 550-річчю міста Рахова. 25–27 вересня 1997 року. — Рахів. — С. 249–254.
- Яната А. А., 1910. Фауна бабочек окрестностей города Николаева. — Природа. Журн. Николаев. о-ва любит. прир. 1(2): 139–148.
- Ярошевский В. А., 1880а (1879). К сведениям о фауне чешуекрылых насекомых (Lepidoptera) Харькова и его окрестностей. — Тр. о-ва испыт. прир. при Харьк. ун-те 13: 69–88.
- Ярошевский В. А., 1880б (1879). Материалы для энтомологии Харьковской губернии. 1. Дополнения к спискам Diptera и Lepidoptera и перечень Orthoptera. 2. Дополнение к списку чешуекрылых насекомых (Lepidoptera) Харькова и его окрестностей. — Тр. о-ва испыт. прир. при Харьк. ун-те 13: 150–154.
- Alberti B., 1943. *Colias*-Fang am Asowschen Meer in November. — Ent. Z. 55: 225–228.
- Alberti B., Soffner J., 1962. Zur Kenntnis der Lepidopteren-Fauna Süd- und Südostrußlands. — Mitt. münch. ent. Ges. 52:146–198.
- Belke G., 1853. Quelques mots sur le climat et la faune de Kamieniec-Podolski. — Bull. Soc. Nat. Moscou 26(1): 410–437.
- Belke G., 1859. Esquisse de l'histoire naturelle de Kamieniec-Podolski. — Bull. Soc. Nat. Moscou 32(1): 24–121.
- Belke G., 1859. Rys historyi naturalnej Kamieńca Podolskiego. — Warszawa: Drukarnia Gazety Codziennej. — 114 s.
- Belke G., 1866. Notice sur l'histoire naturelle du district de Radomysl (Gouvernement de Kief). II. Catalogue des animaux qui habitent le district de Radomysl. — Bull. Soc. Nat. Moscou 39(2): 491–526.
- Böber [J. de], 1793. Ueber einige entomologische Merkwürdigkeiten von Taurien. — Magazin des Tierreichs, Erlangen 1: 135–140.
- Boeber [J. de], 1812. Observations sur la famille de papillons connue sous le nom de Damiens ou Fritillaires. — Bull. Soc. Nat. Moscou 3: 1–19.
- Brunicki J., 1908–1913. Spis motyli zebranych w powiecie Stryjskim. — Sprawozd. Kom. Fizyogr.
- Akad. Umiejtjn. Kraków 42: 1–36; 44: 3–31; 45: 66–98; 46: 1–40; 47: 52–90.
- Bryk F., 1925. *Parnassius mnemosyne* L. in Galizien und Rumänien. — Soc. ent. 40(8): 29–30.
- Budashkin J. I., Lukhtanov V. A., 1993. Eine neue Art der Untergattung *Agrodiaetus* von der Krim (Lepidoptera, Lycaenidae). — Atalanta 24(1/2): 85–87.
- Czekanowski L., 1832. Verzeichniss der Wolhynischen und Podolischen Schmetterlinge der Sammlung der Wolhynischen Lyceums. — Bull. Soc. nat. Moscou 5: 222–232.
- Czernay A., 1854. Verzeichniss der Lepidopteren des Charkowschen, Poltawschen und Ekaterinoslawischen Gouvernements. — Bull. Soc. Nat. Moscou 27: 212–225.
- Ebert H., 1944. Entomologische Beobachtungen im Felde. — Dt. ent. Z. Iris 57: 77–80.
- Garbowski T., 1892. Materialien zu einer Lepidopterenfauna Galiziens nebst systematischen und biologischen Beiträgen. — Sitz.-Ber. Akad. Wiss. Wien 101: 869–1004.
- Hirschler J., Romaniszyn J., 1909. Motyle większe (Macrolepidoptera) z okolic Lwowa. — Sprawozd. Kom. Fizyogr. Akad. Umiejtjn. Kraków 43: 80–155, 7 tt.
- Hormuzaki C., 1892. Beschreibung einiger neuer Tagfalter-Varietäten aus der Bukowina und den Nachbargebieten. — Ent. Nachr. 18: 1–3.
- Hormuzaki C., 1892. Lepidopterologische Beobachtungen in der Bukowina. — Ent. Nachr. 18: 305–321.
- Hormuzaki C., 1893. Saisondimorphismus bei *Papilio podalirius* in der Bukowina. — Soc. ent. 8: 2–3.
- Hormuzaki C., 1893. Varietäten von *Lycaena* aus dem Umgebungs von Czernowitz. — Soc. ent. 8: 18.
- Hormuzaki C., 1893. Einige bemerkenswerte Lepidopterenformen aus der Bukowina. — Soc. ent. 8: 58–59.
- Hormuzaki C., 1894. Untersuchungen über die Lepidopterenfauna der Bukowina. — Czernowitz. — 183 S.
- Hormuzaki C., 1894. Ueber einige Abänderungen von Lepidopteren aus der Bukowina und aus Rumänien. — Ent. Nachr. 20: 2–8, 53–57.
- Hormuzaki C., 1895. Bemerkungen über Varietäten einiger in der Bukowina einheimischen Großschmetterlinge. — Verh. zool.-bot. Ges. Wien 45: 225–224.
- Hormuzaki C., 1897–1907. Die Schmetterlinge (Lepidoptera) der Bukowina. — Verh. zool.-bot. Ges. Wien (1897) 47: 70–103, [120–168], 233–246, 312–341; (1898) 48: 426–481; (1899) 49: 32–86; (1907) 57: 34–104.
- Hormuzaki C., 1898. Beobachtungen an der Melitaeen-Gruppe *athalia* Rott., *aurelia* Nick., und *parthenie* Borkh. — D. ent. Z. Iris 11: 1–13.
- Hormuzaki C., 1900. Eine merkwürdige beobachtung über die Zeitvarietäten von *Lycaena argiades* Pallas in der Bukowina. — Soc. ent. 15: 83–84.
- Hormuzaki C., 1911. Die systematische und morphologische Stellung der Bukowiner Formen von *Melitaea athalia* Rott. und *M. aurelia* Nick. — Z. wiss. Ins.-Biol. 7: 213–218, 261–267.
- Klemensiewicz S., 1894. Beiträge zur Lepidopterenfauna Galiziens. — Verh. zool.-bot. Ges. Wien 44: 167–190.

- Klemensiewicz S., 1898–1911. O nowych i mało znanych gatunkach motyli fauny galicyjskiej. — Sprawozd. Kom. Fizyogr. Akad. Umiejętn. Kraków, 33–45.
- Kolev Z., De Prins W., 1995. A new species of the "brown *Agrodiatus*" complex from the Crimea (Lepidoptera: Lycaenidae). — *Phegea* 23: 119–132, Taf.
- Kusnezov N. J., 1909. A new species of *Hipparchia* Fab. 1807 (*Satyris* Latr. 1808) from the Crimea. — Ежегодн. Зоол. муз. Императ. Акад. наук 14: 140–144, табл. 2, 3.
- Lomnicki M., 1877. Sprawozdanie z wycieczki zoologicznej odbytej na Podolu w r. 1876 pomiędzy Seretem, Zbruczem a Dniestrem. — Sprawozd. Kom. Fizyogr. Akad. Umiejętn. Kraków 11(2): 128–151.
- Nabokoff V. V., 1920. A few notes on Crimean Lepidoptera. — *Entomologist* 53: 29–53.
- Nordmann A. von, 1851. Die im Gebiete der Fauna Taurico-Caucasica beobachteten Schmetterlinge. — *Bull. Soc. Nat. Moscou* 24(2): 359–368, (3): 395–428, Tab. 8–13.
- Nowicki M. S., 1860. Enumeratio Lepidopterorum Haliciae orientalis. — *Leopoli*: *Sumptibus auctoris*; *Typis Inst. Staurupigiani*. — 30+285 p., 1 tab.
- Nowicki M. S., 1865. Motyle Galicyi. — *Lwów*: *Drukarnia Inst. Staurupigiańskiego*. — 70+152 pp., front., 5 tab.
- Obraztsov N. S., 1935a. Contribution à la faune lépidopterologique de la steppe Bug-Dniepr (Ukraine). — *Lambillionea* 1935: 223–229.
- Obraztsov N. S., 1935b. *Lycaena (Aricia) allous* Hb. und ihre östliche Rassen (Lepidoptera, Lycaenidae). — *Folia zool. hydrobiol.* Riga 8: 141–150.
- Obraztsov N. S., 1936a. Zur Lepidopterenfauna des südlichen Transdneprgebietes. — *Festschrift zum 60. Geburtstag von Professor Dr. Embrik Strand*, Riga 2: 229–235.
- Obraztsov N. S., 1936b. Zur geographischen Variabilität von *Aphantopus hyperantus* L. — *Festschrift zum 60. Geburtstag von Professor Dr. Embrik Strand*, Riga 2: 242–245.
- Obraztsov N. S., 1936c. Neue Lepidopteren-Formen. — *Festschrift zum 60. Geburtstag von Professor Dr. Embrik Strand*, Riga 1: 637–642, 2 Fig.
- Obraztsov N. S., 1936d. Nouvelles races de *Lycaena (Lyandra) thersites* Cant. — *Lambillionea* 1936: 11–18.
- Obraztsov N. S., 1936e. Materialien zur Lepidopterenfauna des Parkes von Vessjolaja Bokovenjka (Ukraine). — *Folia zool. hydrobiol.* Riga 9(1): 29–57.
- Pronin G., 1929. Lepidopterologischer Rückblick meiner Ausbeute in Wolyn. Luck (Polen) in Jahre 1928. — *Ent. Anz.* 9(17-19): 313–314, 344–345, 356–357.
- Prüffer J., 1948. Przyczynek do znajomości motyli Wołynia. — *Studia Soc. Sci. torun.* (Toruń-Polonia) Sect. E (Zoologia) 1(5): 188–192.
- Romaniszyn J., 1920. Motyle z okolic Odessy zebrane w roku 1918 i 1919. — *Kosmos* 45: 59–86.
- Sheljuzhko L., 1919. *Parnassius apollo* in Südwest-Russland. — *Z. wiss. Ins.-Biol.* 15: 36–41.
- Sheljuzhko L., 1928. Neue palaearktische Lycaeniden. — *Lep. Rdsch.* 2(4): 44–46, 51–52, 62–64.
- Sheljuzhko L., 1929. Einige neue palaearktische Lepidopteren-Formen. — *Mitt. münch. ent. Ges.* 29: 351–354.
- Stöckl A., 1922. Motyle (Lepidoptera) rzadsze i nowe, zebrane w latach 1911 do 1921 w okolicach Lwowa, Janowa, Mikuliczyna i Worochty. — *Polskie Pismo ent.*, 1: 48–73.
- Stöckl A., 1928. Motyle (Lepidoptera) rzadsze i nowe, zebrane w latach 1922 do 1925 w okolicach Lwowa, Janowa i Worochty. — *Polskie Pismo ent.* 7: 1–75.
- Werchratski J., 1869. Przyczynek do krajowej fauny motylów. — *Sprawozd. Kom. Fizyogr. Akad. Umiejętn. Kraków* 3: 50–55.
- Werchratski J., 1870. Dodatek do fauny motylów. — *Sprawozd. Kom. Fizyogr. Akad. Umiejętn. Kraków* 4: 263–264.
- Werchratski J., 1893. Motyle większe Stanisławowa i okolicy. — *Sprawozd. Kom. Fizyogr. Akad. Umiejętn. Kraków* 38: 167–266.
- Wierzejski A., 1867. Zapiski z wycieczki podolskiej. — *Sprawozd. Kom. Fizyogr. Akad. Umiejętn. Kraków* 1: 165–179.
- Європа загалом**
- Боредиус Ф., 1904. Бабочки Европы. Описание наиболее известных видов и руководство к собиранию и определению бабочек и их гусениц. — *Спб.*: Тов. Вольф. — 253 с., 18 табл.
- Гофман Э., 1897. Атлас бабочек Европы и отчасти русско-азиатских владений. — *Спб.*: Изд-во Девриена. — 42+352 с., 72 табл.
- Ламперт К., 1911–1913. Атлас бабочек Европы и отчасти русско-азиатских владений. — *Спб.*: Изд-во Девриена. — 486+9 с., 101 табл.
- Штандфусс М., 1901. Жизнь бабочек, их ловля, воспитание и сохранение. Руководство для собирателей. — *Спб.*: Просвещение. — 9+315 с.
- Bodi E., 1985. Die Raupen der europäischen Tagfalter. — *Compiègne: Sciences NAT.* — 47 S., 19 Farbtaf.
- Bramson K. L., 1890. Die Tagfalter (Rhopalocera) Europa's und des Caucasus. Analytisch bearbeitet. — *Kiew: Selbstverlag.* — 2+149+2 S., 1 Taf.
- Carter D. J., Hargreaves B., 1986. A Field Guide to Caterpillars of Butterflies and Moths in Britain and Europe. — *London: Collins.* — 296 p.
- [Denis M. & Schiffermüller J.], 1775. Ankündigung eines systematisches Werkes von den Schmetterlingen der Wienergegend. — *Wien: Bernardi.* — 323 S.
- Esper E. J. C., 1777–[1779]. Die Schmetterlinge in Abbildungen nach der Natur mit Beschreibungen. Europäische Gattungen. — *Erlangen: Walther.* — 1. Th., 1. Bd. — 388 S., Tab. 1–24, Suppl. 25; Tab. 1–50, Suppl. 26.
- Esper E. J. C., 1780–[1786]. Die Schmetterlinge in Abbildungen nach der Natur mit Beschreibungen. Fortsetzung der europäischen Schmetterlinge, 1. Abschn. Zu dem Geschlecht der Tagsschmetterlinge, oder Fortsetzung des ersten Theils. — *Erlangen: Walther.* — 1. Th., 2. Bd. — 190 S., Tab. 51–93.
- Esper E. J. C., 1789–[1805]. Die Schmetterlinge in Abbildungen nach der Natur mit Beschreibungen. 1. Abschn. Zu dem Geschlecht der Tagsschmetterlinge. — *Erlangen: Walther.* — Supplementband 1. Abschn. — 120 S., Tab. 94–16.
- Esper E. J. C., [1805–1830]. Die Schmetterlinge in Abbildungen nach der Natur mit Beschreibungen. Fortsetzung des ersten, zweyten, dritten und vierten Theils, als der Tagsschmetterlinge, Abendsschmetterlinge, Spinner- und Eulenphalenen. 2. Theil. Zu dem Geschlecht der Tagsschmetterlinge. — *Erlangen: Walther.* — Supplementband 2. Th. — 48 S., Tab. 117–126.
- Forster W., Wohlfahrt Th. A., 1955. Die Schmetterlinge Mitteleuropas. 1. Aufl. Band 2. Tagfalter. Diurna (Rhopalocera und Hesperidae). — *Stuttgart: Franckh'sche Verlagshandlung.* — 199 S., 28 Farbtaf., 41 Textfig.
- Herrich-Schäffer G. A. W., 1843. Systematische Bearbeitung der Schmetterlinge von Europa, zugleich als Text, Revision und Supplement zu Jakob Hübner's Sammlung europäischer Schmetterlinge. Die Tagfalter. — *Regensburg: Manz.* — Bd. 1. — 164 S., 141 Tab.
- Herrich-Schäffer G. A. W., 1843–1856. Systematische Bearbeitung der Schmetterlinge von Europa, zugleich als Text, Revision und Supplement zu Jakob Hübner's Sammlung europäischer Schmetterlinge. Umrisstafeln mit Erklärung. Nachträge. Systema Lepidopterorum. Index alphabeticum-synonymicus ad Vol. I–V. Index universalis specierum et generum. — *Regensburg: Manz.* — Bd. 6. — 18 + 8+178+72+24+48 S., 36 Taf.
- Higgins L. G., 1976 (1975). The classification of European butterflies. — *London: Collins.* — 320 p., 402 figs.
- Higgins L. G., Hargreaves B., 1983. The Butterflies of Britain and Europe. — *London: Collins.* — 256 p., 800 figs., 430 maps.
- Higgins L. G., Riley N. D., 1970. A Field Guide to the Butterflies of Britain and Europe. — *London: Collins.* — 380 pp, 60 pls., 371 maps.
- Hübner J., 1796–[1838]. Sammlung europäischer Schmetterlinge. — *Augsburg: Hübner; Geyer.* — Horde I. Papiliones. — 10 + 194 S., Tab. 1–207.
- Hübner J., 1816–[1826]. Verzeichniss bekannter Schmett[er]linge verfaßt von Jakob Hübner. — *Augsburg: Hübner.* — 431 S. + Anzeiger 72 S.
- Karsholt O., Razowski J. (eds.), 1996. The Lepidoptera of Europe. A Distributional Checklist. — *Stenstrup: Apollo Books.* — 380 p.
- Kirby W. F., 1903. The butterflies and moths of Europe. — *London: Cassel & Co.* — 72+432 p., 55 pls.
- Kudrna O., 1985. Concise bibliography of European butterflies. — *In: Kudrna O. (ed.). Butterflies of Europe. Vol. 1.* — *Wiesbaden: AULA-Verlag.* — 447 p.
- Kudrna O., 2002. The distribution atlas of European butterflies. — *Oedipus* 20: 1–342.
- Lampert K., 1906–1907. Die Grossschmetterlinge und Raupen Mitteleuropas mit besonderer Berücksichtigung der biologischen Verhältnisse. — *München, Esslingen: J. F. Schreiber.* — 20+308+18 S., 95 Taf.
- Lang H. C., 1884. Rhopalocera Europae descripta et delineata. The Butterflies of Europe described and figured. — *London: L. Reeve & Co.* — Vol. 1. — 4+396 p.; Vol. 2. — 12 p., 82 pl.
- Rühl F., Heyne A., [1892–1895]. Die palaearktischen Grossschmetterlinge und ihre Naturgeschichte. — *Leipzig: E. Heyne.* — Bd. 1. — 857 S.
- Schwarz R., 1948–1949. Motyli. — *Praha: Vesmir.* — (1948) 1: 14+42, 291 figs.; (1949) 2: 10+69, 505 figs.
- Seitz A., 1907–1909. Die Groß-Schmetterlinge der Erde. Die Groß-Schmetterlinge des palaearktischen Faunengebietes. Die palaearktischen Tagfalter. — *Stuttgart: Fritz Lehmann Vlg.* — 1. Abt., 1. Bd. — 8+ 379 S., 89 Taf.
- Seitz A., 1929–1932. Die Groß-Schmetterlinge der Erde. Supplement zu Band 1. Die palaearktischen Tagfalter. — *Stuttgart: Alfred Kernen Vlg.* — 8+3+399 S., 16 Taf.
- Spuler A., [1901]–1908. Die Schmetterlinge Europas. Mit über 3500 Figuren auf 95 Tafeln und ca. 400 Abbildungen im Text. Dritte Auflage von Prof. E. Hofmann's Werk: Die Groß-Schmetterlinge Europas. — *Stuttgart: Schweizerbart; Nägele.* — Bd. 1. — 8+128+8+385 S., Taf. 1–95.
- Spuler A., [1903]–1910. Die Raupen der Schmetterlinge Europas. 2. Auflage von Prof. E. Hofmann's gleichnamigen Werk, 60 Tafeln mit über 2200 Abbildungen. — *Stuttgart: Schweizerbart; Nägele.* — 17+1 S.
- Standfuss M., 1896. Handbuch der paläarktischen Gross-Schmetterlinge für Forscher und Sammler. Zweite gänzlich umgearbeitete und durch Studien zur Descendenztheorie erweiterte Auflage des Handbuches für Sammler der europäischen Gross-Schmetterlinge. — *Jena: Gustav Fischer Vlg.*, 12+392 S., 8 Textfiguren, 8 Farbtafeln.
- Staudinger O., Rebel H., 1901. Catalog der Lepidopteren des palaearktischen Faunengebietes. 3. Aufl., 1. Theil. — *Berlin: Friedländer & Sohn.* — 32+411 S.
- Tolman T., Lewington R., 1997. *Collins Field Guide Butterflies of Britain & Europe.* — *London: Harper Collins Publishers.* — 320 p., 106 col. pl.
- Tshikolovets V. V., 2003. *Butterflies of Eastern Europe.* — *Kyiv-Brno.* — 176 p., 47 col. pl.
- Суміжні країни**
- Білорусь, Литва**
- Мержевская О. И., Литвинова А. Н., Молчанова П. В., 1976. Чешуекрылые Белоруссии. Каталог. — *Минск: Наука и техника.* — 131 с.
- Prüffer J., 1947. *Studia nad motylami Wileńszczyzny.* — *Toruń.* — 489 s., Tab.
- Польша**
- Adamczewski S., 1939. Przyczynek do znajomości fauny motyli Podola Polskiego. — *Fragm. faun. Mus. zool. Polon.* 4(9): 159–209.
- Buszko J., 1997. A Distribution of Butterflies in Poland. — *Toruń: Turpress.* — 170 p., 149 maps.
- Heintze J., 1978. *Motyle Polski. Atlas.* — *Warszawa: Wyd. Szkolne i Pedagogiczne.* — 303 s., il.
- Kremky J., 1937. *Badania nad fauną motyli Podola Polskiego. I.* — *Fragm. faun. Mus. zool. Polon.* 3: 81–217.
- Krzywicki M., 1959. *Modraszki – Lycaenidae, Wieleńy – Erycimidae.* — *Klucze Oznac. Owad. Pol.* 27(61/62): 1–64.
- Krzywicki M., 1962. *Bielinki – Pieridae, Motylowce – Papilionidae.* — *Klucze Oznac. Owad. Pol.* 27(65/66): 1–45.
- Krzywicki M., 1966. *Oczennice – Satyridae.* — *Klucze Oznac. Owad. Pol.* 27(63): 1–41.
- Krzywicki M., 1968. *Mieniaki – Apaturidae, Poludnice – Nymphalidae.* — *Klucze Oznac. Owad. Pol.* 27(64): 1–63.
- Krzywicki M., 1970. *Powszelatki – Hesperidae.* — *Klucze Oznac. Owad. Pol.* 27(65): 1–33.
- Romaniszyn J., Schille F., 1930. *Fauna Motyli Polski. I.* — *Pr. monogr. Kom. fizyogr.* (1929) 6: 1–552.

Чехія та Словаччина

- Hrubý K., 1964. Prodrómus Lepidoptera Slovaca. — Bratislava : Vyd. Sloven. Akad. Vied. — 962 s.
- Kudrna O., 1974. A distribution list of butterflies of Czechoslovakia. — Ent. Gaz. 25(3): 161–177.
- Laštůvka Z. (ed.), 1998. Checklist of Lepidoptera of the Czech and Slovak Republics (Insecta, Lepidoptera). — Brno : Konvoj — 118 p.
- Paclt, J., 1949. Nomenclator sive enumeratio critica Lepidopterorum Slovaciae. — Ent. Listy 12: 140–155.
- Reiprich A., 1960. Motýle Slovenska. Oblast' Slovenského Raja. — Bratislava : Vyd. Sloven. Akad. Vied. — 556 s.

Угорщина

- Abafi-Aigner L., 1907. Magyarország lepkéi. — Budapest : Kir. Magy. Term. Társ. Budapest — 6+20+12+137 pp.
- Gozmány L., 1968. Nappali lepkék – Diurna. — Fauna hung. 91: 1–204+1–6.
- Kovács L., 1953. A magyarországi nagylepkek és elterjedésük. — Folia ent. hung. s.n. 6: 77–184.
- Kovács L., 1956. A magyarországi nagylepkek és elterjedésük, II. — Folia ent. hung. s.n. 96: 89–140.
- Kovács L., 1966. Data on the knowledge of Hungarian Macrolepidoptera. I. — Ann. hist.-nat. Mus. natn. Hung. 58: 454–468.
- Szabó R., 1956. Magyarország Lycaenidái. — Folia ent. hung. s. n. 9: 235–362.
- Uherkovich A., 1967. Die Tagfalter des Tisza-Tales. — Tiscia, Szeged, 3: 57–65.
- Uherkovich A., 1968. Beiträge zur Verbreitung der Tagfalter im Tisza-Tal. — Tiscia, Szeged, 4: 103–109.
- Uherkovich A., 1973. Neuere Beiträge der Gross-Schmetterlinge des Tisza-Tales, mit besonderer Rücksicht auf die Umgebung von Tiszafüred. — Tiscia, Szeged, 8: 83–92.

Румунія

- Caradja A., 1895. Die Großschmetterlinge des Königreiches Rumänien. — Dt. ent. Z. Iris 8: 10–102.
- Caradja A., 1896. Die Großschmetterlinge des Königreiches Rumänien. — Dt. ent. Z. Iris 9: 1–112.
- Caradja A., 1903. Beitrag zur Lepidopteren-Fauna Rumäniens. — Bull. Soc. Bucarest 12: 121–133, 355–365.
- Caradja A., 1905. Beitrag zur Lepidopteren-Fauna Rumäniens. — Bull. Soc. Bucarest 14: 227–243.
- Fleck E., 1899–1904. Die Macrolepidopteren Rumäniens. — Bull. Soc. Sci. Bucarest (1899) 8: 682–773, 781–783; (1900) 9: 37–142; (1902) 11: 159–177; (1904): 288–308.
- Fleck E., 1901. Die Macrolepidopteren Rumäniens. — Berlin. — 200 S.
- Niculescu E. V., 1961. Lepidoptera. Familia Papilionidae (Fluturi). — Fauna Repub. Pop. Rom. 11(5): 1–103.
- Niculescu E. V., 1963. Lepidoptera. Familia Pieridae (Fluturi). — Fauna Repub. Pop. Rom. 11(6): 1–202.
- Niculescu E. V., 1965. Familia Nymphalidae. — Fauna Repub. Pop. Rom. 11(7): 1–358+[4], 160 figs., 25 Tab.
- Niculescu E. V., Koenig F., 1970. Lepidoptera. Partea generala. — Fauna Repub. Pop. Rom. 11(10): 1–300.
- Popescu-Gorj A., 1987. La liste systématique révisée des espèces de macrolépidoptères mentionnées dans la faune de Roumanie. Mise à jour de leur

classification et nomenclature. — Trav. Mus. Hist. nat. "Grigore Antipa" 29: 69–123.

Rusti D., 1994. Additional data to the checklist of Romanian Lepidoptera. — Trav. Mus. Hist. nat. "Grigore Antipa" 34: 81–93.

Молдова

- Круликовский Л. К., 1906. К сведениям о чешуекрылых Бессарабии. — Рус. энтомол. обозр. 6(3/4): 184–187.
- Миллер Е., Зубовский Н., 1908–1913. Материалы по энтомологической фауне Бессарабии. Чешуекрылые. — Тр. Бессараб. о-ва. любит. ест. (1904–1908) 1908 1: 410–425; (1909) 1910 2: 93–96; (1912) 1913 4: 261–262.

Туреччина

- Hesselbarth G., van Oorschot H., Wagener S., 1995. Die Tagfalter der Türkei unter Berücksichtigung der angrenzenden Länder. — Bocholt : Wagener Vlg. — Bd. 1. — 754 S., [1–24] Farbtaf., 56 Abb., 21 Tab. — Bd. 2. — 755–1354 S. Farb. Taf. [25–36], Abb. 57–75, Tab. 22–27. — Bd. 3: 847 S., 128 Farbtaf., Taf. 129–141, Karte I–IV, 1–342+Korrekturen [1–2].

Російська Федерація та країни Кавказу

- Алфераки С. Н., 1876–1908. Чешуекрылые окрестностей Таганрога. — Тр. Рус. энтомол. о-ва 8: 150–226 (1876); 10: 35–53 (1877); 11: 45–50 (1880); 38: 558–618 (1908).
- Алфераки С. Н., 1876. Чешуекрылые Северного Кавказа. — Тр. Рус. энтомол. о-ва 10: 3–34 (1877).
- Богачев В., 1905. Бабочки области Войска Донского. — Сб. Донск. стат. ком.-та 5: 1–10.
- Ершов Н., Фильд А., 1870. Каталог чешуекрылых Российской Империи. — Тр. Рус. энтомол. о-ва 4: 130–204, карта.
- Коршунов Ю. П., 1972. Каталог булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Rhopalocera) фауны СССР. — Энтомол. обозр. 51(1): 136–154; 51(2): 352–368.
- Кузнецов Н. Я., 1915–1926. Список фаунистической и описательной литературы по фауне Российской Империи и сопредельных стран. — В кн. Фауна СССР и сопредельных стран. Насекомые чешуекрылые. Том 1, вып. 2. — Ленинград : Изд-во Академии наук СССР. — С. CCCLXXXVI–DLXXVI.
- Моргун Д. В., 2002. Булавоусые чешуекрылые европейской России и сопредельных стран. — Москва : МТСОН. — 207 с., илл.
- Некрутенко Ю. П., 1990. Дневные бабочки Кавказа. Определитель. — Киев : Наук. думка. — 216 с., 32 табл.
- Яхонтов А. А., 1935. Наши дневные бабочки. Определитель. Пособие для средней школы. — Москва : Учпедгиз. — 160 с.
- Яхонтов А. А., 1939. Денні метелики. Посібник для визначення і біологічного вивчення Lepidoptera Rhopalocera Європейської частини СРСР. — Київ : Радянська школа. — 184 с.
- Ballion E., 1886. Verlauffiges Verzeichniss der Schmetterlinge auf der Umgegend von Novorossiisk am Schwarzen Meere im Caucasus. — Bull. Soc. imp. Nat. Moscou 62: 241–289.
- Eversmann E., 1851. Lépidoptères de la Russie. — In: Fischer de Waldheim G. Entomographia Imperii Rossici suae Caesareae Majestati Nicolao Primo

- Autocratori totius Rossiae dicata. Vol. 5. — Mosquae : Semen. — 2+150 pp., 18 color. tab.
- Pallas P. S., 1771. Reisen durch verschiedene Provinzen des russischen Reiches in den Jahren 1768–1774. Bd. 1. — St.-Petersburg. — 504 S., 23 Taf., 2 Karte.
- Pallas P. S., 1799–1801. Bemerkungen auf einer Reise in die südlichen Statthaltschaften der russischen Reichs in den Jahren 1793 und 1794. Bd. 1. — Leipzig, 1799. — 32+516 S., 25 Taf.; Bd. 2. — Leipzig 1801. — 24+525 S., 27 Taf.
- Tuzov V. K., 1993. The synonymic list of butterflies from the ex-USSR. — Moscow : Rosagroservice. — 74 p.
- Tuzov V. K., Bogdanov P. V., Devyatkin A. L., Kaabak L. V., Korolev V. A., Murzin V. S., Samodurov G. D., Tarasov E. A., 1997. Guide to the butterflies of Russia and adjacent territories (Lepidoptera, Rhopalocera). Vol. 1. Hesperidae, Papilionidae, Pieridae, Satyridae. — Sofia; Moscow : Pensoft. — 480 p., 79 col. pls.
- Tuzov V. K., Bogdanov P. V., Churkin S. V., Dantchenko A. V., Devyatkin A. L., Murzin V. S., Samodurov G. D., Zhdanok A. B., 2000. Guide to the butterflies of Russia and adjacent territories (Lepidoptera, Rhopalocera). Vol. 2. Libytheidae, Danaidae, Nymphalidae, Riodinidae, Lycaenidae. — Sofia; Moscow, Pensoft. — 580 p., 88 col. pls.

Найважливіші монографічні опрацювання окремих груп метеликів Палеарктики, праці систематико-номенклатурного змісту, довідники та каталоги

- Верхратський Ів., 1869. Початки до уложення номенклятури і терминології природописної народної. Ч. III. Наукова номенклятура артрозоологічна. — Львів : Друкарня Ставропигійського Інституту. — 24 с.
- Грінченко Б., 1907–1909. Словарь української мови. — Київ. Т. 1. — 1907. — 494 с.; Т. 2. — 1908. — 573 с.; Т. 3. — 1909. — 506 с.; Т. 4. — 1909. — 563 с.
- Дубняк К., 1917. Короткий російсько-український словничок термінів природознавства та географії. Вид. 2 — Миргород, 1917. — 31 с.; Вид. 3. — Кобеляки на Полтавщині, 1917. — 40 с.
- Карлацук С. В., Андрущенко Т. Г., Хлус Л. М., Третьяков Л. Д., 2000. Лусокрилі (Lepidoptera). Каталог фондової колекції зоомузее Чернівецького університету. — Чернівці : Рута. — 123 с.
- Коршунов Ю. П., Николаев С. Л., 2004. Таксономический обзор булавоусых чешуекрылых комплексов *Erebina euryale* и *E. adyte* (Lepidoptera, Satyridae). — Евразийск. энтомол. журн. 3(1): 47–58.
- Маркевич О. П., Татарко К. I., 1983. Російсько-українсько-латинський зоологічний словник: терминологія і номенклатура. — Київ : Наук. Думка. — 412 с.
- Міжнародний кодекс зоологічної номенклятури, 2003. Четверте видання. Ухвалений Міжнародним союзом біологічних наук. — Київ : Бібліотека офіційних видань. — 43+175 с.
- Некрутенко Ю. П., 2003а. Колекція лусокрилих Зоологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка — національний скарб України. — Праці Зоол. муз. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка 1(1): 5–15.
- Некрутенко Ю., 2003б. Передмова до українського перекладу. — В кн.: Міжнародний кодекс зоологічної номенклятури. Четверте видання. Ухвалений Міжнародним союзом біологічних наук. — Київ : Бібліотека офіційних видань. — С. IX–XXV.
- Николаев В. Ф., 1918. Матеріали до української наукової терминології. Матеріали до терминології по природознавству. Частина I. Назви звірів, птахів, комах та інших животин. — Полтава : Електрична друкарня Я. Е. Брауде. — 60 с. (Музей Полтавської губернської народної управи).
- Полонський Х., 1928. Словник природничої терминології (проект). — Київ : Держ. вид-во України, 1928. — 8+262 с. (Матеріали до української терминології та номенклятури / Українська академія наук. Інститут української наукової мови. Природничий відділ. — Т. 11).
- Шоголів Ір., 1928. Комахи (Insecta). — В кн. I. Шоголів, С. Паночнін. Словник зоологічної номенклятури. Частина III. Назви безхребетних тварин Evertebrata (проект). — [Київ; Харків]: Держ. вид-во України. — С. 11–114 (факсимільне перевидання: Словник зоологічної номенклятури (1927–1928). — Київ: Наук. думка, 2005).
- Beattie J. R., 1976. Rhopalocera Directory. — Berkeley, Ca. : JB Indexes. — 14+365 p.
- Bridges C. A., 1988a. Catalogue of Hesperidae (Lepidoptera: Rhopalocera). — Urbana, Ill. : Bridges. — 7+I.ii+I.205+II.ii+III.67+III.ii+III.78+IV.ii+IV.54+V.ii+V.20+VI.ii+VI.6+App. I, II.
- Bridges C. A., 1988b. Catalogue of Papilionidae & Pieridae (Lepidoptera: Rhopalocera). — Urbana, Ill. : Bridges. — 7+I.ii+I.324+II.ii+II.93+III.ii+III.131+IV.ii+IV.98+V.ii+V.37+VI.ii+VI.12+App. I, II.
- Bridges C. A., 1988c. Catalogue of Lycaenidae & Riodinidae (Lepidoptera: Rhopalocera). — Urbana, Ill. : Bridges. — 7+I.ii+I.377+II.ii+I.115+III.ii+III.140+IV.ii+IV.101+V.ii+V.37+VI.ii+VI.7+App. I, II.
- Bridges C. A., 1988d. Catalogue of family-group and genus-group names (Lepidoptera: Rhopalocera). — Urbana, Ill. : Bridges. — 6+I.ii+I.8+II.ii+II.3+III.ii+III.4+IV.ii+IV.130+V.ii+V.33+VI.ii+VI.67+VII.ii+VII.18+VIII.ii+VIII.59+IX.ii+IX.20+X.ii+X.8.
- Bridges C. A., 1988e. Bibliography (Lepidoptera: Rhopalocera). — Urbana, Ill. : Bridges. — 5+I.392+II.ii+II.139+III.ii+III.45 p.
- Bryk F., 1934. Lepidoptera Baronidae, Teinopalpidae, Parnassiidae pars I. — In: Schulze et al., Das Tierreich 64. — Berlin; Leipzig : Walter de Gruyter & Co. — 23+131 S., 87 Abb.
- Bryk F., 1935. Lepidoptera Parnassiidae pars II. (Subfam. Parnassiinae). — In: Schulze et al., Das Tierreich 65 — Berlin; Leipzig : Walter de Gruyter & Co. — 51+790 S., 698 Abb.
- Davenport D., 1941. The butterflies of the satyrid genus *Coenonympha*. — Bull. Mus. comp. Zool. Harv. Univ. 87(4): 213–349, 10 pls.
- De Jong R., 1972. Systematics and geographic history of the genus *Pyrgus* in the Palearctic Region (Lepidoptera, Hesperidae). — Tijdschr. Ent. 115: 1–121, 60 figs, 18 maps, 6 pls.
- De Jong R., 1974. Notes on the genus *Carcharodus* (Lepidoptera, Hesperidae). — Zoöl. Meded. 98(1): 1–9, 7 Textfig.

De Jong R., 1974. Systematics and evolution of the Palaearctic *Spialia* species (Lepidoptera, Hesperidae). — Tijdschr. Ent. 117(6): 225–271, 37 figs.

Evans W. H., 1949. A catalogue of the Hesperidae from Europe, Asia and Australia in the British Museum (Natural History). — London: Brit. Mus. (Nat. Hist.). — 19+502 p., 53 pl.

Hemming F., 1937. Hübner. A bibliographical and systematic account of entomological works of Jacob Hübner and supplements thereto by Carl Geyer, Gottfried Franz Frölich and Gottlieb August Wilhelm Herrich-Schäffer. — London: Roy. ent. Soc. — Vol. 1. — 605 p.; Vol. 2. — 247 p.

Hemming F., 1967. The generic names of the butterflies and their type-species (Lepidoptera: Rhopalocera). — Bull. Brit. Mus. (Natur. Hist.) Ent. Suppl. 9: 1–509.

Heppner J. B., 1998. Classification of Lepidoptera. Part 1. Introduction. — Holarctic Lepidoptera 5 (Suppl. 1): 1–4+1–148+1–6.

Higgins L. G., 1941. An illustrated catalogue of the palaearctic *Melitaea* (Lep. Rhopalocera). — Trans. ent. Soc. Lond. 91(7): 175–365, 16 pls, 215 figs.

Higgins L. G., 1950. A descriptive catalogue of the palaearctic *Euphydryas* (Lepidoptera: Rhopalocera). — Trans. ent. Soc. London 101(12): 435–489, 7 maps, 41 figs.

Higgins L. G., 1955. A descriptive catalogue of the Genus *Mellicta* Billberg (Lepidoptera: Nymphalidae) and its species, with supplementary notes on the Genera *Melitaea* and *Euphydryas*. — Trans. ent. Soc. London 106(1): 1–131, Pl. I–II, 4 maps, fig. 1–66.

Horn W., Kahle L., Friese G., Gaedike R., 1990. Collections entomologicae. Ein Kompendium über den Verbleib entomologischer Sammlungen der Welt bis 1960. — Berlin: Akad. Landwirtschaftswissenschaften d. DDR. — Teil 1. A bis K. — 220 S.; Teil 2. L bis Z. — S. 221–573, Taf.

Kudrna O., 1975. A Revision of the genus *Gonepteryx* Leach (Lep., Pieridae). — Ent. Gaz. 26: 3–37.

Kudrna O., 1977. A revision of the genus *Hipparchia* Fabricius. — Faringdon: Classey. — 4+300 p., 353 figs.

Möhn E., 2003. Neue und wenig bekannte *Paranassius apollo*-Unterarten aus dem Osten des Verbreitungsgebietes. — In: Bauer E. & Frankenbach Th. Butterflies of the World. Suppl. 6. — Keltern: Goecke & Evers. — 8 S., 32 Taf.

Nguyen Thi Hong, 1976. Les *Apatura*: polymorphisme et spéciation (Lépidoptères Nymphalidae). — Paris: Sciences Nat. — 86 p., figs, maps.

Verhulst J. T., 2000. Les *Colias* du Globe. Monograph of the genus *Colias*. — Keltern: Goecke & Evers. — 263 p., 308 pls.

Verity R., 1905–1911. Rhopalocera palaeartica: Iconographie et description des papillons diurnes de la région paléarctique. Papilionidae et Pieridae. — Florence: Verity; Landi. — 1–86+368 p., 2+12+72 pl.

Warren B. C. S., 1936. Monograph of the genus *Erebia*. — London: Trust. Brit. Mus. (Nat. Hist.). — 7+407 p., 104 pls.

Warren B. C. S., 1944. Review of the classification of the Argynnidi: with a systematic revision of the genus *Boloria* (Lepidoptera, Nymphalidae). — Trans. ent. Soc. Lond. 94(1): 1–101, 46 pls.

Охорона метеликів

Наведено основні праці з питань охорони метеликів в Європі та в Україні, законодавчі акти України про охорону природи, а також міжнародні природоохоронні угоди, до яких приєдналася Україна.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». — Відомості Верховної Ради 1991, 41: 546 (№ 1264-XII 25.06.1991). — Введено в дію Постановою ВР №1268-XII від 26.06.1991.

Закон України «Про тваринний світ» — Відомості Верховної Ради 1993, 18: 191(№ 3041-XII 03.03.1993).

Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). — Київ: Мінекобезпеки України, 1998. — 76 с.

Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (Вашингтон, 1973 р.). — Київ: Мінекобезпеки України, 1998. — 20 с.

Редкие и исчезающие растения и животные Украины. Справ. (отв. ред. К.М.Сытник). — К.: Наук. думка, 1988: — 256 с.

Червона книга України. 1994. Тваринний світ. — Київ: Укр. енциклопедія. — 461 с.

Collins N. M. & Morris M. G., 1985. Threatened Swallowtail Butterflies of the World. The IUCN Red Data Book. — Gland and Cambridge: IUCN. — 8+401 p., 8 pls.

Kudrna O., 1986. Aspects of the conservation of butterflies in Europe. — In: Kudrna O. (ed.). Butterflies of Europe. Vol. 8. — Wiesbaden: AULA-Verlag. — 323 p.

Swaay C. A. M. van, Warren M. S., 1998. Red Data Book of European Butterflies (Rhopalocera). — Wageningen: De Vlinderstichting (Dutch Butterfly Conservation); Wareham: British Butterfly Conservation. — Vol. I. — 125 p.; Vol. II. — 168 p. (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats. Standing Committee 18th meeting, Strasbourg 16–17 October 1998. T-PVS (98) 55–56; Report nr. VS98.15).

Swaay C. A. M. van, Warren M. S. (eds.), 2003. Prime Butterfly Areas in Europe: Priority sites for conservation. — National Reference Centre for Agriculture, Nature and Fisheries, Ministry of Agriculture, Nature Management and Fisheries. The Netherlands. — Wageningen: Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. — 693 p.

Swaay C. A. M. van, Warren M. S., Grill A., 1997. Threatened butterflies in Europe — provisional report. — Wageningen: De Vlinderstichting (Dutch Butterfly Conservation); Wareham: British Butterfly Conservation. — 95 p. (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats. Strasbourg 16 January 1998. T-PVS (98) 8; Report nr. VS97.25).

Wells S. M., Pyle R. M., Collins N. M., 1983. The IUCN Invertebrate Red Data Book. — Gland: IUCN — 50+632 p.

Показчик наукових назв метеликів

(№ — номер видового нариса та зображення на кольоровій таблиці) № стор.

<i>acaciae, Satyrium</i>	70	86	<i>Argynnis</i>	173
<i>achine, Lopinga</i>	118	117	<i>argyrognomon, Plebeius</i>	91
<i>actaea, Satyrus</i>	132	132	<i>arion, Maculinea</i>	84
<i>acteon, Thymelicus</i>	23	46	<i>armoricanus, Pyrgus</i>	16
<i>adippe, Argynnis</i>	187	178	<i>artaxerxes, Polyommatus</i>	96
<i>admetus, Polyommatus</i>	[199]	187	<i>artemis, Euphydryas aurinia</i> ssp.	165
<i>aegeria, Pararge</i>	115	113	<i>astrarche, Lycaena</i>	100
<i>aeon, Plebeius</i>	98	98	<i>atalanta, Vanessa</i>	162
<i>aestiva, Lycaena astrarche</i> var.	100	100	<i>athalia, Melitaea</i>	181
<i>aetherea, Melitaea phoebe</i> ssp.	168	168	<i>aurelia, Melitaea</i>	180
<i>aethiops, Erebia</i>	135	126	<i>aurinia, Euphydryas</i>	173
<i>afer, Erebia</i>	124	124	<i>ausonia, Euchloe</i>	35
<i>afra, Proterebia</i>	132	124	<i>baton, Pseudophilotes</i>	92
<i>agestis, Polyommatus</i>	95	110	<i>bavius, Pseudophilotes</i>	81
<i>Aglais</i>	156	156	<i>bellargus, Polyommatus</i>	106
<i>aglaja, Argynnis</i>	186	178	<i>betulae, Thecla</i>	61
<i>alceae, Carcharodus</i>	2	33	<i>boeticus, Lampides</i>	72
<i>alcatas, Everes</i>	78	91	<i>Boloria</i>	186
<i>alciphron, Lycaena</i>	58	79	<i>brassicae, Pieris</i>	38
<i>alcon, Maculinea</i>	87	95	<i>breitfussi, Parnassius apollo</i> ssp.	50
<i>alcyone, Hipparcia</i>	144	134	<i>Brenthis</i>	179
<i>alexis, Glaucopsyche</i>	83	93	<i>Brintesia</i>	137
<i>alfacariensis, Colias</i>	47	69	<i>bryoniae, Pieris napi</i> ssp.	64
<i>alpina, Melitaea didyma</i> ssp.	172	172	<i>briseis, Chazara</i>	152
<i>altheae, Carcharodus</i>	34	34	<i>britomartis, Melitaea</i>	181
<i>alveus, Pyrgus</i>	17	41	<i>bucoviensis, Clossiana eunomia</i> ssp.	182
<i>amandus, Polyommatus</i>	101	103	<i>bucoviensis, Limenitis populi</i> ssp.	148
<i>amathusia, Clossiana</i>	183	183	<i>budaschkini, Polyommatus</i>	110
<i>amyntas, Coenonympha</i>	118	118	<i>c-album, Polygonia</i>	166
<i>amphidamas, Lycaena</i>	78	78	<i>cadmus, Hipparchia semele</i> ssp.	136
<i>andromedae, Pyrgus</i>	12	39	<i>calida, Lycaena astrarche</i> var.	100
<i>anteros, Polyommatus</i>	97	102	<i>callimachus, Tomares</i>	63
<i>anthe, Chazara</i>	141	141	<i>Callophrys</i>	84
<i>Anthocharis</i>	58	58	<i>camilla, Limenitis</i>	159
<i>antiopa, Nymphalis</i>	168	157	<i>Carcharodus</i>	33
<i>Apatura</i>	145	145	<i>cardamines, Anthocharis</i>	34
APATURINAE	145	145	<i>cardui, Vanessa</i>	163
<i>Aphantopus</i>	124	124	<i>Carterocephalus</i>	42
<i>aphirape, Clossiana</i>	182	182	<i>carthami, Pyrgus</i>	10
<i>apollo, Parnassius</i>	28	50	<i>carueli, Apatura ilia</i> ssp.	145
<i>Aporia</i>	62	62	<i>cassioides, Erebia</i>	[204]
<i>aquilonaris, Boloria</i>	198	186	<i>catena, Hesperia comma</i> f.	47
<i>aracanthus, Heteropterus</i>	42	42	<i>caucasica, Melitaea phoebe</i> ssp.	168
<i>aragonensis, Muschampia</i>	35	35	<i>Celastrina</i>	91
<i>Araschnia</i>	157	157	<i>celtis, Libythea</i>	113
<i>arcania, Coenonympha</i>	121	118	<i>Charaxes</i>	188
<i>arcas, Maculinea</i>	95	95	<i>Chazara</i>	140
<i>arduinna, Melitaea</i>	176	168	<i>chloridice, Pontia</i>	42
<i>arethusana, Arctusana</i>	150	137	<i>christi, Thymelicus acteon</i> ssp.	46
<i>Arethusana</i>	137	137	<i>chrysippus, Danaus</i>	[209]
ARGYNNINAE	173	173	<i>chrysotheme, Colias</i>	45
<i>argiades, Everes</i>	76	90	<i>cinarae, Pyrgus</i>	15
<i>argiolus, Celastrina</i>	79	91	<i>cinxia, Melitaea</i>	174
<i>argus, Plebeius</i>	89	98	<i>circe, Brintesia</i>	151
			<i>clarissa, Melitaea cinxia</i> ssp.	168
			<i>cleodippe, Argynnis adippe</i> f.	178

<i>cleodoxa</i> , <i>Argynnis adippe</i> f.	178
<i>climene</i> , <i>Esperarge</i>	114 113
<i>Clossiana</i>	182
<i>clytie</i> , <i>Apatura ilia</i> f.	145
<i>coelestinus</i> , <i>Polyommatus</i>	99 103
<i>Coenonympha</i>	117
COLIADINAE	68
<i>Colias</i>	68
<i>comma</i> , <i>Hesperia</i>	24 47
<i>cordula</i> , <i>Satyrus</i>	132
<i>coridon</i> , <i>Polyommatus</i>	107 107
<i>corydonius</i> , <i>Polyommatus</i>	108 107
<i>crasnensis</i> , <i>Melitaea didyma</i> ssp.	172
<i>crataegi</i> , <i>Aporia</i>	37 62
<i>cribrellum</i> , <i>Muschampia</i>	9 38
<i>crimaea</i> , <i>Lasiommata maera</i> ssp.	116
<i>crimitea</i> , <i>Melitaea didyma</i> ssp.	172
<i>crocea</i> , <i>Colias</i>	43 68
<i>Cupido</i>	87
<i>cyllarus</i> , <i>Glaucopsyche</i>	93
<i>cypris</i> , <i>Clossiana titania</i> ssp.	183
<i>danapriensis</i> , <i>Plebeius argyrognomon</i> ssp.	99
<i>Danaus</i>	188
<i>damon</i> , <i>Polyommatus</i>	111 110
<i>damone</i> , <i>Polyommatus</i>	112 111
<i>daphne</i> , <i>Brenthis</i>	191 181
<i>daphnis</i> , <i>Polyommatus</i>	105 106
<i>daphidice</i> , <i>Pontia</i>	41 65
<i>dardanus</i> , <i>Polyommatus pyrenaicus</i> ssp.	99
<i>decoloratus</i> , <i>Everes</i>	77 91
<i>dia</i> , <i>Clossiana</i>	197 183
<i>diamina</i> , <i>Melitaea</i>	179 172
<i>dictynna</i> , <i>Melitaea</i>	172
<i>didyma</i> , <i>Melitaea</i>	178 169
<i>diniensis</i> , <i>Leptidea sinapis</i> ssp.	57
DISMORPHIINAE	57
<i>dispar</i> , <i>Lycaena</i>	55 78
<i>dobrogensis</i> , <i>Tomares nogelii</i> ssp.	84
<i>dorilis</i> , <i>Lycaena</i>	79
<i>dorylas</i> , <i>Polyommatus</i>	100 103
<i>druentia</i> , <i>Melitaea didyma</i> ssp.	172
<i>dryas</i> , <i>Minois</i>	142 132
<i>duponcheli</i> , <i>Leptidea</i>	33 58
<i>edusa</i> , <i>Colias</i>	68
<i>edusa</i> , <i>Pontia</i>	65
<i>egea</i> , <i>Polygona</i>	[207] 190
<i>eleus</i> , <i>Lycaena phlaeas</i> f.	77
<i>epiphron</i> , <i>Erebia</i>	[205] 190
<i>erate</i> , <i>Colias</i>	46 69
<i>Erebia</i>	126
<i>ergane</i> , <i>Polyommatus pyrenaicus</i> ssp.	99
<i>eris</i> , <i>Argynnis niobe</i> f.	178
<i>eroides</i> , <i>Polyommatus</i>	104 106
<i>Erynnis</i>	33
<i>Esperarge</i>	113
<i>Euchloe</i>	59
EUMAEINI	83
<i>eumedon</i> , <i>Polyommatus</i>	94 100

<i>eunomia</i> , <i>Clossiana</i>	193 182
<i>eupheme</i> , <i>Zegris</i>	36 59
<i>euphemus</i> , <i>Maculinea</i>	94
<i>euphrosyne</i> , <i>Clossiana</i>	194 182
<i>Euphydryas</i>	165
<i>europome</i> , <i>Colias palaeno</i> ssp.	73
<i>euryale</i> , <i>Erebia</i>	137 128
<i>euxina</i> , <i>Pseudochazara</i>	154 141
<i>Everes</i>	90
<i>fabressei</i> , <i>Polyommatus</i>	110
<i>fagi</i> , <i>Hipparchia</i>	143 134
<i>fascelis</i> , <i>Melitaea trivialis</i> f.	169
<i>Favonius</i>	83
<i>flociferus</i> , <i>Carcharodus</i>	4 34
<i>galathea</i> , <i>Melanargia</i>	140 129
<i>Glaucopsyche</i>	93
<i>glycerion</i> , <i>Coenonympha</i>	122 118
<i>Gonepteryx</i>	73
<i>gorganus</i> , <i>Papilio machaon</i> ssp.	51
<i>grossei</i> , <i>Parnassius mnemosyne</i> f.	50
<i>Hamearis</i>	77
<i>hecate</i> , <i>Brenthis</i>	192 181
<i>helle</i> , <i>Lycaena</i>	54 78
<i>hermione</i> , <i>Hipparchia</i>	134
<i>hero</i> , <i>Coenonympha</i>	123 118
<i>Hesperia</i>	47
HESPERIIDAE	33
HESPERIINAE	43
HESPERIOIDAE	33
HETEROPTERINAE	42
<i>Heteropterus</i>	42
<i>Hipparchia</i>	134
<i>hippolyte</i> , <i>Pseudochazara</i>	141
<i>hippothoe</i> , <i>Lycaena</i>	59 79
<i>hungaricus</i> , <i>Pseudophilotes bavius</i> ssp.	92
<i>hyale</i> , <i>Colias</i>	48 72
<i>hyperantus</i> , <i>Aphantopus</i>	131 124
<i>hypermnestra</i> , <i>Zerynthia</i>	49
<i>Hyponephele</i>	123
<i>hypsipyle</i> , <i>Zerynthia</i>	49
<i>icarus</i> , <i>Polyommatus</i>	103 104
<i>idas</i> , <i>Plebeius</i>	90 98
<i>iphis</i> , <i>Coenonympha</i>	118
<i>ilia</i> , <i>Apatura</i>	155 145
<i>ilicis</i> , <i>Satyrus</i>	69 86
<i>Inachis</i>	153
<i>inhonora</i> , <i>Polyommatus artaxerxes</i> ssp.	100
<i>ino</i> , <i>Brenthis</i>	190 181
<i>intermedia</i> , <i>Hyponephele</i>	123
<i>io</i> , <i>Inachis</i>	164 153
<i>Iphiolides</i>	51
<i>iris</i> , <i>Apatura</i>	157 145
<i>Issoria</i>	173
<i>janthe</i> , <i>Chazara briseis</i> ssp.	140
<i>japygia suwarovius</i> , <i>Melanargia</i>	129
<i>jasius</i> , <i>Charaxes</i>	[208] 190
<i>jurtina</i> , <i>Maniola</i>	128 122
<i>jutta</i> , <i>Oeneis</i>	149 137

<i>karavajevi</i> , <i>Aporia crataegi</i> ssp.	62
<i>karavajevi</i> , <i>Melitaea cinxia</i> ssp.	168
<i>kaschtschenkoi</i> , <i>Melitaea didyma</i> ssp.	172
<i>kijeversis</i> , <i>Maculinea nausithous</i> ssp.	95
<i>Kirimia</i>	185
<i>korshunovi</i> , <i>Coenonympha glycerion</i> ssp.	118
<i>krymaea</i> , <i>Hipparchia fagi</i> ssp.	134
<i>krymaea</i> , <i>Protorebia afra</i> ssp.	124
<i>krymaeus</i> , <i>Aphantopus hyperantus</i> ssp.	124
<i>krymaeus</i> , <i>Polyommatus</i>	110 110
<i>ksienzhopolskii</i> , <i>Colias chrysotheme</i> f.	69
<i>lanata</i> , <i>Hyponephele</i>	123
<i>Lampides</i>	87
<i>laodice</i> , <i>Argynnis</i>	189 180
<i>lappona</i> , <i>Erebia</i>	185
<i>Lasiommata</i>	116
<i>lathyri</i> , <i>Leptidea sinapis</i> ssp.	57
<i>lathon</i> , <i>Melitaea trivialis</i> f.	169
<i>lathonia</i> , <i>Issoria</i>	183 175
<i>lavatherae</i> , <i>Carcharodus</i>	3 34
<i>leander</i> , <i>Coenonympha</i>	124 119
<i>lebedevi</i> , <i>Melitaea diamina</i> ssp.	172
<i>Leptidea</i>	57
<i>Leptotes</i>	87
<i>levana</i> , <i>Araschnia</i>	167 157
<i>Libythea</i>	111
LIBYTHEINAE	111
<i>ligea</i> , <i>Erebia</i>	133 126
LIMENITIDINAE	148
<i>Limenitis</i>	148
<i>linea</i> , <i>Thymelicus</i>	46
<i>lineola</i> , <i>Thymelicus</i>	21 43
<i>Lopinga</i>	117
<i>lorkovici</i> , <i>Leptidea duponcheli</i> ssp.	58
<i>lucina</i> , <i>Hamearis</i>	52 77
<i>lupina</i> , <i>Hyponephele</i>	130 123
<i>lutshniki</i> , <i>Maculinea arion</i> ssp.	94
<i>Lycaena</i>	77
LYCAENIDAE	77
LYCAENINAE	77
LYCAENINI	77
<i>lycaon</i> , <i>Hyponephele</i>	129 123
<i>lycaonius</i> , <i>Muschampia</i>	35
<i>lyllus</i> , <i>Coenonympha pamphilus</i> f.	119
<i>lyrnessus</i> , <i>Chazara briseis</i> ssp.	140
<i>machaon</i> , <i>Papilio</i>	30 51
<i>Maculinea</i>	94
<i>maera</i> , <i>Lasiommata</i>	117 116
<i>major</i> , <i>Chazara briseis</i> ssp.	140
<i>majorides</i> , <i>Leptidea morsei</i> ssp.	57
<i>malvae</i> , <i>Pyrgus</i>	13 40
<i>mandane</i> , <i>Coenonympha</i>	118
<i>Maniola</i>	122
<i>manto</i> , <i>Erebia</i>	134 126
<i>maturna</i> , <i>Euphydryas</i>	172 165
<i>medon</i> , <i>Lycaena</i>	100
<i>medusa</i> , <i>Erebia</i>	136 128
<i>megeera</i> , <i>Lasiommata</i>	116 116

<i>Melanargia</i>	129
<i>melas</i> , <i>Erebia</i>	[202] 187
<i>meleager</i> , <i>Polyommatus</i>	106
<i>Melitaea</i>	168
MELITAEINI	165
<i>meridionalis</i> , <i>Chazara briseis</i> ssp.	140
<i>meridionalis</i> , <i>Melitaea didyma</i> ssp.	172
<i>metis</i> , <i>Apatura</i>	156 145
<i>minimus</i> , <i>Cupido</i>	74 87
<i>Minois</i>	132
<i>mnemosyne</i> , <i>Parnassius</i>	27 49
<i>moeschleri</i> , <i>Pyrgus</i>	39
<i>morpheus</i> , <i>Heteropterus</i>	18 42
<i>morsei</i> , <i>Leptidea</i>	32 57
<i>Muschampia</i>	35
<i>myrmidone</i> , <i>Colias</i>	44 68
<i>napi</i> , <i>Pieris</i>	40 64
<i>nausithous</i> , <i>Maculinea</i>	86 94
<i>neera</i> , <i>Melitaea didyma</i> ssp.	172
<i>Neolycaena</i>	86
<i>Neptis</i>	149
<i>niesiolowskii</i> , <i>Melitaea didyma</i> ssp.	172
<i>niobe</i> , <i>Argynnis</i>	188 180
<i>nogelii</i> , <i>Tomares</i>	64 83
NYMPHALIDAE	111
NYMPHALINAE	153
<i>Nymphalis</i>	157
<i>occidentalis</i> , <i>Melitaea didyma</i> ssp.	172
<i>Ochlodes</i>	47
<i>oedippus</i> , <i>Coenonympha</i>	120 117
<i>Oeneis</i>	137
<i>optilete</i> , <i>Plebeius</i>	92 99
<i>orbifer</i> , <i>Spialia</i>	6 35
<i>orientalis</i> , <i>Carcharodus</i>	5 34
<i>orion</i> , <i>Scolitantides</i>	82 93
<i>osiris</i> , <i>Cupido</i>	75 90
<i>palaemon</i> , <i>Carterocephalus</i>	19 42
<i>palaeno</i> , <i>Colias</i>	49 72
<i>pamphilus</i> , <i>Coenonympha</i>	125 119
<i>pandora</i> , <i>Argynnis</i>	185 178
<i>pandrose</i> , <i>Erebia</i>	[203] 187
<i>paphia</i> , <i>Argynnis</i>	184 175
<i>Papilio</i>	51
PAPILIONIDAE	49
PAPILIONINAE	51
PAPILIONOIDEA	49
<i>Pararge</i>	113
PARNASSIINAE	49
<i>Parnassius</i>	49
<i>parthenie</i> , <i>Melitaea</i>	172
<i>paula</i> , <i>Melitaea trivialis</i> ssp.	169
<i>pellucida</i> , <i>Hipparchia</i>	146 136
<i>persephone</i> , <i>Chazara</i>	153 141
<i>persicus</i> , <i>Pyrgus armoricanus</i> f.	41
<i>petricola</i> , <i>Melitaea aurelia</i> ssp.	172
<i>petrii</i> , <i>Zerynthia polyxena</i> ssp.	49
<i>petropolitana</i> , <i>Lasiommata</i>	[201] 187
<i>phegea</i> , <i>Erebia</i>	124

<i>phicomone, Colias</i>	50	73	<i>serratulae, Pyrgus</i>	14	40
<i>phlaeas, Lycaena</i>	53	77	<i>shugurovi, Colias chrysothema</i> f.	69	
<i>phoebe, Melitaea</i>	175	168	<i>sidae, Pyrgus</i>	11	39
<i>phryne, Triphysa</i>	126	122	<i>silvicola, Carterocephalus</i>	20	43
PIERIDAE	57		<i>sinapis, Leptidea</i>	31	57
PIERINAE	58		<i>speculum, Heteropterus</i>	42	
<i>Pieris</i>	62		<i>Spialia</i>	35	
<i>pirithous, Leptotes</i>	73	87	<i>spini, Satyrium</i>	68	85
<i>Plebeius</i>	95		<i>statilinus, Hipparchia</i>	147	136
<i>pljushtschi, Polyommatus damone</i> ssp.	111		<i>steropes, Heteropterus</i>	42	
<i>podalirius, Iphiclides</i>	29	51	<i>strandiana, Maniola jurtina</i> ssp.	123	
<i>polychloros, Nymphalis</i>	169	160	<i>subalexis, Glaucopsyche alexis</i> ssp.	93	
<i>Polygonia</i>	156		<i>sylvanus, Ochloides</i>	47	
<i>polyographus, Colias</i>	72		<i>sylvestris, Thymelicus</i>	22	46
POLYOMMATINI	87		<i>tages, Erynnis</i>	1	33
<i>Polyommatus</i>	99		<i>tanais, Polyommatus damone</i> ssp.	111	
<i>polyxena, Zerynthia</i>	26	49	<i>tarpeia, Oeneis</i>	148	137
<i>Pontia</i>	65		<i>tauricus, Tomares callimachus</i> ssp.	83	
<i>populi, Limenitis</i>	158	148	<i>teleius, Maculinea</i>	85	94
<i>pronoë, Erebia</i>	138	128	<i>tessellum, Muschampia</i>	8	38
<i>Protorebia</i>	124		<i>thaumas, Thymelicus</i>	46	
<i>proto, Muschampia</i>	7	35	<i>Thecla</i>	82	
<i>pruni, Satyrium</i>	67	85	THECLINI	82	
<i>Pseudochazara</i>	141		<i>thersamon, Lycaena</i>	60	82
<i>Pseudophilotes</i>	92		<i>thersites, Polyommatus</i>	102	104
<i>pseudorapae, Pieris napi</i> ssp.	64		<i>Thymelicus</i>	43	
<i>psodea, Erebia medusa</i> ssp.	128		<i>tircis, Pararge aegeria</i> ssp.	113	
<i>pylaon, Plebeius</i>	88	95	<i>titania, Clossiana</i>	195	183
<i>pyrenaicus, Polyommatus</i>	93	99	<i>tithonus, Pyronia</i>	127	122
PYRGINAE	33		<i>tityrus, Lycaena</i>	57	79
<i>Pyrgus</i>	39		<i>Tomares</i>	83	
<i>Pyronia</i>	122		<i>trajanus, Erebia manto</i> ssp.	126	
<i>quercus, Favonius</i>	62	83	<i>transiens, Gonepteryx rhamni</i> ssp.	73	
<i>rapae, Pieris</i>	39	64	<i>tremulae, Limenitis populi</i> f.	148	
<i>reducta, Limenitis</i>	[206]	190	<i>Triphysa</i>	122	
<i>rhamni, Gonepteryx</i>	51	73	<i>trivia, Melitaea</i>	177	169
<i>rhymnus, Neolycaena</i>	71	86	<i>tullia, Coenonympha</i>	119	117
RIODININAE	77		<i>tyndarus, Erebia</i>	190	
<i>ripartii, Polyommatus</i>	109	107	<i>typhon, Coenonympha</i>	117	
<i>rivularis, Neptis</i>	161	149	<i>ucrainica, Parnassius mnemosyne</i> f.	50	
<i>roxelana, Kirinia</i>	[200]	187	<i>ukrainica, Polyommatus artaxerxes</i> ab.	100	
<i>rubi, Callophrys</i>	65	84	<i>urticae, Aglais</i>	165	156
<i>rutilus, Lycaena dispar</i> ssp.	78		<i>Vanessa</i>	153	
<i>russiae, Melanargia</i>	139	129	<i>vaualbum, Nymphalis</i>	171	161
<i>sappho, Neptis</i>	160	149	<i>venatus, Ochloides</i>	25	47
<i>sareptensis, Euphydryas aurinia</i> ssp.	165		<i>vicrama, Pseudophilotes</i>	80	92
SATYRINAE	113		<i>virbius, Satyrus</i>	141	132
<i>Satyrium</i>	84		<i>virgaureae, Lycaena</i>	56	78
<i>Satyrus</i>	132		<i>volgensis, Euchloe ausonia</i> ssp.	59	
<i>schifferruelleri, Pseudophilotes vicrama</i> ssp.	92		<i>volgensis, Hipparchia semele</i> ssp.	136	
<i>schillei, Parnassius mnemosyne</i> f.	50		<i>volhynica, Euphydryas aurinia</i> ssp.	165	
<i>Scolitantides</i>	93		<i>w-album, Satyrium</i>	66	84
<i>selene, Clossiana</i>	196	183	<i>xanthomelas, Nymphalis</i>	170	160
<i>semele, Hipparchia</i>	145	134	<i>Zegris</i>	59	
<i>semiargus, Polyommatus</i>	98	102	<i>Zerynthia</i>	49	
<i>sephirus, Plebeius pylaon</i> ssp.	95		<i>zhicharevi, Minois dryas</i> ssp.	132	
<i>sebrus, Cupido osiris</i> ssp.	90		<i>zhicharevi, Polyommatus thersites</i> ssp.	104	
<i>sergeji, Maculinea arion</i> ssp.	94				

Показчик українських назв метеликів

(№ — номер видового нарису та зображення у кольоровій таблиці)	№ стор.		№ стор.		
Аполлон	28	50	Дукачик блакитнуватий	54	78
Білан брукв'яний	40	64	Дукачик бурий	57	79
Білан жилкуватий	37	62	Дукачик ваграк	59	79
Білан капустяний	38	62	Дукачик грянець	53	77
Білан ріп'яний	39	64	Дукачик непарний	55	78
БІЛАНИ, родина	57		Дукачик обочень	56	78
БІЛАНИ, підродина	58		Дукачик Терсамон	60	82
Білюх ріпаковий	41	65	Дукачик фіялковий	58	79
Білюх степовий	42	65	Жовтюх альфакарець	47	69
БІЛЮШКИ, підродина	57		Жовтюх Ерато	46	69
Білюшок гірчичник	31	57	Жовтюх осьмак	48	72
Білюшок Дюпоншеля	33	58	Жовтюх папранчик	43	68
Білюшок Морзе	32	57	Жовтюх торфовищний	49	72
ВЕРХОВИНЦІ, підродина	49		Жовтюх Фікомона	50	73
Гірняк австрійський	[204]	190	Жовтюх Хрисотеміда	45	69
Гірняк альпійський	[205]	190	Жовтюх шапранець	44	68
Гірняк Евриала	137	128	ЖОВТЮХИ, підродина	68	
Гірняк ефіоп	135	126	Зоряниця Аврора	34	58
Гірняк Лігея	133	126	Зоряниця Авсонія	35	59
Гірняк Манто	134	126	Зоряниця Евфема	36	59
Гірняк Медуза	136	128	Іржавець Каллімах	63	83
Гірняк Пандроса	[203]	187	Іржавець Ногеля	64	83
Гірняк Проноя	138	128	КОСАТЦІ, родина	49	
Гірняк степовий	132	124	КОСАТЦІ, підродина	51	
Гірняк чорноокий	[202]	187	КОСАТЦЮВАТІ, надродина	49	
Головчак Актеон	23	46	Легіт березовий	61	82
Головчак Андромеда	12	39	Легіт дубовий	62	83
Головчак великий рожаний	2	33	ЛЕГІТИ, триба	82	
Головчак гратчастий	9	38	Махаон	30	51
Головчак жилкуватий	25	47	Мереживниця Галатея	140	129
Головчак карчоховий	15	40	Мереживниця російська	139	129
Головчак кома	24	47	Мінливець великий	157	145
Головчак крокосовий	10	38	Мінливець малий	155	145
Головчак кружало	6	35	Мінливець Метис	156	145
Головчак лісовий	22	46	МІНЛИВИЦІ, підродина	145	
Головчак лісовик	20	43	Мнемозина	27	49
Головчак малий рожаний	13	40	Носачка	113	111
Головчак мозаїчний	8	38	НОСАЧКИ, підродина	111	
Головчак Морфей	18	42	Оксамитниця Аретуса	150	137
Головчак Палемон	19	42	Оксамитниця Тарпея	148	137
Головчак поцяткований	4	34	Оксамитниця Ютта	149	137
Головчак Прото	7	35	Осадець білозір	118	117
Головчак серпийний	14	40	Осадець великий	117	116
Головчак Сіда	11	39	Осадець Егерія	115	113
Головчак строкатий	17	41	Осадець Клімена	114	113
Головчак східний	5	34	Осадець Мегера	116	116
Головчак Тарес	1	33	Осадець Мегера	[201]	187
Головчак тире	21	43	Осадець петербурзький	[200]	187
Головчак французький	16	41	Ошняк вовчок	130	123
Головчак чистецевий	3	34	Ошняк волове око	128	122
ГОЛОВЧАКИ, родина	33		Ошняк жовтогарячий	131	124
ГОЛОВЧАКИ, підродина	43		Ошняк Лікаон	129	123
ГОЛОВЧАКИ-ПІРГІНИ, підродина	33		Пасманець Сапфо	160	149
ГОЛОВЧАКИ-РІЗНОКРИЛЬЦІ, підродина	42		Пасманець струмковий	161	149
ГОЛОВЧАКУВАТІ, надродина	33		Пасмовець Камілла	159	148
Данаєць Хрисипп	[209]	190	Пасмовець південний	[206]	190
			Пасмовець тополевий	158	148
			ПАСМОВЦІ, підродина	148	
			Перлівець Геката	192	181

Перлівець Дафна	191	183
Перлівець Евномія	193	182
Перлівець Єфросина	194	182
Перлівець малий	197	181
Перлівець північний	198	186
Перлівець Селена	196	184
Перлівець таволжаний	190	181
Перлівець Титанія	195	183
Перлюшок Люцина	52	77
Підсрібник Адиппа	187	176
Підсрібник великий	184	173
Підсрібник габовий	186	176
Підсрібник Латонія	183	173
Підсрібник Ніобя	188	178
Підсрібник Пандора	185	176
Підсрібник перловий	189	178
ПІДСРІБНИКИ, підродина	173	
Подалірій	29	51
Поліксена	26	49
Прочанок Арканія	121	118
Прочанок болотяний	119	117
Прочанок Геро	123	118
Прочанок Глікеріон	122	118
Прочанок Едип	120	117
Прочанок Леандр	124	119
Прочанок Памфіл	125	119
РІОДИНІНИ, підродина	77	
Рябець Аврелія	180	172
Рябець Авринія	173	165
Рябець арденнський	176	168
Рябець Аталія	182	173
Рябець Бритомартида	181	173
Рябець великий	172	165
Рябець Дидима	178	169
Рябець Діаміна	179	172
Рябець звичайний	177	167
Рябець Феба	175	168
Рябець Цинксія	174	168
РЯБЦІ, підродина	165	
Сатир Альціона	144	134
Сатир боровий південний	146	136
Сатир Брисейда	152	140
Сатир буковий	143	134
Сатир Вірбій	141	132
Сатир Дриада	142	132
Сатир кримський	154	141
Сатир Персефона	153	141
Сатир Семела	145	136
Сатир Статилін	147	136
Сатир Цирцея	151	140
САТИРИ, підродина	113	
Синявець Адмет	[199]	187
Синявець Алькон	87	95
Синявець Альцет	78	91
Синявець Антерос	97	102
Синявець Аргирогномон	91	99
Синявець Аргіад	76	90
Синявець Аргус	89	98
Синявець Аріон	84	94
Синявець Артаксеркс	96	100
Синявець Бавій	81	92
Синявець балканський	104	106

Синявець вицвілий	77	91
Синявець Вікрама	80	92
Синявець голуб'як	83	93
Синявець гороховий	72	87
Синявець Дамон	111	110
Синявець Дамоне	112	111
Синявець Дафніс	105	106
Синявець Евмедон	94	100
Синявець Ілас	90	98
Синявець Ікар	103	104
Синявець конюшиний	106	106
Синявець Коридон	107	107
Синявець кримський	110	110
Синявець крихітний	74	87
Синявець крушинний	79	91
Синявець могильний	95	110
Синявець небесно-блакитний	99	103
Синявець Озиріс	75	90
Синявець Оріон	82	93
Синявець Пілаон	88	95
Синявець піренейський	93	99
Синявець Піритой	73	87
Синявець приязний	101	103
Синявець Рипарта	109	107
Синявець Телей	85	94
Синявець темно-синій	98	102
Синявець Терсит	102	104
Синявець торфовищний	92	99
Синявець туркусовий	100	103
Синявець хазарський	108	107
Синявець чорнуватий	86	94
СИНЯВЦІ, родина	77	
СИНЯВЦІ, підродина	77	
СИНЯВЦІ-ДУКАЧИКИ, триба	77	
СИНЯВЦІ СПРАВЖНІ, триба	87	
Сонцевик адмірал	162	153
Сонцевик будяковий	163	153
Сонцевик двохвостий	[208]	190
Сонцевик жалінниця	168	157
Сонцевик кропив'яний	165	156
Сонцевик павиче око	164	153
Сонцевик рябий	169	160
Сонцевик фау-біле	171	161
Сонцевик чорно-рудий	170	160
СОНЦЕВИКИ, родина	111	
СОНЦЕВИКИ, підродина	153	
Сонцевичок змінний	167	157
Фрина	126	122
ХВОСТЮШКИ, триба	83	
Хвостюшок акацієвий	70	86
Хвостюшок Еверсмана	71	86
Хвостюшок падубник	69	86
Хвостюшок підзелень	65	84
Хвостюшок сливовий	67	85
Хвостюшок терновий	68	85
Хвостюшок w-біле	66	84
Цитринець	51	73
Щербатка турецька	[207]	190
Щербатка с-біле	166	156

Українські наукові та народні назви метеликів

Збирання матеріалів та дослідження в галузі назв комах (ентомонімів), розпочаті ще в XIX ст. Іваном Верхратським (1869), були використані при укладанні «Словаря української мови» (Грінченко, 1907–1909) та продовжені відразу після встановлення Української Народньої Республіки (Дубняк, 1917; Ніколаєв, 1918). За радянських часів (з 1921 р.) цю роботу виконував Інститут української наукової мови Української Академії наук (Щоголів, 1928; Полонський, 1928). Цей процес було зупинено 1930 року з розформування інституту та репресуванням його працівників (процес «у справі СВУ», 1929 р.); наклад усіх виданих ним термінологічних словників було вилучено з бібліотек та знищено. Про «успіх» цього репресивного заходу свідчить те, що вже в першій після «викриття і викорінення націоналістичних викривлень» україномовній публікації про денних метеликів (Образцов, Шелюжко, 1939; Яхонтов, 1939) ми не знайдемо жодної з назв, що містилися у словнику Щоголіва — усі вони замінені на кальки російських назв (курс на «зближення» української та російської мов). Таку саму тенденцію до зросійщення можна легко відстежити й в останньому словникові Маркевича і Татарка (1983).

Ця книжка містить спробу повернення до національних засад в царині називництва комах, спробу повернути до наукового обігу призбирані протягом XIX–XX ст. та впорядковані Інститутом української наукової мови, але насильницьким чином вилучені, а потім і забуті скарби нашої мови. Проте завданням укладача було не саме лише повернення до забутого. Від останньої наукової публікації з називництва комах збігло майже 80 років. За цей час, не зважаючи на всі перешкоди, наука не стояла на місці. Глибокі дослідження істотно змінили систему та класифікацію лускокрилих комах.

Відтак неминучими були й зміни у назвах таксонів — як наукових, так і національних. Саме ці зміни у вживанні народних назв і слід було віддзеркалити у новому словнику. Для видів метеликів, що взагалі не мають народних назв, українські назви пропонуються тут уперше як новотвори з додержанням засад, що ними керувався ІУНМ.

Розділ складається з двох частин-словників: латинсько-українського та українсько-латинського. Кожне гніздо (гасло) латинсько-українського словника починається з реєстрового слова (слів) — назвою міжнародної назви таксона латинською мовою (з наведенням автора та дати), якому подаються усі відомі відповідники її українською мовою; ту з українських назв-синонімів, яку рекомендується вважати офіційною науковою назвою, поставлено першою після міжнародної. Далі в абетковому порядку наводяться синоніми; у разі браку синонімів єдина (офіційна) назва не виділяється. До реєстру заведено також видові назви (уніномени), які відсилають на повну наукову назву (біномен). Упорядкований таким чином реєстр латинських назв сприяє зручності користування словником. Українсько-латинський словник впорядковано в абетковому порядку українських назв.

Лексичним джерелом цього словника слугували опубліковані праці та зібрані протягом 1960–1990 рр. укладачем народні назви. Подальшу працю над укладанням та впорядкуванням народних назв метеликів слід вбачати у збиранні цих назв з живих уст по всіх регіонах України, якщо вони (народні назви) ще збереглися. Можна сподіватися, що ці словники заініціюють важливу та цікаву — не знати, кому більше: лепідологологів, краєзнавців чи лексикологів — справу збирання народних ентомонімів.

Аа

acaciae — див. *Satyrium acaciae*.
achine — див. *Lopirga achine*.
acteon — див. *Thymelicus acteon*.
adippe — див. *Argynnis adippe*.
admetus — див. *Polyommatus admetus*.
aegeria — див. *Pararge aegeria*.
aethiops — див. *Erebia aethiops*.
afra — див. *Proterebia afra*.
agestis — див. *Polyommatus agestis*.
Aglais Dalman, 1816 — сонцевик кропив'яний, рід.
Aglais urticae (Linnaeus, 1758) — сонцевик кропив'яний, канчатець кропивець, русалка кропивка.
aglaja — див. *Argynnis aglaja*.
alceae — див. *Carcharodus alceae*.
alcetas — див. *Everes alcetas*.
alciphron — див. *Lycaena alciphron*.
alcon — див. *Maculineaalcon*.
alcyone — див. *Hipparcia alcyone*.
alexis — див. *Glaucopsyche alexis*.
alfacariensis — див. *Colias alfacariensis*.
alveus — див. *Pyrgus alveus*.
amandus — див. *Polyommatus amandus*.
andromedae — див. *Pyrgus andromedae*.
anteros — див. *Polyommatus anteros*.
Anthocharis Boisduval, Rambur, Duméril & Graslín, [1833] — зоряниця Аврора, красодвіт, рід.
Anthocharis cardamines (Linnaeus, 1758) — зоряниця Аврора, жерюшник, красодвіт зоряний.
antiopa — див. *Nymphalis antiopa*.
Apatura Fabricius, 1807 — мінливець, мінник, рід.
Apatura ilia ([Denis & Schiffermüller], 1775) — мінливець малий, мінливець Ілія, переливниця мала, переливниця червона.
Apatura iris (Linnaeus, 1758) — мінливець великий, мінливець Ірис, переливниця райдужна.
Apatura metis Freyer, 1829 — мінливець Метис.
Apaturinae Boisduval, 1840 — мінливіці, підродина.
Aphantopus hyperantus (Linnaeus, 1758) — оболочок квітковий.
Aphantopus Wallengren, 1853 — оболочок, рід.
apollo — див. *Parnassius apollo*.
Aporia crataegi (Linnaeus, 1758) — білан жилкуватий, глодівець, плодовинець.
Aporia Hübner, [1819] — білан жилкуватий, рід.
aquilonaris — див. *Boloria aquilonaris*.
Araschnia Hübner, [1819] — сонцевичок, решітківець, рід.
Araschnia levana (Linnaeus, 1758) — сонцевичок змінний, канчатець мережник, канчатець решітківець, рябокрилка весняна, сонцевик змінний.
arcania — див. *Coenonympha arcania*.
arduinna — див. *Melitaea arduinna*.
arethusa — див. *Arethusa arethusa*.
Arethusana arethusa ([Denis & Schiffermüller], 1775) — оксамитниця Аретуса.
Arethusana de Lesse, 1951 — оксамитниця Аретуса, рід.
argiades — див. *Everes argiades*.

argiolus — див. *Celastrina argiolus*.
argus — див. *Plebeius argus*.
Argynniinae Swainson, 1827 — підсрібники, підродина.
Argynnis adippe ([Denis & Schiffermüller], 1775) — підсрібник Адиппа, підсрібник жирний.
Argynnis aglaja (Linnaeus, 1758) — підсрібник габовий, перламутрівка агла, підсрібник Аглая, підсрібник габовець.
Argynnis Fabricius, 1807 — підсрібник, підсрібняк, бисерник, жемчужник, рід.
Argynnis laodice (Pallas, 1771) — підсрібник перловий, підсрібник жемчужний, підсрібник Лаодіка.
Argynnis niobe (Linnaeus, 1758) — підсрібник Ніобя.
Argynnis pandora ([Denis & Schiffermüller], 1775) — підсрібник Пандора.
Argynnis raphia (Linnaeus, 1758) — підсрібник великий, перламутрівка велика лісова, підсрібник Пафія, бисерник сребриниць.
argyrognomon — див. *Plebeius argyrognomon*.
arion — див. *Maculinea arion*.
armoricanus — див. *Pyrgus armoricanus*.
artaxerxes — див. *Polyommatus artaxerxes*.
atalanta — див. *Vanessa atalanta*.
athalia — див. *Melitaea athalia*.
aurelia — див. *Melitaea aurelia*.
aurinia — див. *Euphydryas aurinia*.
ausonia — див. *Euchloe ausonia*.

Bb

bavius — див. *Pseudophilotes bavius*.
bellargus — див. *Polyommatus bellargus*.
betulae — див. *Thecla betulae*.
boeticus — див. *Lampides boeticus*.
Boloria aquilonaris (Stichel, 1907) — перлівець північний.
Boloria Moore, [1900] — перлівець Болорія, рід.
brassicae — див. *Pieris brassicae*.
Brenthis daphne ([Denis & Schiffermüller], 1775) — перлівець Дафна.
Brenthis Hübner, [1819] — перлівець, рід.
Brenthis hecate ([Denis & Schiffermüller], 1775) — перлівець Геката.
Brenthis ino (Rottemburg, 1775) — перлівець таволжаний, перлівець Іно, перламутрівка-таволжанка.
Brintesia circe (Fabricius, 1775) — сатир Цирцея.
Brintesia Fruhstorfer, [1911] — сатир Бринтесія, рід.
briseis — див. *Chazara briseis*.
britomartis — див. *Melitaea britomartis*.

Cc

c-album — див. *Polygonia c-album*.
callimachus — див. *Tomares callimachus*.
Callophrys Billberg, 1820 — хвостюшок підзелень, рід.
Callophrys rubi (Linnaeus, 1758) — хвостюшок підзелень, малинниця.
camilla — див. *Limenitis camilla*.
Carcharodus alceae (Esper, [1780]) — головчак великий рожаний.

Carcharodus flocciferus (Zeller, 1847) — головчак поцяткований.
Carcharodus Hübner, [1819] — головчак кархарод, рід.
Carcharodus lavatherae (Esper, [1783]) — головчак чистецевий.
Carcharodus orientalis Reverdin, 1913 — головчак східний.
cardamines — див. *Anthocharis cardamines*.
cardui — див. *Vanessa cardui*.
Carterocephalus Lederer, 1852 — головчак картероцефал, рід.
Carterocephalus palaemon (Pallas, 1771) — головчак Палемон.
Carterocephalus silvicola (Meigen, 1830) — головчак лісовик.
carthami — див. *Pyrgus carthami*.
cassioides — див. *Erebia cassioides*.
Celastrina argiolus (Linnaeus, 1758) — синявець крушинний, синявець крушиниць, синявець малий Аргус.
Celastrina Tutt, 1906 — синявець целястрина, рід.
celtis — див. *Libythea celtis*.
Charaxes jasius Linné, 1767* — сонцевик двоххвостий.
Charaxes Ochseneheimer, 1816 — сонцевик двоххвостий, рід.
Chazara briseis (Linnaeus, 1764) — сатир Брисейда.
Chazara Moore, [1893] — сатир хазарин, рід.
Chazara persephone (Hübner, [1805]) — сатир Персефона.
chloridice — див. *Pontia chloridice*.
chrysipus — див. *Danaus chrysipus*.
chrysotheme — див. *Colias chrysotheme*.
cinarae — див. *Pyrgus cinarae*.
cinxia — див. *Melitaea cinxia*.
circe — див. *Brintesia circe*.
climene — див. *Esperarge climene*.
Clossiana dia (Linné, 1767) — перлівець малий, перлівець Дія, перламутрівка мала.
Clossiana eunomia (Esper, [1799]) — перлівець Евномія.
Clossiana euphrosyne (Linnaeus, 1758) — перлівець Єфросина.
Clossiana Reuss, 1920 — перлівець Клоссіяна, рід.
Clossiana selene ([Denis & Schiffermüller], 1775) — перлівець Селена.
Clossiana titania (Esper, [1793]) — перлівець Титанія.
coelestinus — див. *Polyommatus coelestinus*.
Coenonympha arcania (Linnaeus, 1761) — прочанок Арканія, окачик білосмугий, прочанок смугастий.
Coenonympha glycerion (Borkhausen, 1788) — прочанок Глікеріон.
Coenonympha Hübner, [1819] — прочанок, окачик, сінниця, рід.
Coenonympha hero (Linnaeus, 1761) — прочанок Геро, сінниця борова.
Coenonympha leander (Esper, [1784]) — прочанок Леандр.
Coenonympha oedippus (Fabricius, 1787) — прочанок Едип.
Coenonympha pamphilus (Linnaeus, 1758) — прочанок Памфіл, окачик звичайний, сінниця звичайна.

Coenonympha tullia (Müller, 1764) — прочанок болотяний.
Coliadinae Swainson, 1827 — жовтюхи, підродина.
Colias alfacariensis Ribbe, 1905 — жовтук альфакарець.
Colias chrysotheme (Esper, [1781]) — жовтук Христоміда.
Colias crocea (Geoffroy in Fourcroy, 1785) — жовтук помаранчик.
Colias erate (Esper, [1805]) — жовтук Ерато, жовтук люцерновий.
Colias Fabricius, 1807 — жовтук, жовтик, рід.
Colias hyale (Linnaeus, 1758) — жовтук осьмак, жовтик осьмак, жовтянка лугова, золоч оселеник.
Colias myrmidone (Esper, [1781]) — жовтук шапраниць, жовтик шапраниць, жовтук зіноватевий.
Colias palaeno (Linnaeus, 1761) — жовтук торфовищний, жовтук болотяний, жовтянка торфовикова.
Colias phicomone (Esper, [1780]) — жовтук Фікомона.
comma — див. *Hesperia comma*.
coridon — див. *Polyommatus coridon*.
corydonius — див. *Polyommatus corydonius*.
crataegi — див. *Aporia crataegi*.
cribrellum — див. *Muschampia cribrellum*.
crocea — див. *Colias crocea*.
Cupido minimus (Fuessly, 1775) — синявець крихітний, синявець карликовий.
Cupido osiris (Meigen, 1829) — синявець Озиріс.
Cupido Schrank, 1801 — синявець Купідон, синявець малий, рід.

Dd

damon — див. *Polyommatus damon*.
damone — див. *Polyommatus damone*.
Danaus chrysipus (Linnaeus, 1758) — данаець Хрисип.
Danaus Kluk, 1780 — данаець, рід.
daphne — див. *Brenthis daphne*.
daphnis — див. *Polyommatus daphnis*.
daphidice — див. *Pontia daphidice*.
decoloratus — див. *Everes decoloratus*.
dia — див. *Clossiana dia*.
diamina — див. *Melitaea diamina*.
didyma — див. *Melitaea didyma*.
Dismorphinae Schatz, [1886] — білюшки, підродина.
dispar — див. *Lycaena dispar*.
dorylas — див. *Polyommatus dorylas*.
dryas — див. *Minois dryas*.
duponcheli — див. *Leptidea duponcheli*.

Ee

egea — див. *Polygonia egea*.
epiphron — див. *Erebia epiphron*.
erate — див. *Colias erate*.
Erebia aethiops (Esper, [1777]) — гірняк ефіон, гірняк мурин, ефіопка.
Erebia cassioides (Reiner & Hohenwarth, 1792) — гірняк австрійський.
Erebia Dalman, 1816 — гірняк, бораль, рід.
Erebia epiphron (Knoch, 1783) — гірняк альпійський.
Erebia euryale (Esper, [1805]) — гірняк Евриала.
Erebia ligea (Linnaeus, 1758) — гірняк Лігея, гірняк темнорудий.

Erebia manto ([Denis & Schiffermüller], 1775) — гірняк Манто.
Erebia medusa ([Denis & Schiffermüller], 1775) — гірняк Медуза, гірняк полониниць.
Erebia melas (Herbst, 1796) — гірняк чорноокий.
Erebia pandrose (Borkhausen, 1788) — гірняк Пандроса.
Erebia pronoë (Esper, [1780]) — гірняк Проноя.
eroides — див. *Polyommatus eroides*.
Erynnis Schrank, 1801 — головчак ериніс, рід.
Erynnis tages (Linnaeus, 1758) — головчак Тагес.
Esperarge climene (Esper, [1783]) — осадець Клімена.
Esperarge Nekrutenko, 1988 — Есперів осадець, рід.
Euchloe ausonia (Hübner, [1804]) — зоряниця Авсонія, зоряниця-римлянка.
Euchloe Hübner, [1819] — зоряниця біла, рід.
Eumaeini Doubleday, 1847 — хвостюшки, триба.
eumedon — див. *Polyommatus eumedon*.
eunomia — див. *Clossiana eunomia*.
eupheme — див. *Zegris eupheme*.
euphrosyne — див. *Clossiana euphrosyne*.
Euphydryas aurinia (Rottemburg, 1775) — рябець Авринія.
Euphydryas maturna (Linnaeus, 1758) — рябець великий, рябець Матурна, шашечниця велика.
Euphydryas Scudder, 1872 — рябець лісовик, рід.
euryale — див. *Erebia euryale*.
euxina — див. *Pseudochazara euxina*.
Everes alcetas (Hoffmanssegg, 1804) — синявець Альцет.
Everes argiades (Pallas, 1771) — синявець Аргіад.
Everes decoloratus (Staudinger, 1886) — синявець вищівий.
Everes Hübner, [1819] — синявець Еверес, рід.
Ff
fagi — див. *Hipparchia fagi*.
Favonius quercus (Linnaeus, 1758) — легіт дубовий, дубовець, зефір дубовий.
Favonius Sibatani & Ito, 1942 — легіт фавоній, легіт західний, рід.
flocciferus — див. *Carcharodus flocciferus*.
Gg
galathea — див. *Melanargia galathea*.
Glaucopsyche alexis (Poda, 1761) — синявець голуб'як, многоочник голуб'як, синявець Алексис.
Glaucopsyche Scudder, 1872 — синявець ясно-синій, рід.
glycerion — див. *Coenonympha glycerion*.
Gonepteryx [Leach], [1815] — цитриниць, листяк, палист, рід.
Gonepteryx rhamni (Linnaeus, 1758) — цитриниць, палист крушиновий, палист цитриниць, цитринка.
Hh
Hamearis Hübner, [1819] — перлюшок, перлівець, перлівник, рід.
Hamearis lucina (Linnaeus, 1758) — перлюшок Люцина, перлюшок лісовий, перлюшок, перлівник.

hecate — див. *Brenthis hecate*.
helle — див. *Lycaena helle*.
hero — див. *Coenonympha hero*.
Hesperia comta (Linnaeus, 1758) — головчак кома.
Hesperia Fabricius, 1793 — головчак-західняк, рід.
Hesperiidae Latreille, 1809 — головчаки або геспери-ди, посполитки, родина.
Hesperiinae Latreille, 1809 — головчаки або геспери-ни, посполитки, підродина.
Hesperioides Latreille, 1809 — головчакуваті, надродина.
Heteroptera Aurivillius, 1879 — головчаки-різнокрильці.
Heteropterus Duméril, 1806 — головчак-різнокрильць, рід.
Heteropterus morpheus (Pallas, 1771) — головчак Морфей, головчак різнокрильць.
Hipparchia Fabricius, 1807 — сатир Гіпархія, рід.
Hipparchia fagi (Scopoli, 1763) — сатир буковий.
Hipparchia pellucida (Stauder, 1924) — сатир боровий південний.
Hipparchia semele (Linnaeus, 1758) — сатир Семела, сатир боровий.
Hipparchia statilinus (Hufnagel, 1766) — сатир Статилін, сатир залізний.
Hipparchia alcyone ([Denis & Schiffermüller], 1775) — сатир Алціона.
hippotheroe — див. *Lycaena hippotheroe*.
hyale — див. *Colias hyale*.
hyperantus — див. *Aphantopus hyperantus*.
Hyponephele lupina (Costa, [1836]) — очняк вовчок.
Hyponephele lycaon (Rottemburg, 1775) — очняк Лікаон.
Hyponephele Muschamp, 1915 — очняк Гіпонефела, рід.
Ii
icarus — див. *Polyommatus icarus*.
idas — див. *Plebeius idas*.
ilia — див. *Apatura ilia*.
ilicis — див. *Satyrium ilicis*.
Inachis Hübner, [1819] — сонцевик павиче око, рід.
Inachis io (Linnaeus, 1758) — сонцевик павиче око, канчатець павунець, павчик, русалка павинка, сонцевик павич, сонцевик павчик.
ino — див. *Brenthis ino*.
Insecta — комахи, клас.
io — див. *Inachis io*.
Iphiclides Hübner, [1819] — косатець-вітрилець, рід.
Iphiclides podalirius (Linnaeus, 1758) — подалірій, косатець-вітрилець, косатець Подалірій, плавач.
iris — див. *Apatura iris*.
Issoria Hübner, [1819] — підсрібник тигровець, рід.
Issoria lathonia (Linnaeus, 1758) — підсрібник Латонія, бисерник малий, перламутрівка польова, підсрібник тигровець.
Jj
jasius — див. *Charaxes jasius*.
jurtina — див. *Maniola jurtina*.
jutta — див. *Oeneis jutta*.

Kk

Kirinia Moore, [1893] — осадець Кіринія, рід.
Kirinia roxelana (Cramer, [1777]) — осадець Роксолана.
krymaeus — див. *Polyommatus krymaeus*.

Ll

Lampides boeticus (Linné, 1767) — синявець гороховий, синявець бетійський.
Lampides Hübner, [1819] — синявець-смоляник, рід.
Lasiommata maera (Linnaeus, 1758) — осадець великий, окатець великий, осадець Мера.
Lasiommata megera (Linné, 1767) — осадець Мегера, окатець Мегера.
Lasiommata petropolitana (Fabricius, 1787) — осадець петербурзький.
Lasiommata Westwood, 1841 — осадець ясноокий, рід.
lathonia — див. *Issoria lathonia*.
lavatherae — див. *Carcharodus lavatherae*.
leander — див. *Coenonympha leander*.
Lepidoptera — лускокрильці, ряд.
Leptidea Billberg, 1820 — білошок, біляночка, рід.
Leptidea duponcheli (Staudinger, 1871) — білошок Дюпоншеля.
Leptidea morsei (Fenton, 1881) — білошок Морзе, білошок гірчичник східний.
Leptidea sinapis (Linnaeus, 1758) — білошок гірчичник, білошок горошковий, біляночка гірчична.
Leptotes pirithous (Linné, 1767) — синявець Піритой.
Leptotes Scudder, 1876 — синявець лептотес, рід.
levana — див. *Araschnia levana*.
Libythea celtis (Laicharting, 1782) — носачка.
Libythea Fabricius, 1807 — носачка, рід.
Libytheinae Boisduval, [1833] — носачки, підродина.
ligea — див. *Erebia ligea*.
Limnitiidae Behr, 1864 — пасмовці, підродина.
Limnitis camilla (Linnaeus, 1764) — пасмовець Камілла.
Limnitis Fabricius, 1807 — пасмовець, застяжник, пасманець, рід.
Limnitis populi (Linnaeus, 1758) — пасмовець тополевий, застяж тополевець, пасмовець топлітник.
Limnitis reducta Staudinger, 1901 — пасмовець південний.
lineola — див. *Thymelicus lineola*.
Lopinga achine (Scopoli, 1763) — осадець білозір.
Lopinga Moore, [1893] — осадець білозір, рід.
lucina — див. *Hamearis lucina*.
lupina — див. *Hyponephele lupina*.
Lycaena alciphron (Rottemburg, 1775) — дукачик фіялковий, дукачик Алкіфрон.
Lycaena dispar ([Haworth], 1802) — дукачик непарний.
Lycaena Fabricius, 1807 — синявець-дукачик, червінець, рід.
Lycaena helle ([Denis & Schiffermüller], 1775) — дукачик блакитнуватий, дукачик Гелла.
Lycaena hippothoe (Linnaeus, 1761) — дукачик ватрак, дукачик Гішпота, дукачик обліпиховий, многоочник ватрак, многоочник заревич, червінець шавелевий.

Lycaena phlaeas (Linnaeus, 1761) — дукачик грянець, многоочник грянець, синявець грянець.
Lycaena thesamon (Esper, [1784]) — дукачик Терсамон.
Lycaena tityrus (Poda, 1761) — дукачик бурий, дукачик Тітур.
Lycaena virgaureae (Linnaeus, 1758) — дукачик обочень, синявець дукачик, червінець вогнистий.
Lycaenidae [Leach], [1815] — синявці, обочні, родина.
Lycaeninae [Leach], [1815] — синявці, обочні, підродина.
Lycaenini [Leach], [1815] — синявці-дукачики, триба.
lycaon — див. *Hyponephele lycaon*.

Mm

machaon — див. *Papilio machaon*.
Maculinea alcon ([Denis & Schiffermüller], 1775) — синявець Алькон.
Maculinea arion (Linnaeus, 1758) — синявець Аріон.
Maculinea nausithous (Bergsträsser, 1779) — синявець чорнуватий, синявець Навситой.
Maculinea teiulus (Bergsträsser, 1779) — синявець Телей.
Maculinea van Eecke, 1915 — синявець-плямовець, рід.
maera — див. *Lasiommata maera*.
malvae — див. *Pyrgus malvae*.
Maniola jurtina (Linnaeus, 1758) — очняк трав'яний, оболочок велес, окач великий.
Maniola Schrank, 1801 — очняк навіженець, окач, рід.
manto — див. *Erebia manto*.
maturna — див. *Euphydryas maturna*.
medusa — див. *Erebia medusa*.
megera — див. *Lasiommata megera*.
Melanargia galathea (Linnaeus, 1758) — мереживниця Галатея, мраморець.
Melanargia Meigen, [1829] — мереживниця, мраморець, рід.
Melanargia russiae (Esper, [1783]) — мереживниця російська.
melas — див. *Erebia melas*.
Melitaea arduinna (Esper, [1783]) — рябець арденський.
Melitaea athalia (Rottemburg, 1775) — рябець Аталія.
Melitaea aurelia Nickerl, 1850 — рябець Аврелія.
Melitaea britomartis Assmann, 1847 — рябець Бритомартида.
Melitaea cinxia (Linnaeus, 1758) — рябець рудий, рябець Цинксія, рябник Цинксія, шашечниця звичайна.
Melitaea diamina (Lang, 1789) — рябець Діаміна.
Melitaea didyma (Esper, [1778]) — рябець Дидима, рябець червоний, шашечниця червона.
Melitaea Fabricius, 1807 — рябець мальтійський, рябець, рябник, рід.
Melitaea phoebe ([Denis & Schiffermüller], 1775) — рябець Феба.
Melitaea trivialis ([Denis & Schiffermüller], 1775) — рябець звичайний.
Melitaeinae Reuter, 1896 — рябці, підродина.
metis — див. *Apatura metis*.
minimus — див. *Cupido minimus*.
Minois dryas (Scopoli, 1763) — сатир Дриада.

Minois Hübner, [1819] — сатир Міноїда, оксамитниця Міноїда, рід.
mnemosyne — див. *Parnassius mnemosyne morsei* — див. *Leptidea morsei*.
Muschampia cribrellum (Eversmann, 1841) — головчак гратчастий.
Muschampia proto (Ochsenheimer, 1808) — головчак Прото.
Muschampia tessellum (Hübner, [1803]) — головчак мозаичний.
Muschampia Tutt, [1906] — головчак мушампія, рід.
myrmidone — див. *Colias myrmidone*.

Nn

nari — див. *Pieris napi*.
nausithous — див. *Maculinea nausithous*.
Neolycaena de Nicéville, 1890 — хвостюшок Еверсмана, рід.
Neolycaena rhymnus (Eversmann, 1832) — хвостюшок Еверсмана.
Neptis Fabricius, 1807 — пасманець, рід.
Neptis rivularis (Scopoli, 1763) — пасманець струмковий.
Neptis sappho (Pallas, 1771) — пасманець Саффо.
niobe — див. *Argynnis niobe*.
nogelii — див. *Tomares nogeli*.
Nymphalidae Swainson, 1827 — сонцевики, канчатці, русалки, родина.
Nymphalinae Swainson, 1827 — сонцевики, канчатці, русалки, підродина.
Nymphalis antiopa (Linnaeus, 1758) — сонцевик жалбінниця, канчатець жалобець, мертвечський покров-канчатець, русалка жалоба, сонцевик жалобний.
Nymphalis Kluk, 1780 — сонцевик русалка, рід.
Nymphalis polychloros (Linnaeus, 1758) — сонцевик рябий, канчатець лісовець, канчатець пестряк, русалка садівничка.
Nymphalis vaualbum ([Denis & Schiffermüller], 1775) — сонцевик фау-біле.
Nymphalis xanthomelas (Esper, [1781]) — сонцевик чорно-рудий.

Oo

Ochlodes Scudder, 1872 — головчак Охлод, рід.
Ochlodes venatus (Bremer & Grey, 1853) — головчак жилкуватий.
oedippus — див. *Coenonympha oedippus*.
Oeneis Hübner, [1819] — оксамитниця Еней, рід.
Oeneis jutta (Hübner, [1806]) — оксамитниця Ютта.
Oeneis tarpeia (Pallas, 1771) — оксамитниця Тарпея.
ortilete — див. *Plebeius ortilete*.
orientalis — див. *Carcharodus orientalis*.
orion — див. *Scolitantides orion*.
osiris — див. *Cupido osiris*.

Pp

palaemon — див. *Carterocephalus palaemon*.
palaeno — див. *Colias palaeno*.
panphilus — див. *Coenonympha panphilus*.
pandora — див. *Argynnis pandora*.

pandrose — див. *Erebia pandrose*.
raphia — див. *Argynnis raphia*.
Papilio Linnaeus, 1758 — косатець, іщиця, крілик, льотай, літавка, менталик, мотивильник, мотилек, мотиля, мотиль, мотовиляк, мотилець, муталиця, пириця, свірок, сліпушка, чепіриця, щічик, рід.
Papilio machaon Linnaeus, 1758 — махаон, витязь ластовець, відьма, косатець-ластівець, косатець Махаон, метелик, мотиль, денський мотиль.
Papilionidae Latreille, [1802] — косатці або бояричі, родина.
Papilioninae Latreille, [1802] — косатці, підродина.
Papilionoidea Latreille, [1802] — косатцюваті, надродина.
Pararge aegeria (Linnaeus, 1758) — осадець Егерія, окатець Егерія.
Pararge Hübner, [1819] — осадець, окатець, рід.
Parnassiinae Duponchel, [1835] — верховинці, підродина.
Parnassius apollo (Linnaeus, 1758) — аполлон, верховинець Аполлон, верховинець краснот, верховинець окатець, кільцевець Аполль.
Parnassius Latreille, 1804 — верховинець, кільцевець, рід.
Parnassius mnemosyne (Linnaeus, 1758) — мнемозина, верховинець білануватий, верховинець Мнемозина.
pellucida — див. *Hipparchia pellucida*.
persephone — див. *Chazara persephone*.
petropolitana — див. *Lasiommata petropolitana*.
phicomone — див. *Colias phicomone*.
phlaeas — див. *Lycaena phlaeas*.
phoebe — див. *Melitaea phoebe*.
phryne — див. *Triphysa phryne*.
Pieridae Duponchel, [1835] — білани, білохи, родина.
Pierinae Duponchel, [1835] — білани, білохи, підродина.
Pieris brassicae (Linnaeus, 1758) — білан капустяний, білох капустняк, білан капустник.
Pieris napi (Linnaeus, 1758) — білан брукв'яний, білик ріпачник.
Pieris rapae (Linnaeus, 1758) — білан ріп'яний, білик ріпинець, білох ріпник.
Pieris Schrank, 1801 — білан, білик, білох, рід.
pirithous — див. *Leptotes pirithous*.
Plebeius argus (Linnaeus, 1758) — синявець Аргус.
Plebeius argyrognomon (Bergsträsser, 1779) — синявець Аргирогномон.
Plebeius idas (Linnaeus, 1761) — синявець Ідас.
Plebeius Kluk, 1780 — синявець-плебей, синявець-посполитець, рід.
Plebeius ortilete (Knoch, 1781) — синявець торфовищний, синявець болотяний.
Plebeius pylaon (Fischer de Waldheim, 1832) — синявець Пйлаон.
polychloros — див. *Nymphalis polychloros*.
Polygonia c-album (Linnaeus, 1758) — щербатка с-біле, біле «с», канчатець словець, русалка щербатка.
Polygonia egea (Cramer, [1775]) — щербатка турецька.
Polygonia Hübner, [1819] — щербатка, кутокрилка, рід.

Polyommata Swainson, 1827 — справжні синявці, многооочки, триба.
Polyommatus admetus Esper, [1783] — синявець Адмет.
Polyommatus agestis ([Denis & Schiffermüller], 1775) — синявець могильний.
Polyommatus amandus (Schneider, 1792) — синявець приятний.
Polyommatus anteros (Freyer, [1838]) — синявець Антерос.
Polyommatus artaxerxes (Fabricius, 1793) — синявець Артаксеркс.
Polyommatus bellargus (Rottemburg, 1775) — синявець конюшиновий.
Polyommatus coelestinus (Eversmann, 1843) — синявець небесно-блакитний.
Polyommatus coridon (Poda, 1761) — синявець Коридон.
Polyommatus corydonius (Herrich-Schäffer[1852]) — синявець хазарський.
Polyommatus damon ([Denis & Schiffermüller], 1775) — синявець Дамон.
Polyommatus damone (Eversmann, 1841) — синявець Дамоне.
Polyommatus daphnis ([Denis & Schiffermüller], 1775) — синявець Дафніс.
Polyommatus dorylas ([Denis & Schiffermüller], 1775) — синявець туркусовий.
Polyommatus eroides (Frivaldszky, 1835) — синявець балканський.
Polyommatus eumedon (Esper, [1780]) — синявець Евмедон.
Polyommatus icarus (Rottemburg, 1775) — синявець Ікар.
Polyommatus krymaeus (Sheljuzhko, 1928) — синявець кримський.
Polyommatus Latreille, 1804 — синявець-многоочка, багатяк, рід.
Polyommatus pyrenaicus (Boisduval, 1840) — синявець піренейський.
Polyommatus ripartii (Freyer, 1830) — синявець Рипарта.
Polyommatus semiargus (Rottemburg, 1775) — синявець темно-синій.
Polyommatus thersites (Cantener, 1835) — синявець Терсит.
polyxena — див. *Zerynthia polyxena*.
Pontia chloridice (Hübner, [1813]) — білох степовий, білан степовий.
Pontia daphnidice (Linnaeus, 1758) — білох ріпаковий, руковник.
Pontia Fabricius, 1807 — білох, рід.
populi — див. *Limnitis populi*.
pronoe — див. *Erebia pronoe*.
Proterebia afro (Fabricius, 1787) — гірняк степовий, гірняк-мурин.
Proterebia Roos & Arnscheid, 1980 — гірняк степовий, рід.
proto — див. *Muschampia proto*.
pruni — див. *Satyrrium pruni*.
Pseudochazara de Lesse, 1951 — сатир несправжній хазарин, рід.

Pseudochazara euxina (Kusnezov, 1909) — сатир кримський.
Pseudophilotes bavius (Eversmann, 1832) — синявець Бавій.
Pseudophilotes Beuret, 1958 — синявець Псевдофілот, рід.
Pseudophilotes vicrama (Moore, 1865) — синявець Вікрама.
pylaon — див. *Plebeius pylaon*.
pyrenaicus — див. *Polyommatus pyrenaicus*.
Pyrinae Burmeister, 1878 — головчаки-пиргіни, підродина.
Pyrgus alveus (Hübner, [1803]) — головчак строкатий.
Pyrgus andromedae (Wallengren, 1853) — головчак Андромеда.
Pyrgus armoricanus (Oberthür, 1910) — головчак французький.
Pyrgus carthami (Hübner, [1813]) — головчак кроковий.
Pyrgus cinarae (Rambur, [1839]) — головчак карчохий.
Pyrgus Hübner, [1819] — головчак східчастий, рід.
Pyrgus malvae (Linnaeus, 1758) — головчак малий рожаний, головчак слизник.
Pyrgus serratalae (Rambur, [1839]) — головчак серпінний.
Pyrgus sidae (Esper, [1784]) — головчак Сіда.
Pyronia Hübner, [1819] — очняк золотий, рід.
Pyronia tithonus (Linné, 1767) — очняк жовтогарячий, очняк Титон.

Qq

quercus — див. *Favonius quercus*.

Rr

rapae — див. *Pieris rapae*.
reducta — див. *Limnitis reducta*.
rhamni — див. *Gonepteryx rhamni*.
Rhopalocera — булавовусі лускокрильці або денні метелики, підряд.
rhymnus — див. *Neolycaena rhymnus*.
Riodininae Grote, 1895 — ріодиніни, підродина.
ripartii — див. *Polyommatus ripartii*.
rivularis — див. *Neptis rivularis*.
roxelana — див. *Kirinia roxelana*.
rubi — див. *Callophrys rubi*.
russiae — див. *Melanargia russiae*.

Ss

sappho — див. *Neptis sappho*.
Satyrinae Boisduval, [1833] — сатири або очняки, підродина
Satyrium acaciae (Fabricius, 1787) — хвостюшок акацієвий, хвостатка жужня.
Satyrium ilicis (Esper, [1779]) — хвостюшок падубник, хвостюшок дубовий, хвостатка падубова.
Satyrium pruni (Linnaeus, 1758) — хвостюшок сливовий, хвостатка сливова.
Satyrrium Scudder, 1876 — хвостюшок сатирий, рід.
Satyrrium spini (Fabricius, 1787) — хвостюшок терновий, хвостатка теренова.

Satyrium w-album (Knoch, 1782) — хвостюшок w-біле, хвостюшок в'язовий.
Satyris Latreille, 1810 — сатир, оксамитниця Сатир, рід.
Satyris virbius Herrich-Schäffer, [1844] — сатир Вірбій.
Scolitantides Hübner, [1819] — синявець Пан, рід.
Scolitantides orion (Pallas, 1771) — синявець Оріон.
selene — див. *Clossiana selene*.
semele — див. *Hipparchia semele*.
semiargus — див. *Polyommatus semiargus*.
serratulae — див. *Pyrgus serratulae*.
sidae — див. *Pyrgus sidae*.
silvicola — див. *Carterocephalus silvicola*.
sinapis — див. *Leptidea sinapis*.
Spialia orbifer (Hübner, [1823]) — головчак кружало.
Spialia Swinhoe in Moore, 1912 — головчак спіалія, рід.
spini — див. *Satyrium spini*.
statilinus — див. *Hipparchia statilinus*.
sylvestris — див. *Thymelicus sylvestris*.

Tt
tages — див. *Erynnis tages*.
tarpeia — див. *Oeneis tarpeia*.
teleius — див. *Maculinea teleius*.
tessellum — див. *Muschampia tessellum*.
Thecla betulae (Linnaeus, 1758) — легіт березовий, березнюк, зефір березовий, хвостатка березова.
Thecla Fabricius, 1807 — легіт, ластик, хвостатка, хвостюшок, рід.
Theclini Swainson, 1832 — легіти, триба.
thersamon — див. *Lycaena thersamon*.
thersites — див. *Polyommatus thersites*.
Thymelicus acteon (Rottemburg, 1775) — головчак Актеон.
Thymelicus Hübner, [1819] — головчак-актор, рід.
Thymelicus lineola (Ochsenheimer, 1808) — головчак тире.
Thymelicus sylvestris (Poda, 1761) — головчак лісовий.
titania — див. *Clossiana titania*.
tithonus — див. *Pyronia tithonus*.
tityrus — див. *Lycaena tityrus*.

Tomares callimachus (Eversmann, 1848) — іржавець Каллімах.
Tomares Hübner, 1840 — іржавець, рід.
Tomares nogeli (Herrich-Schäffer, [1851]) — іржавець Ногеля.
Triphysa phryne (Pallas, 1771) — прочанок Фрина.
Triphysa Zeller, 1850 — прочанок Трифіза, рід.
trivia — див. *Melitaea trivia*.
tullia — див. *Coenonympha tullia*.

Uu
urticae — див. *Aglais urticae*.

Vv
Vanessa atalanta (Linnaeus, 1758) — сонцевик перепасковий, канчатець черлян, русалка перепаска, скарлатник, сонцевик адмірал.
Vanessa cardui (Linnaeus, 1758) — сонцевик будяковий, канчатець осетняк, канчатець осетовець, русалка осетка.
Vanessa Fabricius, 1807 — сонцевик, сонцевик ванеса, канчатець, рід.
vaualbum — див. *Nymphalis vaualbum*.
venatus — див. *Ochlodes venatus*.
vicrama — див. *Pseudophilotes vicrama*.
virbius — див. *Satyris virbius*.
virgaureae — див. *Lycaena virgaureae*.

Ww
w-album — див. *Satyrium w-album*.

Xx
xanthomelas — див. *Nymphalis xanthomelas*.

Zz
Zegris Boisduval, [1836] — зоряниця степова, рід.
Zegris eupheme (Esper, [1804]) — зоряниця Евфема.
Zerynthia Ochsenheimer, 1816 — зеринтія, рід.
Zerynthia polyxena ([Denis & Schiffermüller], 1775) — поліксена.

Українсько-латинський словник

Аа

аполлон — *Parnassius apollo* (Linnaeus, 1758).

Бб

багаттяк, рід — *Polyommatus* Latreille, 1804.
 березнюк — *Thecla betulae* (Linnaeus, 1758).
 бисерник малий — *Issoria lathonia* (Linnaeus, 1758).
 бисерник сребриниць — *Argynnis paphia* (Linnaeus, 1758).

бисерник, рід — *Argynnis* Fabricius, 1807.
 білан брукв'яний — *Pieris napi* (Linnaeus, 1758).
 білан жилкуватий — *Aporia crataegi* (Linnaeus, 1758).
 білан жилкуватий, рід — *Aporia Hübner*, [1819].
 білан капустник — *Pieris brassicae* (Linnaeus, 1758).
 білан капустяний — *Pieris brassicae* (Linnaeus, 1758).
 білан ріп'яний — *Pieris rapae* (Linnaeus, 1758).
 білан, рід — *Pieris* Schrank, 1801.
 білан степовий — *Pontia chloridice* (Hübner, [1813]).
 білани, білохи, підродина — *Pierinae* Duponchel, [1835].

білани, білохи, родина — *Pieridae* Duponchel, [1835].
 біле «ш» — *Polygonia c-album* (Linnaeus, 1758).
 білик ріпачник — *Pieris napi* (Linnaeus, 1758).
 білик ріпинець — *Pieris rapae* (Linnaeus, 1758).
 білик, рід — *Pieris* Schrank, 1801.
 білох капустняк — *Pieris brassicae* (Linnaeus, 1758).
 білох ріпаковий — *Pontia daplidice* (Linnaeus, 1758).
 білох ріпник — *Pieris rapae* (Linnaeus, 1758).
 білох степовий — *Pontia chloridice* (Hübner, [1813]).
 білох, рід — *Pieris* Schrank, 1801.
 білох, рід — *Pontia* Fabricius, 1807.
 білошки, підродина — *Dismorphiinae* Schatz, [1886].
 білошок гірчичник — *Leptidea sinapis* (Linnaeus, 1758).

білошок гірчичник східний — *Leptidea morsei* (Fenton, 1881).

білошок горошкоковий — *Leptidea sinapis* (Linnaeus, 1758).

білошок Дюпоншеля — *Leptidea duponcheli* (Staudinger, 1871).

білошок Морзе — *Leptidea morsei* (Fenton, 1881).

білошок, рід — *Leptidea* Billberg, 1820.

біляночка гірчична — *Leptidea sinapis* (Linnaeus, 1758).

біляночка, рід — *Leptidea* Billberg, 1820.

бораль, рід — *Erebia* Dalman, 1816.

бояричі, родина — *Papilionidae* Latreille, [1802].

булавовусі лускокрильці, підряд — *Rhopalocera*.

Вв

верховинець Аполлон — *Parnassius apollo* (Linnaeus, 1758).

верховинець білануватий — *Parnassius mnemosyne* (Linnaeus, 1758).

верховинець краснот — *Parnassius apollo* (Linnaeus, 1758).

верховинець Мнемозина — *Parnassius mnemosyne* (Linnaeus, 1758).

верховинець окатець — *Parnassius apollo* (Linnaeus, 1758).

верховинець, рід — *Parnassius* Latreille, 1804.
 верховинці, підродина — *Parnassiinae* Duponchel, [1835].

витязь ластовець — *Papilio machaon* Linnaeus, 1758.
 відьма — *Papilio machaon* Linnaeus, 1758.

Гг

гесперида, родина — *Hesperiidae* Latreille, 1809.
 гесперина, підродина — *Hesperiinae* Latreille, 1809.
 гірняк австрійський — *Erebia cassioides* (Reiner & Hohenwarth, 1792).

гірняк альпійський — *Erebia epiphron* (Knoch, 1783).
 гірняк Евриала — *Erebia euryale* (Esper, [1805]).
 гірняк ефіоп — *Erebia aethiops* (Esper, [1777]).
 гірняк Лігея — *Erebia ligea* (Linnaeus, 1758).
 гірняк Манто — *Erebia manto* ([Denis & Schiffermüller], 1775).

гірняк Медуза — *Erebia medusa* ([Denis & Schiffermüller], 1775).

гірняк Пандроса — *Erebia pandrose* (Borkhausen, 1788).

гірняк полониниць — *Erebia medusa* ([Denis & Schiffermüller], 1775).

гірняк Проноя — *Erebia pronoe* (Esper, [1780]).

гірняк степовий — *Proterebia afra* (Fabricius, 1787).

гірняк степовий, рід — *Proterebia* Roos & Arnscheid, 1980.

гірняк темнорудий — *Erebia ligea* (Linnaeus, 1758).

гірняк чорноокий — *Erebia melas* (Herbst, 1796).

гірняк, рід — *Erebia* Dalman, 1816.

гірняк-мурин — *Erebia aethiops* (Esper, [1777]).

гірняк-мурин — *Proterebia afra* (Fabricius, 1787).

глодівець — *Aporia crataegi* (Linnaeus, 1758).

глодовинець — *Aporia crataegi* (Linnaeus, 1758).
 головчак Актеон — *Thymelicus acteon* (Rottemburg, 1775).

головчак Андромеда — *Pyrgus andromedae* (Wallengren, 1853).

головчак великий рожаний — *Carcharodus alceae* (Esper, [1780]).

головчак гратчастий — *Muschampia cribrellum* (Eversmann, 1841).

головчак еринніс, рід — *Erynnis* Schrank, 1801.

головчак жилкуватий — *Ochlodes venatus* (Bremer & Grey, 1853).

головчак картероцефал, рід — *Carterocephalus Lederer*, 1852.

головчак кархарод, рід — *Carcharodus* Hübner, [1819].

головчак карчоховий — *Pyrgus cinaerae* (Rambur, [1839]).

головчак кома — *Hesperia comma* (Linnaeus, 1758).

головчак крокосовий — *Pyrgus carthami* (Hübner, [1813]).

головчак кружало — *Spialia orbifer* (Hübner, [1823]).
 головчак лісовий — *Thymelicus sylvestris* (Poda, 1761).
 головчак лісовик — *Carterocephalus silvicola* (Meigen, 1830).

головчак малий рожаний — *Pyrgus malvae* (Linnaeus, 1758).
головчак мозаїчний — *Muschampia tessellum* (Hübner, 1803).
головчак Морфей — *Heteropterus morpheus* (Pallas, 1771).
головчак мушампія, рід — *Muschampia* Tutt, [1906].
головчак Охлод, рід — *Ochlodes* Scudder, 1872.
головчак Палемон — *Carterocephalus palaemon* (Pallas, 1771).
головчак попяткований — *Carcharodus flocciferus* (Zeller, 1847).
головчак Прото — *Muschampia proto* (Ochsenheimer, 1808).
головчак різнокрилець — *Heteropterus morpheus* (Pallas, 1771).
головчак серпійний — *Pyrgus serratulae* (Rambur, [1839]).
головчак Сіда — *Pyrgus sidae* (Esper, [1784]).
головчак слизник — *Pyrgus malvae* (Linnaeus, 1758).
головчак спіалія, рід — *Spialia* Swinhoe in Moore, 1912.
головчак строкатий — *Pyrgus alveus* (Hübner, [1803]).
головчак східний — *Carcharodus orientalis* Reverdin, 1913.
головчак східчастий, рід — *Pyrgus* Hübner, [1819].
головчак Тагес — *Erynnis tages* (Linnaeus, 1758).
головчак тире — *Thymelicus lineola* (Ochsenheimer, 1808).
головчак французький — *Pyrgus armoricanus* (Oberthür, 1910).
головчак чистецевий — *Carcharodus lavatherae* (Esper, [1783]).
головчак-актор, рід — *Thymelicus* Hübner, [1819].
головчак-західняк, рід — *Hesperia* Fabricius, 1793.
головчаки, підродина — *Hesperinae* Latreille, 1809.
головчаки, родина — *Hesperidae* Latreille, 1809.
головчаки-пирігні, підродина — *Pyrginae* Burmeister, 1878.
головчаки-різнокрильці — *Heteropterae* Aurivillius, 1879.
головчак-різнокрилець, рід — *Heteropterus* Duméril, 1806.
головчакуваті, надродина — *Hesperioidea* Latreille, 1809.

Дд

данаєць, рід — *Danaus* Kluk, 1780.
денні метелики, підряд — *Rhopalocera*.
денський мотиль — *Papilio machaon* Linnaeus, 1758.
дубовець — *Favonius quercus* (Linnaeus, 1758).
дукачик Алкіфрон — *Lycaena alciphron* (Rottemburg, 1775).
дукачик блакитнуватий — *Lycaena helle* ([Denis & Schiffermüller], 1775).
дукачик бурий — *Lycaena tityrus* (Poda, 1761).
дукачик ватрак — *Lycaena hippothoe* (Linnaeus, 1761).
дукачик Телла — *Lycaena helle* ([Denis & Schiffermüller], 1775).
дукачик Гіппотоя — *Lycaena hippothoe* (Linnaeus, 1761).

дукачик грянець — *Lycaena phlaeas* (Linnaeus, 1761).
дукачик непарний — *Lycaena dispar* ([Haworth], 1802).
дукачик обліпиховий — *Lycaena hippothoe* (Linnaeus, 1761).
дукачик обочень — *Lycaena virgaureae* (Linnaeus, 1758).
дукачик Терсамон — *Lycaena thersamon* (Esper, [1784]).
дукачик Тігир — *Lycaena tityrus* (Poda, 1761).
дукачик фіялковий — *Lycaena alciphron* (Rottemburg, 1775).

Ее

Есперів осадець, рід — *Esperarge* Nekrutenko, 1988.
ефіопка — *Erebia aethiops* (Esper, [1777]).

Жж

жемчужник, рід — *Argynnis* Fabricius, 1807.
жерюшник — *Anthocharis cardamines* (Linnaeus, 1758).
жовтик осьмак — *Colias hyale* (Linnaeus, 1758).
жовтик шапранець — *Colias myrmidone* (Esper, [1781]).
жовтик, рід — *Colias* Fabricius, 1807.
жовтюк альфакарець — *Colias alfajariensis* Ribbe, 1905.
жовтюк болотяний — *Colias palaeno* (Linnaeus, 1761).
жовтюк Ерато — *Colias erate* (Esper, [1805]).
жовтюк зінватевий — *Colias myrmidone* (Esper, [1781]).
жовтюк люцерновий — *Colias erate* (Esper, [1805]).
жовтюк осьмак — *Colias hyale* (Linnaeus, 1758).
жовтюк помаранчик — *Colias crocea* (Geoffroy in Fourcroy, 1785).
жовтюк торфовищний — *Colias palaeno* (Linnaeus, 1761).
жовтюк Фікомона — *Colias phicomone* (Esper, [1780]).
жовтюк Хрисотеміда — *Colias chrysotheme* (Esper, [1781]).
жовтюк шапранець — *Colias myrmidone* (Esper, [1781]).
жовтюк, рід — *Colias* Fabricius, 1807.
жовтюхи, підродина — *Coliadae* Swainson, 1827.
жовтянка дугова — *Colias hyale* (Linnaeus, 1758).
жовтянка, рід — *Colias* Fabricius, 1807.
жовтянка торфовикова — *Colias palaeno* (Linnaeus, 1761).

Зз

застяж тополевець — *Limenitis populi* (Linnaeus, 1758).
застяжник, рід — *Limenitis* Fabricius, 1807.
зеринтія, рід — *Zerynthia* Ochsenheimer, 1816.
зефір березовий — *Thecla betulae* (Linnaeus, 1758).
зефір дубовий — *Favonius quercus* (Linnaeus, 1758).
золоч оселеник — *Colias hyale* (Linnaeus, 1758).
зоряниця Аврора — *Anthocharis cardamines* (Linnaeus, 1758).
зоряниця Аврора, рід — *Anthocharis* Boisduval, Rambur, Duméril & Graslin, [1833].
зоряниця Авсонія — *Euchloe ausonia* (Hübner, [1804]).

зоряниця біла, рід — *Euchloe* Hübner, [1819].
зоряниця Евфема — *Zegris eupheme* (Esper, [1804]).
зоряниця степова, рід — *Zegris* Boisduval, [1836].
зоряниця-риплянка — *Euchloe ausonia* (Hübner, [1804]).

Іі

іржавець Каллімах — *Tomares callimachus* (Eversmann, 1848).
іржавець Ногеля — *Tomares nogeli* (Herrich-Schäffer, [1851]).
іржавець, рід — *Tomares* Hübner, 1840.
іщиця, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.

Кк

канчатець жалобець — *Nymphalis antiopa* (Linnaeus, 1758).
канчатець кропивець — *Aglais urticae* (Linnaeus, 1758).
канчатець лісовець — *Nymphalis polychloros* (Linnaeus, 1758).
канчатець мережник — *Araschnia levana* (Linnaeus, 1758).
канчатець осетняк — *Vanessa cardui* (Linnaeus, 1758).
канчатець осетовець — *Vanessa cardui* (Linnaeus, 1758).
канчатець павунець — *Inachis io* (Linnaeus, 1758).
канчатець пестряк — *Nymphalis polychloros* (Linnaeus, 1758).
канчатець решітківець — *Araschnia levana* (Linnaeus, 1758).
канчатець словець — *Polygonia c-album* (Linnaeus, 1758).
канчатець черлян — *Vanessa atalanta* (Linnaeus, 1758).
канчатець, рід — *Vanessa* Fabricius, 1807.
канчатці, підродина — *Nymphalinae* Swainson, 1827.
канчатці, родина — *Nymphalidae* Swainson, 1827.
кільцевець Аполь — *Parnassius apollo* (Linnaeus, 1758).
кільцевець, рід — *Parnassius* Latreille, 1804.
комахи, клас — *Insecta*.
косатець Махаон — *Papilio machaon* Linnaeus, 1758.
косатець Подалірій — *Iphichides podalirius* (Linnaeus, 1758).
косатець, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
косатець-вітрилець — *Iphichides podalirius* (Linnaeus, 1758).
косатець-вітрилець, рід — *Iphichides* Hübner, [1819].
косатець-ластівець — *Papilio machaon* Linnaeus, 1758.
косатці, підродина — *Papilioninae* Latreille, [1802].
косатці, родина — *Papilionidae* Latreille, [1802].
косатцюваті, надродина — *Papilionoidea* Latreille, [1802].
красоцвіт зоряний — *Anthocharis cardamines* (Linnaeus, 1758).
красоцвіт, рід — *Anthocharis* Boisduval, Rambur, Duméril & Graslin, [1833].
крілик, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
кутокрилка, рід — *Polygonia* Hübner, [1819].

Лл

ластик, рід — *Thecla* Fabricius, 1807.
легіт березовий — *Thecla betulae* (Linnaeus, 1758).
легіт дубовий — *Favonius quercus* (Linnaeus, 1758).
легіт західний, рід — *Favonius* Sibatani & Ito, 1942.
легіт фавоній, рід — *Favonius* Sibatani & Ito, 1942.
легіт, рід — *Thecla* Fabricius, 1807.
летіги, триба — *Theclini* Swainson, 1832.
листяк, рід — *Gonepteryx* [Leach], [1815].
літавка, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
лусокрильці, ряд — *Lepidoptera*.
льотай, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.

Мм

малиниця — *Callophrys rubi* (Linnaeus, 1758).
махаон — *Papilio machaon* Linnaeus, 1758.
менталик, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
мереживниця Галатея — *Melanargia galathea* (Linnaeus, 1758).
мереживниця російська — *Melanargia russicae* (Esper, [1783]).
мереживниця, рід — *Melanargia* Meigen, [1829].
мертвецький покров-канчатець — *Nymphalis antiopa* (Linnaeus, 1758).
метелик — *Papilio machaon* Linnaeus, 1758.
мінливець великий — *Apatura iris* (Linnaeus, 1758).
мінливець Ірис — *Apatura iris* (Linnaeus, 1758).
мінливець малий — *Apatura ilia* ([Denis & Schiffermüller], 1775).
мінливець Метис — *Apatura metis* Freyer, 1829.
мінливець, рід — *Apatura* Fabricius, 1807.
мінливіц, підродина — *Apaturinae* Boisduval, 1840.
мінник, рід — *Apatura* Fabricius, 1807.
мінцливець Ілія — *Apatura ilia* ([Denis & Schiffermüller], 1775).
мнемозина — *Parnassius mnemosyne* (Linnaeus, 1758).
многоочки, триба — *Polyommata* Swainson, 1827.
многоочник ватрак — *Lycaena hippothoe* (Linnaeus, 1761).
многоочник голуб'як — *Glaucopsyche alexis* (Poda, 1761).
многоочник грянець — *Lycaena phlaeas* (Linnaeus, 1761).
многоочник заревич — *Lycaena hippothoe* (Linnaeus, 1761).
мотивильник, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
мотилець, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
мотиля, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
мотиляк, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
мотиль — *Papilio machaon* Linnaeus, 1758.
мотиль, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
мотовиляк, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
мраморець — *Melanargia galathea* (Linnaeus, 1758).
мраморець, рід — *Melanargia* Meigen, [1829].
муталиця, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.

Нн

носачка — *Libythea celtis* (Laicharting, 1782).
носачка, рід — *Libythea* Fabricius, 1807.
носачки, підродина — *Libytheinae* Boisduval, [1833].

Оо

оболочок велес — *Maniola jurtina* (Linnaeus, 1758).
оболочок квітковий — *Aphantopus hyperantus* (Linnaeus, 1758).
оболочок, рід — *Aphantopus* Wallengren, 1853.
обочні, підродина — *Lycaeninae* [Leach], [1815].
обочні, родина — *Lycaenidae* [Leach], [1815].
окатець Егерія — *Pararge aegeria* (Linnaeus, 1758).
окатець Мегера — *Lasiommata megera* (Linné, 1767).
окатець великий — *Lasiommata maera* (Linnaeus, 1758).
окатець, рід — *Pararge* Hübner, [1819].
окач великий — *Maniola jurtina* (Linnaeus, 1758).
окачик білосмутий — *Coenonympha arcania* (Linnaeus, 1761).
окачик звичайний — *Coenonympha pamphilus* (Linnaeus, 1758).
окачик, рід — *Coenonympha* Hübner, [1819].
окач, рід — *Maniola* Schrank, 1801.
оксамитниця Аретуса — *Arethusana arethusia* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
оксамитниця Аретуса, рід — *Arethusana* de Lesse, 1951.
оксамитниця Еней, рід — *Oeneis* Hübner, [1819].
оксамитниця Міноїда, рід — *Minois* Hübner, [1819].
оксамитниця Сатир, рід — *Satyrus* Latreille, 1810.
оксамитниця Тарпея — *Oeneis tarpeia* (Pallas, 1771).
оксамитниця Ютта — *Oeneis jutta* (Hübner, [1806]).
осадець білозір — *Lopinga achine* (Scopoli, 1763).
осадець білозір, рід — *Lopinga* Moore, [1893].
осадець великий — *Lasiommata maera* (Linnaeus, 1758).
осадець Егерія — *Pararge aegeria* (Linnaeus, 1758).
осадець Кіринія, рід — *Kirinia* Moore, [1893].
осадець Климена — *Esperarge climene* (Esper, [1783]).
осадець Мегера — *Lasiommata megera* (Linné, 1767).
осадець Мера — *Lasiommata maera* (Linnaeus, 1758).
осадець петербурзький — *Lasiommata petropolitana* (Fabricius, 1787).
осадець Роксолана — *Kirinia roxelana* (Cramer, [1777]).
осадець ясноокий, рід — *Lasiommata* Westwood, 1841.
осадець, рід — *Pararge* Hübner, [1819].
очняк вовчок — *Hyponephele lupina* (Costa, [1836]).
очняк Гіпонефела, рід — *Hyponephele* Muschamp, 1915.
очняк жовтогарячий — *Pyronia tithonus* (Linné, 1767).
очняк золотий, рід — *Pyronia* Hübner, [1819].
очняк Лікаон — *Hyponephele lycaon* (Rottemburg, 1775).
очняк навіженець, окач, рід — *Maniola* Schrank, 1801.
очняк Титон — *Pyronia tithonus* (Linné, 1767).
очняк трав'яний — *Maniola jurtina* (Linnaeus, 1758).
очняки, підродина — *Satyrinae* Boisduval, [1833].

Пп

павчик — *Inachis io* (Linnaeus, 1758).
палист крушиновий — *Gonepteryx rhamni* (Linnaeus, 1758).
палист цитринець — *Gonepteryx rhamni* (Linnaeus, 1758).
палист, рід — *Gonepteryx* [Leach], [1815].

пасманець Сапфо — *Neptis sappho* (Pallas, 1771).
пасманець струмковий — *Neptis rivularis* (Scopoli, 1763).
пасманець, рід — *Limenitis* Fabricius, 1807.
пасманець, рід — *Neptis* Fabricius, 1807.
пасмовець Камілла — *Limenitis camilla* (Linnaeus, 1764).
пасмовець південний — *Limenitis reducta* Staudinger, 1901.
пасмовець топільник — *Limenitis populi* (Linnaeus, 1758).
пасмовець тополевий — *Limenitis populi* (Linnaeus, 1758).
пасмовець, рід — *Limenitis* Fabricius, 1807.
пасмовці, підродина — *Limenitidinae* Behr, 1864.
переливниця мала — *Apatura ilia* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
переливниця райдужна — *Apatura iris* (Linnaeus, 1758).
переливниця червона — *Apatura ilia* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
перламутрівка аглая — *Argynnis aglaja* (Linnaeus, 1758).
перламутрівка велика лісова — *Argynnis paphia* (Linnaeus, 1758).
перламутрівка мала — *Clossiana dia* (Linné, 1767).
перламутрівка польова — *Issoria lathonia* (Linnaeus, 1758).
перламутрівка таволжанка — *Brenthis ino* (Rottemburg, 1775).
перлівець Болорія, рід — *Boloria* Moore, [1900].
перлівець Геката — *Brenthis hecate* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
перлівець Дафна — *Brenthis daphne* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
перлівець Дія — *Clossiana dia* (Linné, 1767).
перлівець Евномія — *Clossiana eunomia* (Esper, [1799]).
перлівець Єфросина — *Clossiana euphrosyne* (Linnaeus, 1758).
перлівець Іно — *Brenthis ino* (Rottemburg, 1775).
перлівець Клоссіяна, рід — *Clossiana* Reuss, 1920.
перлівець малий — *Clossiana dia* (Linné, 1767).
перлівець північний — *Boloria aquilonaris* (Stichel, 1907).
перлівець Селена — *Clossiana selene* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
перлівець Титанія — *Clossiana titania* (Esper, [1793]).
перлівець, рід — *Brenthis* Hübner, [1819].
перлівець, рід — *Hamearis* Hübner, [1819].
перлівник — *Hamearis lucina* (Linnaeus, 1758).
перлівник, рід — *Hamearis* Hübner, [1819].
перлюшок — *Hamearis lucina* (Linnaeus, 1758).
перлюшок лісовий — *Hamearis lucina* (Linnaeus, 1758).
перлюшок Люцина — *Hamearis lucina* (Linnaeus, 1758).
перлюшок, рід — *Hamearis* Hübner, [1819].
пириця, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
підсрібник Аглая — *Argynnis aglaja* (Linnaeus, 1758).

підсрібник Адиппа — *Argynnis adippe* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
підсрібник великий — *Argynnis paphia* (Linnaeus, 1758).
підсрібник габовець — *Argynnis aglaja* (Linnaeus, 1758).
підсрібник габовий — *Argynnis aglaja* (Linnaeus, 1758).
підсрібник жемчужний — *Argynnis laodice* (Pallas, 1771).
підсрібник жирний — *Argynnis adippe* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
підсрібник Лаодіка — *Argynnis laodice* (Pallas, 1771).
підсрібник Латонія — *Issoria lathonia* (Linnaeus, 1758).
підсрібник Ніобея — *Argynnis niobe* (Linnaeus, 1758).
підсрібник Пандора — *Argynnis pandora* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
підсрібник Пафія — *Argynnis paphia* (Linnaeus, 1758).
підсрібник перловий — *Argynnis laodice* (Pallas, 1771).
підсрібник тигровець — *Issoria lathonia* (Linnaeus, 1758).
підсрібник тигровець, рід — *Issoria* Hübner, [1819].
підсрібник, рід — *Argynnis* Fabricius, 1807.
підсрібники, підродина — *Argynninae* Swainson, 1827.
підсрібняк, рід — *Argynnis* Fabricius, 1807.
плавач — *Iphiclides podalirius* (Linnaeus, 1758).
подалірія — *Iphiclides podalirius* (Linnaeus, 1758).
полкесена — *Zerynthia polyxena* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
посполитки, підродина — *Hesperinae* Latreille, 1809.
посполитки, родина — *Hesperidae* Latreille, 1809.
прочанок Арканія — *Coenonympha arcania* (Linnaeus, 1761).
прочанок болотяний — *Coenonympha tullia* (Müller, 1764).
прочанок Геро — *Coenonympha hero* (Linnaeus, 1761).
прочанок Глікеріон — *Coenonympha glycerion* (Borkhausen, 1788).
прочанок Едип — *Coenonympha oedippus* (Fabricius, 1787).
прочанок Леандр — *Coenonympha leander* (Esper, [1784]).
прочанок Памфіл — *Coenonympha pamphilus* (Linnaeus, 1758).
прочанок смугастий — *Coenonympha arcania* (Linnaeus, 1761).
прочанок Трифіза, рід — *Triphysa* Zeller, 1850.
прочанок Фрина — *Triphysa phryne* (Pallas, 1771).
прочанок, рід — *Coenonympha* Hübner, [1819].

Рр

решітківець, рід — *Araschnia* Hübner, [1819].
ріодініни, підродина — *Riodininae* Grote, 1895.
руковник — *Pontia daplidice* (Linnaeus, 1758).
русалка жалоба — *Nymphalis antiopa* (Linnaeus, 1758).
русалка кропивка — *Aglais urticae* (Linnaeus, 1758).
русалка осетка — *Vanessa cardui* (Linnaeus, 1758).
русалка павинка — *Inachis io* (Linnaeus, 1758).

русалка перепаска — *Vanessa atalanta* (Linnaeus, 1758).
русалка садівничка — *Nymphalis polychloros* (Linnaeus, 1758).
русалка щецятка — *Polygonia c-album* (Linnaeus, 1758).
русалки, підродина — *Nymphalinae* Swainson, 1827.
русалки, родина — *Nymphalidae* Swainson, 1827.
рябець Аврелія — *Melitaea aurelia* Nickerl, 1850.
рябець Авринія — *Euphydryas aurinia* (Rottemburg, 1775).
рябець арденнський — *Melitaea arduinna* (Esper, [1783]).
рябець Аталія — *Melitaea athalia* (Rottemburg, 1775).
рябець Бритомартида — *Melitaea britomartis* Assmann, 1847.
рябець великий — *Euphydryas maturna* (Linnaeus, 1758).
рябець Дидима — *Melitaea didyma* (Esper, [1778]).
рябець Діаміна — *Melitaea diamina* (Lang, 1789).
рябець звичайний — *Melitaea trivia* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
рябець лісовик, рід — *Euphydryas* Scudder, 1872.
рябець мальтійський, рід — *Melitaea* Fabricius, 1807.
рябець Матурна — *Euphydryas maturna* (Linnaeus, 1758).
рябець рудий — *Melitaea cinxia* (Linnaeus, 1758).
рябець Феба — *Melitaea phoebe* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
рябець Цинксія — *Melitaea cinxia* (Linnaeus, 1758).
рябець червоний — *Melitaea didyma* (Esper, [1778]).
рябець, рід — *Melitaea* Fabricius, 1807.
рябник Цинксія — *Melitaea cinxia* (Linnaeus, 1758).
рябник, рід — *Melitaea* Fabricius, 1807.
рябокрялка весняна — *Araschnia levana* (Linnaeus, 1758).
рябці, підродина — *Melitaeinae* Reuter, 1896.

Сс

сатир Альціона — *Hipparchia alcyone* ((Denis & Schiffermüller), 1775).
сатир боровий — *Hipparchia semele* (Linnaeus, 1758).
сатир боровий південний — *Hipparchia pellucida* (Stauder, 1924).
сатир Бринтесія, рід — *Brintesia* Fruhstorfer, [1911].
сатир Брисеїда — *Chazara briseis* (Linnaeus, 1764).
сатир буковий — *Hipparchia fagi* (Scopoli, 1763).
сатир Вірбій — *Satyrus virbius* Herrich-Schäffer, [1844].
сатир Гіпархія, рід — *Hipparchia* Fabricius, 1807.
сатир Дриада — *Minois dryas* (Scopoli, 1763).
сатир залізний — *Hipparchia statilinus* (Hufnagel, 1766).
сатир кримський — *Pseudochazara euxina* (Kusnezov, 1909).
сатир Міноїда, рід — *Minois* Hübner, [1819].
сатир несправний хазарин, рід — *Pseudochazara* de Lesse, 1951.
сатир Персефона — *Chazara persephone* (Hübner, [1805]).
сатир Семела — *Hipparchia semele* (Linnaeus, 1758).
сатир Статилін — *Hipparchia statilinus* (Hufnagel, 1766).
сатир хазарин, рід — *Chazara* Moore, [1893].

сатир Цирцея — *Brintesia circe* (Fabricius, 1775).
сатир, рід — *Satyrus Latreille*, 1810.
сатири, підродина — *Satyrinae Boisduval*, [1833].
свірок, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
синявець Адмет — *Polyommatus admetus* Esper, [1783].
синявець Алексис — *Glaucopsyche alexis* (Poda, 1761).
синявець Алькон — *Maculinea alcon* ([Denis & Schiffermüller], 1775).
синявець Альцет — *Everes alcetas* (Hoffmansegg, 1804).
синявець Антерос — *Polyommatus anteros* (Freyer, [1838]).
синявець Аргірогномон — *Plebeius argyrognomon* (Bergsträsser, 1779).
синявець Аргіад — *Everes argiades* (Pallas, 1771).
синявець Аргус — *Plebeius argus* (Linnaeus, 1758).
синявець Аріон — *Maculinea arion* (Linnaeus, 1758).
синявець Артаксеркс — *Polyommatus artaxerxes* (Fabricius, 1793).
синявець Бавій — *Pseudophilotes bavius* (Eversmann, 1832).
синявець балканський — *Polyommatus eroides* (Fridvaldszky, 1835).
синявець бетійський — *Lampides boeticus* (Linné, 1767).
синявець болотяний — *Plebeius optilete* (Knoch, 1781).
синявець вицвілий — *Everes decoloratus* (Staudinger, 1886).
синявець Вікрама — *Pseudophilotes vicrama* (Moore, 1865).
синявець голуб'як — *Glaucopsyche alexis* (Poda, 1761).
синявець гороховий — *Lampides boeticus* (Linné, 1767).
синявець грянець — *Lycaena phlaeas* (Linnaeus, 1761).
синявець Дамон — *Polyommatus damon* ([Denis & Schiffermüller], 1775).
синявець Дамоне — *Polyommatus damone* (Eversmann, 1841).
синявець Дафніс — *Polyommatus daphnis* ([Denis & Schiffermüller], 1775).
синявець дукачик — *Lycaena virgaureae* (Linnaeus, 1758).
синявець Еверес, рід — *Everes* Hübner, [1819].
синявець Евмедон — *Polyommatus eumedon* (Esper, [1780]).
синявець Ідас — *Plebeius idas* (Linnaeus, 1761).
синявець Ікар — *Polyommatus icarus* (Rottemburg, 1775).
синявець карликовий — *Cupido minimus* (Fuessly, 1775).
синявець конюшиновий — *Polyommatus bellargus* (Rottemburg, 1775).
синявець Коридон — *Polyommatus coridon* (Poda, 1761).
синявець кримський — *Polyommatus krymaeus* (Sheljuzhko, 1928).
синявець крихітний — *Cupido minimus* (Fuessly, 1775).
синявець крушинець — *Celastrina argiolus* (Linnaeus, 1758).
синявець крушиновий — *Celastrina argiolus* (Linnaeus, 1758).

синявець Купідон, рід — *Cupido* Schrank, 1801.
синявець лепготес, рід — *Leptotes* Scudder, 1876.
синявець малий Аргус — *Celastrina argiolus* (Linnaeus, 1758).
синявець малий, рід — *Cupido* Schrank, 1801.
синявець могильний — *Polyommatus agestis* ([Denis & Schiffermüller], 1775).
синявець Навситой — *Maculinea nausithous* (Bergsträsser, 1779).
синявець небесно-блакитний — *Polyommatus coelestinus* (Eversmann, 1843).
синявець Озіріс — *Cupido osiris* (Meigen, 1829).
синявець Оріон — *Scolitantides orion* (Pallas, 1771).
синявець Пан, рід — *Scolitantides* Hübner, [1819].
синявець Пилаон — *Plebeius pylaon* (Fischer de Waldheim, 1832).
синявець піренейський — *Polyommatus pyrenaicus* (Boisduval, 1840).
синявець Піритой — *Leptotes piritous* (Linné, 1767).
синявець приятний — *Polyommatus amandus* (Schneider, 1792).
синявець Псевдофілот, рід — *Pseudophilotes* Beuret, 1958.
синявець Рипарта — *Polyommatus ripartii* (Freyer, 1830).
синявець Телей — *Maculinea teleius* (Bergsträsser, 1779).
синявець темно-синій — *Polyommatus semiargus* (Rottemburg, 1775).
синявець Терсит — *Polyommatus thersites* (Cantener, 1835).
синявець торфовищний — *Plebeius optilete* (Knoch, 1781).
синявець туркусовий — *Polyommatus dorylas* ([Denis & Schiffermüller], 1775).
синявець хазарський — *Polyommatus corydonius* (Herrich-Schäffer, [1852]).
синявець цяластрина, рід — *Celastrina* Tutt, 1906.
синявець чорнуватий — *Maculinea nausithous* (Bergsträsser, 1779).
синявець ясно-синій, рід — *Glaucopsyche* Scudder, 1872.
синявець-дукачик, рід — *Lycaena* Fabricius, 1807.
синявець-многоочка, рід — *Polyommatus* Latreille, 1804.
синявець-плебей, рід — *Plebeius* Kluk, 1780.
синявець-плямовець, рід — *Maculinea* van Eecke, 1915.
синявець-посполитець, рід — *Plebeius* Kluk, 1780.
синявець-смоляник, рід — *Lampides* Hübner, [1819].
синявці, підродина — *Lycaeninae* [Leach], [1815].
синявці, родина — *Lycaenidae* [Leach], [1815].
синявці-дукачики, триба — *Lycaenini* [Leach], [1815].
сінниця борова — *Coenonympha hero* (Linnaeus, 1761).
сінниця звичайна — *Coenonympha pamphilus* (Linnaeus, 1758).
сінниця, рід — *Coenonympha* Hübner, [1819].
скарлатник — *Vanessa atalanta* (Linnaeus, 1758).
сліпущка, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
сонцевик адмірал — *Vanessa atalanta* (Linnaeus, 1758).
сонцевик будяковий — *Vanessa cardui* (Linnaeus, 1758).

сонцевик ванеса, рід — *Vanessa Fabricius*, 1807.
сонцевик двохвостий — *Charaxes jasius* Linné, 1767.
сонцевик двохвостий, рід — *Charaxes* Ochsenheimer, 1816.
сонцевик жалібниця — *Nymphalis antiopa* (Linnaeus, 1758).
сонцевик жалобний — *Nymphalis antiopa* (Linnaeus, 1758).
сонцевик змінний — *Araschnia levana* (Linnaeus, 1758).
сонцевик кропив'яний — *Aglais urticae* (Linnaeus, 1758).
сонцевик кропив'яний, рід — *Aglais* Dalman, 1816.
сонцевик павич — *Inachis io* (Linnaeus, 1758).
сонцевик павиче око — *Inachis io* (Linnaeus, 1758).
сонцевик павиче око, рід — *Inachis* Hübner, [1819].
сонцевик павчик — *Inachis io* (Linnaeus, 1758).
сонцевик перепасковий — *Vanessa atalanta* (Linnaeus, 1758).
сонцевик русалка, рід — *Nymphalis Kluk*, 1780.
сонцевик рйбий — *Nymphalis polychloros* (Linnaeus, 1758).
сонцевик фау-біле — *Nymphalis vaualbum* ([Denis & Schiffermüller], 1775).
сонцевик чорно-рудий — *Nymphalis xanthomelas* (Esper, [1781]).
сонцевик, рід — *Vanessa Fabricius*, 1807.
сонцевики, підродина — *Nymphalinae* Swainson, 1827.
сонцевики, родина — *Nymphalidae* Swainson, 1827.
сонцевичок змінний — *Araschnia levana* (Linnaeus, 1758).
сонцевичок, рід — *Araschnia* Hübner, [1819].
справжні синявці, триба — *Polyommataini* Swainson, 1827.

Xx

хвостатка березова — *Thecla betulae* (Linnaeus, 1758).
хвостатка падубова — *Satyrus ilicis* (Esper, [1779]).
хвостатка, рід — *Thecla* Fabricius, 1807.
хвостатка сливова — *Satyrus pruni* (Linnaeus, 1758).
хвостатка теренова — *Satyrus spini* (Fabricius, 1787).
хвостатка южная — *Satyrus acaciae* (Fabricius, 1787).
хвостюшки, триба — *Eumaeni* Doubleday, 1847.
хвостюшок w-біле — *Satyrus w-album* (Knoch, 1782).

хвостюшок акацієвий — *Satyrus acaciae* (Fabricius, 1787).
хвостюшок в'язовий — *Satyrus w-album* (Knoch, 1782).
хвостюшок дубовий — *Satyrus ilicis* (Esper, [1779]).
хвостюшок Еверсмана — *Neolycaena rhyminus* (Eversmann, 1832).
хвостюшок Еверсмана, рід — *Neolycaena* de Nicéville, 1890.
хвостюшок падуник — *Satyrus ilicis* (Esper, [1779]).
хвостюшок підзелень — *Callophrys rubi* (Linnaeus, 1758).
хвостюшок підзелень, рід — *Callophrys* Billberg, 1820.
хвостюшок, рід — *Thecla* Fabricius, 1807.
хвостюшок сатирій, рід — *Satyrus* Scudder, 1876.
хвостюшок сливовий — *Satyrus pruni* (Linnaeus, 1758).
хвостюшок терновий — *Satyrus spini* (Fabricius, 1787).

Цц

цитринець — *Gonepteryx rhamni* (Linnaeus, 1758).
цитринець, рід — *Gonepteryx* [Leach], [1815].
цитринка — *Gonepteryx rhamni* (Linnaeus, 1758).
ціцик, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.

Чч

чепіриця, рід — *Papilio* Linnaeus, 1758.
червінець, рід — *Lycaena* Fabricius, 1807.
червінець вогнистий — *Lycaena virgaureae* (Linnaeus, 1758).
червінець щавелевий — *Lycaena hippothoe* (Linnaeus, 1761).

Шш

шашечниця велика — *Euphydryas maturna* (Linnaeus, 1758).
шашечниця звичайна — *Melitaea cinxia* (Linnaeus, 1758).
шашечниця червона — *Melitaea didyma* (Esper, [1778]).

Щщ

щербатка с-біле — *Polygonia c-album* (Linnaeus, 1758).
щербатка турецька — *Polygonia egea* (Cramer, [1775]).
щербатка, рід — *Polygonia* Hübner, [1819].

Природа України • Визначники

Видавництво Раєвського у 2005 році розпочало видання серії визначників тваринного та рослинного світу України. Загалом уперше в Україні готується до друку понад 16 чудово ілюстрованих книжок, авторами яких є провідні науковці країни.

